

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

**BODRÝ NÁRODNÍ BUDITEL OSVÍCENÝ
ROMANTISMEM?**

Vybraná beletrie

Josefa Franty Šumavského (1796–1857)

z 30. let 19. století

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dalibor Tureček, CSc., DSc.

Autor: Mgr. Bc. David Franta

Prohlašuji, že svou rigorózní práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované bibliografie.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své rigorózní práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, že aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponenta práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním výsledků své kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Poleň, 20. července 2016

.....

ANOTACE

David FRANTA,

Bodrý národní buditel osvícený romantismem? Vybraná beletrie Josefa Franty Šumavského (1796–1857) z 30. let 19. století.

Rigorózní práce, Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 149 s., 60 s. textových a obrazových příloh.

Předmětem předkládané práce je analýza a interpretace několik rozličných textů (příležitostná poezie, překlad hrdinské a mravoličné povídky, hrdinská epická skladba a zápis snu) Josefa Franta Šumavského (1796–1857), jež vznikaly přibližně ve 30. letech 19. století. Literárněvědný zájem se soustřeďuje v rámci každého z těchto textů na postižení markerů jednotlivých dobových diskursů (osvícenství, romantismu a biedermeieru), tedy dekodování jeho myšlenkového světa, na jeho intertextualitu ikonografickou a poetickou i na jeho celkový historický kontext. Díky bezpředsudnému přístupu, inspirovanému novým historismem, pulzační teorií Petra Zajace a Dalibora Turečka a sémiotikou Vladimíra Macury, bylo možné na těchto textech, doposud opomíjených literární vědou, doložit synkretismus umění národního hnutí a charakterizovat tak dobovou literární produkci ve své genezi. Jednotlivé textové portréty posloužily k modelování postmoderní biografie, intertextuálního portrétu spisovatele, který komunikoval v českém diskurzu 30. let 19. století. Práce je konkrétním příspěvkem do současné odborné diskuze o literatuře tzv. národního hnutí.

V příloze je uveden seznam Frantových prací uměleckých i vědeckých v podobě knižní, periodické i rukopisné, antologie interpretovaných textů a ikonografický materiál.

ANNOTATION

David FRANTA,

The ‚bieder‘ national revivalist enlightened by romanticism? Chosen belles-lettres of Josef Franta Šumavský (1796–1857) from the 30s of the 19. century.

Thesis, Filological Faculty of South Bohemian University of České Budějovice 2016, 149 pp., 60 pp. textual and picture' supplements.

The aim of the presented study is the analysis and the interpretation few different texts (occasional poetry, heroic epic, translations of heroic tale and ethical tale and a record of dream), which had taken a form in the late 1820' and in the course of 1830', by Josef Franta Šumavský (1796–1857). The interest of the literary criticism concentrates on expressing markers of the literary discourses (the tendencies of the enlightenment, romanticism and biedermeier) in all of these texts to decode the idea of these texts, on the intertextuality of iconography and poetics and also on their total historical context. On these texts, still ignored by literary criticism, it was able to describe the art syncretism of the Czech National Movement (Revival) and characterize the literary production of this time in its genesis thanks to the method inspired by new historicism, Peter Zajac's and Dalibor Tureček's pulse theory and Vladimír Macura's semiotics. The study is an contribution to the discussion on the model of literary discourses of the National Movement.

In the apendix, the list of the Franta's literary and scientific works in the book, journal and hand-written form, anthology of interpreted texts and iconographic material are attached.

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych rád poděkoval panu prof. PhDr. Daliboru Turečkovi, CSc., DSc., za inspirativní přednášky o české literatuře 19. století, metodologickou motivaci, cenné rady, laskavé připomínky a povzbudivá slova při psaní všech kvalifikačních prací.

OBSAH

ÚVOD	9
1. KRÁL JE MRTEV, AŽ ŽIJE KRÁL!? Epicedium <i>Slza na hrob Dobrovského</i> (1829)	31
1.1 Prolog – střet dvou diskursů	31
1.2 Argumentum – textové reflexe Dobrovského úmrtí, jejich kontext a poetika	34
1.3 Argumentum – <i>Rukopisy</i> a Dobrovský čili adorace a dehonestace?	48
1.4 Conclusio	54
2. „ACH, TO KOBIETA ZLANA KRWI POSOKA; / JESZCZE POGLADA IEY ZAGASŁE OKO, / ALE PIERŚ MĘŻNA ŻYWOTEM NIE BIIE“ A „AGNES WAR DIE LAUTERE GÜTE UND FREUNDLICHKEIT GEGEN DIE MENSCHEN“. Překlad Jaszowského historické povídky <i>Leona Potocká</i> (1831) a Schmidovy mravoličné povídky <i>Holoubek</i> (1840)	56
2.1 Prolog – překladatelské strategie v české literatuře	56
2.2 Prolog – Kontext Frantova překladu <i>Leony Potocké</i> : časopis <i>Čechoslav</i> jako česká platforma slovanskosti	59
2.3 Argumentum – Frantův překlad <i>Leony Potocké</i> : poetika překladu, žánr historické beletrie a reprezentace ženskosti	62
2.3 Prolog – Překlady z němčiny	69
2.4 Argumentum – Frantův překlad <i>Holoubka</i> , žánr mravoličné prózy a reprezentace ženství	70
2.5 Conclusio	72
3. „BUĎ NÁM, SYNU SLAVNÝ SLAVNA OTCE, BUĎ NÁM RÁDCEM, BUĎ NÁM VŮDCEM NAŠÍM“. Hrdinská báseň <i>Krok</i> (1833)	75
3.1 Prolog – charakteristika almanachu <i>Krok</i> a jeho soudobá recepcce	75
3.2 Prolog – horizont literárněhistorické recepcce	78
3.3 Argumentum – intertextualita ikonografie	81
3.4 Argumentum – intertextualita poetiky	107
3.5 Conclusio	111
4. „HROZNÝ SEN I KRÁSNÝ“. Zápis snu (asi po roce 1835)	115
4.1 Prolog – dějiny snu	115
4.2 Argumentum – zápisy snů v české literatuře 30. let 19. století	118
4.3 Conclusio	127
ZÁVĚR	130
POUŽITÁ BIBLIOGRAFIE	134
1. Prameny	134
1.1 Archivní fondy	134
1.2 Dobová periodika	134

1.3 Neditované prameny.....	134
1.4 Editované prameny.....	136
2. Literatura.....	137
2.1 Slovníky, přehledy, příručky, syntézy.....	137
2.2 Monografie a studie.....	139
PŘÍLOHY	149
1. Frantovy práce vydané samostatně	149
2. Frantovy příspěvky v časopisech, sbornících a almanaších.....	152
3. Textové přílohy	158
3.1 Ediční poznámky.....	158
3.2 Textová příloha č. 1 – Václav Čechorod Pešina: <i>Bohužel! Bohužel!</i>	162
3.3 Textová příloha č. 2 – F. J. V. [= Josef Franta Šumavský?]: <i>Slza na hrob Dobrovského</i>	163
3.4 Textová příloha č. 3 – Josef Vojtěch Sedláček: <i>Óda na smrt Dobrovského</i>	164
3.5 Textová příloha č. 4 – Terezie Lichtenberková: <i>Kvítko na hrob Dobrovského</i> ...	165
3.6 Textová příloha č. 5 – J. M. K. (v Českých Budějovicích): <i>Vzpomenutí na smrt J. Dobrovského</i>	166
3.7 Textová příloha č. 6 – Josef Vladomil Franta [= Josef Franta Šumavský]: <i>Leona Potocká od Jaszowského</i>	167
3.8 Textová příloha č. 7 – Josef Franta Šumavský: <i>Holoubek z Šmídových povídek</i>	177
3.9 Textová příloha č. 8 – F. [= Josef Franta Šumavský?]: <i>Krok</i>	193
3.10 Textová příloha č. 9 – z Frantova dopisu Janu Slavomíru Tomíčkoví z roku 1828.....	198
5. Obrazové přílohy.....	200

*Zde Vám tedy posílám svou práci
a čekám rozsudku vašeho,
jako zločinec v žaláři na smrt odsouzený.*

(Josef Franta Šumavský v dopise
Janu Slavomíru Tomíčkoví,
1828,
LA PNP)

ÚVOD

Tak, jako dal Josef Franta Šumavský na odiv pochyby o přijetí svých překladů v dopise Janu Slavomíru Tomíčkoví (a ukázaly se být oprávněné, protože jeho opusy nakonec zveřejněny nebyly), se i já mám jako předkladatel této kvalifikační práce obávat, zda bude akceptována akademickou obcí jako konkrétní vědecký příspěvek do odborné diskuze o povaze české literatury 1. poloviny 19. století. Hlavní důvody k „obavám“ plynou ze současného, postmoderního pojetí vědy. Abych byl dobře pochopen, budu nucen své „obavy“ vysvětlit šířeji a hlouběji.

Rigorózní práce by měla splňovat nároky kladené na vědecký útvar v rámci odborného funkčního stylu, jehož konstituujícími projevy směřující k pojmovosti, nadčasovosti a objektivitě.¹⁾ Konzument knihy činící si nároky na vědeckost přijímá fakta a definice v ní za situačně nezakotvené, je odkázán na „zjevené pravdy“ a axiomy. Zato přemýšlivější uživatel takového textu se k faktům staví zdrženlivěji. Uvědomuje si jejich nedostatky a limity, tak jak je předpokládá současná, postmoderní „věda“, která se hrdě do uvozovek sama orámovává.

Vědy se specializovaly od konce 18. st. po rozpadu osvícenského diskurzu na vědy o společnosti a přírodní vědy a ty se dále štěpily do užších a odbornějších specializací. Napětí mezi bádáním o člověku a o přírodě přetrvávalo a, ač 19. století je nazýváno „stoletím historie“, protože zvítězil historismus v lidském myšlení, rodila se spolu s profesionalizací a akademizací historie zároveň **„nevědeckost“ humanitních disciplín.**²⁾ Vzmáhající se viditelný technický pokrok, nemyslitelný bez opory v odhalování přírodních zákonů, nahrával zbožštění fyziky, chemie, medicíny apod. Moderní doba povýšila rozumově vstřebatelnou a v laboratořích

¹⁾ Marie KRČMOVÁ, *Pojmovost jako konstituující faktor projevu. Funkční styl odborný*, in: Marie ČECHOVÁ a kol., *Současná stylistika*, Praha 2008, zejm. s. 208-212. Ke subjektivitě textu, v dřívějším diskurzu nenáležité, je poznamenáno, že pod dominancí anglosaského úzu se prosazuje i do „českého prostředí odborné vyjadřování se zvýšenou interakcí s vnímatelem, subjektivně hodnotícími složkami, originalitou jazyka a stylu, dokonce i s prvky jazykové hry. Na tento způsob prezentace si čtenář teprve zvyká. V kulturním prostředí střední Evropy, kde dominoval dlouhou dobu ‚teutonský‘ model vědeckého vyjadřování, jde o stylizaci zcela novou, blízkou stylu tradičního eseje.“ (s. 211–212).

²⁾ George G. IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století*, Praha 2002, s. 14–23; Josef VÁLKA, *Cesta k vědecké historiografii?*, in: Jiří HANUŠ – Radomír VLČEK (edd.), *Historik v proměnách doby a prostředí 19. století*, Brno 2007, s. 15–47.

nesčetněkrát opakovatelnou informaci na nejvyšší metu lidského žití. Historikové přiznávali časovou a hodnotovou podmíněnost svým „objevům“ téměř vždy, ale v různé míře. O objektivitě společenských výzkumů se také vždy pochybovalo, činilo tak ostatně mnoho jejich samotných účastníků. Přírodní vědy nebyly před filosofickými a metodologickými reflexemi ušetřeny od 40. let 20. století.³⁾ Moderní pojetí vědy, aspirující na pouhý její jediný, „správný“ obraz, nahlodávala postmoderna poté, co se svět dozvěděl o osvětimském lágru. Moderní mýtus o emancipaci rozumu a svobody člověka jako „zjevená“ a „obecná“ pravda přestal ve své univerzálnosti platit, pokrok byl zpochybněn a s ním i moderní chápání světa, předpoklad objektivní reality byl opuštěn i ve vědě.⁴⁾ Pro společenské vědy byla absence objektivitě pouze znovu potvrzena, ohrozila však vědy technické a přírodní; jim zasadil těžkou ránu **Thomas S. Kuhn**, když vydal v roce 1962 *Strukturu vědeckých revolucí*, a vyvolal tak tzv. vědecké války, jež s přestávkami trvají dodnes.⁵⁾ Ve své stěžejní práci rozpoznal vědu jako mýtus a produkt západní civilizace, analyzoval chod vědy normální, její krizový stav a ustalování nové teorie jako odpovědi na krizi, upozornil na diskontinuitu vědy, zapříčiněnou střídáním pravidel hry (herní princip vědy a jazyka převzal od Wittgensteina a Vídeňského kroužku), jež nazval paradigmaty. Přechod od jednoho paradigmatu k druhému nemá charakter evoluce, jímž se věda prezentuje v médiích, nýbrž revoluce. Role dějin je podle Kuhna rozhodujícím faktorem obrazu o „aristotelské“ vědě, jež není nikdy totožná s „platónským“ věděním.⁶⁾ Postmoderní přemýšlení, založené na dekonstrukci moderních konstrukcí, je stoupenci moderní představy o ocelově pevné vědě osočováno z pouhého rétorického triku (viz Sokalova aféra).⁷⁾

Je-li jedinečná reflexe věd z pera vystudovaného fyzika považována za neproduktivní, nečiní se tak zpravidla z řad vědců z ústavů a fakult se společenskovědním zaměřením. Postmoderní uvažování se zdá být právě zde velmi produktivní, rozbíjí totiž monopol jedné teorie na pravdivý výklad světa – **historie** přistoupila na dvojjedinou tezi, že v procesu poznávání nelze separovat objekt (minulé společnosti a jejich výtvorů) od subjektu (historika), a tedy i výsledek tohoto

³⁾ Dušan TŘEŠTÍK, *Mysliti dějiny*, Praha – Litomyšl 1999, s. 58-67; Ziauddin SARDAR, *Thomas Kuhn a vědecké války*, Praha 2001, s. 14–22.

⁴⁾ Základní filozofickou prací o postmodernismu je Jean-François LYOTARD, *O postmodernismu*, Praha 1993.

⁵⁾ Ziauddin SARDAR, *Thomas Kuhn a vědecké války*, Praha 2001.

⁶⁾ Thomas S. KUHN, *Struktura vědeckých revolucí*, Praha 1997.

⁷⁾ Z. SARDAR, *Thomas Kuhn*, s. 53-56.

procesu je přirozeně lidským výtvořem; kontinuita a kauzalita jsou opuštěny ve prospěch **diskontinuity** a **intertextuality**.⁸⁾

Obrat ve způsobu (literárně)historického uvažování o 19. století je možné nejzřetelněji a nejjasněji demonstrovat právě na procesu utváření novodobého národa, pro nějž se v češtině vžil původně příznakový termín „národní obrození“.⁹⁾ **Nacionalismus** jako kulturní, sociální a politické hnutí se zrodil spolu (pomineme-li možné antecedence středověké a raněnovověké, např. „předmoderní“ moderní pojetí národa u husitů nebo Komenského)¹⁰⁾ se vznikem moderní občanské společnosti, liberalismem, demokratismem, revolucionářstvím, socialismem, industrializací, kapitalismem a západní vědou jako zprvu jejich rovnocenný partner, ale postupně je pod svou ideu národa zastřešil, v myšlení lidí převážil natolik, že konec 19. století, ale zejména 20. století není myslitelné bez vztahování se k té určité národnosti. Pro svůj charakter je 20. století nazýváno „věkem extrémů“, protože do extrémů vyhnalo kategorie jako válku, touhu po teritoriální hegemonii, lidskoprávní imperialismus, globalizaci, sociální disciplinaci, urbanizaci a rovněž nacionalismus. Ten vyvrcholil v období mezi světovými válkami, radikalizoval se natolik, že západní (Hitlerův národní socialismus) i východní (Stalinův „socialismus v jedné zemi“) jeho odrůdy likvidovaly celé „konkurenční“ národy.¹¹⁾ Dnes v 21. století ztrácí národ část svých starých funkcí (např. národní ekonomiku) a, ač stále zapřičiňuje válečné konflikty (např. balkánský nacionalismus po rozpadu Jugoslávie a celého komunistického bloku), přestal být nacionalismus globálním politickým programem, jak jej vyhlásilo 19. století.¹²⁾ 19. století je proto právem nazýváno „**věkem nacionalismu**“.¹³⁾ Tato časová perspektiva je pro vědeckou komunitou stále podnětnou výzvou k reflexi současného společenského dění.

Badatelé, již iniciovali novodobé bádání o nacionalismu, jsou příznačně vědci českého původu. Mezinárodní renomé si získal **Miroslav Hroch** svými

⁸⁾ D. TŘEŠTÍK, *Myslití*, s. 68–80.

⁹⁾ Vladimír MACURA, *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*, Jinočany 1995², s. 5–12.

¹⁰⁾ K tomu srov. Miroslav HROCH, *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha 2009, s. 16–17.

¹¹⁾ Eric John HOBBSAWM, *Globalizace, demokracie a terorismus*, Praha 2009; Zygmunt BAUMAN, *Globalizace. Důsledky pro člověka*, Praha 2000; Anthony GIDDENS, *Unikající svět*, Praha 2000.

¹²⁾ E. J. HOBBSAWM, *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*, Brno 2000, s. 159–186.

¹³⁾ *Tamtéž*, s. 7–17.

komparativními pracemi o malých evropských národních hnutích, z jejichž vývoje abstrahoval teorii tří fází: 1) fáze A – čistě kulturní, literární a folklórní, bez dopadů politických a národních, 2) fáze B – politické tažení za „národní myšlenku“ a konečně 3) fáze C – nacionalistický program získává masovou podporu, přičemž přechod z fáze B do fáze C je klíčovým okamžikem celé ideologie. Vřadil tak české národní obrození, jehož historická výjimečnost v evropském dění se dotud tradovala, do celoevropských souvislostí.¹⁴⁾ Výraznější pozici mezi provokativními dekonstruktivisty zajistila **Arnoštu (Ernstu) Gellnerovi** tvrzení, že nacionalismus spočívá v principu, který má za to, že politická a národní jednotka by se měla shodovat a že až ona idea národa samotný národ plodí (trestí teze „*Je to nacionalismus, který plodí národy, a nikoli obráceně.*“¹⁵⁾ Na jejich výzkumy navázali nebo se vůči nim nějakým způsobem vyhranili Benedict Anderson, Hans Ulrich Wehler, Anne-Marie Thiessová, A. D. Smith, John Cole a mnozí jiní, kteří se řadí mezi současné špičkové vědce.¹⁶⁾ České příspěvky ke studiu nacionalismu se nejeví být pouhou náhodou; **Mojmír Otruba**, **Alexandr Stich** a zejména **Vladimír Macura** totiž odkryli podstatu českého národa, který se konstituoval ke stávající reálné kultuře německé jako virtuální hra a důmyslná mystifikace, jako možnost, která se prostřednictvím tvorby nového českého jazyka a péče o něj prosadila a realitou se nakonec stala.¹⁷⁾ Metajazykový charakter české kultury je v jejích nositelích natolik zakořeněn, že čeština se stává samou podstatou jejich uvažování, proto česká literární věda a jazykověda 20. století patří k těm nejpropracovanějším a nejkontemplativnějším ve světové filologii (pražský strukturalismus, fonologie, funkční stylistika, morfologická typologie jazyků atd.). **Sémiotickým rozbořením české kultury**, která je na založená na znakovosti, vazbách znak-znak (méně již znak-realita), podal Macura charakteristiku českého nacionalismu 20.-40. let 19. století, tj. klasického (vrcholného) období tzv. českého národního obrození. Mezi nosné znaky sledované etapy patří synkretismus vnitřní (bez ostrých předělů mezi

¹⁴⁾ Miroslav HROCH, *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha 2009, s. 266–274.

¹⁵⁾ Ernst GELLNER, *Národy a nacionalismus*, Praha 1993, s. 67.

¹⁶⁾ Eric John HOBBSAWM, *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*, Brno 2000, s. 7–17.

¹⁷⁾ V. MACURA, *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*, Jinočany 1995²; TÝŽ, *Český sen*, Praha 1998; TÝŽ, *Masarykovy boty a jiné semi(o)fejetony*, Praha 1993, s. 5–7, 11–13, 17–20; TÝŽ, *Šťastný věk a jiné studie o socialistické kultuře*, Praha 2008, s. 131–146, 229–239.

funkčním stylem vědeckým, uměleckým a publicistickým) i vnější (slohová nevyhraněnost – klasicismus, sentimentalismus a romantismu),¹⁸⁾ funkčnost a účelovost emancipačního úsilí,¹⁹⁾ lingvocentrismus (jazyk jako kardinální reprezentant národních hodnot, pseudoetymologizování, rozkoš z neoterismu),²⁰⁾ překladovost,²¹⁾ mytologičnost,²²⁾ ideálnost, hra, mystifikace, sen a podvrh²³⁾ a vlastenecké elitářství.²⁴⁾ Macurově lehkému a čtivému esejistickému způsobu psaní se podobají i práce **Jiřího Raka**, který se na jeho průkopnické studie často odvolává a následuje jej v dekonstrukci konstrukcí národního hnutí a v odhalování mýtů o utrpení českého národa pod habsburskou orlicí, znaje a čta velké množství dobových pramenů, periodického tisku, úředních nařízení, korespondence vlastenecké elity apod.²⁵⁾

Jakkoliv by byla sémiotika nejužitečnější ze všech teoretických modelů, nedovede překonat estetický přístup, scientistní představa, že „*Lze použít sémiotiku jako kouzelný klíč k hermeneutice textu i uměleckého díla*“, nemohla v multipluralitě metodologií uspět.²⁶⁾ Lze ji ovšem vhodně kombinovat s jinými přístupy k interpretaci (literární) historie. **Nová historie** rozmýšlí představu literárního díla jako čistého, imanentního umění a estetické hodnoty (literárnosti) jako primárního rysu literárního díla a centrálního objektu literární historie, reaguje tak na *close reading* nové kritiky, která nepřipouštěla při interpretaci textu nic, co by nebylo v něm samém obsaženo. Nová historie akcentuje rovnost všech typů historických textů, ať jde např. o literární texty či právní předpisy. Textem je myšlena reprezentace dobových strategií, morálky a idejí. Historie je determinována texty a text historickým kontextem v „*historicitu textu*“ a „*textualitu historie*“.²⁷⁾ Úskalím anglosaského modelu nové historie je ale opomíjení estetické specifičnosti literárního díla, kterou skrze pojmy estetická hodnota, norma a funkce precizoval pražský

¹⁸⁾ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 13–30.

¹⁹⁾ *Tamtéž*, s. 31–41.

²⁰⁾ *Tamtéž*, s. 42–60.

²¹⁾ *Tamtéž*, s. 61–78.

²²⁾ *Tamtéž*, s. 79–101.

²³⁾ *Tamtéž*, s. 102–117.

²⁴⁾ *Tamtéž*, s. 118–129.

²⁵⁾ Syntetická práce k českému 19. století Jiří RAK, *Zachovej nám, Hospodine. Češi v Rakouském císařství 1804–1918*, Praha 2013.

²⁶⁾ Petr V. ZIMA, *Literární estetika*, Olomouc 1998, s. 269–271.

²⁷⁾ Vladimír PAPOUŠEK, *Pojetí „new history“ S. Greenblatta a problematika literární historie*, *Česká literatura* 50, 2002, č. 4, s. 371–382.

strukturalismus. Literární vědě by pak mohlo hrozit její rozpuštění v obecné historii či kulturologii.²⁸⁾

Česká varianta nové historie přebrala anglosaskou bázi, ale na trvalý příspěvek české literární vědy světové filologii nerezignovala. Novohistoricistní inspirace zužitkoval **Dalibor Tureček**, vycházející z (post)strukturalismu, recepční teorie, filosofie Ladislava Hejdánka a Miroslava Petříčka, teorie modelování (hermeneutické předporozumění, pluralita modelů) a synopticko-pulzační teorie Petera Zajace (mnohostranná procesualnost, polyfokalita). V jeho podání, s kterým jsem se vnitřně ztotožnil při studiu literatury na univerzitě, je provázána historie s diskurzem jako historicky specifickým způsobem řeči, zahrnující nejen jazykovou stránku, ale i dobové vědomosti, zvyklosti, ideje, instituce, způsoby existence, v literatuře pak navíc dobově užívané žánry, látky, motivy, typy postav a způsob šíření. Literární diskurs je pak konkrétně uskutečněnou představou autorů a recipientů o tom, co je literatura a jak ji pěstovat. Diskurzivita je dynamické překrývání a propustnost diskurzů v prostoru, čase, v autorově díle nebo dokonce v textu samotném. Na základě nového čtení klasických i nekanonických textů z prvních 50 let 19. století vytvořil model českého romantismu, jež vybavil sémanticky aktualizovanými termíny romantika a romantično. Romantiku chápe jako „jeden z výrazných a charakteristických způsobů utváření dobového literárního diskurzu“, jež koexistoval s „tendencemi jiného typu (klasicistních, biedermeierovských, realistických)“. Romantično pak chápe synteticky jako „jeden z klíčových součinitelů dobového literárního diskurzu a zároveň jako vnitřně mnohotvárnou, různorodě dynamickou událost“.²⁹⁾

Dynamičnost takové (a jiné) události je zapříčiněna (1) tenzí mezi její předmětnou (literárními texty) a bezpředmětnou stránkou (normami), přičemž literární texty se ustalují v dobové literární diskurzivitě a zároveň literární diskurs je jimi determinován a modifikován, a (2) časovým vymezením, ale nikoliv lineárním, nýbrž jakoby na ploše, v níž se frekvence jejích konstitutivních (rozpoznaných a akceptovaných) příznaků (markerů) také proměňuje. Symptomy literární romantiky, jež se v žádném textu nevyskytují v dokonalé úplnosti, nýbrž v různé míře a

²⁸⁾ Dalibor TUREČEK, *Doptávání po metodě dějin literatury*, in: Vladimír PAPOUŠEK – D. TUREČEK (edd.), *Hledání literárních dějin*, Praha – Litomyšl 2005, s. 9–34.

²⁹⁾ Dalibor TUREČEK, *Synopticko-pulzační model českého literárního romantična*, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*, Brno 2012, s. 96–97.

v různých konstelacích, pak Tureček spatřuje ve 3 základních rovinách: (1) „v myšlenkovém světě (filosofie, axiologie – zejm. akcent na subjekt a s ním související důraz na mocnost citu)“, (2) „v charakteristické obraznosti (ikonografie – mimo jiné civilizací nedotčená příroda, motivy noci, příklon ke středověku)“ a (3) „ve způsobu utváření textů (poetika – kupř. žánrový a tvárný synkretismus, využívání tvárných postupů středověké hrdinské epiky)“ a doplňuje je o ironii, rétorické figury, oneiričnost, popř. mesianismus.³⁰⁾ Textocentrický přístup je zajištěn tezí, že tato dynamická událost produkuje vedle jiných i texty, popř. umělecká díla, jež jsou pojímána jako průsečíky různých tendencí („uzlové body“), a rozšířen o recepční estetiku – zkoumá dialogičnost textu a recipientů.

Model je vhodný i z hlediska často proklamované **mezioborovosti**. Prizma literárních vědců si navzájem nestíní s prizmatem historiků, jeden pohled nevyklučuje ten druhý. Kultura je pojímána jako celek, nikoliv jako pouhá suma jednotlivých jejích výseků, jež by každý z nich měl být určen ke zkoumání tou kterou vědeckou disciplínou. Právě na příkladu národního obrození historiografie často poukazovala na cizorodé vnášení literárněvědných vzorců,³¹⁾ literární vědu zase zatěžuje samotný pojem „národní obrození“, jehož umělekoslohová deskripce koliduje kvůli slohové nevyhraněnosti.³²⁾ Turečkův model oba nedostatky zaplňuje třemi třídami romantických jevů: (1) **romantickou poetiku**, jež iniciovala romantiku v české literatuře, než se vyvinuly další dvě kategorie: (2) **vlastenecký romantismus**, jenž svým nacionálním charakterem tvořil pevný základ obrozenské kultury a jenž co do frekventovanosti upozadil (3) **subjektivní romantismus**, definovaný světobolem, rozervaností, fatalitou, tedy nepřekonatelným rozporem mezi jedincem a jeho okolím. Obě kategorie však koexistovaly v tomtéž časoprostoru. Ukazuje se, že extenzivnější typ romantiky se nevyčerpal ihned po Máchově vystoupení, jak je vsugerovááno lineárním pojetím literární historie. V potaz je brána i kategorie **biedermeieru**, jež se konstituovala ideově jako kritické vyhraňování se vůči subjektivnímu romantismu.³³⁾ Od 50. let 19. století se romantismus výrazně

³⁰⁾ Tamtéž, s. 100.

³¹⁾ Milan HLAVAČKA, *Zrození moderního českého národa (1792–1848)*, in: Jaroslav PÁNEK – Oldřich TŮMA (edd.), *Dějiny českých zemí*, Praha 2008, s. 219.

³²⁾ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 13.

³³⁾ Dalibor TUREČEK, *Biedermeier a současná literárněvědná bohemistika*, in: Helena LORENZOVA – Taťána PETRASOVÁ (edd.), *Biedermeier v českých zemích*, Praha 2004, s. 386–393; Viktor VIKTORA, *Povídka Aloise Vojtěcha Šmilovského*, in: TÝŽ (ed.), *Perla v hrubé kazajce*, Klatovy 2005, s. 33–36.

transformoval: na křiklavé plochy romantické subjektivnosti nanasla dekorativní stylizace a estetičnost parnasismu poetiku, jež bývá obyčejně nazývána **novoromantismem**. Toto modelování historie je jedno z mnoha možných, neaspiruje na dokonalost a univerzálnost (např. Hroch by jistě tomuto modelu vytkl, neučinil-li již tak, záměnu národního hnutí s romantismem, oba fenomény jsou podle něho odlišné, společné mají pouze to, že vyrůstají z krize feudální společnosti),³⁴⁾ jeví se být podnětný i při konstrukci biografie, nikoliv však ve smyslu tradičním.

Většina postmoderních literárněvědných modelů ovšem nebere **autora** jako psychofyzickou bytost z krve a masa vůbec v potaz. Stanoviska k náležitosti funkce autora při interpretaci textu se rozprostírají mezi dvěma krajními názory: ten první z pólů představují „protiautorské teze“ Michela Foucaulta o autoru jako nositeli diskursu,³⁵⁾ Rolanda Barthes, že autor při psaní textu vstupuje do své smrti³⁶⁾ nebo koncept „intencionálního klamu“,³⁷⁾ opozitem jim je „proautorský“ a „tradicionalistický“ postoj Erica Donalda Hirsche,³⁸⁾ jenž nebývá v současné seriózní akademické obci tolerován. Kvantitativní nepoměr mezi oběma názory je zřejmý, lze z něj vytušit, že současná literární věda reviduje a dekonstruuje romantické pojetí autora jako geniálního individua, který vědomě vkládá v procesu psaní do textu svoji intenci. Foucault prokázal proměnu kategorie autora v diskurzu uměleckém a odborném: v ústní lidové slovesnosti autor textu zbytný, ale ve vědeckém diskurzu do 17.-18. století s textem trvale spjatý.³⁹⁾ Přesto je autorství pro účely této práce přínosné v tom, že korpus vybraných textů určených k editování, analýze a interpretaci stmeluje, je jeho základní pořádací kategorií.

Intertextualitu uplatnil při psaní postmoderní biografie Karla Sabiny **Michal Charypar**. Jeho ambicí nebylo vylíčit „*epigona*‘ a *tvůrce*“ modelováním pozitivisticky laděného a syntetického *curricula vitae*, jež by opřel o studium

³⁴⁾ Miroslav HROCH, *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha 2009, s. 221–226.

³⁵⁾ Michel FOUCAULT, *Co je autor?*, in: TÝŽ, *Diskurs, autor, genealogie*, Praha 1994, s. 41–73.

³⁶⁾ Roland BARTHES, *Smrt autora*, *Aluze* 10, 2006, č. 3, s. 75–77.

³⁷⁾ William K. WIMSATT – Monroe C. BEARDSLEY, *Intencionální klam*, *Revolver revue*, 2004, č. 55, s. 151–162.

³⁸⁾ Eric Donald HIRSCH, *Objektivní interpretace*, *Aluze* 7, 2003, č. 2, s. 150–164.

³⁹⁾ M. FOUCAULT, *Co je autor?*, s. 51.

pramenů dotýkajících se života psychofyzického těla, nýbrž vystavením několikerych Sabinových portrétů v diskontinuitní a intertextuální galerii.⁴⁰⁾

Na otázku „Kým vlastně byl Josef Franta Šumavský?“ odpovědět nechci, a vlastně ani nemůžu. Odpovědět však můžu na dotazy, týkající se poetiky Frantových textů a operací s jejich recepcí. **„Intertextuální“ osobnost Josefa Franty Šumavského** (1796-1857) je vhodná ke zhuštěnému popisu nejen národního hnutí 1. poloviny 19. století, ale i dalších epoch prostřednictvím toho, jak se znakovou reprezentací „Franta Šumavský“ manipulovaly a do jaké míry ji využívaly ty které ideologie k sebezpřítání. **Koncept míst paměti** je v postmoderní historiografii dalším modelováním historie jako „*paměti masové společnosti*“ (definice Svatavy Rakové) a předmětu manipulování a aktualizování historie v procesu neustálého zapomínání a vzpomínání.⁴¹⁾ J. Franta Šumavský se aktivně účastnil od dob svých studií na Filozofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity pražského života s těmi, kteří mluvili rádi česky a vykali si (srov. postřeh v pamětech Václava Vladivoje Tomka).⁴²⁾ Vlastenectví se stalo motorem literatury, až do poloviny 19. století vlastenecká společnost vytvářela vlastní sociální základnu české obrozenské kultury. Vlastenecký společenský život zaplňoval prázdné místo vyhrazené společenskému životu národnímu.⁴³⁾ Franta Šumavský vystřídal různá příznameně česká (Vladomil) nebo jinak poslovanštělá jména (Vrantevič), nakonec se jeho trojmenovost ustálila na jeho jméno křestní, příjmení a jméno místní Šumavský, jež odkazovalo na jeho původ z českojazyčné oblasti jihozápadočeského Pošumaví⁴⁴⁾ a nepřímo tak ke

⁴⁰⁾ Michal CHARYPAR, *Karel Sabina. „Epigon“ a tvůrce. Textová příbuzenství jako zdroj smyslu a poznání*, Praha 2010.

⁴¹⁾ Milan HLAVAČKA, *Místa paměti a jejich „místo“ v historickém a společenském „provozu“*. *Paměť jako lákavé téma intelektuálů*, in: TÝŽ – Antoine MARÉS – Magdaléna POKORNÁ (edd.), *Paměť míst, událostí a osobností. Historie jako identita a manipulace*, s. 10–21; Svatava RAKOVÁ, *Místa paměti na přelomu tisíciletí. Výzvy a proměny jednoho konceptu*, in: Milan HLAVAČKA – Antoine MARÉS – Magdaléna POKORNÁ (edd.), *Paměť míst, událostí a osobností. Historie jako identita a manipulace*, s. 22–32; Jiří ŠUBRT: *K otázce historického vědomí (Úvodem)*, in: TÝŽ (ed.), *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu. Teorie a výzkum*, Kolín 2010, s. 7–9; Zdeněk BENEŠ, *Mezi dějinami, dějepiscem a pamětí*, in: Jiří ŠUBRT (ed.), *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu. Teorie a výzkum*, Kolín 2010, s. 11–19; Miroslav HROCH, *Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve i nyní*, in: Jiří ŠUBRT (ed.), *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu. Teorie a výzkum*, Kolín 2010, s. 31–46.

⁴²⁾ Martin NODL, *Dějepisectví mezi vědou a politikou. Úvahy o historiografii 19. a 20. století*, Praha 2004, s. 17.

⁴³⁾ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 118-129.

⁴⁴⁾ František BURIÁNEK, *Literární Klatovy*, Plzeň 1962, s. 23; TÝŽ, *Z poetického Pošumaví*, Plzeň 1987, s. 14.

Klatovům, které patřily mezi centra českého národního života v 1. polovině 19. století v celozemském měřítku.⁴⁵⁾ Vlastenecký přídomek dokonce překryl jeho příjmení, vlastenci ho oslovovali „Šumavský“, „Šumava“, „Šumanda“ apod. Přátelil se s těmi, jež tradiční literární historie onálepkovala vinětou „národní buditelé“, ale i s generačně mladšími „pražskými romantiky“ Karlem Sabinou, Karlem Hynkem Máchou, Karlem Jaromírem Erbenem ad. Ti se sdružovali od roku 1829 v Máchově „*trudné komnatě*“ na Dobytčím trhu, diskutovali o soudobé (romantické) literatuře a vzájemně si četli své vlastní opusy.⁴⁶⁾ S nimi a ostatními vlastenci se setkával také v hospodách a restauračních zařízeních,⁴⁷⁾ nejčastěji v „*kavárně u Komárků ve starém Ungeltě, v takzvaném žlutém domě*“ (J. B. Pichl⁴⁸⁾ uvádí J. Frantu Šumavského v seznamu vlasteneckých hostů na čestném prvním místě), navštěvoval ale také salóny rodiny Fričů nebo Staňků, kde tamější vlasteneckou honoraci podle vzpomínek Boženy Němcové nebo Karoliny Světlé jako vynikající společník bavil i poučoval gramatickými brousky.⁴⁹⁾ Spolupřádal české plesy (1837 u Kajetánů, 1. všečeský bál v Konviktě 1840),⁵⁰⁾ výletničil po středních Čechách, tzn. žil plnohodnotným vlasteneckým životem.

Publikoval od roku 1829 až do své smrti převážně česky, nevyhýbal se ale ani němčině, pod vlivem Kollárova projektu všeslovanské vzájemnosti komunikoval také rusky. Psal převážně práce jazykovědné (stál u zrodu české jazykové komparistiky), z nichž ty nejstarší se týkají historické mluvnice (pravděpodobně jako první upozornil na gramatické nesrovnalosti v *Rukopisech*, a sice v chybném užívání aoristu a imperfekta).⁵¹⁾ Pro Jungmannův *Slovník česko-německý* (1834–1839) sbíral ze staročeských literárních památek archaismy, z venkovského prostředí výrazy lidové, vytvářel neologismy, jejichž produktivnost ukázala (jak to u

⁴⁵⁾ Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *České země v evropských dějinách III* (1756–1918), Praha–Litomyšl 2006, s. 161.

⁴⁶⁾ *Akademické paměti Václava Macha*, in: *Mácha ve vzpomínkách současníků*, ed. Karel Janský, Praha 1958, s. 154; Julius Dolanský, *Karel Jaromír Erben*, Praha 1970, s. 20–22.

⁴⁷⁾ Vladimír MACURA, *Hospoda v české vlastenecké kultuře*, in: Vladimír NOVOTNÝ (ed.), *Hospody a pivo v české společnosti*, Praha 1997, s. 28–38.

⁴⁸⁾ Miloslav HÝSEK (ed.), *Josef Bohuslav Pichl, Vlastenecké zpomínky*, Praha 1936, s. 71–72.

⁴⁹⁾ Robert ADAM, *Výročí pozapomenutého obrozence. Josef Franta Šumavský v textech Boženy Němcové i vlastních, Dějiny a současnost* 29, 2007, č. 11, s. 17–20.

⁵⁰⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, 1975, s. 116.

⁵¹⁾ *Tamtéž*, s. 53–54; Jana PLESKALOVÁ, *Historická gramatika*, in: TÁŽ – Marie KRČMOVÁ – Radoslav VEČERKA – Petr KARLÍK (edd.), *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*, Praha 2007, s. 123.

novotvarů bývá) až příští jazyková praxe.⁵²⁾ Výrazně se podílel na vytváření „hochböhmisches“, např. když prosadil spolu s Václavem Hankou pravopisné reformy (tzv. skladná oprava z roku 1842, která zavedla namísto bratrských písmen „g“ a „j“ grafémy „j“ a „t“; revidovaná ještě v roce 1849, kdy písmena „ou“ a „v“ nahradila „au“ a „w“) nebo když tiskl vlastní česko-německé a německo-české slovníky, které spisovnou češtinu kodifikovaly.⁵³⁾ Od roku 1851 usiloval o vydání *Slovníku slovansko-německého a Všeslovanského slovníku (Slovníku slovanského jazyka)*, ale náročný projekt lemmatizace slov a obrátů česko-polsko-rusko-illyrských (jihoslovanských) musel zákonitě v podmínkách poloviny 19. století zkrachovat, zůstaly tisíce excerpt. Svoji vinu na tom nesl i nezáměr českých nakladatelů a intelektuálů, kteří se s kollárovským konceptem všeslovanské vzájemnosti rozešli.⁵⁴⁾ Ideologicky lavíroval mezi austroslavismem a panslavismem, konzervatismem a radikalismem. Na počátku své vlastenecké kariéry byl silně ovlivněn romantickou polonofií, dopady neúspěšného polského povstání proti ruské nadvládě v letech 1830–1831 pocíťoval na vlastní kůži, když pomáhal spolu s Máchou a Sabinou polským utečencům. Karel Krejčí považoval ve válečném vyhocení slovanských pobratimů nazývá první krizi panslavismu,⁵⁵⁾ šlo ale spíše o jeho faktické popření. V revolučním roce 1848 vystupoval jako agilní austroslavista, figuroval ve čtvrté sekci Národního výboru pro školství, ve výboru Slovanské lípy, byl delegován za Čechy na Slovanský sjezd v Praze (viz v obrazové příloze Pinkasův náčrtek Franty Šumavského), při pražských bouřích hrdinně hájil barikádu u Špinků.⁵⁶⁾ Nikdy však neodmítl Kollárovu myšlenku o jednom slovanském národě a jeho nářečích, mezi něž počítal i češtinu. (Vše)slovanský jazyk navrhl sestavit z církevní slovanštiny:

„Jestliť slovanskému světu známo, že vedle čtyř jmenovaných, všelikým vplyvem více méně pokažených nářečí ještě páté stojí [...]. V tomto nářečí jsou poklady, jichžto použití naší povinností jest, a k nimž všickni stejného práva máme. V tomto nářečí se zachovala nejvčší [sic!] dokonalost, nejráznější určitost, kdežto všecka ostatní buď tady, buď tam se otřela a zanedbala [...]. Myslím totiž nářečí pravoslavné církve

⁵²⁾ Vlasta ČERVENÁ a kol., *K dějinám vzniku a vydávání Jungmannova Slovníku, Naše řeč* 62, 1982, s. 233–247.

⁵³⁾ Jiří ČERNÝ – Jan HOLEŠ, *Kdo je kdo v dějinách české lingvistiky*, Praha 2008, s. 167–169.

⁵⁴⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, 1975, s. 151–179.

⁵⁵⁾ Karel KREJČÍ, *První krise českého slovanství. Vliv polského povstání listopadového na české národní obrození*, *Slovanský přehled* 20, 1928, s. 3–22, 108–122, 177–201, 240–272.

⁵⁶⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, 1975, s. 134–175.

[...]. *Toto nářečí tedy by nám mělo býti vzorem, dle něhož by se přede vším slovanští gramatikové řídit, a gramatiky svého vlastního nářečí opravovati, z něhož by všickni důkladnější spisovatelé čerpati měli. Ano, tomuto posvátnému nářečí nebo raději jazyku by se měl každý vzdělanější Slovan naučiti; ne však k tomu oučelu, aby snad chtěl k lidu jinak mluvit a jinak pro něj psáti, než se posud dělo, než jak se mu věc nejsrozumitelněji podati může: ale s tou myšlénkou, aby, sám sebe co jen možná vzdělav, učinil se co nejschopnějším ku vzdělávání a ušlechťování lidu svého. Kdyžby ale každý vzdělaný Slovan se staroslovanským jazykem náležitě seznámiti se hleděl, mnoho-li pak by k tomu ještě potřeboval, aby v něm také mluvit a psáti dovedl?*⁵⁷⁾

Kulturní i politické dění od porážky „jara národů“ (drtivou ranou pro rusofily bylo krvavé potlačení maďarské revoluce carskou armádou) se obracelo ke vzorům na západě než na východě.

Sémiotického světa české národní kultury se účastnil do roku 1857 tvorbou znaků, které do něho zapadaly a spoluvytvářely jej. Tělesná smrt však jeho sémiotický život neukončila, musel fyzicky zemřít, aby na něho mohlo být vzpomínáno při rituálech, opakovaných aktech, festivitech (pohřbu, oslavách spjatých s výročími narození a úmrtí apod.), u budov (rodnému domu, náhrobku) a památníků (pamětní deska na rodném domě), při výstavách a v muzeích (v Muzeu Josefa Dobrovského v Chudenicích) nebo ve slovnících, učebnicích, monografiích, populárním tisku a lidovém čtení. Tato „umělá“ paměť (oproti paměti „živé“ rodové, generační) musí být neustále v procesu vzpomínání a zapomínání vizualizována a měněna v rytmu dějinného vývoje tak, aby mohla plnit svůj disciplinační a mobilizační účel.⁵⁸⁾ Samotná minulost je neuchopitelná, vzpomínky na ni jsou neustále přepracovávány při každém aktu vzpomínání na základě požadavků přítomnosti, zajišťuje tak přenos určitých kulturních vzorců z generace na generaci.⁵⁹⁾ Omezím se ve výkladu jen na několik vybraných míst paměti na Frantu Šumavského, jejich tematizování by si jistě zasloužilo samostatný výzkum.

⁵⁷⁾ Josef FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Jazyk slovanský čili Myšlénky o všeslovanském písemném jazyce*, Praha 1851, s. 2–3.

⁵⁸⁾ Svatava RAKOVÁ, *Místa paměti na přelomu tisíciletí. Výzvy a proměny jednoho konceptu*, in: Milan HLAVAČKA – Antoine MARÉS – Magdaléna POKORNÁ (edd.), *Paměť míst, událostí a osobností. Historie jako identita a manipulace*, Praha 2011, s. 22–32.

⁵⁹⁾ Milan HLAVAČKA, *Místa paměti a jejich „místo“ v historickém a společenském „provozu“*. *Paměť jako lákavé téma intelektuálů*, in: TÝŽ – Antoine MARÉS – Magdaléna

Prvním takovým místem byl pohřeb, jenž posloužil jako prostor pro národněbuditelskou anekdotu:

*„K pohřbu zvěčnělého Franty Šumavského sešel se – jak povědomo – veliký dav lidstva. Vidouc to, pravilať jakás babička, neznající nebožtíka, skoro s plačkem: Bože, co se tu hned sejde lidí, když tak nějaký ten boháč zemře. Chudého zahrabou, aniž by o tom kdo zvěděl!“*⁶⁰⁾

Symptomatický je pro sakralizaci národního hnutí důraz 1) na zvěčnělost ve smyslu nezvratitelnosti jeho výsledku, z probuzeného či vzkříšeného národa, jež personifikuje zemřelý spisovatel; 2) na kolektivitu a vědomé přihlášení se k národnímu kolektivu a 3) na pointované hře s povahou bohatství, jehož materiálnost se díky řeči ke kolektivu se nehlásající osoby převrací k duchovnosti a ideálnosti. Takové a mnohé další příznaky vystupují i na jiných místech paměti. Komemoračním projektem jsou kamenné a literární panteony, které spočívají v synekdoše pars („velký muž“) pro toto (národ) a v kompozici prostorové (výtvarné), nikoli časové (vyprávěcí).⁶¹⁾ V roce 1861 anonymní fejetonista (snad Vítězslav Hálek) vyzývá národní společnost ke stavbě „*pantheonického chrámku*“ národních buditelů pohřbených na olšanském hřbitově v Praze. Český národ reprezentují Fr. L. Čelakovský, K. Havlíček Borovský, J. Sv. Presl, V. Kl. Klicpera, J. Jungmann, mezi čestnými „*tam opět leží jiný muž měšťanskými ctnostmi pověsten, pěstitel národního jazyka, sběratel drahých zvuků české mluvy, v chudobě zemřelý, ryzí zlatý charakter, pravý syn vlasti, [...]. Je to Šumavský.*“⁶²⁾ V grafickém panteonu je listu věnovanému národním emancipačním tužbám vyhrazeno nejprestižnější místo „*tatíčkoví*“ Jungmannovi a „*čteme-li*“ list po horizontálních úsecích, jak ostatně vybízí svojí kompozicí, vřazuje se do jeho společnosti další „*čechoslovanští výtečníkové*“ Hanka, Dobrovský, Šafařík a Franta Šumavský.⁶³⁾

POKORNÁ, (edd.), *Paměť míst, událostí a osobností. Historie jako identita a manipulace*, Praha 2011, s. 10–21.

⁶⁰⁾ (ANONYM), *Divné bohatství, Humoristické listy*, 1859-1860, č. 2, výtisk 10, s. 79.

⁶¹⁾ Marek NEKULA, *Kamenné a literární panteony, Dějiny a současnost* 36, 2014, č. 1, s. 10–13; Roman PRAHL, *Malovaný Slavín zvěčnělých a žijících, Dějiny a současnost* 36, 2014, č. 1, s. 14–18.

⁶²⁾ (ANONYM) [= Vítězslav HÁLEK?], *Náš Pantheon, Národní listy* 1, 1861, č. 55, s. 1–2.

⁶³⁾ Rupert M. PŘECECHTĚL, *Čechoslovanští výtečníkové*, Pešť 1861–1864.

Festivity spojené se jménem Franty Šumavského se konaly v letech 25. 10. 1860 (odhalena pamětní deska na jeho rodném domě, „chaloupce“ v Poleňce u Klatov), 1863 (odhalen náhrobek na olšanském hrobě), 28.–29. 8. 1886 (slavnost ve Kdyni na Domažlicku, 90. výročí narození), 15.–16. 8. 1896 (na Poleňsku, 100. výročí narození), 1914 (odhalení nové desky s Frantovým jménem na hrobě jeho rodiny v Poleni), 9. 11. 1918 (slavnost k vyhlášení Československa, průvod k hrobu Frantovy rodiny), 13.–15. 8. 1927 (slavnost k 70. výročí úmrtí), 28. 10. 1937 (slavnost k 80. výročí úmrtí spojená s oslavou československé státnosti), 5. 7. 1947 (oslava 90. výročí úmrtí) a 15. 12. 1957 (vzpomínka 100. výročí úmrtí na osvětové besedě při MNV v Poleni).⁶⁴⁾ Ze všech slavnostních projevů z těchto oslav, které jsem pročetl, bych vyzdvihl řeč Josefa Václava Friče z roku 1886, jež je příznačná pro rétorickou strategii, sentimentální podbarvení, tropy a figury, jimiž se utvářel literární kult v české (sekularizované) kultuře 2. poloviny 19. století, který si ovšem v ničem nezadá se středověkým kultem světců-martyrů⁶⁵⁾ či spartských hrdinů od Thermopyl.⁶⁶⁾ Svoji řeč vystavěl pečlivě podle rétorických pravidel: pozdravil přítomné, vyzdvihl historickou úlohu Chodů proti nepřátelům z Němec, vyřídil pozdrav od „naší zlaté matky Prahy“, aby tak utvrdil vztah českojazyčných periferií k centru, a vyložil momenty z Frantova života, ke kterým se hlásil jako jejich přímý svědek. Všimněme si několika motivů. 1) Zaplakal nad nedostatkem vlastenců v počátcích národního obrození („bylo jich pět až sedm“, mezi ně započítal i mrtvého oslavence), zopakoval známou příhodu o tom, „kdyby se strop nad námi sesul, snad by bylo po vzkříšení milého našeho národa českého“.⁶⁷⁾ 2) Upozornil na rurální původ buditelů (z venkova ale pocházela pouze asi jedna desetina vlastenců, většina z nich se rekrutovali z měšťanské vrstvy,⁶⁸⁾ na jejich rodné chaloupky (mýtus českých chaloupek),⁶⁹⁾ čímž jednak idealizoval venkovské prostředí a jednak vyvolal v majoritním vesnickém auditoriu pocity jisté výjimečnosti. 3) Zaútočil na klerikalismus, zmiňuje Frantův vstup do kláštera a jeho brzké opuštění („milého

⁶⁴⁾ D. FRANTA, *Ztracený obrozenec Josef Franta Šumavský (1796-1857)*, seminární práce SOČ, Gymnázium Klatovy 2009, s. 28–29. Tam seznam použitých pramenů.

⁶⁵⁾ Mojmír OTRUBA, *Hledání národní literatury*, ed. Dalibor DOBIÁŠ, Praha 2012., s. 112–124; Jiří RAK, *Bývali Čechové. Historické mýty a stereotypy*, Jinočany 1994, s. 141–148.

⁶⁶⁾ Vladimír MACURA, *Český sen*, Praha 1998, s. 97–106.

⁶⁷⁾ *Slavnost Josefa Franty Šumavského v Nové Kdyni, Národní listy* 26, 1886, výtisk 243, s. 55.

⁶⁸⁾ Srov. Miroslav HROCH, *Národy nejsou dílem náhody*, Praha 2009, s. 141–144.

⁶⁹⁾ V. MACURA, *Slavení chaloupek*, in: Petr KOVAŘÍK, *Klíč k rodným chaloupkám*, Praha 2004, s. 242–245; J. RAK, *Bývali Čechové*, Jinočany 1994, s. 83–95.

*Frantu Šumavského více v klerice to netěšilo, i vystoupil a stal se pěstounem dítek na Hrádku“.*⁷⁰⁾ 4) Akcentuje, jak Franta Šumavský hmotně strádal, jak veškerou práci bezelstně a nezištně věnoval českému národu, jak pro jeho budoucnost trpěl, národní společnost se totiž ráda oddávala „*kolektivnímu masochismu*“.⁷¹⁾ 5) Křisitele vybavil pouze pozitivními vlastnostmi – do posledního činu Franta Šumavský naplňoval staročeské rčení „*Z nouze Franta dobrý!*“ (známá jazyková hříčka mezi vlastenci, např. ve Frantově korespondenci s J. J. Langrem)⁷²⁾: „*obraz vší naší píše od doby našeho ohrožení a utrpení až do konečného našeho vzkříšení*“, „*přítel mládeže*“, „*pocitivý*“,⁷³⁾ „*pracoval na vzdělání českého humoru*“ (větší oceňování humoru v rámci národní charakteristiky od 30. let 19. století)⁷⁴⁾, „*byl také na barikádě*“ (hrdinný), „*profesor českého jazyka*“ (učený, vzdělaný), „*než aby němčinu od českých dětí vtloukal, složil úřad svůj, vstoupil do soukromého života, aby se živil skutečně jako žebrák – abych tak řekl škrabák!*“ (zásadový, schopen hmotných obětí, trpí, aby spasil český národ, který také trpí, aby spasil lidstvo) apod. Zvláště pak Frantova chudoba (sice nesmyslná, historicky podložená, ale symptomaticky mnohokrát zdůrazňovaná až pro podstatu jeho díla přeceňovaná) měla silný vliv na konstruování jeho obrazu v širším povědomí, o čemž svědčí i vzpomínka Anny Haškové (narozené v roce 1872) na Frantu Šumavského pro dialektologický výzkum z 60. –70. let 20. století:

*„Franta Šumafskí? Na toho se nepamatuju. Ten bál s Polínki narozenej. Jednou ho tám taki voslavovali. [...] Učitel nám říkával, že to bál chudej študent, že študoval v bídě a v nouzi.“*⁷⁵⁾

Frič využíval tytéž zažitě stereotypy o zbožštěných „*vzkřisitelích*“, kterých bylo užíváno při líčení života kteréhokoliv jiného českého buditele. Český lid (venkovský zcela a měšťanský většinou) se ale vůči národněemancipačním snahám českých intelektuálů choval inertně.⁷⁶⁾ Jejich nezájem byl ale idealizací českého lidu v 2. polovině 19. století „*narovnáán*“ v naivní zápal spatřit buditele osobně jako ve

⁷⁰⁾ *Slavnost Josefa Franty Šumavského*, s. 55.

⁷¹⁾ J. RAK, *Bývalí Čechové*, s. 148.

⁷²⁾ *Spisy Jaroslava Langera II*, ed. Václav FILÍPEK, Praha 1861, s. 520–521.

⁷³⁾ *Slavnost Josefa Franty*, s. 54.

⁷⁴⁾ V. MACURA, *Český sen*, Praha 1998, s. 104–106.

⁷⁵⁾ Jaroslav VORÁČ, *Česká nářečí jihozápadní I*, Praha 1955, s. 103

⁷⁶⁾ V. MACURA, *Český sen*, s. 54–62.

vyprávění o krkonošských měšťanech. Schůzku s Hankou, Čelakovským Tomíčkem, Tylem a Frantou Šumavským v kavárně U Černého orla měl jeden z návštěvníků komentovat slovy: „*Blažený orle, pod svýma křídloma chováš pravé poklady!*“, k slzavému dojetí jim stačilo pouhé spatření „tichého génia“ Jungmanna.⁷⁷⁾ Otruba dospěl rozbořem reprezentace J. Jungmanna v množině textů čítající slavnostní projevy, příležitostné básně, fejetony atd. k binaritě skupin dat, jež jsou funkčně propojeny v buditelsko-bojovnou stylizaci českého spisovatele⁷⁸⁾; k týmž výsledkům dospěl na příkladu reprezentace Fr. J. Rubeše Vl. Macura.⁷⁹⁾ Je také příznačné, že Frič zcela opomněl zmínit jakékoliv konkrétní Frantovo dílo vědecké, natož umělecké.⁸⁰⁾

Byl-li Franta Šumavský někdy v minulosti tolerován jako zástupce národněbuditelského kánonu, do literárního kánonu beletristů (tj. spisovatelů, jejichž tvorba má ambice estetické) 19. století přijat nebyl. K reprezentaci Franty Šumavského v literárněhistorických syntézách a příručkách bude nutná hlubší analýza, proto podávám pouze předběžný exkurs, ačkoliv by si popis operací vedoucích ke konstituování kánonu českého 19. století právě na příkladu Josefa Franty Šumavského zasloužilo vlastní tematizování. Pozitivist Jaroslav Vlček⁸¹⁾ zmínil zejména Frantovy umělecké počátky ve 30. letech 19. st. (redakce periodika *Čechoslav*, příspěvky do časopisu *Jindy a nyní*, resp. *Květy*) a jeho styky s tehdejšími vlastenci (z klatovských rodáků např. s K. Sl. Amerlingem či K. Štorchem). Další pozitivist Jan Jakubec⁸²⁾ představil Frantu Šumavského jako povýtce jungmannovského lexikografa, popř. napodobitele lidové poezie, nevěnoval mu ucelenější medailonek jako jiným spisovatelům 19. věku, ale rozdrobil jeho postavu mezi ně, když mu určil profesní roli „*přítele*“ (Tylova, Máchova, Nebeského aj.), navíc ho, neznaje jeho pseudonym, ve jmenném rejstříku nesmyslně zdvojlil. Arne Novák⁸³⁾ Frantovi Šumavskému přisuzuje roli „*neúnavného buditelského dělníka*

⁷⁷⁾ František ČERNÝ, *Obrázky z dob našeho probuzení*, Praha 1890.

⁷⁸⁾ M. OTRUBA, *Hledání národní identity*, s. 112–124.

⁷⁹⁾ V. MACURA, *Český sen*, s. 97–106.

⁸⁰⁾ Srov. mimoliterární motivace vřazení Karla Havlíčka Borovského do literárního kánonu ještě před čtenářskou recepcí jeho díla od 70. let 19. století, Dalibor TUREČEK, *Povaha a způsob existence kánonu národní literatury (na příkladu českého 19. století)*, in: Jan WIENDL (ed.), *Literatura a kánon*, Praha 2008, s. 53–72.

⁸¹⁾ Jaroslav VLČEK, *Dějiny české literatury II-III*, Praha 1960, s. 438, 464.

⁸²⁾ Jan JAKUBEC, *Dějiny literatury české II*, Praha 1934.

⁸³⁾ Arne NOVÁK – Jan V. NOVÁK, *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*, Olomouc 1936-1939⁴, s. 317.

slovesného“ se zvláštním zřetelem k jeho práci lexikografické, vydavatelské a redaktorské, tj. vesměs vědecké nežli umělecké. Marxista Vladimír Štěpánek⁸⁴⁾ nazval Frantu Šumavského „*ohlasovým autorem*“, odňal mu literární talent a degradoval ho na pouhého Čelakovského epigona. Jedna z nejnovějších syntéz české literatury určená pro studenty střední a vysoké školy *Česká literatura od počátků k dnešku* zcela opomíjí Frantu Šumavského, ačkoliv alespoň zmiňuje např. J. V. Kamarýta, J. M. Ludvíka a jiné „nekanonické“ autory.⁸⁵⁾ „Všeznalý“ lexikon české literatury vykresluje Frantu Šumavského v první řadě jako „*slovníkáře a jazykovědce*“, pak „*pedagoga, redaktora literárních periodik*“, k „*jeho nevelkému beletristickému dílu*“ přiřkl pak význam vedlejšího produktu „*jeho vychovatelské a redakční činnosti*“.⁸⁶⁾ Z takového hodnocení se zdá, že by Franta nemusel být do případného užšího výběru „umělců“ ani přijat. Každý kánon je konstrukt, z postmoderního myšlení se ukazuje, že postrádá esenciální podstatu a že je vizualizací hodnot té které society⁸⁷⁾. Nejen že se problematizuje předpoklad kontinuity a kauzality, ale relativizuje se význam národního jazyka a národní literatury jako klíčového předmětu literatury daného národa.⁸⁸⁾ První moderní literární kánon vznikl mystifikací vlasteneckých spisovatelů, kteří pěstovali českojazyčnou literaturu.⁸⁹⁾ Axiom o češtině jako o jediném možném kódu národní literatury vyvrátila až postmoderna, ale už před ní tlak strukturalistických teorií o estetičnosti uměleckého díla upozadil jiné funkce (např. národněvýchovnou,

⁸⁴⁾ Vladimír ŠTĚPÁNEK, *Sblížení obrozené literatury se životem (od roku 1830 do roku 1848)*, in: Felix VODIČKA a kol., *Dějiny české literatury II*, Praha 1960, s. 349.

⁸⁵⁾ Alexandr STICH, *Rané obrození*, in: Jan LEHÁR – Alexandr STICH – Jaroslava JANÁČKOVÁ – Jiří HOLÝ, *Česká literatura od počátků k dnešku*, Praha 2008, s. 151–121; Jaroslava Janáčková, *Romantismus – biedermeier*, in: Jan LEHÁR – Alexandr STICH – Jaroslava JANÁČKOVÁ – Jiří HOLÝ, *Česká literatura od počátků k dnešku*, Praha 2008, s. 205–261.

⁸⁶⁾ Květa HOMOLOVÁ – Mojmír OTRUBA, *Josef Franta Šumavský*, in: Vladimír FORST (ed.), *Lexikon české literatury 1 (A-G)*, Praha 1985, s. 737–739.

⁸⁷⁾ Vladimír PAPOUŠEK, *Strategie a kanonizace*, in: TÝŽ – Petr A. BÍLEK, *Cosmogonia. Alegorické reprezentace „všeho“*, Praha 2011, s. 93–98; D. TUREČEK, *Povaha a způsob existence kánonu národní literatury (na příkladu českého 19. století)*, in: Jan WIENDL (ed.), *Literatura a kánon*, Praha 2008, s. 53–72. Na předpostmoderních názorech o imanentní estetické hodnotě kánonu Harold BLOOM, *Kánon západní literatury. Knihy, které prošly zkouškou věků*, Praha 2000, s. 13–23.

⁸⁸⁾ Pavel JANOUŠEK, *O novém literárněhistorickém paradigmatu, dějinách, kánonu a literárních vědcích aneb Generálové se vždy připravují na minulou bitvu*, in: Jan WIENDL (ed.), *Literatura a kánon*, Praha 2008, s. 19–29.

⁸⁹⁾ Tamás BERKES, *České obrození jako literární kánon*, in: *Česká literatura na konci tisíciletí I*, Praha 2001, s. 117–126.

filologickou aj.) za funkcí estetickou, a způsobil tak postupné odsouvání Franty Šumavského na okraj kánonu národní literatury, aby ho z něj nakonec vyloučil.

Historiografickou reprezentaci Franty Šumavského výrazně aktualizovala kniha církevního historika M. Kaňáka z tehdy prestižní a čtené edice *Osudy pokrokových osobností naší minulosti*.⁹⁰⁾ Monografie je hodna obdivu co do heuristiky, protože není omezena jen na rétorické figury, ale její cennost tkví v důkladné, dvacetileté práci s archivními prameny.⁹¹⁾ Marxistická historická věda po roce 1948 revidovala svůj dosavadní nezáměr o 19. století, které přisuzovala cele buržoaznímu měšťanstvu. Po druhé světové válce však byla národním obrozením fascinována a Zdeněk Nejedlý, který 19. století zbožňoval, definoval socialistické umění za použití hodnotových matric „pokrokového“ 19. století, zvláště pak obrozeného kódu.⁹²⁾ Ač je Kaňákova kniha ideologicky zatížená prizmatem třídního boje a reakčnosti (snad jen úlitba tehdejšímu režimu), je vlastně první kritickou biografií Franty Šumavského a prvním edičním počinem vybraného jeho díla.

Jak sémiotický model Macurův, tak novohistoricistní model Turečkův je následováníhodný, protože je založen na spolehlivé a poctivé práci s prameny, texty, jež je třeba znovu a znovu studovat, protože mohou být zatěžkány i několikanásobnými interpretacemi.⁹³⁾ Má-li být dekonstrukce plodná a má-li dekonstruovat konstrukty jako výtvořiny ideologií, nemůže se zvrátit v předmět své kritiky, totiž v novou ideologii postmoderního žonglování se slovy. Kupř. Paul de Man odepřel řeči jakoukoliv gramatickou racionalitu, každá řečová promluva je svou podstatou rétorická,⁹⁴⁾ touha šokovat nebo naroubovat určitou teorii na vybraný materiál tak, aby se pouze potvrdila její správnost, bývá často otcem myšlenky⁹⁵⁾, podceňování induktivního postupu (od znalosti materiálu k modelování) a tolerování

⁹⁰⁾ Miloslav KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský. O životě a díle obrozeného pracovníka s ukázkami z jeho tvorby*, Praha 1975.

⁹¹⁾ *Tamtéž*, s. 261.

⁹²⁾ V. MACURA, *Šťastný věk a jiné studie o socialistické kultuře*, Praha 2008, s. 131–146.

⁹³⁾ D. TUREČEK, *Co se Strakonickým dudákem (ještě) dnes aneb Od rozpaků k apologii čili malá exkurze Tylovým textem vůbec a postavou Švandy zvlášť*, in: Petr ŠTĚDRŮN (ed.), *Josef Kajetán Tyl, Strakonický dudák*, Brno 2006, s. 3–7.

⁹⁴⁾ Petr V. ZIMA, *Literární estetika*, Olomouc 1998, s. 348–358.

⁹⁵⁾ Příkladem budiž komparace Máchova *Máje* s románem Hůlové, viz Robert B. PYNSENT, *Máchův Máj a Umělohmotný třípokoj Petry Hůlové*, in: Aleš HAMAN – Radim KOPÁČ (edd.), *Mácha redivivus (1810-2010). Sborník ke dvoustému výročí narození Karla Hynka Máchy*, Praha 2010, s. 214–230.

postmoderní zvůle bez opory v textových stopách musí být sama vystavena tvrdé negativní kritice jako činnost ryze neproduktivní.

Kritická literární věda, navrhovaná Zimou, má být kompromisem mezi estetikou pojmovou a nepojmovou, má být dialogická, má usilovat o zprostředkování subjektivních konstrukcí teorie se strukturami textu, tento text popsat v jeho sémantické i narativní rovině jako strukturovanou jednotku. Text je sice mnohoznačný a v průběhu recepčního procesu je neustále nově interpretován konkurenčními metajazyky, ale jeho struktura je jasně definovatelná gramaticky (foneticky, sémanticky, syntakticky) a narativně, proto každá produktivní interpretace textu musí vycházet z primárního nebo lingvistického smyslu – „*identita textu závisí na obecně rozpoznatelných základních strukturách*“,⁹⁶⁾ čímž se obloukem vracím k imperativu Stichovu i Turečkovu.

Textové kritiky a výsledků kritického zhodnocení vývoje a historie textu může být textolog zproštěn, má-li k dispozici pouze jediný textový pramen, což bývá jev typický pro starší české písemnictví, méně častý pro novodobou literaturu.⁹⁷⁾ V případě beletrie Josefa Franty Šumavského to však není eventualita tak vzácná. Pozůstalost Franty Šumavského je uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví pod číslem 1234. Dostala se do něj až po roce 1918 spolu s pozůstalostí jeho synovce Josefa Ranka, který pokračoval ve vydávání slovníků z jeho lexikografického materiálu. Obě pozůstalosti zůstaly dlouho neroztříděny, zpracovávány jsou průběžně až od roku 2005. Dvanáct archivních kartónů obsahuje většinou výpisky a poznámky, několik tisků prací jeho a jeho přátel, nepočtenou korespondenci, zajímavou sbírku poezie, která ale zůstala až na malé výjimky (jako v časopise *Čechoslav* z let 1830–1831) za jeho života neotištěna.⁹⁸⁾ Mezi rukopisy se vyjímá Frantův oneirický zápis (viz kap. 4), jenž svojí subjektivněromantickou poetikou odkazuje na výrazné vlivy Sabinovy a Máchova kroužku.⁹⁹⁾ Chybí však autografy většiny jeho tištěné beletrie původní i překladové. J. Rank si v dopise R. J. Kronbauerovi z března 1911 postěžoval, že

„z těch dob [= po revoluci 1848–1849] se mnoho pamětihodností nezachovalo pro úzkostlivost z domovních prohlídek. Dopisy Boženy Němcové z r. 1849, Havlíčkův

⁹⁶⁾ Petr V. ZIMA, *Literární estetika*, Olomouc 1998, s. 369–382.

⁹⁷⁾ *Editor a text*, Praha 1971, s. 18–41.

⁹⁸⁾ Miloš SLÁDEK, *Soupis osobního fondu. Josef Franta Šumavský (1796–1857)*, Praha 2006.

⁹⁹⁾ M. CHARYPAR, *Karel Sabina*, Praha 2010, s. 290–297.

*Večerní list k Národním novinám (snad již unikum) dodal jsem před několika lety A. A. Kočubinskému, profesoru slavistiky na univerzitě v Oděse (v Rusku), jenž chtěl psát o českých poměrech.*¹⁰⁰⁾

Kvůli materiální nouzi používal Franta Šumavský popsané papíry a korespondenci k excerptům, ostatní dokumenty se mohly ztratit v mezidobí od Frantovy smrti do předání Frantovy pozůstalosti Památníku národního písemnictví v roce 1918.

Pokusil jsem se začlenit do dobového českého diskurzu 30. let 19. století **vzorek z Frantova beletristického díla**, který by (více či méně) reprezentoval diskurz axiologicky, ikonograficky i poetologicky. Nejširší publikační prostor pro 1. polovinu 19. století umožňovala periodika, protože v nich jednotliví aktéři literárního provozu (nakladatel, redaktor, přispěvatel a recipient) byli vzájemně usměřováni funkcí národněvýchovnou (zejména v počátcích národní emancipace) s postupnou snahou o etablování funkce politické (zejména v revolučních letech a po nich) a estetické. Franta Šumavský spoluredigoval ve 30. letech časopis *Čechoslav* (existoval v letech 1830–1831), který se profiloval silně proslovovsky a propolsky, a dále časopisecké almanachy *Krok*, *Čech* a *Sámo* (vycházely následně po sobě v letech 1832–1833), jež měly vyšší, estetické ambice.¹⁰¹⁾ Mladá spisovatelská generace v nich otiskovala své romantické opusy, J. Sl. Tomíček se prezentoval mj. překladovou ukázkou Puškinových *Cikánů*, Franta Šumavský uveřejnil některé lidové písně, ohlasovou poezii, drobnou hrdinskou epiku a překlady Jaszowského povídek. Další jeho poezie a krásná próza původní nebo překladová vycházela v *Rozličnostech Pražských novin* (1829, autorství básní *Slza na hrob Dobrovského* a *Na hřbitově dubiovní*), *Květech českých* (1840) a *Vlastimilu* (1840), překlady či adaptace mravoličných povídek otiskoval samostatně v knižním vydání: *Rodina Bohovědných z Dolan* (1837) a *Holoubek* (1840). Ostatní jeho bibliografie zaujímá položky filologické, osvětové, recenze, referáty a zprávy.

První kritickou antologií Frantových uměleckých a vědeckých textů i korespondence s vlastenci a rodinnými příslušníky je „výbor z díla“ přiřčený ke Kaňákově první verzi Frantovy biografie. Obsahuje *Deník ze studentského života*

¹⁰⁰⁾ Cit. podle M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 260.

¹⁰¹⁾ Lenka KUSÁKOVÁ, *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830–1850)*, Praha 2012, s. 28–31.

(zůstal v rukopise až do roku 1940, poprvé publikován regionálním pracovníkem Josefem Biskupem ve Vlastivědné knižnici Klatovska pod titulem *Mé mládí*), *Okus vlastivědný aneb Znamení příchody a nehody, které mne skutečně potkaly na cestě z Prahy do Tábora a Písku a odtamtud nazpět*, sbírku básniček a přísloví pro děti zvanou *Rozkošná zahrádka* (poprvé otištěna až zde), studie týkající se předškolní pedagogiky: *Zvláštní navedení ke čtení bez abecedy* (poprvé otištěna zde), *Navedení ke čtení bez abecedy a k pravopisu bez psaní anebo Opozdilý předchůdce malé čítanky* (knižně 1845), „práce pro dospělejší mládež“: několik mravoučných bajek (zůstaly až dotud v rukopise) a *Pohádka o krásné zemaně* (časopisecky 1840), dále „výchovné práce pro dospělé“: *Na povšimnutou* (v rukopise), *Proč se mají chovanci Žofínské akademie v českém jazyku vyučovati?* (tiskem 1846), ukázky z přednášek pro Amerlingovu Budeč, populárně-naučný článek *Něco o hvězdách* (časopisecky 1840), *Epištolu k příjezdu Fridricha knížete Schwarzenberka, kardinála a nového arcibiskupa, do Prahy 15. VIII. 1850* (poprvé otištěna až zde), dále obsahuje odborné studie: *Předmluvu k Německo-českému slovníku* (1844), *Mluvnické paběrky* (časopisecky 1854), *Důležité slovo o koncokácj -ný a -ní u přídavných jmen* (časopisecky 1853), z korespondence tři dopisy se sestrou Markétou Frantovou a jeden dopis s bratrem Mikulášem Frantou a další s vlasteneckou inteligencí (Bohuslavou Rajskou, J. J. Langrem, K. A. Vinařickým a Ant. Markem).¹⁰²⁾ I v druhé variantě Frantova životopisu, opravené, rozšířené a obohacené o další pramenný materiál, je vyčleněn prostor, ač o poznání skromnější než v jeho první verzi, pro ukázky z Frantovy tvorby. Textová příloha obsahuje opět úryvek z Frantových pamětí na dětská a jinošská léta, nově *Úvod k Životu Jana Augusty staršího a správce jednoty bratrské v Čechách* (vydán Frantou Šumavským v roce 1837), několik jazykových přednášek pro „české ženy“ (zůstaly v autografu), opět *Předmluvu k Německo-českému slovníku* (1844) se Šafaříkovým posudkem na tento lexikon, dále *Slovo o řecké mluvnici* (tiskem 1852), *Úvod k Rozkošné zahrádce*, dále pak leták z roku 1848 určený venkovskému lidu, Frantovu korespondenci s B. Němcovou, Fr. Douchou, Fr. Bezděkovi (abonentem *Německo-českého slovníku*, jehož žádá Franta Šumavský o finanční podporu na *Slovník slovanského jazyka*), cennou ukázkou z Frantova deníku z let 1856–1857, příležitostné básně určené např. B. Němcové, B. Rajské, Vlastimile Růžičkové nebo I. I. Srezněvskému; dále textová

¹⁰²⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1965, s. 33–169.

„místa paměti“ na Frantu Šumavského: fiktivní epitaf na jeho hrob od Bedřich Pešky (tiskem 1920), nekrolog od Boženy Němcové (časopisecky 1858), Nerudův fejeton (časopisecky 1886, knižně v Nerudových *Podobiznách* III, 1954), doslov Marie Majerové k novému vydání *Pohádky o krásné zemance* (1919) a dopis J. Ranka R. J. Kronbauerovi.¹⁰³⁾

Při uspořádání beletristických textů jsem se snažil vhodně zkombinovat hledisko **chronologické** s ohledem na řazení **genologické (literárněžánrové)** a **tematologické**. Franta Šumavský se celý život věnoval spíše jazykovědě, pedagogice (redigoval první specializovaný pedagogický časopis *Posel z Budče*) a osvětě, beletrie zaujímala v jeho celkové tvorbě spíše marginální roli, přičemž se jí věnoval nejvíce v začátcích své spisovatelské kariéry (sběr lidové slovesnosti, ohlasová poezie, překlady převážně historických povídek slovanských autorů), pak ji zřetelněji podřizoval účelům mravně- a národněvýchovným; výjimečné postavení v jeho beletrii si zaslouží veršované pohádky.¹⁰⁴⁾

Nevelká množina Frantových textů se jeví jako minimalistická možnost, snad hodnotná ukázka, jejíž interpretace může popsat jistý typ českojazyčné literární komunikace 1. poloviny 19. století.

¹⁰³⁾ TÝŽ, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 203–260.

¹⁰⁴⁾ D. FRANTA, *Ediční příprava tištěných beletristických prací Josefa Franty Šumavského*, diplomová práce, vedoucí práce: Dalibor Tureček, Ústav bohemistiky Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2015, s. 41–72, 107–112.

1. KRÁL JE MRTEV, A Ť ŽIJE KRÁL!? *Epicedium Slza na hrob Dobrovského (1829)*

1.1 Prolog – střet dvou diskursů

Když v lednu roku 1829 umíral na jedné ze svých studijních cest v Brně Josef Dobrovský (*1753),¹⁰⁵) neodcházel v něm nejen svérázný duchovní, jenž se snažil církev katolickou reformovat, nýbrž především vědecká a kulturní osobnost celoevropského měřítka.

Dobrovského životní krédo, že „každé jednání musí mít svůj cíl v pravdě, neboť není nic krásné, leč co je pravdivé“, jež prosvěcovalo od konce 70. decennia 18. století do poznávání světa, zahaleného barokní rouškou pověřivosti a nevědomosti, však generaci, nastoupivší na počátku následujícího věku do popředí, mělo podle tradičního přesvědčení svazovat ruce.

M. Machovec ale upozornil, že se o roztržce mezi Dobrovským a členy Jungmannova kruhu soudí zkresleně. Dobrovský se stýkal s mladší generací pravidelně od roku 1813, kdy kolem sebe shromáždil soukromý kroužek studentů pražské univerzity, horujících pro svobodu. Jim vydával na jeho konci vysvědčení o způsobilosti pracovat s archivním materiálem. Vyučoval historicko-filologickou metodu, z jazyků církevní slovanštinu, češtinu a ruštinu. Vyučování těchto disciplín pak zčásti svěřil nejtalentovanějšímu ze svých žáků, Václavu Hankovi (*1791),¹⁰⁶) jenž svému zaneprázdněnému učiteli a staršímu kolegovi vypomáhal i jinak, např. k vydání připravil Dobrovským objevený *Hradecký rukopis*. Vydatně podporoval Josefa Jungmanna (*1773) v je filologických přích se „staromilcem“ Janem

¹⁰⁵) Podle mého názoru doposud nejpůsobivější a nepřekonanou biografii o Josefu Dobrovském napsal Milan MACHOVEC, *Josef Dobrovský*, Praha 2004², sumárně postihující jeho život, dílo i odkaz s důrazem na jeho osvícenský životní i vědecký styl a konfrontující jej s generací předešlou a následnou. Kontury Dobrovského nábožensko-filosofického smýšlení, v mnohém odlišné od Machovcova pojetí, načrtl nejnověji Josef TÁBORSKÝ, *Reformní katolík Josef Dobrovský*, Brno 2007, s bohatým seznamem další literatury a pramenů. Periodikum *Dějiny a současnost* věnovalo Dobrovskému v roce 2003 při 250. výročí jeho narození celé jedno číslo: Pavel BĚLINA, *Já jinak myslím než ostatní. Před 250 lety se narodil Josef Dobrovský*, *Dějiny a současnost* 25, 2003, č. 5, s. 1–4, tamtéž Edward L. KEENAN, *Josef Dobrovský a vznik Slova o pluku Igorově*, s. 5–9, a Hana GLADKOVA, *Již Josef Dobrovský ... Legendy a skutečnost*, s. 14–17.

¹⁰⁶) Zdeněk ŠIMEČEK, *Institucionální předpoklady studia slovanských jazyků, kultury a dějin*, in: Milan KUDĚLKA – Z. ŠIMEČEK – Radoslav VEČERKA, *Česká slavistika* 1, Praha 1995, s. 61.

Nejedlým, podílel se na sběru lexikálního materiálu k *Česko-německému slovníku*, konzultoval s ním dokonce překlad *Slova o pluku Igorově* do češtiny (1810, zůstal v rukopise, vydán tiskem až 1932).¹⁰⁷⁾ Objevy *Písně vyšehradské* (1816) i *Rukopisu královédvorského* (1817) byl Dobrovský nadšen, v dodatcích k druhému vydání *Geschichte der böhmischen Sprache und ältern Literatur* v roce 1818 napsal: „*Kdo by po těchto malých ukázkách nezatoužil po výtečném celku, který se vyznačuje lehkostí přednesu, čistotou a správností jazyka, silou a půvabem?*“¹⁰⁸⁾

Hana Šmahelová ve sporu o pravost *Rukopisu zelenohorského*, „objeveného“ v listopadu 1818 spatřuje „*diskursivní předěl mezi osvícenským rozvrhem myšlení a nacionálním cítěním*“¹⁰⁹⁾. Tento *Rukopis* ale J. Dobrovský již razantně odmítl, dokonce začal revidovat své závěry o autenticitě literárních památek středověkých Čech. K vyhocení generačního ideového sváru došlo v roce 1824 kvůli zveřejnění Dobrovského článku *Literarisches Betrug*. V něm domnělou památku slovanského dávnověku označil za „*zřejmě podvrženou mazanici*“ a za výrobek „*několika lehkověrných vřelejších vlastenců*“. Původně vědeckou diskusi degradoval v osobní hádku jeden z Dobrovského žáků a v odborné literatuře uváděných rukopisných padělatelů Václav Alois Svoboda (*1791), když jej nařkl z odrodilství a ponížil tvrzením, že i jeden geniální padělatel by znamenal pro český národ více než šířaví hyperkritikové jeho ražení. Proti tomuto nečestnému výpadu se Dobrovský ohradil opět argumenty přísně vědeckými, jeho osvícenské mentalitě vlastní, ale požár se již nedal uhasit.¹¹⁰⁾ Další z jeho svěřenců, V. Hanka dotčený Dobrovského zesměšňujícími poznámkami k falzifikátorům *Rukopisů*, proti němu anonymně rozpoutal s J. Jungmannem a Josefem Lindou (*1789/1792) štvavou kampaň, jíž se aktivně účastnil anglický bohemista John Bowring (*1792), zkrlesle poučený o českých poměrech.¹¹¹⁾

Kritérium pravdy mladí intelektuálové upozaďovali, místo něj propagovali měřítko umělecké působivosti a krásy; ke kultuře českého národa přistupovali zcela odlišně: minulost nechtěli pouze objektivně zkoumat, kladli si vyšší cíle: v intencích

¹⁰⁷⁾ M. MACHOVEC, *Josef Dobrovský*, s. 140–143.

¹⁰⁸⁾ Cit. podle Dalibor DOBIÁŠ, *Komentář*, in: TÝŽ (ed.), *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, Brno 2010, s. 222, tam přehled o dosavadním výzkumu těchto památek, mj. poznámky k recipročnímu vztahu české osvícenské a (pre)romantické literární generace.

¹⁰⁹⁾ Hana ŠMAHELOVÁ, *V síti dějin literatury národního obrození*, Praha 2012, s. 99.

¹¹⁰⁾ F. VODIČKA, *Josef Dobrovský*, in: TÝŽ (ed.), *Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození*, Praha 1960, s. 118.

¹¹¹⁾ Pavel BĚLINA, *Já jinak myslím než ostatní*, *Dějiny a současnost* 25, 2003, č. 5, s. 4.

svých idejí ji zživotnit v přítomnosti, aniž by se nutně musela upínat k racionálně ověřitelnému referenčnímu horizontu. J. Dobrovský se tímto romantickým pojetím noetiky nenechal ani v posledních letech svého života zviklat, ba do posledních okamžiků hájil se vší vehemencí své filosoficko-etické stanovisko, jež se opíralo o fakt pravdy jako takové, ne o účelový potenciál toho či onoho faktu. Svůj výrok z roku 1786 „*Požaduji svědectví, spolehlivá svědectví – nikoliv možnosti; důkazy – nikoliv deklamace*“, jež skálopevně zastával po celou svou vědeckou kariéru, chápal jako nepřekonatelný osobní imperativ. S touto metodologií se hlasatelé nacionálního směru nemohli již z principiálních důvodů ztotožnit; domnělé pra-/staro- a středověké památky pak přijali za autentické, bez skrupulí je zařadili do fondu národního písemnictví a osočovali své oponenty a pochybovače o pravosti slovesných památek z odrodilství či z ledové necitelnosti pro vlastenecké zanícení. Paradoxně k tomu se ale nechali volně inspirovat osvícenskou generací filologů, která „*nabídla svým následovníkům vedle jazykových a dalších inspirací právě i do značné míry idealizovaný obraz dávných Slovanů*“.¹¹²⁾

Názor, jenž se V. A. Svoboda neostýchal veřejně jako jeden z mála, ne-li vůbec jako jediný, tak ostře formulovat, sdíleli i za Dobrovského života další Svobodovi souputníci jako např. František Ladislav Čelakovský (*1799), Josef Vlastimil Kamarýt (*1797), Pavel Josef Šafařík (*1795) aj., byť se z něj vyznávali jen v osobní korespondenci.¹¹³⁾ Obojace se zachoval František Palacký (*1797), jehož Dobrovský zasvěcoval do tajů historické kritiky. Lesk čestné titulatury „*patriarcha*“, kterou mu v roce 1828 udělil se slovy, že jeho „*charakter byl ušlechtilý a povznesený nad jakýkoliv egoismus*“,¹¹⁴⁾ poněkud zmatněl po Dobrovského smrti, když se svěčil, že „*klivým pocitům, dojetí, zdál se nepřístupným, ačkoliv ne hluboké vážnosti. Sentimentální chování ho nudilo, pro dílo svobodné fantazie měl málo*

¹¹²⁾ D. DOBIÁŠ, *Komentář*, in: TÝŽ (ed.), *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, Brno 2010, s. 225.

¹¹³⁾ Dobrovského častovali různými invektivami, kupř. J. V. Kamarýt jej nazývá v dopise Čelakovskému v květnu 1828 „*přepatým diktátorem*“ (cit. podle J. TÁBORSKÝ, *Reformní katolík*, s. 126), nevďečný J. Jungmann „*slavizujícím Němcem*“. Odhodlání mladých charakterizoval Fr. L. Čelakovský v dopise neznámému knězi roku 1828: „*Naši stojí na svém, Dobrovský pořád na ně doráží, aniž my mu ustupujeme*.“ (cit. podle Dalibor DOBIÁŠ, *Komentář*, in: TÝŽ (ed.), *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, Brno 2010, s. 229)

¹¹⁴⁾ Cit. podle M. MACHOVEC, *Josef Dobrovský*, s. 161.

*smyslu.*¹¹⁵⁾ Kupř. i P. J. Šafařík se nechal slyšet, že Dobrovský „*nebyl žádný entuziasta, ale nejchladnější sofista, jakého kdy poznal*“ až deset let po jeho smrti.¹¹⁶⁾

Explicitně útočit na Dobrovského ještě za jeho života bylo více méně i vůči představiteli přežitého osvícenství nanejvýš netaktní, proto se zdá být Svobodův břitký výpad proti jeho osobě výjimečný, ba atypický. Vymezování se jungmannovské generace vůči té osvícenské, zosobněné právě Dobrovským, nebylo jakoby skokové, ale spíše postupné, a u jednotlivých jejích představitelů komplikované, jak bude dále demonstrováno. Otázka tedy zní, zda musel spor o autenticitu *Rukopisu zelenohorského* a následně *královédvorského* vyznět a priori u všech představitelů tehdejší literární „omladiny“ ve Svobodův prospěch.

Budu se tedy věnovat usouvztažňování modelu osvícenského, prezentovaného Dobrovským, a „jungmannovského“ (přičemž jsem si vědom problematiky tohoto označení, jež použil V. Macura pro období vrcholné etapy národního obrození, tj. nultými až čtyřicátými lety 19. st.),¹¹⁷⁾ personifikovaného Svobodovým o něco mladším kolegou, Josefem Frantou Šumavským (* 1796), ve své dynamice a procesualnosti. Cílem je ověřit (potvrdit či vyvrátit) výše tradovanou představu o všeobecném odsuzování Dobrovského ze strany generačně mladších kulturních činitelů a tvrzení M. Machovce, jenž „*musel konstatovat, že celé půl století po jeho [= Dobrovského] smrti o jeho dílo zájem nebyl*“,¹¹⁸⁾ a sice analýzou Frantových slovesných projevů veřejných i soukromých v nejširším slova smyslu, tj. jako „*veškeré kulturní aktivity zprostředkované jazykem a fixované písmem*“.¹¹⁹⁾

1.2 Argumentum – textové reflexe Dobrovského úmrtí, jejich kontext a poetika

Miloslav Kaňák uvádí mezi prameny ke studiu života Franty Šumavského *Slzy na hrob Dobrovského*, „*dojímavou*“ elegii sepsanou v Želči na Žatecku potom, co měl dostat z Prahy spěšný list se zprávou o Dobrovského náhlém úmrtí.¹²⁰⁾

¹¹⁵⁾ Cit. podle J. TÁBORSKÝ, *Reformní katolík*, s. 127.

¹¹⁶⁾ Cit. podle J. TÁBORSKÝ, *Reformní katolík*, s. 126.

¹¹⁷⁾ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 5–12.

¹¹⁸⁾ M. MACHOVEC, *Josef Dobrovský*, s. 161.

¹¹⁹⁾ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 61.

¹²⁰⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 51, 266.

M. Kaňák však chybuje nejméně jednou, když komolí název Frantova údajného básnického opusu – vyšel totiž pod názvem *Slza na hrob Dobrovského v Rozličnostech Pražských novin*.¹²¹⁾ V nich byly u téže příležitosti do března 1829 otiskovány další oslavné texty. Toto periodikum, ať je to sebevíc překvapující, redigoval až do jara 1830 Josef Linda, další z aspirantů na autorství rukopisných padělků a jeden z Dobrovského úhlavních oponentů.¹²²⁾ Tehdy se ještě tato svébytná beletristická příloha jediných českojazyčných novin těšila čtenářské oblibě, ale poté, co J. Linda onemocněl a nahradil jej na postu redaktora František Jan Tomsa, zvolna upadala.¹²³⁾ Novákovo odvážné tvrzení, že v tomto listu J. Linda „shromáždil vynikající spisovatele romantické“ (ve smyslu „starší romantiky“ jako ideové náplně české literatury v 30. –50. let 19. století),¹²⁴⁾ zmírňuje Lenka Kusáková soupisem příspěvovatelů, mezi nimiž dominovali starší autoři (z význačnějších pouze Ján Kollár a Antonín Marek, z méně známých např. Josef František Kocián Peckovský, manželé Jan Alois Sudislav a Magdaléna Dobromila Rettigová, František Alexandr Rokos ad.), mladších (Jan Pravoslav Koubek, Josef Kajetán Tyl aj.) bylo poskrovnu.¹²⁵⁾

Pro tento periodický list sepsal **Josef Věnceslav Vlasák** (* 1802) (č. 19, s. 3–6, 5. 3. 1829) **Dobrovského biografii**, resp. životopisnou mozaiku, teleologicky sestavenou z vhodných kamínků, které by tolik nerozčeřily již rozbouřenou kulturní hladinu. V obraze „*důstojného pána*“ (tamtéž s. 3) pod rozevlátým vylíčením jeho výprav do Švédska, Ruska a po německých zemích, díky nimž „*máme za mnohý literní plod co děkovati*“ (s. 5), neúměrně rozepsaným vzhledem k Dobrovského dalšími životními etapám, blednou faktografické informace z Dobrovského posledních let. Cituje dopis „*slzícího*“ Dominika Františka Kynského (* 1777) V. Hankovi ze 7. ledna 1829, jenž ho zevrubně informuje o posledních dvou dnech Dobrovského života a náhlém skonu slovy, že „*Čechy, Slovensko ztratily [...] okrasu svou*“, přičemž ho charakterizuje jako „*důstojného pána*“, který „*mírně soudil o svých zemřelých odpůrcích, ruky podával živým, pravdy hájiti mínil, byťby i oblíbení*

¹²¹⁾ *Rozličnosti Pražských novin* 4, 1829, č. 7, s. 1.

¹²²⁾ L. KUSÁKOVÁ, *Josef Linda*, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury 2/II K–L*, Praha 1993, zde s. 1185.

¹²³⁾ L. KUSÁKOVÁ, *Rozličnosti Pražských novin*, in: Jiří OPELÍK (ed.), *Lexikon české literatury 3/II P–Ř*, Praha 2000, zde s. 1296; TÁŽ, *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830–1850)*, Praha 2012, s. 25–26.

¹²⁴⁾ J. V. NOVÁK – A. NOVÁK, *Přehledné dějiny literatury české*, s. 274.

¹²⁵⁾ L. KUSÁKOVÁ, *Literární kultura*, s. 25.

potměšilci ji vzdorovali“ (s. 5). Navozuje tak dojem spořádaných a bezkonfliktních generačních poměrů, který je přesto náhle narušen mlhavými poznámenáními, že „*jako však všickni výteční mužové, také Dobrovský měl zjevně i tajné nepřátele. Pro jeho však dobrotu srdce neopovážil se nikdo jemu zoumyslně ublížit*“, a pro nezasvěceného čtenáře hádankou, pro jiné však narážkou na dobře známou záležitost: Dobrovský, když se dočetl „*jakés urážky v anglických listech*“¹²⁶⁾ a poznal, „*že to z Prahy zasláno býti muselo, psal V. Hankovi [...]: Když jsem byv malý chlapec do Německého Brodu do školy chodil, tejrati mne čeští uličníci, a všelikou zlomyslnost na mne svedli atd.*“ (s. 5-6). Zdá se, že V. Hanka jako jeden z předních členů nové generace tu vystupuje ve dvou protichůdných rolích, a sice jako v pozici Dobrovského přítele, jehož „*péčí oba tito spisové [Tristrám veliký rek a Tandarias a panna Floribella velmi krásná – D. F.] vyšli v roce 1820*“ (s. 4), člověka, jenž jako první z mimobrněnských dostává zprávu o Dobrovského smrti, ale jemuž je také určen Dobrovského bonmot. Otázkou však je, zda byl i J. V. Vlasák do sporu mezi Dobrovským a Hankovými kolegy zasvěcen; byl-li, nesdílel však všechna stanoviska svého vrstevníka – taktně mlčí o rozepři, která byla sice vedena potají, ale naráží na ni a korunuje ji neskrývaným ostnem.

Verše rozvíjené tématem Dobrovského smrti se v *Rozličnostech* seskupily do několika básní jako volný řetězec vznešených elegií a ód. Nesou názvy: **Bohužel!** *Bohužel!* (tamtéž, č. 5, s. 1–2, 15. 1. 1829, pro přehlednost označována jako [1]), již složil a opatřil podrobným poznámkovým komentářem blučinský farář **Václav Michal Pešina rytíř z Čechorodu** (* 1782), již zmíněná *Slza na hrob Dobrovského*, dále *Oda na smrt Dobrovského* (č. 11, s. 2, 5. 2. 1829, označována jako [2]) od **Josefa Vojtěcha Sedláčka** (* 1785), *Kvítko na hrob Dobrovského* (č. 13, s. 1, 12. 2. 1829, označována jako [3]) od **Terezie Lichtenberkové** a *Vzpomenutí na smrt J. Dobrovského* (č. 15, s. 2, 19. 2. 1829, označována jako [4]) od **J. M. K..ka**, neznámého českobudějovického vlastence.¹²⁷⁾ Společensky determinovaný impuls jejich zrodu a data publikování (v rozmezí 1–6 týdnů po Dobrovského skonu) dosvědčují spontánnost a aktuálnost tohoto typu poezie, jež označuje genologie zastřešujícím pojmem příležitostná poezie. Aplikují-li se zjištění, ke kterým došel

¹²⁶⁾ Bowringova invektiva zněla: „*Vše, co Dobrovský píše, svědčí o jeho vysoké učenosti, ač kritické a filosofické zásluhy jeho sotva stojí na rovní jeho vedení.*“

¹²⁷⁾ L. KUSÁKOVÁ, *Rozličnosti*, in: J. OPELÍK (ed.), *Lexikon české literatury 3/II P–Ř*, s. 1297, uvádí monogram J. M. K. mezi nedešifrovanými.

Peter Mráz rozbořem tohoto žánrového druhu na materiálu slovenské produkce,¹²⁸⁾ může se nám vyjevit „špecifická literárna komunikácia“ čili „súveký model literárnej komunikácie“ v české literatuře na konci druhého decennia předminulého věku.¹²⁹⁾ Centrálním textem se stane pro tento okamžik ona *Slza na hrob Dobrovského*, jež bude slohovětypologicky charakterizována komparací synchronní, tj. s výše vypsaným výčtem epicedií, a diachronní, s textem starším (Vojtěch Nejedlý: *Na smrt Františka Faustýna Procházky*, 1814)¹³⁰⁾ i pozdějšími (Karel Hynek Mácha: *Zpěv u hrobu p. Josefa Jungmanna mladšího*, 1833)¹³¹⁾ a dalšími třemi básněmi k příležitosti Jungmannovy smrti).

Epicedium *Slza na hrob Dobrovského* je uvozeno antickým citátem, který sám o sobě již implikuje klasicistní ideál antické dokonalosti, jenž chtěli doboví autoři alespoň po formální stránce naplnit.

*Omnes eodem cogimur; omnium
versatur urna serius ocius
sors exitura, et nos in aeternum
exilium impositura cymbae.*¹³²⁾

Antické látky pronikaly do vědomí budoucích spisovatelů, byly jimi osvojovány při hodinách latinského jazyka na humanitních gymnáziích,¹³³⁾ a staly se tak každodenností evropského vzdělance, a proto se doslova vnucovaly svou

¹²⁸⁾ K tomu více Peter MRÁZ, *Poetika príležitostnej poézie Bohuslava Tablica a Jána Hollého*, Bratislava 2010.

¹²⁹⁾ *Tamtéž*, s. 7.

¹³⁰⁾ Antonín Jaroslav PUCHMAJER (ed.), *Nové básně*, sv. 5, Praha 1814, s. 68–74.

¹³¹⁾ Karel JANSKÝ (ed.), *Spisy Karla Hynka Máchy I. Básně a dramatické zlomky*, Praha 1959, s. 196.

¹³²⁾ Jde o závěrečnou tzv. alkajskou strofu (*Carmina*, II, 3 od Quinta Horatia Flacca), již znal každý absolvent dobové gymnázia. Překlad pořídil za laskavého přispění MUDr. Ludmily Nové Michal Tejček (autor mu tímto srdečně děkuje): *Všechny nás to žene na stejné místo, dříve či později se s každým obrátí osudí, vypadne los a naloží nás na [rozuměj Cháronův – pozn. M. T.] člun do věčného vyhnanství.*

¹³³⁾ Např. Franta Šumavský navštěvoval na benediktinském gymnáziu v Klatovech po celou dobu svých studií (1814–1819) povinný latinský jazyk (*Lateinische Sprache und Styl*), kde se učil zvládat časomíru napodobováním básnických forem klasických autorů, nejčastěji Horatia nebo Vergilia, nebo zpočátku metodou tzv. rozlámaných veršů, „*keré pan profesor tak schválně pokazí, že přestanou být verši, tj. pořádek slov, jaký ve verši, se zamění, a takový zkažený nebo rozlámaný verš musí student zase v pořádek uvést, aby dokázal poetickou abecedu.*“ (viz Josef BISKUP – Karel POLÁK (edd.), *Josef Franta Šumavský, Mé mládí*, Klatovy 1940, cit. podle M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1965, zvl. 5. kapitola *Carmina fracta*, s. 37–39).

poetikou či tématem k novému zpracování, jež však mohlo nabyt v odlišném kontextu jiné konotace. Uvedený Horatiův citát symbolizuje fatálnost a neodvratnost lidského osudu, ale na rozdíl od romantické estetiky potlačuje individuálně existenciální rozměr smrti. Časoměrný pretext by také měl anticipovat prozódii celé následující básně, ale ta je psána v sylabotónii, veršem daktylo-trochejským, v pravidelném rýmovém schématu. Z těchto a dalších důvodů je nutné celý text ve své celistvosti a v kontextu dalších textů rozebrat, aby vyzněl jeho uměleckoslohový náboj.

„*Zpráva smutku a žalosti*“ produkuje fikční svět, v němž reflektovanou událost zvěstovává havran, jenž se „*nad Vltavou vznáší, / přiletěv z odlehlé dalekosti*“, aby informaci přinesl až k šumavskému pohoří. Lyrický subjekt je uváděn ze stavu tázání se (verše uvozené tázacími zájmeny „*proč*“ a „*jaký*“) přes bédování až do stavu útrpného povzdechu. V druhé strofě je pocit smutku upevňován a variován jednak imperativy sloves s citovým či dynamickým nábojem („*lkej(te)*“, „*proměňte*“ a „*zněte*“) a jednak provazcem klimaxů do emocionálnějších rozpoložení („*Kamo patřím, všudy slzy kanou, / srdce povzdychuje stísněně*“). Dobrovského smrt je přirovnávána „*lodi pozbavené vesel*“, „*hlavě Čechů*“, která „*do hrobu klesla*“, kdy „*zašlo Slunce*“ a „*smrt vzala poklad veledrahý*“ a „*syna vlasti*“. Útrpné hoře nechává subjekt postupovat i neživými entitami („*Lkejte hory, doly kolem Prahy!*“), i vně české kotliny („*Kdekoliv se zvuk Slovanský jeví, / od Uralu až za Jizeru: / zastři, Slávo! rouchem svoje líce*“), aby sláva světoznámého Čecha vyústila ve své absolutní (geografické) hodnotě („*Jméno Jeho oslaví se všude*“). Zvláštní proto je, že v přírodě se sám cit neprobouzí (jak je běžné v pracích vyzrálého romantismu), zármutek je jí vnucen, tedy teprve básnický subjekt na ni přenáší vlastní sentimentální zaujetí pro onu záležitost. Jako by se přírodě, klasicismem opomíjenému emblému, vsugerovaly lidské pocity – člověk ji diriguje, aby se v ní rozprostřelo jeho lidství a všechny pocity s ním spojené.

Smutek se rozšiřuje i horizontálně, otevírá v geografickém slova smyslu nový prostor („*Od Uralu až za Jizeru*“), jemuž tu vévodí Kollárova bohyně Sláva jako personifikace slovanského národa a jenž je v třetí sloce obohacen o druhý rozměr času a věčnosti („*věčně bude / ve paměti všech Slovanů žítí*“). Fikčním postupem tak záměrně pokřivuje Dobrovského odmítavé stanovisko k paušalizujícímu kultu slovanství, jež zastával v obdobích duševního zdraví; byť v ataku psychózy souzněl s Herderovými náhledy: prorokoval slovanské sbratření a Slovanům přidělil vůdčí

úlohu v „třetím věku lidstva“.¹³⁴) Slovanský aspekt je zdůrazňován až mytickou kumulací slov (i domněle) příbuzných: „*zvuk Slovanský*“, „*Sláva*“, „*v paměti všech Slovanů*“, „*oslaví*“ a „*věnce slávy*“,¹³⁵) jež v dobové etymologii kolovala, srov. Kollárův paronomastický verš z roku 1832: „*slavme slavně slávu Slávův slavných!*“.¹³⁶) Mezi Dobrovského a Kollárovou protichůdnou ideologií¹³⁷) nevzniká ostrý předěl; mrtvý je intertextuálním postupem inkorporován do pomyslného (pan)slovanského pantheonu i vnějšími faktory, které jen potvrzují Dobrovského ryzí slovanský původ a jeho zásluhy o slovanství: „*Zplodilo Tě lůno hrdé Tatry; / v Čechách pověst Tvoje vyrůstala; [...] sestra Morava Tě pochovala*“, přesto je poslední obraz básníkovy přání „*nad hrobem Tvým lkáti, / a jej skropit slzou vděčnosti*“ zúžen na výsostný český prostor: „*v celé vlasti české povídáti / zásluhy Tvé, a Tvé vlastnosti! – / Oplač, vlasti! Oplač Syna svého!*“ ještě v intencích bohemismu, neboť se neobrací k národnímu společenství, nýbrž geografickému celku. Přesto v jiných verších přiléhá ke kosmopolitnímu slovanství, jež se v podobě pohanské bohyně Slávy snoubí s křesťanským (a v úvodním citátu i s antickým) pohledem na posmrtný život:

*Země studená jen popel chová,
Duch se vznesl v nebes výšiny;
Kde Mu opět vzejde záře nová
Nad oblohou v Uměn svatyni:
Tam zrak Jeho bystrý bude dále
Jasnou pravdu zírat neustále.*

¹³⁴) M. MACHOVEC, *Josef Dobrovský*, s. 153–154.

¹³⁵) Podobný symbolický význam mělo hledání mýtického slova v označení samotného hnutí, národní obrození – budí – buduje – budoucí mládež – budoucnost – Budeč (V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 79–101).

¹³⁶) Jan JAKUBEC (ed.), *Jan Kollár, Slávy dcera*, Praha 1903, s. 173, 2. oddíl, sonet 88, verš 4. a 8.

¹³⁷) J. Dobrovský odmítal Kollárovo osobité vysvětlení jména „Slovan“ ze slova „sláva“, vědecký spor o původ tohoto slova mezi těmi, kteří horovali pro „slovo“, „člověka“ nebo „bohyni Slávu“ se přenesl i na uměleckou roveň, srov. V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 18, kde cituje Kollárovo stanovisko: „*Zvláště z básnického ohledu má Sláva pro nás vysokou cenu. Stojím Vám předkem za to, že slovistové aneb človakistové nikdy nebudou mítí národní epos z této vidky zplozené aneb s ní spletené, nikdy nebudou mítí Sloviadu aneb Slovaniadu, což už samo v sobě nepoeticky v uši zní [...] Na půdě Slávy může se epos, drama atd. výborně stavěti*“ – vědu supluje umění: symptomatická je v této při Jungmannova konstatace, že „*Kollár třeba se mýlil, jest vždy pěkné a plno učenosti a ducha jeho*“ (cit. tamtéž).

Můžeme tu hovořit ještě o dozvuku baroka, z něhož se vytratila barvitě kontrastní přeexponovanost a zůstal jen obecný princip disproporce těla („*popel*“) a duše („*duch*“), přízemnosti a transcendentna? Nejde o klišé, jež by zdůrazňovalo dobovou diskursivitu, nebo další důkaz umné mystifikace Dobrovského, jehož zrak „*bystrý bude dále jasnou pravdu zírat neustále*“, kollárovskou „pravdu“ o slovanství, kterou za svého života vlastně nezřel a kterou zastává až ve světě posmrtném, fikčním.

Další poezie psaná ku příležitosti Dobrovského skonu zachovává vesměs tutéž kompozici: V. M. Pešina z Čechorodu [1] zdůrazňuje Dobrovského slovanství; T. Lichtenberková [3] Dobrovského vlastenectví: „*Ním se v potomstvu k ní [= k vlasti] láska zdmula, / nímž i cizinec ji cítí a zná*“, přičemž zcela absentuje slovanský rozměr; J. V. Sedláček [2] i J. M. K. [4] pak zdůrazňují jednak slovanství, tak i jeho přínos pro následující generaci buditelů: „*V jeho spisech věčně kochat budou se a bavit*“ ti, „*kteří vroucně pracují pro vlast, pro jazyk*“ [2], „*Mrtvol drahý prachu odevzdaný / může snadno vyjít z paměti: / vlastenců však v prsou věrných vděčně / Bude Jeho památník stát věčně*“ [4].

V dalších básních se objevují básnické topoi, podobné či téměř totožné s obraty v *Slze na hrob Dobrovského*:

(1) Rekvizitami smutku jsou rouška („*rouškou žalu se přioděj!*“ [1], „*zastři rouškou smutku tvář svou*“ [2]), slza („*tečte slzy!*“ [2], „*slzou kropit kvítiky hrobu jeho*“ [3], „*máčejí slze vaše líce*“ [4]) a srdce („*smrt jeho pohne srdcem*“ [2]), jež probouzí city („*žalost cítí všechna Čechie*“ [3]);

(2) Dobrovského úmrtí je buď metaforizováno úkazy kosmickými a světelnými („*hvězda Čechie nejskvělejší s nebe tvého spadla!*“ [1], „*zhasla tato slavná Čechův svíce*“ [2], „*zašla hvězda*“ [3], „*zašlo Slunce*“ [3]) a přírodními („*krásný život hbitě mrazem ledna zvad*“ [2]), jako fatalita („*hlava Slávu klesla pod jhem Osudova kázu*“ [2]) i za pomoci křesťanských motivů („*usnul v Pánu*“ [1]), nebo eufemisticky věcněji konstatováno („*odchod vznešeného kmeta*“, „*není Dobrovského více*“ [2], „*náš český Nestor, ach! již nežije*“ [2], „*leží v hrobě*“ [2]).

(3) Dobrovský je oceňován jako národní křisitel („*ten jenž vzkřísil život Čechů*“ [2], „*na oltář jí vroucně obět dával*“ [3]), vlastenec („*oslavoval vlasti*“ [1], „*jenž oslavil vlast svou*“ [2], „*k Čechům svůj cit přiložil*“ [3], „*vlast drahocennou oslavil*“ [4]), spisovatel („*v jeho spisech věčně kochat*“ [2]), propagátor slovanství („*umřel v středu*

Slávie / v srdci krajin, v kterých věhlasně účinkoval“ [1], „ten jenž cítil vroucí lásku pro Slávii v sobě“ [2], „naučil Slávů ctíti“ [4] a sám Slovan [2];

(4) Prostor truchlení je geograficky vymezen buď pouze českými zeměmi („*žalost cítí všechna Čechie“ [3]*), nebo širým slovanským světem („*zavzni troubo smutku k Tátrám, k Haemu, ke Kaukazu, Od Labe až k Dvíně, od Balticka k Adrii“ [2], „smrt jeho pohne srdcem slovanského světa, / Želet bude Krakov, Varšava i Petrohrad“ [2], „žely, které se ze Tátran zňaly, // Až tam na fincké zábřezí; / Ode toku, z něhož slunce zoře / Vstoupá, až do západního moře, / Všechny jímá trudnost pomezí.“ [4]*), jenž bývá nazýván Slávií („*Slávie, v nejtrpčí hoře uvržená, roušku žalu se přiodějí“ [1], „cítil vroucí lásku pro Slávii v sobě“ [2]*), výjimečně je personifikován její dcerou [2]. Záměrně bývá zdůrazňována Dobrovského rodná uherská země jako aspekt, který se na jeho národnostním cítění nijak nepodílel, protože to je určováno jinými než vnějšími faktory: „*Umřel v středu Slávie [...] / Rodem z Uher, v důstojnosti umístěn v Moravě, / kvetl a zářil v Čechách, / [...] veden duchem božím zase do Moravy, do srdce Čechoslávie“ [1], „Matka česká ač jej nezrodila: / K Čechům přece svůj cit přiložil [podtrhl D. F.]; Jej i česká Umka políbila, / A on jí jen pracoval a žil“ [3]*. Anticipuje se tak Kollárův verš, že „*pravou vlast jen v srdci nosíme“*.¹³⁸)

(5) Dobrovský je posmrtně metamorfován v „*hvězdu na nebi“ [1]*, zbožštěn („*duch však nade hrobem žíti bude“ [3]*) nebo se předvídá jeho zmrtvýchvstání v intencích národního vzkříšení („*z prachu vezme vznik“ [2], „Nuž mu přejte slzu sotrpnosti, / [...] Neb i s ní se vrátí stará slast. / Ach kéž často mužové povstanou“ [4]*).

Tento básnický instrumentář obsahuje konvenční figury, tropy, ba obraty zděděné po starších textech, srov. incipitové strofy z básně ***Na smrt Františka Faustýna Procházky*** od **Vojtěcha Nejedlého** z roku **1814**:

*Co to vidím? Čela zakalená,
Ruce spaté, oči slzící?
O má vlasti! proč co opuštěná
Vdova kloníš hlavu truchlící?*

*Proč jak drahé perle slzy rosíš,
Tváři zkormoučené zakrýváš?*

¹³⁸) J. JAKUBEC (ed.), *J. Kollár, Slávy dcera*, s. 197, 2. oddíl, sonet 124.

Řekni, pro koho to smutek rosíš?

Na tisíce slzí vylíváš?

Osobnost Františka Faustina Procházky (1749-1809) disponuje týmiž vlastnostmi jako Dobrovský – je adorován jako „*hvězda jitrní mezi učenými*“, jeho smrt je připodobněna stavu, kdy „*zhaslo světlo, jak květ zašla naše / rozkoš, vlasti sláva, přátel čest, / češtino a učenosti! Vaše / duše živých již v hrobě jest*“, ale je také charakterizován jako „*přítel skromnosti*“, „*bystrý mudřec*“, který „*okemli kam střelil, zakalený / Jedem blud co pára zahynul*“, „*nabral moudrost z studnice*“ antických myslitelů a „*krásnou řečí sladé pravdu jistou / čistil kalný rozum mládenci*“, tedy epitety oslavující osvícenskou racionalitu coby nástupkyni antického humanismu a odpůrkyni barokního tmářství. Klasicistní poetika brzdí citovou senzibilitu: cit se tu projevuje v křesťanském pojetí lásky jako *charitas* („*Láska k bližnímu se denně množí, / Na níž Kristus víru založil*“), srdce, jindy katalyzátor emotivního vzplanutí, je spjato výslovně jen s osobnostní složkou morální („*Zásluhy své světu vypravuje, / Ctnosti pevně v srdce zarává*“), subjektivismus je výrazně popírán („*k žádné straně srdce neklonil* [podtrhl D. F.]“). Strnulá faktografičnost a osvícenský chlad je pouze minimálně vyvažován eschatologickou kontemplací barokního přístřihu:

Co jest člověk? Okamžením mroucí?

Dnes si zlaté mosty stavíme,

Krokem obrovým se kašem jdoucí,

Zejtra na hřbitově ležíme!

a v konečných slokách obrazem, v němž se rokoková hravost spíná s převažujícím osvícenským diskursem: „*Kde jsi miláčku můj vyvolený? [...] Již mne nepotěší zkormoucené / slova sladce tekoucí co med; / krásu společnosti osvícené! / Oko zkostlo, srdce tvé jest led.*“

Máchova příležitostná báseň *Zpěv u hrobu p. Josefa Jungmanna mladšího*, vytvořená o necelých 20 let později než Nejedlého epicedium a dokonce pouze o 4 roky později než série ód a elegií na J. Dobrovského, je vystavěna na základě zcela rozdílné poetiky, zbavené řečnických příkras a úsilí o klasicistní ideál formální i obsahový, bránící osobitosti básnického výrazu:

*Tvá pouť je skončená,
ustláno lůžko tvé;
umdlelý, zhaslý zrak
zvonu zvuk v bezsenné spání zve, –
nad tajný temný klín
noc pustá prostře stín;
však jednou jasný den,
vzbuzený slunce mocí,
tvůj snad zaplaší sen
a z hrobových tě zvolá noci
v světla stín!*

K. H. Mácha (* 1810) tu naplno těží z potenciálu, jenž mu nabízela dobová úroveň češtiny, aby vytvořil originální epicedium, vymknuté z kloubů dobové žánrové poetiky. Povyšuje příležitostnou poezii z konvenčnosti na legitimní projev autonomního básnického nitra, život Josefa Jungmanna ml. (neboli Josefa Josefoviče Jungmanna, * 1801) je mu vhodnou stafází, na níž vykreslil prizmatem romantického rozervanectví osud člověka-poutníka.

K úmrtí Josefa Jungmanna ml., mladého talentovaného literáta,¹³⁹⁾ v roce **1833** vyšly přinejmenším tři soustrastné básně – Jakub Malý (* 1811): *Na smrt nezapomenutelného p. Jos. Jungmanna mladšího* (*Květy české* 1, 1834, č. 2, s. 1, 9.1.1834, jako [7]), Václav Jaromír Pícek (*1812): *Citové žalosti nad smrtí Josefa Jungmanna mladšího* (*Květy české* 1, 1834, č. 3, s. 21, 16.1.1834, jako [8]) a **Jan Slavomír Tomíček** (* 1806): *Na hrobě přítele Josefa Josefoviče Jungmanna* (*Česká včela* 1, 1834, č. 3, s. 1, 21.1.1834, jako [9]). V nich se uvolňuje zpovědní intimita, ve větší míře než u výše uvedených textů staršího data. Častěji se operuje se slovy příznakově senzitivními, ba celými takto rozvrženými verši a slokami, jež ozvláštňují klasickou formu ódy či elegie. Posmrtný život „*drahé vlasti syna mileného*“ [7], „*přítele*“ [7, 9], „*zbožného mládce*“ [8] je vyličen zejména v Tomíčkově textu v příkladném duchu křesťanské eschatologie jako „*sídlo duchů v výšinách*“, v němž mrtvý „*rájské pije něhy*“ a kde se mu dostává dalších výhod; je mu však odpírán kontakt s pozemským světem (*Ani slunéčko to, co se skvěje / jdoucí*

¹³⁹⁾ Mojmír OTRUBA, *Josef Josefovič Jungmann*, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury 2/I H–J*, Praha 1993, s. 586–587.

od nás rychle v nížiny; / aniž ono do těch krajů spěje, / kde jsou věcnokvěté lučiny. [...] „*Ach, vždyť pozemského nic tam nejde, / kde jsou duchův říše staveny*). Nakonec po všelijakém promýšlení básnický subjekt vyžívá nad nepropustností nadpozemského duchovna až pronikavostí myšlenek a „*vroucného*“ citu, které mu umožní být s mrtvým v každodenním kontaktu a hovořit s ním o vlasti, jež je i rýmově připodobněna ke slasti.

Motivicky pojál **J. V. Pícek** totéž téma v romantické opulentnosti. Ve svém epicediu *Citové žalosti nad smrtí Josefa Jungmann mladšího* zbožštil oplakávaného literáta-křisitele v novodobého hrdinu kontrastivně-konfrontačním postupem k obrazu antického héra (,plavec při zoení Dioskurů / vítanějších slastí nečije“, „*Nezápoliť sices vrahy v seči, / neb jej osud neodkázal k meči, / láskou k umkám byltě opojen. / V jejich svatyni on bdíval s péčí, / jejich ku stráží jsa připojen; / ostříhalt on Palladium slavné, / jemuž zkázou hrozí doby dávné.*“) Jungmannův život je tu představen jako vzorná, neúnavná buditelská práce, jenž tkví ve verbálním činu.¹⁴⁰) Celý text se opírá o silně emocionální výrazivo, užívané v romantické estetice, srov. závěr:

*Nestyďte se, že vám potokové
slzí smáčejí ctný ruměnec!
Hodent' bolesti je denně nové
zesnulý ten vlasti milenec.
Rcete dnes i po budoucí dobu:
„Spočiň, blaho české, v chladném hrobu!“*

ale i o totéž lexikum jako v příležitostné poezii složené k Dobrovskému úmrtí – Jungmann je „*Slávův ozdoba*“, ale přibývá příměr k „*Lumírovi*“ (postavě z *Rukopisu královédvorského*), nad jehož úmrtí lká celá česká země a nad jehož životem „*jásala již šírá Slávie*“.

Představíme-li si výše uvedené texty na časové úsečce (1814 = V. Nejedlý: *Na smrt Františka Faustýna Procházky* → 1829 = série epicedií, zvl. *Slza na hrob Dobrovskýho* → 1834 = série epicedií, zvl. J. V. Pícek: *Citové žalosti nad smrtí Josefa Jungmanna mladšího*, K. H. Mácha: *Zpěv u hrobu p. Josefa Jungmanna*

¹⁴⁰) O této taktice více na příkladu sakralizace Františka Jaromíra Rubeše V. MACURA, *Český sen*, Praha 1998, s. 97–106 (kap. *Sen o Lakedaimonských*).

mladšího) a srovnáme-li jejich poetiku, dojdeme k překvapivým závěrům. Centrální text, tj. *Slza na hrob Dobrovského*, je vybudován podle klasické formy elegie jako jeho text předchozí, texty soudobé, ale nikoliv již text následný, a potvrzuje tak určitá pravidla, jimiž byla příležitostná poezie determinována. Tento řád nabízel tvůrce takového typu poezie víceméně uzavřenou paletu názorů a topoi (viz výše), s nimiž by se společnost mohla ztotožnit. Avšak básník s nimi může do určité míry volně nakládat a eklekticky je spájet v konkrétní poezii. Subjektivismus je sice danou schematičností a normou potlačován, ale prodírá se na chronologické úsečce čím dál tím znatelněji na povrch. J. V. Písek klasickou formu ještě akceptuje, vyplňuje ji však rozvinutou romantickou materií, zato K. H. Mácha ji vědomě rozbíjí svou osobitou estetikou, z českých umělců oné doby nejryzeji romantickou.

Slza na hrob Dobrovského využívá dobovou poetiku eklekticky: klasicistní formu narušuje prohlubováním emotivnosti textu jako celku a transponuje ji do geografické horizontály i přírodní vertikály, ale zároveň se přidržuje obrazů křesťanských, resp. barokních, v nichž zásluhy mrtvého nebudou zapomenuty a budou odměněny na nebesích. Na poetice textu se podílejí jednotlivé diskursy, je to jejich zajímavý amalgám, produkt dobové literární komunikace, uměleckoslohového synkretismu. J. Dobrovský, ať bytostním založením osvícenec, je skrze tuto báseň a umnou mystifikaci a mytizaci vřazen do diskursu romantického; rozdíly mezi oběma diskursy jsou setřeny, aby mohl být J. Dobrovský a jeho dílo uchváteny pro jungmannovskou kulturu. Závěr této hypotézy by mělo potvrdit autorství *Slzy na hrob Dobrovského*, jež by mělo příslušet jednomu ze sympatizantů nové kultury či přímo jeho přímých účastníků a zároveň vděčnému obdivovateli Dobrovského. Jak již bylo řečeno, M. Kaňák tento text od J. V. F. přisoudil J. Frantovi Šumavskému v jeho biografii, odkud byla tato informace s určitou nedůsledností převzata do *Lexikonu české literatury*¹⁴¹⁾ i jinam.¹⁴²⁾ Frantův životopisec pak traktuje národněobrozenské klima i na dokladu této, na první pohled malicherné informace. Ve skutečnosti jde o závažný moment, Frantův veřejný debut, kterým by se přihlásil k tomu či onomu literárnímu kódu. Pro Kaňákovo zjištění můžeme uvést hned několik podpírajících argumentů:

¹⁴¹⁾ Květa HOMOLOVÁ – Mojmír OTRUBA, *Josef Franta Šumavský*, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury 1 A–G*, zde s. 738, respektují Kaňákovo zjištění, zatímco L. KUSÁKOVÁ, *Rozličnosti*, in: J. OPELÍK (ed.), *Lexikon 3/II*, udává monogram F. J. V. jako dosud nerozluštěný.

¹⁴²⁾ David FRANTA, *Literární Poleň*, Klatovy 2010, s. 7.

(1) Monogram J. V. F. může zkracovat Frantovo pseudonymum Josef Vrantevič / Vladomil / Vladislav, která užíval až do roku 1840, kdy se ve vydání *Libušina soudu* přihlásil přídomkem Šumavský ke svému rodnému kraji.

(2) J. Frantu Šumavského označuje jeho první životopisec, synovec Josef Rank, za příspěvatele do *Rozličností Pražských novin*,¹⁴³⁾ mezi příspěvateli je uváděn i v syntéze *Literatura česká devatenáctého století*,¹⁴⁴⁾ ale pokaždé bez uvedení názvu konkrétního literárního počinu.

(3) J. Dobrovského a J. Frantu Šumavského pojila tatáž vřelá láska k pošumavské krajině. Osobně se měli seznámit již o letních prázdninách asi v roce 1820 na zámku Lázeň u Chudenic na Klatovsku, kde Dobrovský využíval mezi lety 1817–1828 velkorysého pohostinství uvědomělého šlechtice, Evžena I. Karla Černína z Chudenic.¹⁴⁵⁾ Tam J. Franta Šumavský s ochotníky uspořádal v českém jazyce divadelní představení a měl „*tehdy prý po letním seznámení navázat s pa[t]riarchou naší slavistiky občasné bližší styky, takže můžeme s určitou dávkou pravděpodobně říci, že to mohl býti vedle Čelakovského, Hanky a Jungmanna také i J. Dobrovský, jenž Frantu získal pro slovanskou filologii a snad ho uváděl před samým koncem svého života do základů studia slovanských jazyků.*“¹⁴⁶⁾ Jako studenta filosofické fakulty ho omrzely povinné přednášky a „*tehdy právě našel si cestu k návštěvám do bytu Dobrovského, jenž se mu stával ,rádcem ve věcech jazykozpytných nad jiné povolaným’*“.¹⁴⁷⁾ U něho měl také studovat někdy okolo roku 1826 církevní slovanštinu.¹⁴⁸⁾ Protože však M. Kaňák neopatřil svou knihu poznámkovým aparátem, lze stěžít tyto informace ověřit, sama jejich formulace však vyznívá spíše než jako podložená fakta jako teorie a spekulace.

¹⁴³⁾ Josef RANK, *Josef Franta Šumavský. Náskres životopisný, Pražské noviny* 34, 1858, č. 8, s. 2.

¹⁴⁴⁾ Josef Hanuš, *Josef Linda*, in: TÝŽ – Jan JAKUBEC – Jan MÁCHAL – Emil SMETÁNKA – Jaroslav VLČEK, *Literatura česká devatenáctého století I. Od Dobrovského k Jungmannově škole básnické*, Praha 1902, s. 795, Franta Šumavský pod pseudonymem J. V. Franta

¹⁴⁵⁾ O pobytu Dobrovského na Chudenicku a Poleňsku František TEPLÝ, *J. Dobrovský v Chudenicích*, Klatovy nedat., Karel HOSTAŠ – K. POLÁK, *Josef Dobrovský v lidové tradici*, Klatovy 1937, Václav RYNEŠ, *Josef Dobrovský a český jihozápad, Acta regionalia*, 1969, sv. 2, s. 163–175; J. TÁBORSKÝ, *Reformní katolík Josef Dobrovský*, Brno 2007, s. 123–125; Dobrovského itinerář, zvláště pečlivý pro období 1820–1828, resp. 1829 vypracoval K. POLÁK (Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech, Osobní fond Karla Poláka, složka *Josef Dobrovský I–III*). Tyto pasáže jsou abstrahovány z David FRANTA, *Literární Poleň*, Klatovy 2010.

¹⁴⁶⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 27.

¹⁴⁷⁾ *Tamtéž*, s. 29.

¹⁴⁸⁾ *Tamtéž*, s. 42.

(4) Třetí verš z první sloky onoho epicedia může být traktován jako hrdá manifestace autorova šumavského původu, avšak indicie hledané ve fikčním světě literatury nemusejí být vždy relevantní:

*Proč se havran nad Vltavou vznáší,
Přiletěv z odlehlé dalekosti;
Jakou zprávu k Šumavě přináší? –
Ach to zpráva smutku a žalosti!*

Kaňákovo tvzení však nahlodávají závažné, protichůdné argumenty:

(1) V soupisu osobního fondu J. Franty Šumavského, uloženého v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, není uveden autograf *Slzy na hrob Dobrovského*.

(2) Ve Frantových pamětech z roku 1856, vydaných až v roce 1940, chybí jakýkoliv údaj vztahující se k J. Dobrovskému.

(3) Napsal-li opravdu J. Franta Šumavský ono epicedium pod monogramem F. J. V., proč mezi jeho dalšími příspěvky není uváděna báseň *Na hřbitově (Rozličnosti Pražských novin 5, 1829, č. 9, s. 8)*, jež je také podepsaná touž zkratkou.

(4) „Kronikář národního obrození“ Jan Jeník rytíř z Bratřic oznamuje v dopise Tomáši Burianovi z února 1829, že „v předešlém měsíci okusila nejen celá Čechie, ale i všechny slovanské země přenáramnou ztrátu a přehořklé neštěstí; neb 6. ledna zemřel v Brně pro svou výbornou učenost' v celé Evropě známý a všude nanejvýš vážený pan abbé Josef Dobrovský, pravá sláva národu českého a nestor literatury české,“ s opisem dvou „truchlivých zpěvů a písní“, složených na jeho počest, přičemž za autora *Slzy na hrob Dobrovského* uvádí Františka Josefa Volného,¹⁴⁹⁾ pro literární historii jméno zcela anonymní.¹⁵⁰⁾ Není důvodu pečlivému sběrateli a „opisovači“ pramenů k českým dějinám nevěřit, ale jeho bezděčné postřehy nebyly doposud v otázce Frantova slovesného díla reflektovány.

¹⁴⁹⁾ Josef POLIŠENSKÝ – Ella ILLINGOVÁ, *Jan Jeník z Bratřic*, Praha 1989, s. 266–269.

¹⁵⁰⁾ Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech, Osobní fond Karla Poláka, složka *Josef Dobrovský I-III*. V poznámkách k nevydané monografii o J. Dobrovském od regionálního historika a archiváře Karla Poláka se nalézá opis této básně uvedené pod tímž jménem, jaké uvádí J. Jeník z Bratřic, ale navíc se vsuvkou, že má jít o jakéhosi benediktina z Rajhradu. Nejspíše jej však zaměnil s moravským topografem Řehořem Tomášem Volným (1793–1871), jenž mimochodem J. Dobrovského zaopatřil svátostmi. O něm více v František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 2009², s. 316.

(5) F. J. Volný ale není jediným kandidátem na původce této příležitostné básně. J. V. Kamarýt sděluje v korespondenci F. L. Čelakovskému (dopis č. 272), „[František Jaroslav Vacek] *Kamenický že prý také k své líře na hrobě toho tatíčka [rozuměj Dobrovského – D. F.] našeho slzu lítostnou zaplakal.*“¹⁵¹⁾ Editoři Čelakovského korespondence ji pak ztotožnili s oním epicediem, vyšlým v *Rozličností Pražských novin*.¹⁵²⁾ Odtud byla tato informace převzata do *Lexikonu české literatury* jako údaj dubiózní, nejistý.¹⁵³⁾

1.3 Argumentum – *Rukopisy* a Dobrovský čili adorace a dehonestace?

Budeme-li i přes tyto pochybnosti považovat za autora *Slzy na hrob Dobrovského* právě Josefa Frantu Šumavského, můžeme jeho přihlášení k mrtvému vědci dále interpretovat v kontextu dalších jeho prací vědeckých i beletristických. V předmluvě k *Zastaralým formám českého slovesa vysvětlené*, první jeho vůbec zveřejněné práce (z roku 1829), podává kritiku dosavadní odborné literatury k dané problematice, přičemž si dovoluje „slavnému Dobrovskému“ vytknout, že ve svých *Základech jazyka staroslověnského* z roku 1822 „uspokojujícího o zastaralých formách ponaučení nám nepodává“.¹⁵⁴⁾ Výtka mladého a cílevědomého vědce zůstává na bázi vědeckého a nepřerůstá do osobních rozměrů. Vždyť negativními poznámkami častuje i práce Hankovy. V pečlivém výkladu staročeské morfologie sloves a jejich deviací v *Rukopisech královédvorském a zelenohorském* prokázal J. Franta Šumavský obdivuhodnou erudici, blízkou Dobrovskému kritickému přístupu k materiálu. J. Franta Šumavský uvedl nejspíše jako první¹⁵⁵⁾ vážná filologická zjištění, jež mohla vyvrátit nebo alespoň zpochybnit pravost *Rukopisů*, ale příznačně tak neučinil – vzdálil se tak Dobrovskému kriticismu a alibisticky přitakal romantickému fenoménu celé 1. poloviny 19. století, když napsal:

¹⁵¹⁾ František BÍLÝ – Václav ČERNÝ (edd.), *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského I*, část 2., Praha 1933, s. 414.

¹⁵²⁾ F. BÍLÝ – V. ČERNÝ (edd.), *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského IV*, Praha 1933, s. 446: „S názvem *Slza na hrob Dobrovského* otištěna byla tato Vackova báseň v č. 7 *Rozličností pražských Novin* z 22. ledna 1829. Podepsán: F. J. V.“

¹⁵³⁾ Marta Soukopová, František Jaroslav Vacek Kamenický, in: Luboš MERHAUT (ed.), *Lexikon české literatury 4/II U–Ž*, Praha 2008, s. 1164.

¹⁵⁴⁾ J. FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Zastaralé formy českého slovesa vysvětlené*, Praha 1829, s. [2].

¹⁵⁵⁾ Frantovy zásluhy v tomto směru nebyly doposud řádně oceněny. M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, s. 53–54; Jana PLESKALOVÁ – Marie KRČMOVÁ – Radoslav VEČERKA – Petr KARLÍK (edd.), *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*, Praha 2007, s. 123.

„Uvedené chyby v 2. os. jedn. [= záměna složeného minulého času za aorist, velmi častá i v jiných textech – pozn. D. F.] snad od spisovatele samého pocházejí, ale následující v 3. os. (nejíce ve množném počtu) pozdějším přepisováním se nadělali [podtrhl D. F.]: (veršův dle prvního vydání 1819 udáno) Oldř. 13. hovořili na místě hovořichú; máť zde jistě státi: tichými slovesy hovořichú, [...] Dále má býti Jar. 15. zabichú, 82. lzachú, 140. posuše (ne posula), 157. ež se hory doly rozlehachú, jako je v Ludiši 61. ež dřevce oba zlámastá; a Záboj 85. kehdy se zatemníše noc, [...] Chybně vlepeno je bivše (byvše) verši překází (v novém vydání je skrze to byvše celý verš přidán) jest i ve významu chyba, an byvší (tak vykládají byvše) tolik co nyní naše byvalý (vlastně bylý) je příliš nový a chybný význam, protože byvše vlastně tolik znamená co povstavše, pomínuvše, co zde místa míti nemůže; [...] Juž dle nahoře udaného změňování forem historických patrnó dosti, že pro udání trvání nikdy určita nebyla; a spisy dosud zachované to samo dosvědčují, an delších i kratších forem smíšeně se užívá, a pro trvání i netrvání bere [podtrhl D. F.].“¹⁵⁶⁾

Zdá se, že se nechal strhnout dobovým fenoménem *Rukopisů*, „obdivoval se jimi stejně jako ostatní“.¹⁵⁷⁾ *Libušin soud* dokonce v roce 1840 vydal v kompletním dvojjazyčně zrcadlovém vydání (v původní staré češtině a v německém překladu od Aloise Václava Svobody).¹⁵⁸⁾ *Rukopisy* se nepřestal zabývat ani poté (např. *Přirovnání českého slovesa k latinskému* z roku 1845). Zdánlivou jednoznačnost Frantova postoje k *Rukopisům* podryvá ale údajný jeho posudek ke stáří *Bohdaneckého rukopisu*, jenž vyšel v roce 1831 v *Časopisu Českého musea* od **Josefa Jaroslava Langera** (* 1806), mluvčího „pokrokové mladé inteligence“.¹⁵⁹⁾

„Do kterého času náleží, těžko souditi; náš slovítný p. Franta myslí podle liter a pravopisu, že náleží do XX. století; avšak se mi zdá, že skládání samo o sto let starší, a tedy ze XXI. století pochází.“¹⁶⁰⁾

¹⁵⁶⁾ J. FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Zastaralé formy*, s. 23-25.

¹⁵⁷⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 39.

¹⁵⁸⁾ J. Franta ŠUMAVSKÝ (ed.), *Libušin soud. Nejstarší památka literatury české s německým překladem (Libuša's Gericht)*, Praha 1840.

¹⁵⁹⁾ Květa HOMOLOVÁ, *Josef Jaroslav Langer*, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury 2/II K–L*, Praha 1993, s. 1143.

¹⁶⁰⁾ Eva PURKRÁBKOVÁ (ed.), *Josef Jaroslav Langer, Bodláčí a růže*, Praha 1957, s. 117.

Měla tu být blamována vedle nálezu *Rukopisů* i Frantova „neochvějná“ víra v jejich autenticitu? Je to Langerova čtveračina pro obveselení nejlepšího přítele? J. J. Langer o objevu starobylého rukopisu totiž informoval v *Čechoslavu*, literární tribuně nastoupivší literární generace, již spoluredigoval s Janem Slavomírem Tomíčkem a J. Frantou Šumavským. Mohl J. Franta Šumavský přistoupit na na Langerovu hru a účastnit se jí když ne aktivně, tak alespoň pasivně, čili vědět o ní? Nebo J. J. Langer rozvinul Frantovu narážku o chybné gramatice *Rukopisů* v důmyslnou ironii jako v jiné hravé skladbě, zjevně parodující hrdinské zpěvy. V poznámce pod čarou k řeči zajecího „starosty“ ve *Sněmu a bitvě u Jezerky* totiž J. J. Langer duchaplně opravuje špatně použitý aorist:

*„Má státi sněli nebo sněste, protož zde chybeno: ale –
tak zajíci mluvívachu,
než Frantovy formy [= Zastaralé formy českého slovesa vysvětlené] znachu“.*¹⁶¹⁾

V dopise J. S. Tomíčkově z roku **1828** zesměšnil **J. Franta Šumavský** konzervativní tábor filologů, tzv. ypsilonisty, užitím „zastaralých forem českého slovesa“ ve fraškovité konverzaci. Přihlásil se tak ve sporu o podobu české ortografie ke skupině mladších filologů, vedené V. Hankou, již prosazovali Dobrovského analogický pravopis za závaznou normu oproti tvrdošijnému lpění na jazyce 16. století. V dopise útočí jak na neústupnost vůdce ypsilonistů, Jana Nejedlého, tak i na vratkost Jungmannova úsudku ve sporu mezi ypsilonisty a iotisty, persifluje i romantiky uctívaný topos Vyšehradu.¹⁶²⁾

„Ale poslechněte, co se mi dnes zdáše! Bieše mi, jako že idech přes Dobytcí trh a cele skoro Pražanstvo shromážděno zde stáše. Několiko jich hořce plakáše, ale ostatní skoro všichni hlasitě se smáchu a „bié, bié!“ křičechu. To bieše hluk, že se Vyšehrad otrásáše. Já sem tam hledě, abych příčiny poznal, spatřich na převelikém trakaři – ramenaté Ypsilon – rozložené, zbledlé. Ten Žebrácký [= Jan Nejedlý, rozený v Žebráku] strkáše a Staroměstský [= Josef Jungmann, t. č. profesor Staroměstského gymnázia v Praze] napřed tažěše. Nedaleko nemocnice připřež zabráboráše a trakař

¹⁶¹⁾ *Tamtéž*, s. 96.

¹⁶²⁾ Ondřej ŠEFČÍK, *Pravopis*, in: J. PLESKALOVÁ – M. KRČMOVÁ – R. VEČERKA – P. KARLÍK (edd.), *Kapitoly z dějin české jazykové a bohemistiky*, s. 516-521; Hynek TEŠNAR, *K pravopisným polemikám v 1. polovině 19. století*, *Naše řeč* 83, 2000, č. 5, s. 243–252.

přehodi; Ypsilon spade a ducha vypusti. Vozkové jeho na místě je zahrabachu a smutně se domů berúce, křičechu: O novotáři, novotáři! Tak nebohé skonči, s jistou se ani nerozloučiec.“¹⁶³⁾

Potvrzovala by se tak Macurova hypotéza, že mystifikace a hra patřily k legitimním prostředkům konstrukce novodobé české kultury a ironického uvědomování si marnosti vlastního úkolu (viz Langerův verš: „*A proto vždy mluvím pravdu ve lži*“).¹⁶⁴⁾ V Langerově distanci od vysokého heroického stylu *Rukopisů* spatřuje Aleš Haman jeho příklon k novému životnímu pocitu, *biedermeieru*.¹⁶⁵⁾ Podobné symptomy bezradnosti, ač v menší míře, se objevují i u J. Franty Šumavského.

*

V příspěvku z časopisu *Čechoslav* z roku **1831** informuje jeho autor, potom co byl v témže periodiku otištěn dopis z Brna, že J. Dobrovský, jenž „*k zármutku všem Slovanům roku 1829 [...] na věčnost usnul [...], od horlivých vlastencův a ctitelův Jeho památník bude postaven*“ a „*památník ten již zhotoven*“. Po diskusi o nápisu, který na něj má být vyryt, oznamuje, „*že p. Dr. Glückselig všechny spisy Dobrovského srovnati a vydati hodlá*“ a „*že pan Dr. a professor Nejedlý co nejdříve všechny spisy přítele svého, našeho horlivého Puchmíra [...] tiskem vydati zamejšlí*.“ Doufá, že „*vlastenecké obecenstvo šlechetnému podniknutí tomuto odbíráním hojným a snad i peněžitými sbírkami napomahati bude*“, a exklamativně se loučí s přáním: „*I tak bychom zanechali potomkům aspoň znamení naší lásky k těmto dvěma slovanským srdcím, o něžto se Čechové s Moravany rozdělili! Sláva věčná jmenu jejich, a v pokoji ať odpočívá popel jejich!*“¹⁶⁶⁾ Pod tento text se podepsal **J. J. Langer**. Vztáhneme-li jeho vyznání na názorovou soustavu jeho soupevníků, tj. i J. Franty Šumavského, můžeme v Langerově apoteóze dvou nejvýraznějších představitelů českého osvícenství, jejímž ústředním emblémem je „*lásky k slovanským srdcím*“, spatřovat uznání Dobrovského vlasteneckých zásluh nastoupivší literární generací

¹⁶³⁾ J. RANK, *Josef Franta Šumavský, Pražské noviny* 1858, č. 7, s. 3.

¹⁶⁴⁾ Více V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 102–117, zvl. s. 115 (kap. *Ideálnost, mystifikace a hra*).

¹⁶⁵⁾ A. HAMAN, *Trvání v proměně*, s. 88–89.

¹⁶⁶⁾ Josef Jaroslav LANGER, *Slovo o památníku pro našeho Dobrovského, Čechoslav* 1831, sv. 5, s. 61[správně 62]–63.

nebo dokonce její vědomé přihlášení se k nim jako v *Květomluvě*¹⁶⁷⁾ Karla Slavoje Amerlinga, k prvnímu (a zároveň poslednímu) dílu sbírky národních pověstí *Slovanka*, z roku 1833. Tento velkolepý (a zkrachovalý) podnik, řízený J. Frantou Šumavským (pseudonymně Frantou Vrantevičem) a Janem Slavomír Tomíčkem, se inspiroval Dobrovského stejnojmenným sborníkem (1. díl 1814, 2. díl 1815). Dobrovského slovanský národopis se tu ale transformoval v pokus „o vytvoření iluze velké slovanské mytologie“.¹⁶⁸⁾

Kontrapunktem k Langerově ódě je údajný výrok **Karla Hynka Máchy** (nebo pamětníkova autostylizace z 80. let 19. století?) v debatě o Dobrovského pesimistických vizích o budoucnosti českého jazyka a národa při jednom z mnoha „bytových seminářů“, pořádaných od roku 1829, jichž se účastnil i J. Franta Šumavský (o tom více v 3. kapitole této práce): „*Dobrovský žije* [= žil – viz již Janského poznámka na s. 300] *v panských kruzích, je nadchnut jejich protislovanským duchem, nechme je, nebojíme se těchto odrodilých kruhů*, [podtrhl D. F.] *jen ať shůry proti nám nepracují; překonáme je, když studentstvo bude v lidu pracovat a národní živeli rozšiřovati; zvítězíme, když každý dle možnosti zdůly proti těm horám se postaví; když budeme pravými vlastenci.*“¹⁶⁹⁾

V samotných Frantových textech oněch a následujících let se Dobrovského jméno objevuje zřídkakdy, resp. jsem na něj našel pouze jeden odkaz: v nedatovaném dopise neznámému adresátu, jemuž **J. Franta Šumavský** doporučuje k přečtení Kollárovu práci *Sláva bohyně a původ jména Slavův čili Slavjanův* z roku **1839**. Jde o krátkou poznámku, že „*u Vendů pak, kamž již Dobrovský slavským mythologům ukázal, nacházíme bohyni Suahu, co i shledem na věc i na slovo stejné jest s naší Slávou; neboť místo sláva vyslovují lužičtí Slované svava, a v indickém se h a u častěji zastupují, tedy sváva = sláva,*“¹⁷⁰⁾ přesto opět příznačnou. Dobrovský odmítal hledat původ slova „Slovan“ ve „slávě“, ale přesto tu je vklíněn

¹⁶⁷⁾ Amerlingovy texty sémioticky rozebral V. MACURA, *Květomluva a literatura v českém národním obrození*, *Česká literatura* 27, 1979, č. 2, s. 111–120; TÝŽ, *Znamení zrodu*, s. 13–30, nejnověji pak Lucie PEISERTOVÁ, *Květomluva Karla Slavoje Amerlinga*, in: Stanislava FEDROVÁ – Alice JEDLIČKOVÁ (edd.), *Legends a mýty české a slovenské literatury*, Praha 2008, s. 33–49.

¹⁶⁸⁾ L. PEISERTOVÁ, *Květomluva*, in: S. FEDROVÁ – A. JEDLIČKOVÁ (edd.), *Legends a mýty*, s. 33.

¹⁶⁹⁾ *Akademické paměti Václava Macha*, in: Karel JANSKÝ (ed.), *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*, Praha 1959, s. 149–201, zde s. 155.

¹⁷⁰⁾ Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, odloučené pracoviště Nové Hrady, Osobní fond Josefa Franty Šumavského, zpracoval Miloš Sládek (2006).

do Kolárovy utilitární etymologie. Spor Dobrovského s Kollárem je překlenut v důmyslnou symbiózu, jež se objevuje již v roce 1831 ve zmíněném časopiseckém almanachu *Čechoslav*. V témže svazku vyšel vedle Langrova díku Dobrovskému i adorace J. Kollára jako „hvězdy stálice“ (s. 23).

J. Franta Šumavský bezděčně tedy dokládá, že Dobrovský je vnímán alespoň v korespondenci jako předchůdce romantického kódu, uplatňovaného v tomto případě v etymologii a slovanských studiích. Jak ovšem vysvětlit to, že se v žádných ze svých otištěných vědeckých či osvětových pracích J. Franta Šumavský k Dobrovskému nehlásí? Kupř. v článku *Původ a jméno Bojů, Moravanů a Čechů*¹⁷¹⁾ cituje Kollárovu práci *Rozpravy o jmenách, počátkách i starožitnostech národu slavského a jeho kmenů* z r. 1830, opírá se o výsledku bádání Palackého i Šafaříka, aniž by Dobrovského etymologické názory bral vůbec v úvahu.

Úsudek Dalibora Dobiáše, že „*obnovený nepřímý vliv J. Dobrovského* [zdůraznil D. F.] *je nato patrný z Hankových názorů na pravopis [...]. J. Dobrovský zapůsobil i v prozódii a inspirace jím se projevuje i v Hankově práci slovníkářské, gramatické a při vydávání starožitných památek, jako to dělali Němci, pro širší veřejnost*“,¹⁷²⁾ pokusme upotřebit na Frantovo další počínání. S V. Hankou sdílel týž cit pro ortografické záležitosti; byl předním zastáncem analogické (viz výše) a skladné pravopisné opravy ($g > j$; $j > í$), na jejíž bázi vytvořil Sbor k vědeckému vzdělávání řeči a literatury české se Šafaříkovým požehnáním v roce 1842 syntetický pravopis. J. Franta Šumavský však postupoval dále a svůj *Vollständiges deutsch-böhmisches Wörterbuch* vydával od roku 1843 s grafémy *v* namísto *w* a *ou* namísto *au*, v tom se ho zastal i V. Hanka.¹⁷³⁾ Tato dodatečná revize české ortografie se ujala po roce 1849 u valné většiny tehdejších kulturních činitelů, nepřizpůsobili se jí ale kupř. Václav Vladivoj Tomek nebo František Palacký, jenž Fr. L. Čelakovského v dopise „*žádá, aby nepodporoval všeliké ty frantoviny*“.¹⁷⁴⁾

J. Franta Šumavský se přiklonil i k Dobrovského sylabotónické prozódii, v níž skládal svou poezii, resp. není mi známo, že by napsal alespoň jednu báseň v časomíře, upřednostňované J. Jungmannem a programově ukotvené v *Počátcích*

¹⁷¹⁾ Josef FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Původ a jméno Bojů, Moravanů a Čechů*, *Čech* 1, 1832, s. 26–32.

¹⁷²⁾ D. DOBIÁŠ, *Komentář*, in: TÝŽ (ed.), *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, s. 216.

¹⁷³⁾ F. BÍLÝ – V. ČERNÝ (edd.), *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského I*, část 2., s. 319.

¹⁷⁴⁾ Václav MENCL (ed.), *Upomínka na slavnost, již pořádala u příležitosti stoleté památky narozenin Jos. Franty-Šumavského v Poleni a Poleňce*, Praha 1896, s. 13.

českého básnictví, obzvláště prozódie z roku 1818 od Fr. Palackého a P. J. Šafaříka. Frantovu práci lexikografickou a vydavatelskou bude ale nutné ještě v budoucnu systematictěji rozebrat, nechávám ji tedy ještě otevřenou.

1.4 Conclusio

Dovolím si na základě předcházejícího výkladu, vyvodit závěry, byť mohou být v některých bodech silně zevšeobecnující a skutečnost do jisté míry zkreslující (především ve výběru materiálu příležitostné poezie):

Machovcův závěr, „že celé půl století po jeho [= Dobrovského – D. F.] smrti o jeho dílo zájem nebyl“, k němuž došel ve své slavné monografii, neodpovídá zcela doloženým dobovým pramenům, je silně generalizující a problematiku Dobrovského recepce u (pre)romantické generace jednostranně paušalizuje. Realita se ale zdá na příkladu analýzy Frantových prací vlastních či prací, vyjadřující zčásti Frantovo stanovisko tím, že byly uveřejňovány v jím redigovaných periodicích, složitější, někdy až paradoxní.

Epicedium *Slza na hrob Dobrovského*, jehož autorství přisuzované J. Frantovi Šumavskému je diskutabilní, je řečeno s V. Macurou typickým příkladem dobového vnějšího (tj. uměleckostylového) synkretismu a „hledáním průsečíku mezi stávajícími literárními diskurzí a zároveň snahou je modifikovat“, jak charakterizoval Dalibor Tureček Máchovo dílo na příkladu básně *Čech* v kontextu dobových kulturních konstruktů.¹⁷⁵⁾ Jedním z takových konstruktů byl portrét „národního buditele“, „obrozence“ či „křisitele“, do něhož se na příkladu J. Dobrovského včleňovaly silné fikční prvky a mystifikační postupy. Dobrovského spory s představiteli jungmannovské kultury jsou již v jeho posmrtném životopise tlumeny na pouhé náznaky, v poezii jsou pak zcela ignorovány. Autoři příležitostné poezie museli totiž respektovat dobovou normu etickou (*de mortuis ni(hi)l nisi bene*) i literární jako konsensu osvícenské a romantické estetiky. Básníkovi, který tvořil s tím, že mu bude ta či ona báseň zveřejněna, byl vnucován určitý vzor poetiky. Ale není již v tomto specifickém případě směrodatné to, kdo a jak své sympatie (opravdové či konvenční) vyjádřil? Autor onoho epicedia se snaží vřadit J. Dobrovského do

¹⁷⁵⁾ D. TUREČEK, *Máchova báseň Čech*, *Česká literatura* 59, 2011, č. 4, s. 501–527, zde s. 522 = D. TUREČEK, *Máchova báseň Čech*, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično*, s. 193–217.

vlasteneckoromantického diskursu intertextuálními postupy, zvláště osobou Kollárovy bohyně Slávy, jež symbolizuje vlastenectví jako lásku mileneckou, a dodává tak Dobrovského osvícenskému „chladu“ více národněbuditelského zapálení. Ale na druhou stranu je charakterizován oproti mladším textům z roku 1833 nepříliš rozvinutou romantickou epikou (menší míra subjektivismu, dynamiky a konfrontace, sporadičnost přírodní motiviky). Potvrzuje se tak Macurova teze, že romantismus byl pro dobovou českou literaturu „výzvou, ne pevnou kategorií“.¹⁷⁶⁾

Jungmannovskou kulturou byl alespoň do 1. pol. 30. let 19. st. programově osvojován, rozvíjen a modifikován Dobrovského odkaz zejména ve studiu slovanství jakožto její nejvyšší hodnoty (Langrův článek v *Čechoslavu, Slovanka*). Dobrovského polyglotie byla zužována na čestný „patriarchát slavistiky“ – austroslavista Dobrovský je mytizován jako otec myšlenky panslavismu jako obranné strategie vrcholného období českého národního hnutí, jež měl vlastně iniciovat. Z Frantových poznámek ke svým filologickým i popularizačním pracím je ale vidno, že i uvnitř tohoto konstruktů došlo k revizi – Dobrovského „iniciační“ kroky jsou upozadovány a zastiňovány literárními a rádobývědeckými pracemi Jana Kollára, „největšího Slovana“, jehož J. Franta Šumavský obdivoval a jenž ho ovlivnily v jeho názoru na slovanskou panglotii.¹⁷⁷⁾ Implicitně však J. Franta Šumavský J. Dobrovského následoval, jak se alespoň jeví, v některých vědeckých oborech jako prozódii, ortografii nebo v historické gramatice. Technicky vyzbrojen Dobrovského metodologií odkryl J. Franta Šumavský v *Rukopisech* filologické nesrovnalosti, ale zatímco je přičetl na vrub jejich opisovačům, J. J. Langer je využil k parodickému gestu, směřujícímu podle V. Macury k odmítnutí Rukopisů v 80. letech 19. století a rehabilitaci jejich prvního kritika, J. Dobrovského.¹⁷⁸⁾

¹⁷⁶⁾ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 201–217 (kap. *Romantismus*).

¹⁷⁷⁾ Frantův nerealizovaný projekt všeslovanského slovníku.

¹⁷⁸⁾ V. MACURA, *Masarykovy boty*, Praha 1993, s. 17–20 (esej *Mystifikace a národ*).

2. „ACH, TO KOBIETA ZLANA KRWI POSOKA; / JESZCZE POGLĄDA IEY ZAGASŁE OKO, / ALE PIERŚ MEŻNA ŻYWOTEM NIE BIIE“ A „AGNES WAR DIE LAUTERE GÜTE UND FREUNDLICHKEIT GEGEN DIE MENSCHEN“. Překlad Jaszowského historické povídky *Leona Potocká* (1831) a Schmidovy mravoličné povídky *Holoubek* (1840)

2.1 Prolog – překladatelské strategie v české literatuře

O způsob psaní literárních dějin se strhly v postmoderním myšlení mnohačetné diskuse, v nichž se mj. platnost originality a původnosti pro konstituování uměleckého díla, hodného literárněvědného zájmu, zpochybnila. Dodnes v obecném povědomí přežívající romantická estetika považovala umělecké dílo za jedinečný výron génia, v básníku dřímajícího a náhlého, dopředu nepředpověditelného návalu inspirace a božského prozření. Překladatel byl o tuto jedinečnou možnost ochuzen, překlad se měl tudíž dostat na okraj kulturního diskurzu a mimo národní literární kánon.

V českých poměrech (a nejen v nich) se takto idealizovaná představa umělecké kvality nemohla uplatnit. Celá středověká literatura a její učená složka zvláště je založena na rozvíjení tradice Písma svatého s přihlédnutím k některým antickým autoritám a jeho postupné vernakularizace, přičemž se o vhodnosti a míře udomácnění vedly debaty, které se mohly spolupodílet na válečných konfliktech (př. husitství). Středověk pojem inovace neznal v takovém obsahu a rozsahu, jak jej chápala renesance díky antropologickému obratu, natož liberalismus a romantismus, které umělce-řemeslníka povýšily na umělce-tvůrce,¹⁷⁹⁾ ač se sebevědomí osobností probíjelo podle nejnovějších výzkumů snad již od 11. st.¹⁸⁰⁾

Čeští humanisté 16. a poč. 17. století se zabírali textologií, adaptovali do českého prostředí starověké texty. K dílům antických autorů se stavěli schizofrenně, oceňovali jejich stylistickou dokonalost, ale pod vlivem křesťanského smýšlení, jak katolického, tak zejména evangelického, je odmítali jako „pohanské“ – „*tato oscilace*

¹⁷⁹⁾ Jiří VESELÝ, *České překlady z německy psané literatury. Překlady z doby obrozenské*, in: Milan HRALA (ed.), *Kapitoly z dějin českého překladu*, Praha 2002, s. 125–135.

¹⁸⁰⁾ Milena BARTLOVÁ, *Skutečná přítomnost. Středověký obraz mezi ikonou a virtuální realitou*, Praha 2012, s. 43–69.

zraňovala svědomí evropského člověka“.¹⁸¹⁾ Nové křesťanské denominace (husité, luteráni, kalvinisté) zavrhnuli katolickou tradici a obrátili se ad fontes k Písmu svatému, jež římská církev uznávala za rovnou své tradici. České překladatelské úsilí 16. století vyvrcholilo v *Bibli kralické*, v kompletním překladu *Starého i Nového zákona* do češtiny (později zvané veleslavínské), filology konfesijně zastřešenými jednotou bratrskou.

Třicetiletá válka zapříčinila nucený odchod politických i kulturních elit, jejich místa zaujala jinojazyčná aristokracie. Čtenářský rádius českojazyčné kultury se zmenšil oproti době předbělohorské, omezil se postupně na domácí lidové vrstvy.¹⁸²⁾ Žánrový a obsahový rozptyl českojazyčné literatury se také zúžil, užívání češtiny ve veřejném životě bylo redukováno, ale její stav byl národněmancipačními agitátory zaměřen s úpadkem literárního života. Vlastenci se stavěli proti barokní době pobělohorské a priori negativně, neodhodlali se vzít za základ nové češtiny barokní spisovnou normu. Předbělohorskou jazykovou normu popsal J. Dobrovský, kodifikovali ji jungmannovci, kteří tak vytvořili pro poezii, prózu a odbornou komunikaci z velké části umělý jazyk, jenž nebyl do běžného hovoru dodnes prosazen.¹⁸³⁾ Dodnes ale také současnou bohemistiku štěpí spory o výhodách a nevýhodách zásahů teoretiků počátku 19. století do dvou táborů, příznivců a odpůrců podoby spisovného jazyka.¹⁸⁴⁾

Národní hnutí 19. století v překladovosti navázalo na osvícenský humanismus, jenž si předsevzal pomoci neprivilegovanému člověku, odchovanému barokní vírou v iracionálno a v rodové hierarchii společnosti, odhodit dětský povijan (zbavit se vnějších autorit) a dospět v autonomně uvažující bytost. Jedním z mechanismů osvícenské strategie humanity spočívalo ve „*zpřístupňování dosud elitních vědomostí skrze média, která jsou přístupná i nevzdělancům*“. Komunikačním médiem většiny domácího venkovského obyvatelstva byla čeština (či spíše její různé regionální varianty) a, měla-li se právě čeština stát prostředkem

¹⁸¹⁾ Jana NECHUTOVÁ, *Vzdělanost a křesťanské učení*, in: AURELIUS AUGUSTINUS, *Křesťanská vzdělanost. De doctrina christiana*, Praha 2004, s. 11–37.

¹⁸²⁾ Jiří VESELÝ, *Český překlad od středověku do národního obrození*, in: Milan HRALA (ed.), *Kapitoly z dějin českého překladu*, Praha 2002, s. 11–29.

¹⁸³⁾ Petr SGALL – Jiří HRONEK, *Čeština bez příkras*, Praha 2014², s. 75–82.

¹⁸⁴⁾ Ligvistický spor o východiscích spisovné normy českého jazyka tematizoval Jan KOŘENSKÝ, *Současné spory o spisovnou češtinu jako metodologický problém*, in: Hana GLADKOVA – Václav CVRČEK (edd.), *Sociální aspekty spisovných jazyků slovanských*, Praha 2006, s. 87–92.

osvícenské mise, musela se nejprve jedna její podoba („*umělá varianta*“) prosadit, aby se stala i médiem vědeckým a uměleckým. Čeština se vyvíjela v prostoru habsburské monarchie, jejíž dvůr se prezentoval až do poloviny 18. století internacionálně jako kultura latinsko-románského typu, po prohrané válce s Pruskem z ryze praktických důvodů jako kultura německá. V procesu vernakularizace usilovaly kultury původně regionální o emancipaci v novou kulturu vysokou, vztahovaly se ale k té dosavadní vysoké kultuře překlady. Počátky vernakularizace jsou ve znamení lingvocentrismu (v českém národním hnutí zřetelného až do 40. let 19. století), vlastenci obrátili pozornost k historické gramatice vernakulárního jazyka a na jejím základě stabilizovali jeho variantu, aby v ní mohla být vytvářena hodnotná díla. Obdiv ke kráse vernakulárního jazyka a potřeba šířit humánní hodnoty evropské civilizace se protínaly v možnostech překladu klasických vzorů.¹⁸⁵⁾ J. Jungmanna povzbudily Herderovy myšlenky o budoucí vůdčí úloze Slovanstva ve světové kultuře, vypracovat program klasičnosti na „obrodu“ českého národa prostřednictvím pěstováním českého jazyka a písemnictví (*O klasičnosti v literatuře vůbec a zvláště české*, 1827). Zastával klasicistní teorii překladu, která upozadovala autenticitu osobnosti ve prospěch univerzálnosti textu a původnost nechápala jako relevantní vlastnost textu. Ač Jungmann vyzvedal věrné překlady, volné překlady kvůli jejich předpokládanému typu čtenáře toleroval, sám však ve svých překladech s originálním zněním často manipuloval: některé pasáže vypouštěl (např. o Herderově vizi, že Slované se jednou zbaví otrockých pout) kvůli ideové závadnosti nebo nevhodnosti (setrval na loajlnosti vůči svrchovanému panovníkovi), jiné pasáže zase vkládal (např. o údajném Herderově tvrzení, že Němci přejali umění orby právě od Slovanů). Čeští vlastenci považovali roli překladatele za tvůrčí, příznaková čeština mohla opravňovat vlastence k domestikaci originálů v takovém tvaru i obsahu, jež by nebyly v rozporu s nacionální ideologií.¹⁸⁶⁾ Překlady chtěl Jungmann doložit kulturní potenci českého etnika. Přes seznamování se se světovou beletrií v české literatuře zdomácněla romantická poetika, která se jeví pro následný literární vývoj jako iniciující. Jungmann přeložil v roce 1805 Chateaubriandovu novelu *Atala aneb Lásky dvou divochů na poušti* z roku 1801.¹⁸⁷⁾ Z originálu vypustil náboženské pasáže, zvl. prodchnuté mariánským kultem, v myslích

¹⁸⁵⁾ Michal WÖGERBAUER, *Vernakularizace – alternativa ke konceptu národního obrození?*, *Česká literatura* 56, 2008, č. 4, s. 461–490.

¹⁸⁶⁾ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 78.

¹⁸⁷⁾ D. TUREČEK, *Synopticko-pulzační model*, s. 114.

vlastenců evokujícím „dobu temna“, zachoval zvyky „ušlechtilých barbarů“ a popisy exotické přírody, v nichž mohl využít dosavadní obraznost češtiny a ještě ji umocnit novotvary a výpůjčkami z dalších jazyků.¹⁸⁸⁾ Obdobně postupoval i mj. u Miltonova *Ztraceného ráje*, na jehož překladu pracoval v letech 1800–1804 a publikoval jej v roce 1811. Překlady opatřoval slovníčkem neologismů, slov archaických či méně známých.¹⁸⁹⁾ Lingvocentrismus zasáhl nejen oblast umění, ale také vědy, která byla dlouho omezena pouze na populárně naučnou (osvětovou) činnost a na instrument rozvoje českého jazyka.¹⁹⁰⁾

Českojazyčná literatura se až od konce 30. let 19. století vymaňovala z područí překladovosti. J. K. Tyl spatřoval původnost v aktu uměleckém, nikoliv jazykovém (ve vlasteneckém dogmatu „co je české, to je hezké“), přesto přetrvával zájem českého čtenářstva o světovou literaturu.¹⁹¹⁾ Nová romantická estetika se vymezovala vůči klasicistním překladatelským praktikám, které často nepřiznávaly jméno autora originálního textu a s originálním textem volně nakládaly. Praxe tzv. vzdělávání cizích předloh (volných překladů) byla od 30. let 19. století kritizována, vyvstával častěji než kdy jindy předtím požadavek věrnosti originálu. Doporučovalo se překládat přímo z jazyka originálu, nikoliv „z druhé ruky“ (nejčastěji přes němčinu nebo polštinu), jak činili starší překladatelé. Stěžoval-li si Tyl na nedostatek autorů původních českých novel, základna překladatelů do češtiny byla široká. Překladatelskou činnost vyvíjel téměř každý vlastenec, jenž disponoval jazykovým vzděláním a vědomě podporoval českou literaturu.¹⁹²⁾ Výjimku v tomto netvořil ani Franta Šumavský, který překládal ze slovanských jazyků, zejména z polštiny a ruštiny, i z němčiny.

2.2 Prolog – Kontext Frantova překladu *Leony Potocké*: časopis *Čechoslav* jako česká platforma slovanskosti

¹⁸⁸⁾ Šárka BELISOVÁ, *Obrozenský překlad*, in: Milan HRALA (ed.), *Kapitoly z dějin českého překladu*, Praha 2002, s. 77–85.

¹⁸⁹⁾ Eva MASNEROVÁ, *Překladová literatura národního obrození*, in: Milan HRALA (ed.), *Kapitoly z dějin českého překladu*, Praha 2002, s. 31–36.

¹⁹⁰⁾ Jiří RAK, *Věda nebo osvěta*, in: Kateřina BLÁHOVÁ – Václav PETRBOK (edd.), *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století*, Praha 2004, s. 181–188.

¹⁹¹⁾ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 61–78.

¹⁹²⁾ Lenka KUSÁKOVÁ, *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830–1850)*, Praha 2012, s. 332–344.

Český zájem o další příbuzné kultury se odvíjel od Herderových poznámek o Slovanech, jež nazýval „Řeky nového věku“, příznivci proto o něm hovořili jako o apoštolu Slovanstva. Literární historik Václav Černý nazval Herdera s notnou dávkou ironie „největším českým buditelem do roku 1830“, panslavismus a „vzájemnost Slovanů“ odvozoval od německého romantismu.¹⁹³⁾ Herder Slovany glorifikoval jako mírumilovné divochy, již neumějí válčit, ale pouze pást dobytek, hrát na varyto a pět písně. Čeští vlastenci rozvinuli jindy slabost v novou národní hrdost. Znalost Herderových kapitol z *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* (1784–1791) se do Čech dostávala nedlouho po uveřejnění přes J. Dobrovského, který bývá považován za „patriarchu slavistiky“. České země hostily první slovanský sjezd a vedoucí postavení ve slavistických studiích si podržely až do 1. světové války. Objektivitu Herderovým tezí dodával jeho neslovanský, a tudíž nezaujatý původ, jeho myšlenky se staly vhodným národněmancipačním axiomem, který vychoval české vlastence počátku 19. století. Mezi herderovci se vyjímal fyzická i umělecká osobnost Jana Kollára. Cyklem sonetů *Slávy dcera* (1. vyd. 1821 jako *Básně*) Slovanstvo doidealizoval v jednu etnickou societu, vertikálně členěnou do menších komunit hovořících nářečími (češtinou, polštinou, ruštinou, illyrštinou) a jejíž (pseudo)historické utrpení spasí celé lidstvo.¹⁹⁴⁾ Čeští vlastenci upínali své naděje k ruskému impériu, protože ze slovanských podkmenů pouze Rusové vytvořili vlastní státní celek. Rusy byl oslněn Jungmann, naučil se během napoleonských válek od ruských vojáků azbuku a s oblibou jí psal dopisy. Čelakovský složil k vítězství Rusů nad Turky v roce 1829 *Ohlas písní ruských*, v němž vylíčil slovanskou chrabrost a širokou ruskou duši. Franta Šumavský překládal z ruské literatury oblíbeného Fadděje Venědiktoviče Bulgarina, autora pokleslé mravoličné prózy,¹⁹⁵⁾ a snad i Nikolaje Michajloviče Karamzina, kandidáta na autorství frenetické povídky *Várinka aneb Červená krčma* (v almanachu *Sámo*, 1832).¹⁹⁶⁾

Ideu politického panslavismu a kulturní slovanské vzájemnosti narušovaly historické i dobové animozity Poláků s Rusy. „První krizí“, v důsledku ale popřením

¹⁹³⁾ Václav ČERNÝ, *Vývoj a zločiny panslavismu*, Praha 2011, s. 10.

¹⁹⁴⁾ Antonín PEŠEK, *Doslov*, in: Johann Gottfried HERDER, *Listy na podporu humanity*, Praha 2003, s. 189–257.

¹⁹⁵⁾ M. HRALA, *České překlady z ruské literatury. Překlady v období 1850–1880*, in: týž (ed.), *Kapitoly z dějin českého překladu*, Praha 2002, s. 191–196.

¹⁹⁶⁾ Lenka KUSÁKOVÁ, *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830–1850)*, Praha 2012, s. 516.

českého slovanství, bylo povstání Poláků proti ruskému carovi od listopadu 1830 do září 1831. Polskou revoluci sledovali zvláště „pražští romantikové“ sdružení kolem Máchy, včetně Franty Šumavského. Zpívali polské písně, tancovali polku (její původ a stáří ale dubiózní), nosili polské čapky, někteří vstupovali do polských legií, aktivně pomáhali polským studentům, kteří utíkali z Polska přes Prahu, Klatovy a německé země do Francie.¹⁹⁷⁾ Hanka byl požádán, aby sepsal česko-polskou mluvnici, ale kvůli své rusofilii odmítl, Franta Šumavský se sice projektu chopil, ale nedokončil jej.¹⁹⁸⁾ Hlavní tiskovou tribunou mladých polonofilů se stal časopis Čechoslav. Tento nový ambiciózní zábavník Franta Šumavský spoluredigoval s J. J. Langrem, J. S. Tomíčkem a J. V. Pelikánem (ten anonymně). Sdružoval „*mladé, polonofilsky orientované autory, především básníky sentimentalistické a ohlasové poezie*“.¹⁹⁹⁾ Vycházel v nepravidelných intervalech (pouze 8 svazků v letech 1830–1831), pak změnil kvůli Langrově kauze okolo alegorické básně *České lesy*, vyjadřující sympatie s polským listopadovým povstáním, název postupně na *Čech, Krok a Sámo*.²⁰⁰⁾ Jaroslav Vlček napsal, že Čechoslav měl vzniknout „*jako naléhavá literární nutnost, poněvadž žádný z tehdejších našich listů zábavně poučných, jež vycházely koncem dvacátých let a ještě počátkem třicátých [...], nevyhovoval už ani seabemírnějším požadavkům slovesným*“, „*se svým mdlým předchůdcem téhož jména má společný pouze název; je pokrokový, časový, zajímavý a jeho osm svazeků má látku záživnou a pestrou [...]*“.²⁰¹⁾ Ve věcném rejstříku 2. dílu marxistických *Dějiny české literatury* almanachy *Čech, Krok* ani *Sámo* chybí, zato o *Čechoslavu* se v nich dozvíme, že „*ve zřejmé souvislosti se současnými revolučními událostmi [...]* signalizoval za rozhodujícího působení Josefa Jaroslava Langra [...] nástup mládeže třicátých let, počátky nových proudů ve vývoji národní literatury,“ přičemž v souvislém výkladu je spoluredaktorská činnost Frantova a Tomíčkovy zamlčena.²⁰²⁾ A. Novák charakterizuje Čechoslav „*za redakce Langrovy, Tomíčkovy a Frantovy*“ jako „*orgán mladší [Frantovi táhlo na čtyřicet let! – pozn. D. F.] generace*

¹⁹⁷⁾ Karel KREJČÍ, *První krise českého slovanství. Vliv polského povstání listopadového na české národní obrození*, *Slovanský přehled* 20, 1928, s. 3–22, 108–122.

¹⁹⁸⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, 1975, s. 60–61.

¹⁹⁹⁾ Jarmila CINKOVÁ, *Čechoslav*, in: Vladimír FORST (ed.), *Lexikon české literatury* 1 (A–G), Praha 1985, s. 419.

²⁰⁰⁾ L. KLUSÁKOVÁ, *Literární kultura*, s. 28–31, 385–386; J. Cinková, *Čechoslav*, s. 419–422.

²⁰¹⁾ Jaroslav VLČEK, *Dějiny české literatury* II–III, Praha 1960, s. 438–439.

²⁰²⁾ Vladimír ŠTĚPÁNEK, *Sblížení obrozenecké literatury se životem (od roku 1830 do roku 1848)*, in: Felix VODIČKA a kol., *Dějiny české literatury* II, Praha 1960, s. 329.

spisovatelské, slavjanofilsky a svobodomyšlně založené“.²⁰³⁾ Nejpodrobněji se *Čechoslavem* doposud zabýval Josef Hanuš, jenž neopomenul zmínit veškeré peripetie s ním spojené, kvalitativně jej zhodnotil nanejvýš patetickými slovy: „*nový, svěží dech, dech mládí často ovane čtenáře Čechoslava*“, ocenil na časopisu vytříbenost obsahovou (původní, zejména básnická tvorba), formální i jazykovou, ale pro Frantovu poezii pochopení nenašel, shledal ji za „*holou*“ a „*suchopárnou*“.²⁰⁴⁾

2.3 Argumentum – Frantův překlad *Leony Potocké*: poetika překladu, žánr historické beletrie a reprezentace ženskosti

Franta Šumavský přeložil do *Čechoslavu* tři beletristické texty Stanisława Lubicze Jaszowského (1803-1842) z polskojazyčné Haliče, jež správně spadala pod mnohonárodnostní habsburskou monarchii. Jaszowski byl oblíben mezi českými polonofily díky své epice, jejíž fabuli umisťoval do polského (pseudo)středověku. Např. Frantou přeložená povídka *Jaksa z Miechowa, książę serbii* se odehrává v exotickém prostředí Levanty v době křížáckých válek. Děj básnické *skladby Leona Potocká* z roku 1830, jejíž „řeč vázanou“²⁰⁵⁾ Franta Šumavský přeložil ještě v diskurzu klasicistního vzdělávání cizích předloh v souvislý prozaický text. Je vsazen do rámce vítězných bojů Chmelnického kozáků a Tatarů nad Poláky v 2. polovině 17. století. Polští spisovatelé využívali této historické epochy k vylíčení mesiášství, vypjatého a přetrvávajícího díky niterně prožívajícímu katolictví a v podmínkách politické nesvobody, ve své kultuře ještě dlouho potom (srov. Sienkiewiczova trilogie *Ohněm a mečem, Potopa a Pan Wołodyjowski* z 80. let 19. století). Spasit lidstvo chtěl polský národ jako nový Kristus sebeobětováním svých „dočasných“ tělesných schránek. Vykupitelské pocity Poláků se aktualizovaly během listopadového povstání proti carskému samoděržaví v letech 1830–1831.

Tytéž pocity evokuje také fiktivní osud Leony Potocké, dcery podolského vojvody, jehož území je napadeno tatarskými hordami. Jeho sídelní hrad je dobyt a v hrdinném souboji je samobijec proti přesile přemožen a zabit. Ani Leoniny

²⁰³⁾ Arne NOVÁK – Jan V. NOVÁK, *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*, Olomouc 1936–1939⁴, s. 358.

²⁰⁴⁾ Josef HANUŠ, *Josef Jaroslav Langer*, in: TÝŽ – Jan JAKUBEC – Jaroslav KAMPER – Jan MÁCHAL – Lubor NIEDERLE – Jaroslav VLČEK, *Literatura česká devatenáctého století II*, Praha 1902, s. 624–638.

²⁰⁵⁾ *Powieści historyczne polskie Stanisława Jaszowskiego*, Lwow 1830.

modlitby „za Polsko“ nezachrání panství před zkázou, jejích „černých vlasů“ a „andělských tváří a očí“ si povšimne Hassan, „vůdce Turků“, a zcela ho okouzlí. Vsadí ji do serailu, ale přední místo mezi konkubínami („*huryskami*“) vězenkyně odmítá. Žádá po něm jedině, a sice, s aluzí na známý Kollárův verš, svobodu („*Budete mým božstvem, neboť bohu podoben jest ten, jenž cizí roztrhává pouta.*“). Chápání transcendentního rozměru jedince „*milovníku ženštin*“, jenž „*po všech rozkošech baží*“, chybí, přízemní tělesnost vítězí („*Nechci být bohem, chci být milován.*“). „*Osmanů vůdce*“ zato hluboce miluje Vela, jež v nádherné křesťance vidí nežádoucí konkurenci a pokusí se jí o půlnoci vrazit do srdce dýku. Vztahová konfigurace mezi nimi se mění poté, když Leona Vele sdělí, že „*láskou Hassanovou pohrdla*“, přísahají si „*přátelství svaté*“ a „*muslemínka*“ ji na oplátku, že „*jí vrátila život, neboť životem jest láska Hassanova*“, vysvobozuje ze zajetí. Celou noc jede na „*krásnohřivém oři*“, oblečena do „*oděvu muslemínského*“, až dorazí k pravoslavnému klášteru ruských mnichů. Na nich si vyprosí zbroj polského vojáka a požehnání „*ve jménu Páně*“ a s odhodláním bohyně války vyrazí do polsko-tatarské bitvy, aby pomstila svého otce a svůj pokořený lid. V krvavé řeži jsou nekřesťanské armády rozprášeny a její elity pobity. Mezi zohyzenými těly leží i mrtvola polské aristokratky. Při jejím ohledání se jindy nezúčastněný vypravěč stává jednou z postav příběhu, vyzývá Poláky k jejímu uctívání jako svaté nového věku, s nímž přijde i svoboda krutým dějinným osudem tolik zkoušeného národa.

Romantické odmítali univerzalitu lidského rozumu a jeho nárok na redukování dějin na zákonitosti mechanického stroje. Tvrdili, že lze leccjakou historickou dobu obnovit ve své původnosti skrze niterné procítění. Znovu objevili středověk, imponovala jim představa středověku jako „dětství“ evropské civilizace, zaplněného vášnivými, nezkrotnými a racionálními spekulacemi nezkaženými barbary, jež osvícenství a klasicismus zavrhly jako nedokonalé. Zájem romantiků o minulost se ubíral dvěma směry: 1) dojít k počátkům národní existence, jež hledali v hlubokém „dávnověku“ jako ve „zlatém věku“ lidstva, a 2) prožít období vymknuté z kloubů, jejichž kořeny vyrůstají ještě z „logiky“ dějin, ale které již plodí novou epochu. Hugův román *Chrám Matky Boží v Paříži* z roku 1830 může být čten z této perspektivy jako předzvěst revoluce roku 1789, kterou ohlásil rozvoj knihtisku.²⁰⁶⁾ Takovým přelomovým věkem byl pro Poláky „dlouhý“ středověk 2. polovice 17.

²⁰⁶⁾ Christian AMALVI, *Středověk*, in: Jacques LE GOFF – Jean-Claude SCHMITT (ed.), *Encyklopedie středověku*, Praha 1999, s. 743–744.

století, kdy se během Chmelnického povstání rodilo vědomí běloruské a ukrajinské jinakosti vůči polskému národu (reprezentovaného šlechtou), jenž tak vyšel sice územně poškozen, zato ale v mentalitě scelen a posílen pro nacionální hnutí 19. století.²⁰⁷⁾ Romantismem proklamovaná jedinečnost historie ustupovala ve prospěch představy o cykličnosti dějin, historie tak byla zaměňována s přítomností, čímž stála v rozporu s premisou historického myšlení o linearitě dějin,²⁰⁸⁾ ač i ona je dnes rozměňována postmoderními diskusemi o dějinách jako procesu účelového vzpomínání a zapomínání (viz koncepce míst paměti výše).

Česká historizující povídka se modelovala již před rokem 1830 na: 1) idealizovaný obraz českého dávnověku, jazykově a stylisticky realizovaný Jungmannovým programem exkluzivní básnické češtiny, na 2) hodnotnou zábavnou prózu, která navázala na předešlý model, ale absorbovala do sebe i čtenáři vyhledávané avanturistické dějové syžety, a na 3) triviální rytířsko-sentimentální prózu, mezi jejíž konstituující rysy patřily komplikované dějové kolize a peripetie, prostředky buď frenetického, nebo tzv. příjemného stylu – dobrodružný děj s milostnými motivy v prostředí hradů nebo křižáckých výprav do Palestiny. Od 30. let 19. století se v české literatuře uplatňoval náročnější tvar historické prózy, jejíž založil anglický novelista a romanopisec Walter Scott. Walterscottovská historická próza zasazuje dobrodružný děj do reálného historického časoprostoru, zčásti motivovaného reálnými historickými událostmi (nemluvě vůbec o obecné literárněteoretické problematice žánru historické prózy a usouvztažnění protikladů skutečnosti jako cílu historického poznání a fikčnosti jako uměleckého prostředku), podrobně a emotivně líčí historický kolorit a jejich účastníky s romanticky výraznými charaktery.²⁰⁹⁾

Příkladem takové podoby historické prózy je i Frantou Šumavským z veršů do souvislého textu převedená epika *Leona Potocká*. Přeložil historické podloží i s autorovými poznámkami a komentáři k reáliím, překladatelova strategie zachovat zdání historicity textu je tudíž evidentní. Frantův překlad se vyznačuje jazykovými a stylistickými jevy, které odpovídají Jungmannovým požadavkům vysoké (básnické) češtiny („hochböhmisch“). Jungmann přiřadil češtinu s ostatními jazyky slovanskými a antickými (řečtinou a latinou) k jazykům obrazotvorným jako protiklad k jazykům

²⁰⁷⁾ Martin C. PUTNA, *Obrazy z kulturních dějin ruské religiozity*, Praha 2014, s. 183–196.

²⁰⁸⁾ Mojmír OTRUBA, *Hledání národní literatury*, ed. Dalibor DOBIÁŠ, Praha 2012, s. 14-26.

²⁰⁹⁾ L. KLUSÁKOVÁ, *Literární kultura*, s. 297-302.

logickým, tj. germánským.²¹⁰) Příbuznost mezi Slovy a Řeky byla sledována v domnělých paralelách genetických i geografických, česká kultura se pokoušela antikizovat např. ve statutu básníka jako nejpovolanějšího z národa, v překladech antických autorů nebo v aplikaci časomíry.²¹¹) Uměřenost a harmonie jazykového výrazu se Jungmannovi nejtypičtěji jeví v „*helénském skládání*“, jehož „známkou“ je „*spanilosť, vysoká lepota v krásném, jasném, prohledném oděvu*“.²¹²) Řecké básníky a dramatiky počítal mezi první kanonické autority evropské literatury, z antických autorů pak stavěl nejvýše Homéra.²¹³) K homérské bohyni (již v polském originále „*w Homerze Belona*“) je přirovnána Leona Potocká, taktéž Frantův překlad skýtá homérovské výrazivo, jež umocňuje dramatickost syžetu: morfologické zvláštnosti (koncovka *-ové* pro podstatná jména mužského neživotného rodu: „*nábožní hlasové*“, „*měsíkové*“), inverzní slovosled („*věda jak u dvora zásluha nejistá*“) a periody, básnické figury, opakování, paralely nebo poetismy („*modro*“, „*krásnohřivý oř*“, „*ranní záře*“ apod.). Příznakovými jsou nově utvořená složená epiteta (např. „*krásnohřivý*“), jež hojně využívali jiní autoři téže doby jako příznak neobvyklosti a básnické aktualizace. Milota Zdirad Polák použil ve *Vznešenosti přirozenosti* kompozitní neologismy jako „*jiskrosršný*“, „*mrakovětec*“ nebo „*modropovětrný*“ (P. J. Šafařík parodoval Polákův, mnohdy až nesrozumitelný neoterismus v překladu Aristofanových *Oblaků* složeninou „*vichrochumlomrakověcomodropovětrný*“²¹⁴), Josef Linda v *Záři nad pohanstvem* použil složeniny jako „*temnohučný*“, „*bělorouchý*“, „*mnohopamětný*“, „*širokobouřný*“, „*hromobleskomocný*“ apod. Přemíra poetických složenin v *Rukopisech královédvorském a zelenohorském* („*bělostvúčí*“, „*pravdodatný*“, „*srebronosný*“) oproti jejich frekvenci ve staré češtině, již obě literární památky imitovaly, posloužila k chronologickému ukotvení textů do počátku 19. století.²¹⁵)

Znalosti, jež nabyl Franta Šumavský při studiu diachronní lingvistiky, „vtělil“ do převodu biblismu z Janova evangelia z polského originálu „*A słowo się stało!*“ do

²¹⁰) A. HAMAN, *Trvání v proměně*, s. 44.

²¹¹) V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 133–138.

²¹²) J. JUNGSMANN, *Slovesnost*, s. XXIII–XXIV.

²¹³) J. JUNGSMANN, *O klasičnosti v literatuře vůbec a zvláště české*, *Časopis Společnosti Vlastenského museum v Čechách* 1, 1827, č. 1, s. 29–39.

²¹⁴) Srov. Robert IBRAHIM, *Komentář*, in: Milota Zdirad POLÁK, *Vznešenost přírody. Cesta do Itálie*, Brno 2014, s. 129–142.

²¹⁵) Miroslav KOMÁREK, *Jazykovědná problematika*, in: Mojmír OTRUBA (ed.), *Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Dnešní stav poznání* 1, Praha 1969, s. 197–274, zde s. 226–227; Adolf KAMIŠ, *Jazykovědná problematika RKZ*, *Naše řeč* 54, 1971, č. 3, s. 156–158.

„*A slovo byst' tělem!*“, jež pronáší ruský mnich při mši. Staroslověnský („*církevněnářeční*“) aorist pro atematické sloveso *být*²¹⁶) mu posloužilo jako funkčně stylistický prostředek k časovému odstínění biblické formule a fabule prózy. Jednoduché minulé časy (aorist sigmatický a asigmatický a imperfektum) asociovaly díky Hankově šestidílné antologii *Starobylá skládanie* (1817–1823) košatou staročeskou literární produkci 13. a 14. století, hodnou následování.²¹⁷) O filologičnosti básnictví v počátcích českého národního hnutí svědčí i Markův překlad Stolbergovy balady *Kajícná* z roku 1810 (otištěna v 5. almanachu *Nových básní* v roce 1814), při němž bylo užito aoristů namísto složených préterit: „*oči milost slibovachu* [= (jsou) slibovaly]“, „*srdce celé svěřich* [= (je/st/) svěřila] *jim*“ a „*toho souložníka měch* [= (je/st/) měla]“²¹⁸).²¹⁹) I tendence archaizovat novočeské texty prostřednictvím vymizelých tvarů byla parodována obdobně jako přehnané neoterizování (srov. 1. kap. této práce).

Polský originál byl ostatně přejat překladem do češtiny jako text „náš“ technikou fonologického překladu,²²⁰) srov. kupř. popis hraběte Potockého, Leonina otce: v polštině „*pan możny*“ > v českém převodu „*pán možný*“.²²¹) Tato textová strategie se uplatňuje v textu hojně, ale přirozeně nikoliv cele, např. polské verše „*Tam czekał na nie rumak osiodłany, / Którego grzywa w piękną sieré prebrana, / Który po stepach Krymu dzwigał Chana, / [...]*“ přeložil Franta Šumavský do prózy jako „*Tam čekal na ně krásnohřivý oř osedlaný, který po pustinách v Krymu nosíval chána, [...]*“, příznakově s helénizujícím kompozitem „*krásnohřivý*“, jež subsumuje

²¹⁶) Josef Vladislav FRANTA [= Josef FRANTA ŠUMAVSKÝ], *Zastaralé formy českého slovesa vysvětlené*, Praha 1829, s. 15.

²¹⁷) V předmluvě k 1. dílu Josef Jungmann poznamenal: „*Našemu to věku zůstaveno, aby jestli ne posud jako v 13. a 14. století rytířové a páni, alespoň učení lidé cvičnější prsty na struny lyry české vzkládali. Vhod zajisté tu dobu přijde Čechům tata [...]*“. Básnictví českého středověku hodnotil výše než dobu rudolfínskou (veleslavínskou): „*[...] nicméně to žádného nestranného literatury naší znatele neujde, že básnictví, ta nejpěknější větev jejího štěpu od 14ho století až do našeho věku za dobrými příčinami téměř žádného, vyjmeme-li zplanělé Lomnického a podobných, ovoce nenesla.*“ Josef JUNGSMANN, *Předmluva*, in: *Starobylá skládanie. Památka XIII. a XIV. věku z nejvzácnějších rukopisův vydaná od Václava Hanky I*, Praha 1817, s. V–X.

²¹⁸) U tvarů aoristů a imperfekt nelze určit rod, rodovost jasně znázorňují přičestí aktivní, jež vytvářejí v nové češtině spolu s pomocným slovesem být složená préterita. Pouze z kontextu aoristu lze vyrozumět, že osoba děje je rodu ženského.

²¹⁹) Antonín MAREK, *Kajícná dle Stolberka*, in: Antonín Jaroslav PUCHMAJER (ed.), *Nové básně V*, Praha 1814, s. 94–104, zde s. 98 a 101. Srov. Jan GEBAUER, *Historická mluvnice jazyka českého III* (Tvarosloví), svazek II (Časování), Praha 1898, s. 65.

²²⁰) V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 76–77.

²²¹) J. JUNGSMANN, *Slovník česko-německý II* (K–O), Praha 1836, s. 498 uvádí v lemmatu „*možný*“ význam zámožný, bohatý jako druhořadý.

celý jeden verš polského originálu. Jindy polské obraty překládá do jungmannovských poetismů (např. „*poranna gwiazda*“ > „*denice*“)²²²), jindy pro ně vymýšlí vlastní výrazy (např. „*blonie*“ > „*paluč*“)²²³) nebo polský výraz domestikuje (např. „*krosna*“ ve významu tkalcovský stav, kolovrat již u Jungmanna²²⁴), u Franty deminutivum 6. p. pl. „*při krosenkách*“)²²⁵). Polskojazyčný text čechizoval Franta jednak v běžných slovech (např. „*mur*“ > „*zed*“), ale i v takových pasážích, které by ideově bránily jeho recepci. Symptomatický se v tomto ohledu zdá převod apostrofy při apoteóze mrtvých slovanských vojáků z „*Muzo Byrona*“ na „*Duchu vlastenecký*“. Odmítání byronismu svědčí o preferenci poetiky vlasteneckého romantismu před poetikou subjektivně vyhroceného romantismu, jež zosobňoval před Máchou lord Byron.²²⁶)

Frantův překlad je průsečíkem dobových diskusí o poetice hrdinské poezie-prózy a o potřebě exkluzivního jazyka, při jehož konstituování stojí archaizace a neologizace jako komplementární jazykové prostředky relevantní hodnoty. V popisech exotických přírodních scénérií, netradičně oděných postav nebo válečného běsnění využil Jungmannem doporučované jazykové a stylistické prostředky, jež by polskému originálu neubíraly na jeho poetičnosti ani originalitě.

Do emblému „*rytíře v šatech ženských*“ se stylizovala polsko-litevská hraběnka Emilie Broël-Platerová (1806–1831), jež vedla guerillovou válku v Pobaltí během listopadového povstání proti Rusům. Ač byla aktivní role ženy ve veřejném životě po celé 19. století stále tabuizována, revoluční výbuchy tolerovaly politickou emancipaci nemužů a dočasné převrácení genderových hodnot.²²⁷) Přibližně do roku 1830 převládal ve světové literatuře silný, dynamický hrdina-muž, ale po roce 1830 se genderové role převrátily: muž je v literatuře reprezentován jako bytost oslabená, pasivnější a neschopnější k ženskému protikladu, který na sebe přebírá archetypálně maskuliní vlastnosti.²²⁸) Prototyp „nové ženy“ zosobňovala v západní Evropě

²²²) J. JUNGMANN, *Slovník česko-německý* I (A–J), Praha 1835, s. 355 – den(n)ice je ekvivalentem něm. Morgenstern, lat. lucifer, stella Veneris, aurora, řec. phosphorus, jiných již stč. výrazů jako jitřenka, světloňoš a značí denní, ranní hvězdu.

²²³) Výraz „*paluč*“ J. JUNGMANN, *Slovník česko-německý* III (P–R), Praha 1837 nezná.

²²⁴) J. JUNGMANN, *Slovník česko-německý* II (K–O), Praha 1836, s. 201.

²²⁵) Srov. J. FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Slovník česko-německý*, Praha 1851, s. 277.

²²⁶) V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 202–214.

²²⁷) V. MACURA, *Český sen*, s. 86–87.

²²⁸) Alfred THOMAS, *Sadomasochistický národ. Umění a sexualita v české literatuře 19. století*, in: Václav PETRBOK (ed.), *Sex a tabu v české kultuře 19. století*, Praha 1999, s. 172–184.

George Sandová, na východě pak hraběnka „Platerówna“, jež se oblékala do mužských šatů. I v českém prostředí si získala u romanticko-revolučně naladěného publika obdiv jako polská Panna orleánská a symbol polského revolučního hnutí.²²⁹⁾ Poptávku po české hrdince-ženě uspokojila až neznámá barikádnice při pražských svatodušních bouřích v roce 1848, jejíž nejpravděpodobnější profese prostitutky zůstala před revolučními idejemi utajena.²³⁰⁾ Frantův zájem o pěstování slovanských styků neochladl ani po drastickém potření polské vzpoury ruskými „bratřími“ v roce 1831, obracel se však soustavněji k filologii a k ruské slavistice než k polské beletrii. Dopisoval si s ruskými akademiky Michailem Petrovičem Pogodinem z Petrohradu, Aleksandrem Fedorovičem Hilferdingem z Moskvy, Izmajlem Ivanovičem Srezněvským, Osipem Maksimovičem Bodjanským aj., od nichž sbíral jazykový materiál pro utopický *Slovník slovanského jazyka*. Hilferding napsal, že

„pan Šumavský vidí v slovanské řeči soustavný celek, a hledí tento celek podati, pokud to jen možno učiniti v prostém slovníku, jenž jest určen k příručnímu upotřebení. – I v tomto případě se musilo státi, že úprvní myšlenka o celistvosti slovanského jazyka náleží Čechu. Čech, pan Šumavský činí v slovníkopisectví totéž, co učinili v dějepisu starobylosti a národopise znamenitý Šafařík, v básnictví Kolár, ve zpracování národních písní Čelakovský a Štúr, týž Čelakovský v mluvnici a Václav Hanka v působení co osvícený učitel.“²³¹⁾

Hlouběji se seznamoval se staroslověnštinou (církevní slovanštinou), jejíž gramatikou doporučoval „obrodit“ všechny slovanské mluvnice, např. bulharským jazykovědcům doporučoval opětovně zavést infinitiv a nový pravopis.²³²⁾ Frantův historismus se ubíral nadále cestou vědeckou než cestou uměleckou, ač se obě často protínaly jako v případě jiných obrozenců, kteří „básnický filologovali a filologicky básnili“.

²²⁹⁾ Milena LENDEROVÁ – Božena KOPIČKOVÁ – Jana BUREŠOVÁ – Eduard MAUR (edd.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2008, s. 347; K. KREJČÍ, *První krise českého slovanství*, s. 14–15, 112.

²³⁰⁾ V. MACURA, *Český sen*, s. 78–79.

²³¹⁾ Boh. [= Bohumil Janda Cidlinský], *Slovanská hlídka*, *Lumír* 7, 1857, č. 21, s. 502–503.

²³²⁾ Věnceslava BECHYŇOVÁ, Josef Franta Šumavský jako popularizátor bulharštiny a Bulharska, *Slavica Pragensia* 1, 1959, s. 221–234.

2.3 Prolog – Překlady z němčiny

Čeští vlastenci byli bilingvní, u některých dokonce byla němčina i mateřským jazykem, češtině se pak učili z vlastního zájmu. Příznačná je známá, vlastenci tradovaná historka o tom, jak byl v roce 1793 pozván na prázdniny k příbuzným na českojazyčný venkov Jungmann a jak se o jedné takové hostině „*počal živěji míchat do rozmluvy, ale mysl ubíhala tryskem, an jazyk vázl v tenatech*“.²³³) Protože byla němčina povinnou výbavou českého vlastence, mohl recipovat německojazyčné písemnictví v originále, proto nebyla potřeba překládat z němčiny tak naléhavá jako z jiných jazyků. Česká kultura se emancipovala od kultury německé v téže době vernakularizace, jako se emancipovala kultura německá od kultury francouzské. Česká kultura se záměrně profilovala jako „ne-německá“, vymezující se proti té německé, tzn. odmítající její hodnoty a zároveň navazující na všechny hodnoty, které kultura německá měla.²³⁴) Jedním z mnoha příkladů této ambivalence je vlastenecká etiketa: němčina diferencuje účastníky komunikační situace sociálně či generačně rozdílnou distribucí zájmene „du“ (dutzen, tykání) a „Sie“ (sietzen, onikání). Nadšení uživatelé „obrozené“ češtiny tuto distinkci přejali, ale nahradili onikání vykáním jako ne-německým, identifikačně českým.²³⁵) Německá literatura se stala vlastně neustálým vymezováním českých vlastenců vůči ní hlavním zdrojem české kultury. Před rokem 1830 německojazyčná literatura, zvláště německá populární novelistika, zcela ovládla české časopisy, některé překlady vycházely také knižně a ve velkých nákladech. Po roce 1830 přetrvaly překlady z německojazyčné literatury pouze ve starších zábavnících, J. B. Pichl ji považoval za „*havěť německou*“, záměrně byla opomíjena v nových zábavnících, mj. i Frantou spoluredigovaném *Čechoslavu*.²³⁶) Až od 40. let 19. století se více překládali němečtí spisovatelé: autoři Mladého Německa i němečtí klasikové jako Goethe nebo Schiller, jejichž styl byl považován dotud za nedostižný a do češtiny nepřevoditelný. Z německé literatury byli nejčastěji překládáni Johann Gottfried Herder jako „apoštol Slovanů“ a Gottfried August Bürger, jenž vycházel z hovorové němčiny. Bürgerovy balady překládali např. V.

²³³) František ČERNÝ, *Obrázky z dob našeho probuzení*, Praha 1890, s. 27–36.

²³⁴) V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 31–41.

²³⁵) *Tamtéž*, s. 118–129.

²³⁶) L. KLUSÁKOVÁ, *Literární kultura*, s. 344–347.

Thám, V. M. Kramerius, Ant. Jar. Puchmajer, V. Nejedlý, P. Šedivý, J. Jungmann nebo K. J. Erben.²³⁷⁾

2.4 Argumentum – Frantův překlad *Holoubka*, žánr mravoličné prózy a reprezentace ženství

Franta Šumavský se pokusil o překlad Herderovy eseje o lásce (*Láska a osobnost*) a Bürgerovy milostné básně *Cena její*, oba opusy však zůstaly neotištěny ve Frantově korespondenci s J. Sl. Tomíčkem z roku 1828. Mateřským jazykem Franty Šumavského byla čeština, resp. její několikeré varianty: matka mu četla jako malému dítěti z barokních modlitebních knížek, ve starším věku mu místní farář čítával z Nejedlého *Hlasatele*, v běžné komunikaci na Klatovsku se užívalo nářečí, jež by současná dialektologie zařadila do jihozápadočeské podskupiny české nářeční skupiny v širším slova smyslu.²³⁸⁾ Německy se naučil obstojně již v triviální škole při faře v Poleni během doučování na přijímací řízení na gymnázium.²³⁹⁾ V němčině se zdokonalil v Klatovech u benediktinů, jimž byla svěřena správa tamějšího gymnázia, a dále na vysokoškolských studiích v Praze natolik, že byl schopen psát v němčině vědecké studie (srov. Frantovu bibliografii).

Do češtiny přeložil v 30.–40. letech 19. století mravně naučné povídky pro děti a mládež od německých novelistů Christiana Gotthilfa Salzmann (1744–1811) a Christopha Schmida (1768–1854). Druhý jmenovaný, německý katolický teolog, patřil ve své době k nejoblíbenějším spisovatelům v německých zemích a stál u zrodu nového žánru, tzv. schmidovské povídky.²⁴⁰⁾ Jednou z nich je *Das Täubchen*,²⁴¹⁾ jež byla přeložena do češtiny V. R. Krameriem, Fr. J. Slámou

²³⁷⁾ Jiří VESELÝ, *České překlady z německy psané literatury. Překlady z doby obrozenské*, in: Milan HRALA (ed.), *Kapitoly z dějin českého překladu*, Praha 2002, s. 125–135.

²³⁸⁾ Vavřinec Josef Dušek vymezil na konci 19. století v jihozápadním celku několik okrajových „podřečí“. Za nejvýchodnější lokalitu „podřečí domažlického“ považoval právě Frantův rodný mikroregion, městečko Poleň, jež se stýkalo se sousedním „podřečím klatovským“ (Vavřinec Josef DUŠEK, *Hlásková nářečí jihočeských*, část 1.: *Konsonantismus*, Praha 1894, s. 4). Více o jihozápadočeském nářečí v Jaroslav VORÁČ, *Česká nářečí jihozápadní. Studie jazykově zeměpisná*, část 1., Praha 1955; část 2., Praha 1976.

²³⁹⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1965, s. 42–43.

²⁴⁰⁾ Alexej MIKULÁŠEK, *Mravoučná povídka „pro děti a přátele jejich“ a její funkce (v kontextu školní slovesné kultury dětí a mládeže 19. století)*, rigorózní práce, Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice 2013, s. 14, 21.

²⁴¹⁾ Christoph SCHMID, *Erzählungen für Kinder und Kinderfreunde*, Regensburg 1845⁴, s. 5–74.

Bojenickým (1827), Ant. Vojtěchem Hnojkem (1828) a naposledy Frantou Šumavským (1840).²⁴²⁾ Povídka líčí ve schematických obrazech, jak holoubek zachrání hrad a rodinu poctivého nižšího šlechtice před zrádnými loupežníky. Děj a jeho postavy vzdělal pozměněním názvů míst, důvěrně Frantovi známých („*Bergschloss Falkenburg*“ > „*hrad Komošín*“ na vrchu Žďáry), a jmen postav na ryze česká („*rytíř Theobald*“ > „*Bohuslav Komošínský*“, jeho manželka „*Ottília*“ > „*Ludmila*“, jejich dcera „*Agnes*“ > „*Boženka*“, hrad „*Hohenburg*“ > „*Radotín*“, „*Scherke*“ > „*Odřík*“, „*Lupo*“ > „*Opička*“ atd.). Příběh zkrátil, nepřeložil závěrečné moralistní pasáže a v některých pasážích musel kontext děje také upravit, např. odhalení loupežníků je pronášeno slovy „*vy nejste Slované*“, v originálu „*ihr seid keine Deutschen*“ apod. Překladatel-vzdělavatel čechizoval formu a obsah původně cizojazyčného textu do té míry, aby se takový text stal atraktivnějším pro české čtenáře s omezenějším intelektuálním horizontem. Užíval rané překladatelské strategie, jak rozhojňovat počet čtenářů českojazyčných knih a periodik.²⁴³⁾

Schmid psal se zacílením na dětského čtenáře, jenž měl být touto nenásilnou cestou seznamován s křesťanskými morálními hodnotami, lidskými vadami a přednostmi nebo hygienickými návyky. Příběh se rozvíjí kolem vztahu mezi „*bezelstným holoubkem*“ a rytířovou dcerou Boženkou, s níž se měl skrze její milosrdenství, které prokázala, když ubohého ptáčka zachránila před dravým luňákem i lidmi, dětský čtenář identifikovat. Boženka ztělesňuje hlavní křesťanské ctnosti, mravní ryzost a upřímnost, důvěryhodnost, laskavost, statečnost i pokoru. Tytéž vlastnosti se zrcadlově obráží v holubičím charakteru. Holubu byla v lidové slovesnosti přisouzena mírnost, k holubům přirovnal Slovany J. G. Herder, v českém národním diskurzu byla holubičí povaha ztotožněna s loajálností a láskou Čechů k rakouskému trůnu. Kollár, který rád zaměňoval filologii s básnictvím a naopak, usuzoval na praslovanský původ slova „*holub*“, jež mělo být utvořeno z jiného praslovanského výrazu pro lásku „*ljub*“,²⁴⁴⁾ proto také z hejn holubů v Benátkách odvozoval slovanský původ tohoto města. Reálnější (neromantickou) etymologii

²⁴²⁾ *Tamtéž*, s. 84. Autor dotyčné práce J. Frantu Šumavského neuvádí jako Schmidova překladatele do češtiny.

²⁴³⁾ Jiří VESELÝ, *České překlady z německy psané literatury. Překlady z doby obrozenské*, in: Milan HRALA (ed.), *Kapitoly z dějin českého překladu*, Praha 2002, s. 125–135.

²⁴⁴⁾ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 90–92.

slova je však třeba hledat v latinském označení pro holuba „*columbus*“ nebo „*columba*“.²⁴⁵⁾

Téma a moralistní rozměr jeho zpracování vyhovovalo postoji českých vlastenců, kteří se distancovali od vyhoceně subjektivního romantismu a máchovského světobolu, jenž by v samotném důsledku destruoval společenský řád. Většina vlastenců byla *biedermeierského* smýšlení, měli smysl pro nadindividualismus, kolektivismus a životní podmínky středních vrstev, jež *de facto* reprezentovaly národ (*de iure* idealizované venkovanstvo). Ctili jako Boženka rodinné tradice, vladaře a Boha, hodnoty mravnosti a řádu jako záruku klidu a harmonie, a proto v umění funkci mravněvýchovnou nadřazovali nad funkci estetickou.²⁴⁶⁾ V Salzmannově románu *Vojtěch Krasil* v překladu Frantova přítele Norberta Vaňka byl vylíčen mj. dobový ideál ženství, jež vymezovaly charakterové vlastnosti jako rozvážnost, pracovitost, cudnost, čistota, poslušnost, zdrženlivost a submitivita *in explicite*, a završovaly tak ve 20. letech 19. století 1. etapu českojazyčné alfabetyzáce účelovou dovedností číst, aniž by rozhodovala kvalita nebo žánr textu. Rafinovaněji si vedla v prózách pro dívky Magdaléna Dobromila Rettigová, která „objevila“ pro český diskurs dívčí pubertu. Obě textové strategie však závazně svazovaly požadavky na mravní poučení.²⁴⁷⁾

Schmidova povídka ve Frantově převodu naplnila nároky na ni kladené starobyrou preskriptivní poučkou *docere, delectare, movere*: poučila (genderový konstrukt mužství a ženství, propedeutika do křesťanské morálky, hygieny atd.), pobavila (napínavý děj jako v knížkách lidového čtení) a pohnula k činu (milovat rodiče, mocnáře a vlast), a vplynula do *biedermeierské* komunikace, aniž by se děj vystřížený jako z knížek lidového čtení, prkenná psychologie postav či explicitnost v ponaučení nejevily být nejspíše ještě ve 40. letech 19. století na obtíž.²⁴⁸⁾

2.5 Conclusio

Překládavost se v dobových diskuzích o emancipaci českého národa v 1. polovině 19. století stala jeho častým, ale (či proto) neuralgickým bodem. Omezená

²⁴⁵⁾ Václav MACHEK, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1971, s. 174.

²⁴⁶⁾ D. TUREČEK, *Synopticko-pulzační model*, s. 133–137; V. VIKTORA, *Povídka Aloise Vojtěcha Šmilovského*, in: TÝŽ (ed.), *Perla v hrubé kazajce*, Klatovy 2005, s. 33–36.

²⁴⁷⁾ M. LENDEROVÁ – B. KOPIČKOVÁ – J. BUREŠOVÁ – E. MAUR (edd.), *Žena v českých zemích*, s. 347; K. KREJČÍ, *První krise českého slovanství*, s. 60–64.

²⁴⁸⁾ Recenzi na Frantův překlad jsem nezaregistroval.

českojazyčná literární infrastruktura si žádala doplnění o nové žánry, ideje i jazykové výrazivo, jež by umožnily vytvořit klasický literární kánon „probuzeného“ národa. Vlastenci mohli v překladatelské praxi 30. let 19. století nakládat s originálem trojím způsobem: 1) buď překládali filologicky (sémanticky) nebo pseudofilologicky (fonologicky), 2) vkládali nepovšimnutě do textu své myšlenky nebo 3) manipulovali s textem a domestikovali jej do českého prostředí. Ve Frantových překladech se všechny postupy vzájemně doplňují. V polskojazyčné historické povídce *Leona Potocká* uplatňoval princip sémantického i fonologického překladu s důrazem na aktualizaci běžné češtiny neologismy, archaismy a poetismy. Romantickou atmosféru polského povstání, jež překlad aktualizoval příběhem z doby bojů Slovanů proti Tatarům v 17. století, překladatel převedl do češtiny věrně s mírnou, zato příznakovou úpravou: vyškrtl polskou aluzi na Byrona, autora takového typu romantismu, který se pro zájmy jungmannovské ideologie nehodil. Vlastenců, kteří překládali, nebylo v celkovém počtu národně smýšlejících intelektuálů málo, ovšem málo z nich bylo autorů původní beletrie. V polovině 30. let 19. století se dosavadní překladatelská praxe ocitla v krizi: J. K. Tyl dobře pochopil podstatu překladu jako činu uměleckého oproti dosavadnímu činu filologickému a doporučoval získat mezinárodní prestiž české kultuře původní, nikoliv překladatelskou činností.²⁴⁹⁾

Ke konci 30. let 19. století Frantova tvorba umělecká ustává, přesto až do konce života překládá krásnou literaturu, byť v poměru s jiným typem literatury in sensu lato skromněji. Německojazyčnou mravoličnou povídku *Holoubek* Franta Šumavský výrazně vzdělal, upravil ji pro potřeby předpokládaného uživatele textu – čechizoval prostředí, jména antroponym a toponym apod. Tylový výtky vůči takovému typu překládání Franta Šumavský oslyšel. Aplikoval starší estetický názor, který nebral věrnost originálu v potaz jako relevantní vlastnost uměleckého díla, na překlad téměř o dekádu mladší než na překlad předešlého textu. Nelze proto hovořit o mechanickém fázovém posunu v překladatelských strategiích, spíše se totiž v čase prolínaly.

Hlavní postavy obou Frantou přeložených textů jsou ženského pohlaví, do opozice je však staví jejich odlišná stylizace. Leona Potocká vystupuje jako nový Kristus Slovanů, který pro spasení národa polského i národů evropských hrdinně padne v boji s nepřáteli. Franta Šumavský se aktivně účastnil hnutí jak revolučního

²⁴⁹⁾ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 61–78.

(v roce 1848), tak i ženského. Od roku 1839 vedl filologické přednášky pro dívky v salóne rodiny Fričů,²⁵⁰⁾ účastnil se salónní učené společnosti kolem „múzy“ Honoraty z Wiśniowských Zapové,²⁵¹⁾ od roku 1842 jazykoznaledky podporoval B. Němcovou, v letech 1843–1845 seznamoval s českou gramatikou na soukromé české dívčí škole svěřenkyně Bohuslavy Rajske.²⁵²⁾ Romanticky vzednutou vlnu počátku 30. let 19. století zklidnila v průběhu dalších let idyla biedermeieru.

²⁵⁰⁾ V. MACURA, *Salon u Fričů a konverzační slovník pro dámy*, in: Helena LORENZOVÁ – Taťána PETRASOVÁ (edd.), *Salony v české kultuře 19. století*, Praha 1999, s. 80.

²⁵¹⁾ Zofia TARAJLO-LIPOWSKA, *Snahy o sblížení národů na salónní půdě. Honorata z Wiśniowských Zapové a český salon*, in: Helena LORENZOVÁ – Taťána PETRASOVÁ (edd.), *Salony v české kultuře 19. století*, Praha 1999, s. 110.

²⁵²⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, 1975, s. 121–122.

3. „BUĎ NÁM, SYNU SLAVNÝ SLAVNA OTCE, BUĎ NÁM RÁDCEM, BUĎ NÁM VŮDCEM NAŠÍM“. Hrdinská báseň *Krok* (1833)

Za textologický průsečík dobových literárních a historických diskursů jsem zvolil báseň *Krok*, jež vyšla ve stejnojmenném časopiseckém almanachu v roce 1833 jako jeho úvodní text.²⁵³⁾ Než přistoupím k vlastní interpretaci textu, bude nutné jeho hodnotu poměřovat v širších literárních souvislostech.

3.1 Prolog – charakteristika almanachu *Krok* a jeho soudobá recepce

Almanach, v němž Franta publikoval tuto báseň, řídil spolu s Janem Slavomírem Tomíčkem a koncipoval jej jako pokračování beletristicko-naučného časopisu *Čechoslav*,²⁵⁴⁾ jehož vydání zkomíralo již od března 1831, kdy byl Josef Jaroslav Langer, jeden z jeho redaktorů a hlavní jeho tvůrčí osobnost, vyšetřován kvůli provokativní básni *České lesy*. Oficiálně časopis *Čechoslav* zanikl na konci téhož roku vytištěním posledního, osmého svazku, v němž ovšem redakce slíbila čtenářům co nejdříve nabídnout sumáře neméně kvalitních příspěvků mladých a slavjanofilsky orientovaných spisovatelů.²⁵⁵⁾ Ke svému vzoru se nové „svazky“ přihlásily na konci prvního almanachu v této řadě, v *Poznamenání P. P. pl. tiut. Odbíratelů Čechoslava*, „jenžto s *Čechoslavem* stejný majíce obsah, dle posloupnosti knížat a králů českých po sobě následovati budou“. S pojmenováním almanachů se počalo u jména praotce *Čecha* (1832), pokračovalo se přes kupce *Sáma* (1832) a předčasně se ukončilo u třetího almanachu, který nese jméno soudce *Kroka* (1833); z velkolepého plánu, jenž je přiznáván nakladateli Jaroslavu Hostivítu Pospíšilovi,

²⁵³⁾ J. FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Krok*, *Krok* 1, 1833, s. 3–8.

²⁵⁴⁾ Další kapitola, týkající se struktury a zevrubného rozboru příspěvků v časopise *Čechoslav*, by žádala taktéž samostatnou kapitolu, proto se pro tyto potřeby omezím jen na základní, tezevitou charakteristiku z L. KUSÁKOVÁ, *Literární kultura*, s. 28–30: časopis vycházel v letech 1830–1831 jako periodikum národní se silnou proslovanskou orientací, volil slovanské předlohy pro překlady, obdivoval se listopadovému povstání v Polsku, byla v něm upřednostňována původní tvorba, zvláště poezie, s raněromantickým zabarvením: ohlasová poezie, sentimentální próza, drobná epika a satira, překlady z polštiny a ruštiny s historickou tematikou, Tomíčkův překlad Puškinových *Cikánů*.

²⁵⁵⁾ Jarmila CINKOVÁ, *Čechoslav*, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury I/A–G*, s. 419–422.

dojít alespoň ke knížeti, jehož jméno přijal za své vlastní, nakonec sešlo.²⁵⁶) Josef Rank komentuje, že „*Krokem přestal [Čechoslav – D. F.] vycházeti*“, přičemž „*příčiny zaniknutí jeho byly mnohé a z větší části se zakládaly ve veřejných okolnostech času tehdejšího*“.²⁵⁷) Hlavní vinu na krachu tohoto podniku M. Kaňák přisoudil jednostranně v duchu marxistického třídního boje chamtivosti nakladatele Pospíšila.²⁵⁸) Naposledy se pokoušel vzkřísit časopis *Čechoslav* v letech 1833–1834 J. J. Langer, když jednal s J. H. Pospíšilem o jeho dalším pokračování, tentokrát pod jménem *Slovan*, pro nějž nashromáždil s dostatek příspěvků.²⁵⁹)

Almanachy na svůj vzor navazovaly nejen svým veřejným přihlášením se k němu, ale také formátem, rozsahem (o 10–20 stran více na více než 70–80 stran) i seznamem jeho abonentů, otištěným v prvním z nich. Lišily se ale od něj užší čtenářskou základnou a nižším zastoupením poezie ve prospěch beletrie (překládané z jinოსlovanských jazyků, nejčastěji z ruštiny a polštiny) a odborných vědeckých statí, zvláště z historie a přírodovědy. Na prvním listu každého z almanachu je stereotypně otištěna rytina od Josefa Mrňáka (1795–1867), po ní následuje zpravidla epická skladba a populárně naučný esej s tímž námětem.²⁶⁰)

Prvotní dojem je ještě v případě prvního almanachu zpřetřhán jinou hrdinskou písní; Tomíčková báseň *Čech* a Frantovo pojednání *Původ a jméno Bojů, Moravanů a Čechů* následují až po Tomíčkově jiné hrdinské básni *Tomas Harrach*, jednoznačně inspirované postavou Jaroslava ze Šternberka z *Rukopisu královédvorského* a hlásící se boji s Turky do roku 1147, kdy se české královské vojsko účastnilo druhé křižáky. V ostatních dvou následujících případech je

²⁵⁶) M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, s. 56–57.

²⁵⁷) J. RANK, *Josef Franta Šumavský, Pražské noviny* 34, 1858, č. 7, s. 3.

²⁵⁸) M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, s. 57–58: „*Čeští kněhkupci a impresori nejenom že tehdy vydávali často jen ty věci, na nichž mohli hodně získat, ale snažili se vykořisťovat i spisovatele samé. [...] Jaroslav Hostivít Pospíšil [...] jako nakladatel byl také k spisovatelům velmi skoupý. Říkalo se o něm, že Václav Kliment Klicpera za své dramatické práce od něho dostal „sotva na papír“.* Při vydávání jmenovaných časopisů usiloval o větší výdělek i tím, že zkracoval v odměnách jejich redaktory.“ Lenka KUSÁKOVÁ, *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830–1850)*, Praha 2012, s. 97–98, traktuje dobovou nestabilitu nakladatelského prostředí složitěji než Kaňák, přičítá ji nejistému odbytu, nedostatku předplatitelů, vysokým finančním nákladům aj.; z pramenů vysvětluje, že Pospíšil byl obdivován Magdalénou Dobromilou Rettigovou, že „*celé své jmění prvnímu vzniku literatury české obětoval*“, jejíž jednoznačně kladné hodnocení ale problematizují vzpomínky Josefa Bojislava Pichla, v nichž oceňuje jeho profesionální nasazení, ale přitom netají, že sledovalo jediný cíl, a to zisk.

²⁵⁹) J. CINKOVÁ, *Čechoslav*, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury I/A–G*, Praha 1985, s. 420.

²⁶⁰) *Tamtéž*, s. 419–422.

grafické, slovesněumělecké a osvětové zpracování dané látky v očekávaném pořadí dodrženo: úvodním textem almanachu *Sámo*, otištěným přímo za historickou grafikou, je heroická báseň *Sámovo vítězství* od J. S. Tomíčka, po ní následuje populárně naučná stať o *Sámovi* od J. Franty Šumavského; v almanachu *Krok* (s. 3–8) následuje po Frantově stejnojmenné hrdinské písni *O počátku země české, jejím nynějším položení a způsobu* (s. 9–14), výňatek z první kapitoly z Pelclový české verze *Nové Kroniky české* z roku 1791, již Franta opatřil poznámkami. Právě poslední z oněch tří almanachů je co do žánrů nejrozmanitější: Frantův překlad frenetické povídky *Hrad mlčení* z polského časopisu *Rozmanitości* (s. 15–41), Amerlingův populárně naučný článek o nezmarech (s. 42–52), ukázka z Máchovy poezie: *Pomněnky zasázavské* (s. 53–55), pohádkový příběh o Rusalce na rusko-polské motivy od Jana Šolce (s. 56–66), píseň *Pozvání* od Františka Vlastimila Jáchyma (s. 68–69), překlad polské pověsti *Ctibor, pán Magy* od Karla Bohuslava Štorcha (s. 70–81) a konečně pak další překlad z polské prózy, *Alexander a polská starostka*, od neznámého K.D. (s. 82–84).²⁶¹⁾ Tak vyvinutá žánrová i tematická diferenciaci naplňuje program redakce, jenž se obráží v podtitulu almanachů, *Zábavný a poučující spis*, a jenž kladl na dobového čtenáře nemalé nároky.

Zatímco naděje do „zábavních lístků“ vkládali alespoň podle pamětí Václava Macha účastníci literárních besed v Máchově „trudné komnatě“,²⁶²⁾ dobové recenze příliš lichotivě nevyznívají. Karel Alois Vinařický²⁶³⁾ chválí tematický i kompoziční plán Tomíčkovy skladby *Tomas Harrach*, ale kritizuje její jazykové nedostatky: „Rozložení děje toho dobré jest, i nejedna strofa dosti živě vylíčena; škoda však, že skladatel tak velmi zanedbává pravidel písemního jazyka.“ Ostatní Tomíčkovy hrdinskoepické básně považuje za „mdlé a nepodobné ohlasy nevyrovnaného varyta

²⁶¹⁾ Pro regionální dějiny Klatovska je důležité, že J. Franta Šumavský (* Poleňka u Klatov) kolem sebe soustředil své krajany, jejichž příspěvky mají v almanaších neopomenutelný význam – Karel Boleslav Štorch pod pseudonymem Čáp Klatovský (* Klatovy), Karel Slavoj Amerling pod pseudonymem Strnad Klatovský (* Klatovy), Jan Formánek Činoveský (* Činoves u Klatov), František Vlastimil Jáchym (* Strašín na Kašperskohorsku), František Jaroslav Vacek Kamenický (farářoval v Týnci u Klatov, v Merklíně a Blovicích na jižním Plzeňsku), o nich viz František BURIÁNEK, *Literární Klatovy*, Plzeň 1962, s. 23–26. Klatovy patřily v 1. polovině 19. století mezi centra národního hnutí, viz Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *České země v evropských dějinách III (1756-1918)*, Praha-Litomyšl 2006, s. 161.

²⁶²⁾ Akademické paměti Václava Macha, in: K. JANSKÝ (ed.), *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*, s. 154: V. Mach chybí ve výčtu názvů těchto almanachů, *Lech* nevyšel, mýlil jím jistě almanach *Krok*, viz Janského pozn. na s. 300.

²⁶³⁾ Karel Alois VINAŘICKÝ, *Čech a Sámo*, *Časopis českého muzeum* 6, 1832, č. 4, s. 481–484.

Zábojova“, pojmenovává tak explicitně autorovo inspirační zřídlo z *Rukopisu královédvorského* a zavrhuje umělou jeho nápodobu. Samotné téma, jakkoliv souznělo s dobovou oblibou ve vypjatém historismu, ještě nezaručovalo úspěch. Frantův populárně naučný esej o původu jmen Bojů, Moravanů a Čechů prý trpí „*pouhým slovozpytným rozvinováním*“, které jako „*všecka povrchní, stranná a s předpojatými důmínkami před sebe vzatá o té věci pojednání rozmnožují jen babylonský, v historii středního věku jevící se zmatek*“. Pochybuje o Frantově akribii, kulantně mu vyčítá diletantismus: kritickou metodu historikova řemesla na pramenech k českým dějinám by měli prokázat „*učení Slované*“. Oceňuje zato jiné Tomíčkovy a Frantovy povídky, Amerlingovi vytýká nesrozumitelný, vědecký jazyk.

Ani Josef Kajetán Tyl nenachází ve své recenzi na almanach *Krok* příliš chvály.²⁶⁴) V rozvláčných pasážích a přirovnáních kritizuje přílišné „*převlékání nepatrných cizozemských robátek*“, a ptá se: „*Proč ale až posud svazkové tito větší původnosti a vlastního rázu nenabyli?*“ Pojímá ho „*ouzkost toliko před nepatrnými, u vlastních národů nehrubě váženými tuláky, jenžto se přehornaté pomezí pokradmo k nám loudají, dobré tu pověsti dobýti hodlajíce*“ a běduje na nadměrnou překladovost české literatury: „*A ai! překládává Čechie pospíchá jim s rozprostřenou náručí vstříc, společenstvím a jménem jich slávy dostoupiti doufá!*“ Frenetickou prózu *Hrad v mlčení* ve Frantově překladu má za „*povídku bez veliké zajímavosti*“, zato na „*okrase nynější sběrky*“, Šolcově *Rusalce*, „*shledal mravnou ideu hlaví, jakož i mluvu lehko srozumitelnou*“. J. K. Tyl hodnotí pouze kvalitu prózy, poezii mlčky přechází. Proto zůstává Frantova skladba o soudci Krokovi s největší pravděpodobností bez dobové reflexe. Není mi znám ani žádný jiný dobový postřeh z okruhu kulturně činných vlastenců, proto lze jen spekulovat, jaké ohlasy mohl u nich vyvolat a zda způsob jeho literární stylizace dobově oblíbené látky mohl rezonovat v literární produkci, podmíněné dobovými ideovými i estetickými kritérii.

3.2 Prolog – horizont literárněhistorické recepce

Tyto almanachy se většinou ocitají mimo akční rádius literárních historiků. Reprezentativní dějiny české literatury od Jaroslava Vlčka, Arneho Nováka či Felixe Vodičky o nich až na malé výjimky mlčí, ne však již o jejich předchůdci,

²⁶⁴) Josef Kajetán TYL, *Literní zpráva. Krok, Jindy a nyní* 5, 1833, č. 17, s. 135–136.

Čechoslavu. Důvodů může být několikero, ale domnívám se, že tím hlavním bude fakt, že *Čechoslav* je v nich interpretován vždy ve spojení s J. J. Langerem, přičemž je pokaždé jako celek hodnocen v konkurenci tehdejší časopisecké, potažmo celoliterární produkce velmi vysoko. Jaroslav Vlček napsal, že *Čechoslav* měl vzniknout „jako naléhavá literární nutnost, poněvadž žádný z tehdejších našich listů zábavně poučných, jež vycházely koncem dvacátých let a ještě počátkem třicátých [...], nevyhovoval už ani seabemírnějším požadavkům slovesným“, „se svým mdlým předchůdcem téhož jména má společný pouze název; je pokrokový, časový, zajímavý a jeho osm svazečků má látku záživnou a pestrou [...].“²⁶⁵⁾ Ve věcném rejstříku 2. dílu marxistických *Dějin české literatury* almanachy *Čech*, *Krok* ani *Sámo* chybí, zato o *Čechoslavu* se v nich dozvíme, že „ve zřejmé souvislosti se současnými revolučními událostmi [...] signalizoval za rozhodujícího působení Josefa Jaroslava Langra [...] nástup mládeže třicátých let, počátky nových proudů ve vývoji národní literatury,“ přičemž v souvislém výkladu je spoluredaktorská činnost Frantova a Tomíčková zamlčena.²⁶⁶⁾ Tato nedůslednost je napravena alespoň ve Frantově životopisném medailonku tamtéž, i se stručnou konstatací, že redigoval ony tři almanachy.²⁶⁷⁾ A. Novák charakterizuje *Čechoslav* „za redakce Langrovy, Tomíčkovy a Frantovy“ jako „orgán mladší²⁶⁸⁾ generace spisovatelské, slavjanofilsky a svobodomyšlně založené“.²⁶⁹⁾ Nejpodrobněji se *Čechoslavem* doposud zabýval Josef Hanuš, jenž neopomenul zmínit veškeré peripetie s ním spojené, kvalitativně jej zhodnotil nanejvýš patetickými slovy: „nový, svěží dech, dech mládí často ovane čtenáře *Čechoslava*“, ocenil na časopisu vytríbenost obsahovou (původní, zejména básnická tvorba), formální i jazykovou, ale pro Frantovu poezii pochopení nenašel, shledal ji za „holou“ a „suchopárnou“.²⁷⁰⁾ Vše napovídá tomu, že absenci jakýchkoliv zmínek o almanaších *Čech*, *Sámo* nebo *Krok* lze vysvětlit tak, že nejsou reflektovány, protože je již J. J. Langer, jeden z nejtalentovanějších básníků 30.–40. let předminulého věku, umělecky nezaštitoval, a tím se mohl opticky jejich potenciál

²⁶⁵⁾ J. VLČEK, *Dějiny české literatury* II, s. 438–439.

²⁶⁶⁾ Vladimír ŠTĚPÁNEK, *Sblížení obrozenské literatury se životem (od roku 1830 do roku 1848)*, in: F. VODIČKA (ed.), *Dějiny české literatury* II., s. 329.

²⁶⁷⁾ Rudolf Havel, *Soupis spisovatelů s údaji životopisnými a bibliografickými*, in: F. VODIČKA (ed.), *Dějiny české literatury* II, s. 609.

²⁶⁸⁾ Podotýkám, že J. Frantovi Šumavskému bylo v roce 1833 téměř 40 let.

²⁶⁹⁾ J. V. NOVÁK – A. NOVÁK, *Přehledné dějiny literatury české*, s. 358.

²⁷⁰⁾ J. Hanuš, *Josef Jaroslav Langer*, in: týž – J. JAKUBEC – J. KAMPER – J. MÁCHAL – L. NIEDERLE – J. VLČEK, *Literatura česká devatenáctého století* II, s. 624–638.

snížit, a priori byly tak ignorovány. Literárněhistorické soudy o časopisu *Čechoslav*, jak se zdá, existovaly až do posledních dob jen skrze hodnocení Langerova uměleckého nadání.

Obrat nastal asi až v 70. letech minulého století díky Kaňákově monografii o J. Frantovi Šumavském, v níž je podána základní charakteristika almanachů samozřejmě se zřetelem k Frantovým vlastním příspěvkům, jež označuje za „*silně dobově romantické*“, aniž by ovšem pro svůj soud podal argumenty analytické povahy. Poprvé je zmíněn Frantův „*hrdinský zpěv o Krokovi*“, textologický středobod této kapitoly.²⁷¹⁾ V prvním svazku *Lexikonu české literatury* se objevil první ucelený popis almanachů se seznamem přispěvatelů, ideovým i žánrovým zaměřením, dokonce s tvrzením, že „*hlavní přínos almanachů z literárně vývojového hlediska*“ tkví v „*literárně zpracovaných pohádkách a pověstech*“.²⁷²⁾ Nejnověji se zabývá časopiseckou produkcí 1. poloviny 19. století Lenka Kusáková, která zjistila, že po zániku *Čechoslava* se prostory pro literární publikování mladé generace zúžily a poptávku po nich neuspokojily ani almanachy *Čech*, *Sámo* a *Krok*, jež „*svým obsahem rovněž signalizovaly vyšší umělecké ambice (zejména Krok se otevřel překladům z polštiny a ruštiny a romantismem protežovaným žánrům pověsti a pohádky)*“.²⁷³⁾ I přesto zůstává Frantova báseň výroky literárních historiků netknuta.

*

At' byla vnímána estetická hodnota Frantovy básně *Krok* dobovou kritikou jakkoliv, pozornost si přeci zaslouží zvoleným tématem a způsobem, jak skrze postavu vojvody Kroka spoluvytvářela a utvrzovala dobové historické povědomí o společnosti českého dávnověku. Budu se snažit dekodovat zejména ikonografii a poetiku tohoto textu, popsat jeho souřadnici v halasu pretextů i posttextů a na příkladu Frantovy literární stylizace (pseudo)historického tématu pojmenovat dobové epistémé, jak učinil na příkladu Máchově básně *Čech* D. Tureček.²⁷⁴⁾

²⁷¹⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 56–57.

²⁷²⁾ J. CINKOVÁ, *Čechoslav*, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury I/A-G*, s. 421–422.

²⁷³⁾ L. KUSÁKOVÁ, *Literární kultura*, s. 30.

²⁷⁴⁾ D. TUREČEK, *Máchova báseň Čech*, *Česká literatura* 59, 2011, č. 4, s. 501–527 = D. TUREČEK, *Máchova báseň Čech*, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično*, s. 193–217.

3.3 Argumentum – intertextualita ikonografie

J. Franta Šumavský vsazuje postavu „*kmeta Stebenského*“ Kroka do role „*slavného soudce, slavného rodem starým*“, jenž předsedá za přítomnosti „*lidu mnohého*“ sněmu „*ve posvátném háji na površí*“ jako jeho mravní a právní autorita. Projednává rozepří mezi dvěma muži, Hormilem a Zloboněm. Hormilova obhajovací řeč vysvětluje jádro sporu: při nočním sběru léčivých bylin na Zloboňových pozemcích vykopal za přispění lesních bohů zlatou rudu, druhého dne navštívil totéž místo a našel „*rudy drahé hojnost velkou*“. Byl však při tavení „*mnoho čista zlata*“ přepaden Zloboněm, jenž si naň činí ve své řeči žalobce vlastnické nároky. Krok soudní spor rozhoduje v neprospěch žalujícího, svůj judikát zdůvodňuje tím, že vyšší moc určila „*Hormila pilna*“ za „*darů hodna bohy daných*“ a tu je nutné respektovat. Nařizuje proto, aby tomu, „*kdože umí dobré zlato čisté vyloučiti z rudy*“, tento vzácný nerost patřil, ať by jej získal kdekoliv. Sněmu jsou přítomni leši, vladykové i hrdinové z minulých válek s Franky a „*Longobardy*“, jeden z nich vyzve s podporou všech zúčastněných Kroka, aby usedl na trůn zemřelého Sába jako „*jejich rádce, jejich vůdce*“. Krok s tím, aby vedl celý národ, souhlasí, ale odmítá panovnickou titulaturu. Lid se přesouvá ku Čechovu hrobu ve Ctiněvsi, kde je vykonán ceremoniál Krokovy intronizace.

*

K historicitě postavy Kroka se vyjádřili někteří naši historikové. Tak kupř. marxistický historik Závěš Kalandra ve své knize *České pohanství* z roku 1947 dospěl srovnáním materie řecké, římské, germánské, slovanské, japonské aj. se zjištěními etnografickými, antropologickými a religionistickými k provokativnímu závěru, že tradovaná představa pravdivého soudce Kroka je výsledkem euhemerizace mýtu o doznívající šťastné prvotnosti (o zlatém věku jako např. v postavě řeckého boha Krona) a lidové představy o zkonkretizované a personifikované přírodě, jejíž jarní plodnost je obnovována magickým rituálem pohřbívání zimy (Krok byl totiž podle nejstarších vyprávění za nejasných okolností zavražděn).²⁷⁵⁾ Kalandrovy jakkoliv důmyslné restituice starých pověstí českých

²⁷⁵⁾ Závěš KALANDRA, *České pohanství II. Osudy bohů*, Praha 2002², s. 56–109.

v pohanský panteon a zavržení historické autenticity raných přemyslovských vládců (včetně sv. Václava) nebyly historickou obcí přijaty za relevantní.²⁷⁶⁾

Současný historik Petr Charvát nabízí ve své knize *Zrod českého státu 568-1055* analogicky k orientálnímu starověku dvě originální hypotézy vzniku tzv. BOHEMŮ.²⁷⁷⁾ Jedna z nich tvrdí, že se tak pojmenovaly sbory pozdněřímské armády, jež se od svých chleboďárců etnicky lišily natolik, že jejich velitel se prohlásil nezávislým králem. Druhá teorie, tzv. umělé identity, předpokládá, že označení BOHEMI převzali členové jiného etnického uskupení, např. Sasové, Alemanové nebo jiní. V pověsti o původu Čechů přes prapředka, který propůjčil své jméno této zemi shledává analogie k mýtu o příchodu Langobardů. Mimořádnou roli pak P. Charvát přisuzuje právě Čechovu nástupci Krokovi, který spojuje BOHEMI s jiným germánským kmenem, Alemany. Crocus je jméno pro historicky doloženého, alemanského vůdce z přelomu 3. a 4. století, jenž měl napomoci Konstantinu Velikému k římskému trůnu.²⁷⁸⁾ Tento fakt je ale prvním českému kronikáři Kosmovi neznámý, jinak by se jistě neopomenul zmínit o činech muže, který napomohl vzestupu nejkřesťanštějšího císaře starověku.²⁷⁹⁾

Kosmas (1045–1125) v první knize *Kroniky české*, kterou dokončil okolo roku 1122,²⁸⁰⁾ líčí Čechovu dobu a první léta po jeho smrti jako bezválečné období, kdy nebyly známy ani zbraně, kdy „nikdo neznal slovo mé, nýbrž po mnišském způsobu, vše co měli, za naše ústy, srdcem i skutkem prohlašovali“. Potom, co ale „prospěšné se obrátilo v opak, obecné se změnilo ve vlastní“ a chtíč po majetku vedl k rozbrojům, uchýlovali se příslušníci Čechova kmene k autoritám:

²⁷⁶⁾ Jaroslav Med, *Záviš Kalandra*, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury 2/II H–L*, Praha 1993, s. 620–621.

²⁷⁷⁾ Verzálkami označuje takové pojmy, jejichž dobový sémantický obsah je dnes vágní. Klade si otázku, kdy se z Bohemů stali Češi.

²⁷⁸⁾ S touto informací však operoval již profesor českobudějovického gymnázia Karel KRAMÁŘ, *Krok a jeho dcery. Vévodská rodina původu alamanského*, České Budějovice 1921, s. 27–32, ve snaze doložit jeho keltsko-lesghický (kavkazský) původ: „Vyskýtá se však i vévoda německých Alamannů Crocus, připomínaný od římských dějepisců k r. 306 po Kr. Panovník ten, prodlévající toho času v ležení římském, přispěl s vojskem alamanským nemálo Konstantinovi k nabytí císařského stolce. [...] O Alamanech viděli jsme, že povstali pravděpodobně poněmčením gallského kmene Omanů, usídleného v dnešním Pruském Slezsku. Ale gallští Omani (správně Almani) vznikli odnárodněním kmene prvotně lesghického.“ O dalších fantaskních Kramářových vývodech viz Pavel KOSATÍK, *České snění*, Praha 2010, s. 60–67 (kap. *Sen o pravlasti*).

²⁷⁹⁾ Petr CHARVÁT, *Zrod českého státu 568–1055*, Praha 2007, s. 26–29.

²⁸⁰⁾ Karel Hrdina, *O Kosmovi a jeho kronice*, in: TÝŽ (ed.), *Kosmova Kronika česká*, Praha 1950, s. 6.

„Když tyto a jim podobné neřesti bujely den ode dne hůř a hůře, křivdu, kterou dříve nikdo páchatí neuměl, jeden od druhého trpělivě zakoušel a neměl ani soudce ani knížete, kterému by si požaloval. Potom, kdo byl uznáván v svém kmeni nebo pokolení za osobu pro své mravy vzácnější nebo pro své bohatství za váženější, k tomu se scházeli z dobré vůle, bez biřice, bez pečeti, a rokovali o svých rozepřích a křivdách, které kdo utrpěl, bez ujmy svobody.

Mezi nimi povstal jeden muž, jménem Krok; podle jeho jména je znám hrad, již stromovím zarostlý, v lese u vsi Ztibečné. Byl to muž za svého věku naprosto dokonalý, bohatý statky pozemskými a v svých úsudcích rozvážný a důmyslný. K němu se sbíhali, jako včely k úlům, lidé ne jen z vlastního jeho rodu, nýbrž i z celé země všichni, aby je rozsuzoval. Tento znamenitý muž neměl mužské potomky, zplodil však tři dcery, jimž příroda udělila nemenší poklady moudrosti, nežli jaké dává mužům.“²⁸¹⁾

Vladimír Korbusický strukturoval témata a protagonisty pověstí v *Kosmově kronice*, přičemž odhalil takový kompoziční plán, který dokazuje, že pověsti byly seřazeny záměrně v intencích státotvorné ideje, kterou ve své době zmítané rozbroji českých knížat postrádal. Jméno dal Čechům historicky nahodilý ἥρωσ □ πώνυμος v postavě praotce Čecha, pro idylickou část interregna jako „zlatý věk“ našel předlohu v Boethiovi a Reginonovi, pro následný „stříbrný věk“ posloužilo jako vzor biblické schéma doby soudců, v němž vystupuje Krok (v původní latinské verzi jako Crocco) jako pouhé „jmenovité ztělesnění jednoho z těchto soudců“, okolo něhož není rozvíjeno žádné epické jádro; stereotyp tří dcer, obdařených výjimečnými vlohami, je rovněž použit z kanonických textů. Kosmas se podle V. Korbusického nechal inspirovat tektonikou starořeckých νόμοι, která postupuje z prologu do částí po prologu, kam zařadil Kroka, aby vyvrcholila v části zvané ὄμφαλός (v doslovném překladu „pupík“) příběhem Přemysla u pluhu, jenž má symbolizovat přemyslovskou feudální moc, a sestupuje k epilogu.²⁸²⁾ Postava Kroka se pak v této linii jeví jen jako určitá nutnost podmíněná Kosmovou konstrukcí rodokmenu předhistorických

²⁸¹⁾ Karel HRDINA (ed.), *Kosmova Kronika česká*, Praha 1950, s. 18.

²⁸²⁾ Vladimír KORBUSICKÝ, *Báje, mýty, dějiny. Nejstarší české pověsti v kontextu evropské kultury*, Praha 1995, s. 97–105.

knížat, jež sestavil podle textové koruptely, jejíž původní smysl – nabídka míru Čechů válečnickým Frankům z roku 849 – nepochopil.²⁸³⁾

Ač se Dušan Třeštík vymezuje vůči mnohým Korbusického závěrům, souhlasí implicitně s tím, že Kosmas využíval biblickou motiviku v hojné míře a úmyslně ji upravoval. Libušin soud a provolání Přemysla za knížete metamorfuje státoprávní akt podobně jako je podán vznik královské moci u Židů v *Šalamounově knize*. Krok zčásti připomíná Samuela, který učinil za soudce své dva syny, již ale nesoudili spravedlivě jako jejich otec, a proto se židovský národ rozhodl zvolit si Saula za krále. Příběh tak, jak jej ale podává Kosmas, je biblickým příběhem inspirován, ale neduplikuje jej bez výhrad. Upravil jej tak, aby vyústil v Libušinu věštbu o knížeti, jehož se stane ženou, a v její slavnostní řeči o knížecí moci. „*Jestliže by byl býval chtěl biblickou předlohu sledovat důsledně, musel by z Kazi a Tetky udělat také soudkyně a nenechal by Kroka zemřít před dcerami. Řeč k lidu by pak pronášel Krok a ne Libuše. To vše Kosmas udělat nemohl, protože jeho předloha jasně mluvila o věštkyni, která se stane manželkou nového knížete.*“²⁸⁴⁾

Upravil-li Kosmas syžet o Samuelovi do takové formy, aby vyhovoval jeho koncepci, vztáhl na Kroka charakteristiku Šalamouna, popisovaného jako spravedlivého, moudrého a milostivého krále, jež se doplňovala s hrdinstvím Alexandra Velikého v syntetickou představu dokonalého vládce.²⁸⁵⁾

Bůh dal Šalamounovi moudrost, převelikou rozumnost a takovou hojnost myšlenek, jako je písku na břehu moře. Šalamounova moudrost převýšila moudrost všech synů dávnověku i všechnu moudrost egyptskou. Byl moudřejší než všichni lidé, [...] Jeho jméno bylo proslulé mezi všemi okolními pronárody. [...] Šalamounově moudrosti přicházeli naslouchat ze všech národů i ode všech králů země, kteří se o jeho moudrosti doslechli.“ (První královská 5, 9-14)²⁸⁶⁾

Zásadní otázka však je, do jaké míry *Kosmova kronika* spoluvytvářela na počátku 19. století historické (po)vědomí o nejstarších českých dějinách. Kronika

²⁸³⁾ *Tamtéž*, s. 216–242.

²⁸⁴⁾ Dušan TŘEŠTÍK, *Mýty kmene Čechů (7. –10. století). Tři studie ke Starým pověstem českým*, Praha 2008, s. 106–109.

²⁸⁵⁾ Peter BURKE, *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha 2005, s. 167.

²⁸⁶⁾ *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*, podle ekumenického vydání z roku 1985, přeložil Miloš Bič a kol., Praha 1990, s. 291.

vyšla v roce 1783 v prvním svazku edice *Scriptores rerum Bohemicarum, e bibliotheca ecclesiae metropolitanae Pragensis* péčí Františka Martina Pelcla a Josefa Dobrovského, ale „úkol výsostně národně buditelský“,²⁸⁷) jež měla plnit, zpochybňuje Jiří Rak. František Palacký ve své rané práci *Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber* z roku 1830 zaujal ke Kosmovi ambivalentní postoj: vážil si jeho kritického přístupu k pramenné materii, ale vyčetl mu hlavně košilaté podání některých scén (jak si např. Libuše koketně hová na měkkých poduškách) a přirovnání (kupř. staré Slované k dobytku), které rušily romantickou fresku slavných českých dějin. Ze čtenářských obzorů našich vlastenců Kosmovu kroniku, navíc editovanou v původní latinské verzi, vytlačily na okraj Hájkova kronika a *Rukopisy*, které podávaly národně smýšlejícímu recipientu idealističtější obraz české minulosti.²⁸⁸)

Kronika česká Václava Hájka z Libočan († 1553) poprvé vyšla tiskem v roce 1541, k prvním čtenářům se dostala o dva roky později. Její politické a náboženské aspekty, v době vzniku odmítané, byly otupeny po porážce 1. českého stavovského odboje v roce 1547. Nadprůměrné oblíbenosti u širokých vrstev se jí dostalo až v době pobělohorské. Břítými výpady proti její faktické nedůvěryhodnosti ji zatratil jak Gelasius Dobner v 60.-80. letech 18. století, tak i dokonce František Palacký. Odmítavé posudky byly zmírněny v komentáři nového vydání v letech 1819–1823 od Ferdinanda ze Schönfeldu, jenž netajil její faktické nedostatky, ale doporučoval ji číst pro její jazykové kvality, vypravěčskou poutavost a pronárodní orientaci. Rehabilitoval ji „objev“ *Rukopisů*, jenž dokazoval, že její autor čerpal ze starých historických eposů.²⁸⁹) „Čtení Hájkovy kroniky“ podnítilo Karla Hynka Mácha k potulným procházkám po hradních zříceninách,²⁹⁰) o Hájkově kronice prý pronesl, že „jest nejpěknější román český, aneb – chceme-li, nejladnější sbírka povídek a pověstí“.²⁹¹)

²⁸⁷) F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, s. 157.

²⁸⁸) Jiří RAK, *Dějiny opravdu vlastenecké. Obrozenský historismus bez Kosmy, Dějiny a současnost* 30, 2008, č. 12, s. 41–43.

²⁸⁹) F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, s. 75-79, 149-151; Jaroslav KOLÁR, *Hájkova kronika a česká kultura*, in: TÝŽ (ed.), *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*, Praha 1981, s. 7–24.

²⁹⁰) Karel SABINA, *Upomínka na Karla Hynka Mácha*, in: K. JANSKÝ (ed.), *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*, s. 117.

²⁹¹) *Tamtéž*, s. 119.

Máchův údajný výrok demonstruje dobovou oblibu vlastenců v humanistické literatuře 16. století, jejíž hodnoty jako svobodomyslnost, snášenlivost, vyspělá úroveň českého jazyka a lidovost se revitalizovaly právě na počátku 19. století. Translaci kultury tzv. zlatého věku do paradigmatu národního hnutí analyzoval na základě Collingwoodovy teorie opětného sehrání (re-enactment) Zdeněk V. David. Její příčinu přičítá snaze národně smýšlejících intelektuálů přemostit jimi zatracované období pobělohorské protireformace dobou předcházející, již pojali jako základ dosavadní slabé „české kulturní infrastruktury“. Převod takových hodnot se udal mj. přetisky klasiků 16. století, jejichž studiem a četbou se z nich stávala kanonická díla národního hnutí hodná následování.²⁹²⁾ K. H. Mácha prý „s velikým zalíbením“ četl texty Hájkovy, Paprockého, Veleslavínovy a „vůbec staročeské kroniky a spisy do oboru dějin sahající“, jež považoval za „jediné pravé vzory české prostomluvy“.²⁹³⁾ I J. Franta Šumavský tyto literární texty jistě znal. Vzpomínky Josefa Václava Friče dokládají Frantův zájem o ně, jmenovitě o Hájkovu kroniku a (humanistické) komedie.²⁹⁴⁾ Symptomatický je v tomto ohledu i Frantův vydavatelský program: *Život Jana Augusty* z roku 1837 a *Viktorina Kornela ze Všehrd Knihy devatery...* z roku 1841.

Kroková osoba mohla J. Frantu Šumavského zaujmout v líčení Hájkově více než v Kosmově. Krokovu vládu nad Čechy umístil V. Hájek do let 670-709 a nasypil ji fantaskními „politickými“, „právními“ i „ekonomickými“ údaji. Pojednává např. o sváru mezi bratry Supanem a Tureskem (v roce 671), o odchodu Čechova bratra Lecha z Kouřimě (673) do Slezska, kde založil město Krokov (674), o objevu železné rudy (677) a zlata (685), o stavbách hradu Krokovec (675), Budeč (678), Psáry, pozdějšího Vyšehradu (683) a o smrti vojvody Kroka jako šestaosmdesátiletého starce (709). Určující ovšem je, jak Kroka popisuje a jak se ty

²⁹²⁾ Zdeněk V. DAVID, *Národní obrození jako převtělení Zlatého věku*, *Český časopis historický* 99, 2001, s. 486–518.

²⁹³⁾ K. ŠABINA, *Upomínka*, in: K. JANSKÝ (ed.), *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*, Praha 1958, s. 120.

²⁹⁴⁾ Karel CVEJN (ed.), *Josef Václav Frič, Paměti I*, Praha 1957, s. 69: „A přece byl jsem k nezáživné pastvě na tom suchoparu stále a přísně přidržován, otcova knihovna zůstávala mi pokladem zakletým, každou poněkud osvěžující knihu přede mnou uschovávali, ba i tu Hájkovu kroniku, na kterou jsem se trásl a kterou mi byl Franta Šumavský zapůjčil, bylo mi čísti na půdě nebo v prázdný den v stodole Panenské vinice, kde nebyl jsem pozorován“; tamtéž, s. 139-140: „Sám na příklad měl jsem celý svazek tištěných starých komedií v rukou, z něhož opsal jsem si žel pouze názvy her a jejich osoby, když se však nebožtík Franta Šumavský, ode mne upozorněn, po nich sháněl, aby z textu vypsál si slova pro slovník svůj, nebylo již toho svazku v musejní knihovně!“

či ony charakterové atributy u Kroka projevují. Krok byl podle Hájka dobrým správcem a spravedlivým vládcem české země, věstcem, „*mužem moudrým*“, ale i „*mužem opatrným poněkud své ženy*“. Nakázal ždářit lesy, zakládat vsi a pěstovat obiloviny a luštěniny, provedl „první pozemkovou reformu“ a roku 680 dal sepsat dokonce první „pozemkovou knihu“ z březových kůr. Jeho soudní výroky měly preventivní účinek – když vnukovraha odsoudil k trestu zapřažení k pluhu vedle vola, „*vidúce všickni takovú pána svého spravedlivost, pilně se mordů varovali*“. Češi z vlastní vůle upadli do poddanství, „*vidúce jeho [= Krokovu] velikomocnost*“, sami mu vystavěli budečský a později psárský hrad.²⁹⁵⁾

Představa J. Franty Šumavského o pračeské jurisdikci, již ztělesňovala Krokova moudrost, se utvářela na základě četby Hájkovy kroniky. K Hájkovým příběhům se vztahují z Frantovy básně nejméně dvě scény. Zkazku o bezkonfliktním objevení zlata J. Franta Šumavský modifikoval tak, aby mu posloužila ve výstavbě básně jako dramatická kolize a krize. Hájek vypráví, že Jícha a Domaslav „*nalezli v lukách Jasových mnoho drobného zlata, kteréžto z písku vodú vypravše ohněm v hromadu spustili a Krokovi ukázavše darem dali*.“ Ve Frantově znění se poštěstilo objevit „*rudu drahocennou, zlatonosnou*“ ve „*stacích Zloboňových*“ jen jednomu muži, Hormilovi. Tento moment zavdal ve Frantově verzi podnět k majetkoprávní rozepři. Zloboň se cítí být opomenutím svých práv poškozen: „*Komu náleží vše, co v mých stacích?*“ Oba se obrací se svými nároky na toho, „*komu znám je zákon*“. Krokův judikát ve Frantově verzi zní:

„*Protož kdože umí dobré zlato,
Zlato čisté vyloučiti z rudy,
Ten ať vládne rudou, kde [= kdekoliv] ji získá*“,²⁹⁶⁾

má svou předlohu v Hájkově pasaži, v níž vojvoda, nadšený objevem vzácného kovu, svému lidu vzkáže:

„*Komuž co bohové dadí, aniž mu toho bráti slušné jest. Protož vezmětež zlato a je sobě schovajte a kde by jeho více bylo, pilně hledajte a svým přátelům nynějším i budícím oznamte!*“,²⁹⁷⁾

²⁹⁵⁾ J. KOLLÁR (ed.), *V. Hájek z Libočan, Kronika česká*, s. 53–63.

²⁹⁶⁾ J. FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Krok, Krok 1*, 1833, s. 5.

s tím, že staří Čechové v podání Frantově oproti Hájkově jsou obeznámeni díky Hormilově vynálezu s metalurgií jako aluze na Kollárovo ahistorické tvrzení, že do Evropy přinesli znalosti získávání a zpracování kovů právě Slované.²⁹⁸⁾

Také ceremonie Krokovy intronizace, popisované v závěrečných dvou Frantových slokách, má svůj předobraz v Hájkovi:

„Múdrejší mezi ními a ti, jenž křivdy nemilovali, rozkázali sú všemu lidu obojího pohlaví sjíti se na místo, tu kdež bylo tělo Čechovo pochováno, a tu sú lid všecken na to navedli, aby sobě správci a pána volili. I zvolili jsú všickni z vuole jednostejné Kroka, syna Hled'ova, aby on byl soudce lidu, a na stolici jeho nad hrobem Čechovým posadivše čepici Čechovou, kteréž Halato poctivě devět let v své moci choval, na hlavu Krokovou vstavivše, huol, kteréž se měl obyčej Čech v svém starém věku zpodpíerati, také v ruku dali a poctivost jemu jako bohu činili a křivajíce svá kolena věrnost a poslušenství všickni slibovali.“²⁹⁹⁾

*„Hnou se kmeti, leši i vládyky,
hne se záskup vešken zradovaný,
a vše spěchá ku Čechovu hrobu.
Ku Čechovu krobu vedou Kroka,
a radostné hlasy všeho lidu
lesům bližním posílají lesy. –*

*Na Čechově stolci zlatoskvoucím,
tam na jeho hrobce sedí Krok.
Jaroš chrabrý, Bytis jemu rovný
přede kmety, lechy, vládkami,
před zástupy radostného lidu
ukládají vínek otce Čecha
Krokovi na hlavu; v pravou ruku
berlu podávají, v rukou levou*

²⁹⁷⁾ J. KOLLÁR (ed.), V. Hájek z Libočan, *Kronika česká*, s. 61-62.

²⁹⁸⁾ D. TUREČEK, *Krajina jako mytologický prostor: „Předzpěv“ ke Kolárově Slávy dceři*, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično*, s. 151.

²⁹⁹⁾ J. KOLLÁR (ed.), V. Hájek z Libočan, *Kronika česká*, s. 53.

*Čechem přinešený prapor bílý,
prapor bílý jemu s černým orlem.
Zavzní vešken zástup zaradován:
„Zdráv bud'! zdráv bud' soudce náš, Krok dobrý!“³⁰⁰⁾*

Přesto J. Franta Šumavský Hájkovo podání nepřijal bez výhrad. Eliminoval totiž v intencích ideje o slovanské demokracii přílišné projevy společenské hierarchizace – pomlčel o úklonu s pokrčením kolen, jenž symbolizoval úctu, ale i podřízenost svrchovanému pánu, a o následném slibu věrnosti, a nahradil je prostou aklamací přítomného lidu. Obohatil navíc „korunovační klenoty“ o Čechův bílý prapor s vyobrazeným černým orlem. Tento emblém mohl znát z básně *Čech* z roku 1823 od Františka Bohumíra Štěpničky a představuje insignii ukořistěnou poražené římské legii vítěznou Čechovou armádou.³⁰¹⁾

Obě analogie, tj. objev zlata a Čechova intronizace, jsou v Hájkově podání v obráceném gardu. Krok je nejdříve ustanoven za soudce a až poté se ve své nové roli mnohými rozhodnutími osvědčuje. J. Franta Šumavský ale postupoval opačně: Krokovy schopnosti jednat moudře a spravedlivě, které prokázal ve sporu mezi Hormilem a Zloboněm, ho povznesou na „prvního mezi sobě rovnými“.

V dějové linii akcentuje J. Franta Šumavský jiného kronikáře, **Františka Martina Pelcla** (1734–1801). Ten vydal v roce **1791** první díl své *Nové kroniky české*. František Kutnar ji charakterizoval jako „významný tvůrčí čin literární a buditelský, který byl vybudován na nových poznatcích české vědy, proteplen silným vědomím národním a slovanským a zpřístupněn českému lidu dobovými citáty a jasným epizodickým slohem“.³⁰²⁾ F. M. Pelcl se snažil vyhovět jak nárokům osvícenského vzdělance, tak i vlasteneckým potřebám podat národní minulost srozumitelnou i širším vrstvám. Vytvořil tak pro masové čtenáře populárně-naučnou syntézu českých dějin, v níž omezil poznámkový aparát, aby nerušil vlastní narativní výklad, podaný jadrnou češtinou. V kapitolách o českém dávnověku cituje Kosmu i V. Hájka z Libočan ne jako z pramenů, nýbrž jako ze sekundární literatury. Dostál

³⁰⁰⁾ J. Franta Šumavský, Krok, *Krok* 1, 1833, s. 8.

³⁰¹⁾ K tomu více D. Tureček, Máchova báseň *Čech*, *Česká literatura* 59, č. 4, s. 509.

³⁰²⁾ F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, s. 155.

tak osvěcenské metodě historikova řemesla i vlastenecké zálibě v čtení o pohanském věku.³⁰³⁾ F. M. Pelcl píše o Krokovi toto:

„Po smrti Sámově Češi opět svobody předešlé nabyvše, bez Pána a Správce živi byli, tak jako s počátku jich příchodu do této země. Však nedlouho to trvalo, aniž trvati mohlo, nebo počali mezi nimi všelicí neřádové se vyskytovat, tak že nátisk a křivdu jedni druhým, a nejvíce při osobování dědin a mezí činili. Dobří lidé, a ti kteříž pokoj milovali, velmi to těžce nesli. Byl pak v ty časy mezi Čechy muž vznešený, jménem Krok, o jehožto spravedlnosti lidé vůbec slavně smejšleli, a tudy ho u veliké poctivosti a vážnosti měli, nebo on jiné všecky moudrostí a vtípem daleko převyšoval. Zboží také nad jiné hojnost měl, ku kterémužto nejen z svého rodu, ale z celého okolí lidé, jako včely k ouli, aby je soudil, se hrnuli. Jak se pověst o rozšafnosti toho Kroka v zemi roznesla, tu ho všickni jednosvorně sobě za Soudce oblíbili, a k němu se dobrovolně a rádi utíkali. Taková pak byla jeho dobrotivost a mírnost, že od obyvatelů nejinak ctěn byl, než jako otec od synů. Nebo ne jako Pán po své vůli a k své vlastní líbosti, ale k obecnému prospěchu, a k pokoji poddaných, zemi zpravoval, a lid neskrocený a divoký ne tak přísným panováním, jako milostivou přívětivostí v pokoji a poslušenství zdržoval. [...] Ten tedy Krok za mnoho let Čechy, ne jako Král aneb Kníže, ale jakožto znamenitější a vzácnější mezi svými krajany, a jako Soudce od obce té volený řídil, umřel a tři dcery po sobě zůstavil.“³⁰⁴⁾

Také Pelcovo zdůrazňování demokratické povahy soudcovy vlády více souzní s verši, jež J. Franta Šumavský vložil Krokovi do úst potom, co je požádán „*Jarošem vrahů strašným*“. Návrh, aby jim byl soudce rádcem i vůdcem, je v zápětí podpořen i výsledky kvapného „lidového referenda“:

*„Vámi se mi jeví vůle bohů;
Budiž tedy, splň se žádost vaše,
Chci vám radit, vést vás proti vrahům,
Jedno tolik dovolte mi změnit:
Nikoliže velkým vůdcem jménem,*

³⁰³⁾ Josef JOHANIDES, *František Martin Pelcl*, Praha 1981, zvl. s. 259–262.

³⁰⁴⁾ František Martin PELCL, *Nová Kronyka česká I* (od počátku až do roku 1092), Praha 1791, s. 89–90.

*Soudcem bratrů mojich mne jen zvete.*³⁰⁵⁾

Ve srovnání s předešlými historiografickými texty se v Pelclově kronice objevuje nová postava: franský kupec Sámó, jenž byl uveden do českého historického vědomí poprvé již v roce 1775 Pelclovým článkem *Abhandlung über Samo, König der Slawen*.³⁰⁶⁾ Pelcl ho umístil do historického časoprostoru mezi vládu Čecha a Kroka, aniž by je svázal nějakými příbuzenskými vazbami. Ale J. Franta Šumavský Kroka označuje ve své básni za „syna věhlasného Sámá“.³⁰⁷⁾ S Pelclovým tvrzením o germánském původu polemizuje v článku *Sámó* ze stejnojmenného almanachu, v němž sebral pro jeho slovanskou národnost argumenty historické i etymologické, odvolává se na dějepisné práce Františka Palackého, Nikolaje Karamzina a Alberta Muchara. I tím, že neopomene podotknout, že „někteří mají Kroka za jednoho z jeho synů, a snad ne nesprávně“,³⁰⁸⁾ si vlastně připravil do své básně o Krokovi vhodný okamžik, kdy může zobrazit vedle politické vyspělosti Slovanů i jejich chrabrost v boji se silnějším nepřítelem. Tuto slovanskou vlastnost zosobňují hrdinové, přišli na sněm, aby jeho předsedajícimu nabídli vládu nad celým kmenem. Proto úmyslně J. Franta Šumavský zatěžuje děj dalším popisem postav, vyzdvihujícím jejich udatnost a skvělou vojenskou minulost, jež uchránila Čechy před germánským pokořením.³⁰⁹⁾ Dodává tak oné nabídce punc výjimečnosti i legitimacy:

*„Vystoupí tu Jaroš, rek to chrabrý,
rek to chrabrý, Jaroš vrahům strašný;
on bojoval s Franky v černých lesích,
Sámovi po boku zhubil Franky.
podle něho stojí Bytis silný,*

³⁰⁵⁾ J. FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Krok, Krok* 1, 1833, s. 7.

³⁰⁶⁾ J. JOHANIDES, *František Martin Pelcl*, s. 97.

³⁰⁷⁾ J. FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Krok, Krok* 1, 1833, s. 3.

³⁰⁸⁾ J. FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Sámó, Sámó* 1, 1831, s. 10–16.

³⁰⁹⁾ Srov. Alois Václav ŠEMBERA, *Obraz udatnosti české, Čechoslav* 1, 1830–1831, č. 7, zde s. 8-9: „Mnohý už zajisté opakoval usudek Herderem, filosofem vysoce váženým, o Slovanech vynešený: „že oni byli vždy národ tichý, vorby milovný a řemesel pilný, nikdy pak bojovný a dobývavý jako Němci.“ [...] Naproti tomu ale i nejzakyslejší Slovanů protivník (a který národ nemá svých nepřátel?) nemůže upříti, že oni z pokojného ticha vybouření s nejudatnějšími národy nic sobě neodevzdávají. [...] Ale běda i bojovnému Němci, jestliže slovanského rolníka z pokojného vyplaší živobytí!“

*silný, v bitvách Jarošovi rovný;
on přemohl statně Longobardy,
z vlasti vyhnal vrahy Longobardy.“³¹⁰⁾*

Stafáž pohanského sněmu mohl J. Franta Šumavský čerpat z *Rukopisu zelenohorského*. Tato domnělá památka z 10. století byla „objevena“ roku **1818** a zveřejněna v roce **1822** Josefem Jungmannem a Václavem Hankou v časopise *Krok* pod titulem **Libušin soud** a okamžitě se inkorporovala i přes Dobrovského zamítavé stanovisko do českého literárního kánonu.³¹¹⁾

Kněžna Libuše se dovídá od „*družné vlašťovice*“ o sporu, v němž „*se vadí dva bratrové rodní / rodní bratří o dědiny otce*“, a má „*ustaviti právo / i pohnati bratry její oba, / i souditi jim dvoum po zákonu*“. Z mocí jí svěřené nechává kněžna rozeslat všem vladykům a lechům pozvání na sněm, jenž se za jejich přítomnosti schází v „*Libušíně otcův zlatém sídle [...] svatém Vyšehradě*“. Libuše, jako Krokova dědička, vede soudní jednání „*s otcovského stola*“, jenž její výroky legitimizuje. Odkazuje tak ke skladbě *Knížecí tabule (Fürstentafel)* od **Johanna Gottfrieda Herdera** z roku **1779**, v níž je vyjádřena kontinuita s Krokovou vládou Libušíným atributem „*moudrého Kroka / moudrá dcera*“. Tato spojnice je záměrně zdůrazněna ve „*vlastenecky výbojně*“ básni *Vyšehrad* od **Josefa Franty Šumavského** ze sbírky *Dvanáctero drobných písní*, jež zůstala kvůli cenzurnímu zásahu z roku **1829** pouze v rukopise:³¹²⁾

*„Smutně Vyšehrad se dívá
na Vltavu v údolí,
Vltava mu nohy smývá,
srdce ji pro něj bolí.
Odtud jindy po vší zemi
vládla dcera Krokova,
teď mezi spustlými zděmi
jen noha žoldněřova.
Duchu Kroka věhlasného*

³¹⁰⁾ J. Franta Šumavský, *Krok*, *Krok* 1, 1833, s. 6.

³¹¹⁾ D. Dobiáš, Komentář, in: TÝŽ (ed.) *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, s. 224–229.

³¹²⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 55.

*přijmi tělo na sebe,
sud' co mezi Čechy zlého –
spoléhajít' na tebe!
Zažeň otroka cizího,
osvobod' nám Vyšehrad,
klatbu vložíš na drzího,
tak že těžil z bídných zrad!³¹³⁾*

Neutěšená přítomnost, signalizovaná duchovním i hmotným chátráním památného místa,³¹⁴⁾ je poměřována zašlou minulostí, personifikovanou „*Krokovou dcerou*“. Takový obraz do sebe absorbuje hned dvě mytologické postavy, přičemž ctihodná Libuše je subordinována svému, ještě ctihodnějšímu otci. Idylickou Libušinu vládu předurčilo ještě idyličtější pojaté Krokovo panování, k němuž směřují subjektova desideria jako k dokonalému prvopočátku. J. Franta Šumavský modeluje čas v intencích konstrukce novodobé české kultury jako kultury-ideálu mytologicky. Krok jako demiurg emblematicky ve Frantově podání božskou fází českých dějin, „*spustlé zdi*“ Vyšehradu jako rozklad dědictví předků a „*noha žoldněřova*“ jako okupace symbolizují pak hluboký úpadek současnosti a konečně víra v Krokovo zmrtvýchvstání nebo reinkarnace je chtěnou nápravou křivd, návratem k harmonickému počátku čili brzkým dokonáním národního vzkříšení.³¹⁵⁾

Kněžna Libuše je ve Frantově stylizace deklasována na „dceru Krokovu“, poněvadž jí přísluší pasivní role stejně jako v *Rukopisu zelenohorském*, v němž nejedná jako soudkyně oproti praxi svého otce individuálně. Skutečná soudní rozhodnutí přenáší na vůli lidu: vyzve vладыky, aby znepřátelené strany rozsoudili, ale ti žádají kněžnu o vypsání „všelidového referenda“, jehož výsledek, že „*oba budou vládnout v jedno*“, kněžna netečně přijímá a nezměněný jej jako autorita proklamuje v judikát. Zpochybní jej však jeden z bratrů, Chrudoš, jenž se ohání právem prvorozenectví, právním zvykem typickým pro germánský živel.³¹⁶⁾

³¹³⁾ F. P., Ukázky z básní Jos. Franty Šumavského, *Posel od Čerchova* 15, 1886, č. 34, s. 1–2.

³¹⁴⁾ Dobově oblíbený topos Vyšehradu byl reprodukován podle *Písně vyšehradské*, „objevené“ v roce 1816. Byl jí nadšen např. K. H. Mácha, parodována byla J. J. Langerem nebo i J. Frantou Šumavským, viz pozn. 69 na s. 33.

³¹⁵⁾ K temporálnímu modelu mytologickému viz V. MACURA, *Šťastný věk a jiné studie o socialistické kultuře*, Praha 2008, s. 229–239 (kap. *Konec*).

³¹⁶⁾ D. DOBIÁŠ (ed.), *Rukopis královédvorský a zelenohorský*, s. 177–185.

Pozadí sněmu v *Rukopisu zelenohorském* je, jak vidno, velmi podobné tomu ve Frantově básni, ale přesto samotný průběh sněmu je u J. Franty Šumavský rozdílný. Krok v jeho básnické skladbě vystupuje jako aktivní soudce, jehož vlastní formulace soudních rozhodnutí platí v okamžiku vzniku za nezpochybnitelné zákony. Četněkrát opakovaná syntagmata jako „*soudit po zákonu práva*“ nebo „*hájit právo*“ v sobě implikují existenci určitého právního systému u pohanských Slovanů, dokonce s explicitním poukazem na jeho zákonnou podobu. Mytologický soudce se tak podobá prvním pohanským císařům Říma, kteří sebe označovali za „prvního mezi sobě rovnými“, srov. „*soudce bratrů mojich*“, a zároveň disponovali vrchní mocí výkonnou, zákonodárnou i soudní. Postava Libuše signalizuje úpadek dědičné autority, jenž se projevuje politickými nástroji, opírajícími se o mechanismus „učebnicové“ přímé demokracie. Rekvizity jako „*desky právodatné*“, „*meč křivdy kárající*“, „*plamen pravdozvěsten*“ a „*svatosoudná voda*“ svědčí o jurisdikci, po formální stránce vyspělejší než z doby Krokova raného soudcování, ztělesňovaného charismatem individua.³¹⁷) **Janu Kollárovi** (1793–1852) imponovala jeho přirozená moudrost natolik, že jeho nositele umístil v *Slávy dceři* z roku **1832** do slovanského nebe, v němž „*Krok pře novopřišlých vyslychá*“.³¹⁸)

Atmosféru pohanského sněmu z *Rukopisu zelenohorského* připomíná i zbásněná „*jinotajitelná pověst podlé Hájkovy kroniky*“ **Krok**,³¹⁹) kterou koncipoval **Josef Jungmann** (1773–1847) v staroindickém metru páthjá jako úvodní text k prvnímu číslu stejnojmenného periodika z roku **1821**.³²⁰) „*Věhlasný Hleděvic, bohomil věštec, z umění zván lidu Krokem*“ pronáší věštbu, jež nabývá v podmínkách svého pronešení – rekvizitami jsou „*Čechův zlatý stolec*“, „*Čechův vínek vladoznačný*“, „*Čechová berla*“, „*desky*“, přítomnost Krokových dcer a účast „*kmetů, lechů i vládků*“ a „*národa mnoholicna*“ – hodnot programu národně emancipačního

³¹⁷) *Tamtéž*, s. 181.

³¹⁸) J. JAKUBEC (ed.), *J. Kollár, Slávy dcera*, s. 378 (IV. zpěv. *Léthe*, znělka č. 119).

³¹⁹) Podle této Jungmannovy skladby „vyrobil“ nejspíše Josef Alexander Dunder (1802–1874), úředník Národního muzea, epos o Krokovi, „*novočeskou báseň převlečenou do chatrného paleografického i mluvnického roucha staročeského*“. Jeho pohnutky zůstaly nerozkruty (možná soupeření s Václavem Hankem o vyhotovení důvěryhodného falza), ale samotné provedení skladby nemohlo mít tytéž ambice jako *Rukopisy královédvorský* či *zelenohorský* („*amatérská starožitnická hříčka, nějaký žert anebo škodolibost*“), viz Antonín ŠKARKA, *Epos o Krokovi – poslední romantické falzum z rodiny RKZ?*, *Česká literatura* 15, 1967, s. 360–366.

³²⁰) O intertextualitě Jungmannovy básně *Krok* a jeho náplni viz Veronika FAKTOROVÁ, *Poetika obrozenské vědy a pluralita romantismu*, in: D. TUREČEK a kol., *České literární romantično*, s. 246–248.

hnutí. Krok, jako vyvolený prostředník mezi lidmi a bohy, manifestuje vůli osudu. Ti, kteří obývají „*bohaté vlasti*“, rozléhající se „*od stříbropramenů Labských až tam Vltavy ku pěnám*“, a jimž dal praotec Čech „*to sladké jméno*“, jsou povinováni se podřídit nadpozemské moci: „*bozi všaké dadí dobro: je chovat – snaha člověka*“.

Jungmannových veršů, inspirovaných příběhem z Hájkovy kroniky (viz výše), mohl J. Franta Šumavský učinit jádrem své epické básně, rozvést je do sporu mezi Zloboněm a Hormilem a následného Krokova verdiktu:

„*Zlatopísné vidím louky: synové bujna Rohslava*
Váš nález. Tam rýžovníci! Necht' vám péře se kov drahý.
Co jest komu bohem dáno, aniž bráti mu nesluší.
Chovejte však i srdcí svých: mnohým' je pohybel [= záhubou] zlato!
Bohaté jsou Čechů vlasti, bohaté na drahé rudy:
Pastýř v poli hodí kámen vzácnější skota za skotem.“³²¹⁾

Jungmannova nařízení, jež vkládá Krokovi do úst, mají funkci Desatera, jímž Bůh skrze Mojžíše sdělil židovskému národu fundamentální mravní řád. Podobně tak soudce Krok skrze vůli pohanských bohů vybízí Čechy žít a jednat podle jediného smysluplného a správného modelu, tj. podle jazykově-etnického nacionalismu: „*Rozum cvičný, a národství v mysli velké, to hrad peven. / Jazykem jedno živ národ; toho smrt – jeho záhuba.*“³²²⁾ Národně uvědomělý spisovatel, jakým byl J. Franta Šumavský, mohl v postavě Kroka spatřovat předobraz Čecha-polyglota, zabývajícího se jak řečí, tak i otázkami nejrůznějších vědních oborů: „*Všecko znáti velí nouze, i věční velejí bozi*“, jenž však mnohdy vyčpěl v čirý diletantismus.³²³⁾

Je příznačné, že právě jméno této mytologické postavy propůjčilo reprezentativnímu českojazyčnému časopisu své jméno, a předznamenalo tak jeho všestrannou orientaci,³²⁴⁾ a vlastně i symbolicky posloužilo jako slovtvorná báze k slovnímu derivátu „pokrok“, jenž vedle archaického významu prostorového a

³²¹⁾ J. Jungmann, Krok, *Krok* 1, 1821, s. 5.

³²²⁾ *Tamtéž*, s. 3–6.

³²³⁾ Viz V. MACURA, *Znamení zrodu*, zvl. s. 13–30.

³²⁴⁾ L. KUSÁKOVÁ – V. BECHYŇOVÁ, *Krok*, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury* 2/II K-L, s. 988-990.

časového (procursus): „*Za každým nohy pokrokem*“, obsáhnul i novější obsah hodnotový (progressus): „*Genia hlas to k pokroku budící*“ (Krok II, 328).³²⁵⁾

Krokovi také patří jiné historicky nedoložené prvenství: svým třem dcerám „*velel psát*“ „*desky*“ na základě svodu poznatků o své zemi, které získal od posílů a služebníků rozeslaných „*na čtyři strany svého bydlení*“ a nechal „*to všecko pořád na korách březových poznamenati a pro budoucí paměť a další správu schovati*.“³²⁶⁾ Tak zní i jedno z Krovových ponaučení v Jungmannově stylizaci: „*Na korách březových pište všecku svých bohatost dědin*.“³²⁷⁾

Tyto březové kůry **Václav Hanka** (1791–1861) prohlásil v reprezentativních, česko-německojazyčných *Dějínách Českých v kamenopisně vyvedených obrazech*, vydaných v roce 1824, za „*první Dsky zemské v Čechách*“. Hankovy výklady komentovaly sérii litografií **Antonína Machka** (1775–1884), jež vytvářel od roku 1820.³²⁸⁾ Oba nedostáli pravidlům kritické historické metody a Hájkovy české dějiny předčili v duchu romantického historismu svým avanturističtějším vyobrazením, literárním i výtvarným.

A. Machek zhotovil takové scény z české minulosti, jež by oslňovaly svým námětem i zpracováním: ve víru válečné vřavy se kupí na bitevním poli bezvládná těla koní a avarských dobyvatelů a přeživší z avarské hordy utíkají před rykem hrdinských Čechů. Honosně působí i vyobrazení pohanského rituálu Krovovy intronizace v momentu jeho dovršení. Čechův nástupce, oděný do jednoduchého roucha, usazený pod korunou mohutného stromu na stolci a majestátně vyhlížející, drží v levé ruce Čechovu hůl, pravou ruku má v bok a očekává spolu s přihlížejícím davem, počínaje dítky a starci konče, nasazení Čechovy čepice dvěma stařešiny, jež je doprovázeno proklamací kněze a holdem staršího muže, jenž se budoucímu vládci klaní na kolenou. Mrňákova grafika (technicky méně povedená) k Frantově skladbě je námětově s tou Machkovou totožná a kompozičně velmi podobná s tím rozdílem, že Krok sedí na stolci pod širým nebem na vyvýšeném místě, pozadí jeho intronizace tvoří namísto stromu rozevlátý prapor, jenž drží v levé ruce, a úcta je mu projevována nikoliv poklonem jako výrazem naprostého poddanství, nýbrž aklamací jeho lidu vestoje. Grafika měla podle mého názoru předjímat vzrušivý dojem

³²⁵⁾ Viz lemma „pokrok“ v Josef JUNGSMANN, *Slovník česko-německý III*, Praha 1837, s. 252.

³²⁶⁾ J. KOLLÁR (ed.), *V. Hájek z Libočan, Kronika česká*, s. 58.

³²⁷⁾ J. JUNGSMANN, *Krok, Krok 1*, 1821, s. 5.

³²⁸⁾ Antonín MACHEK, *Dějiny České v kamenopisně vyvedených obrazech představeny od sjednocených Umělců Akademie Pražské*, Praha 1820–1824, zvl. s. 19–27.

následné skladby, již utvrzoval populárně naučný článek. Domnívám se, že je to doklad skromného pokusu o historický Gesamtkunstwerk, po němž snil kupř. J. J. Langer.³²⁹⁾

A. Machek vytvořil v roce **1828** olejovou malbu na plátně s názvem **Krok**, začlenil ji do *Panovnického cyklu* a pojal ji jako alegorii zašlé historické slávy: personifikovaná Čechie se opírá o oltář s korunou a mečem, zaraženým v půli do země, v mlhavém oparu je možné zřít rotundu sv. Petra a Pavla na vrchu Říp, u potoka poléhává lev.³³⁰⁾ Krok tu není zobrazen ve své klasické roli postaršího zákonodárce jako v předešlých rytinách, nýbrž jako muže ve středním věku, koketujícího s jakousi ženštinou a oděného do ahistorické uniformy velitele vojska, již tvoří helma, federpuš, vojenský plášť s pásem, meč zasunutý v pochvě a štít, o němž se zmiňuje Josef Linda v *Záři nad pohanstvem* z roku 1818: „*Hle, ten Krokův štít, kdo z nás by jej pozdvihl [...]*“.³³¹⁾

V. Hanka se v textu k Machkovým litografiím nechával inspirovat Hájkem a zvláště Pelclem, ale např. nelichotivý obraz anarchie v době interregna, jak jej podali oba zmiňovaní kronikáři, rozmetl a nahradil variantou, bližší romantickému ideálu českého pohanství. Krokův charakterový repertoár rozšířil o důvtip. Kulisu Krokovy ceremonie obohatil o topos Perunova dubu, jež žádný z předešlých literátů nezmiňuje. Do textu „propašoval“ nejvyššího ze slovanských bohů jako konkrétní příklad slovanské mytologie, jejíž panteon byl oproti té germánské chudší, a strom, z jehož plodů nabírali staří Slované nevídanou sílu³³²⁾ a jenž emblematicky symbolizoval sílu

³²⁹⁾ Zpomínka na Jaroslava Langra, *Lumír* 11, 1861, č. 9, s. 206: „*Naše historie že jest sklad všeliké leposti a národ náš s celou duší na ni visí! Takéť snad nejraději ze všech pronárodů zpívá a i malbu miluje náramně, ač ní nad jiné nikdy tak nevyniknul. Dějiny lidu našeho zvláště ne příliš dlouze, avšak lehce a národně, t. j. po homérsku skládané, - básně pak tyto mezi sebou lehkými historickými pojednáními spojené, dobrými skladateli v hudbu uvedené a stejným počtem obrazův ozdobené: - to že jest, cožby národ netoliko vzbudilo, ale i zvěčnilo.*“

³³⁰⁾ Vít VLNAS, *Panovnický cyklus Antonína Machka: „biedermeierský“ historismus mezi barokem a romantikou*, Helena LORENZOVÁ – Taťána PETRASOVÁ (edd.), *Biedermeier v českých zemích*, Praha 2004, s. 49–70, zde s. 64–67.

³³¹⁾ Karel KREJČÍ (ed.), *Josef Linda, Záře nad pohanstvem nebo Václav a Boleslav*, Praha 1949, s. 36.

³³²⁾ Tamtéž: „*Předkové naši neznali cizokrajného vína, medovinu jen o slavnostech bohů, a vodu mívali každodenním nápojem, vodu, jejíž silou roste všecko, i iti nejsilnější dubové; a pokrm svůj mívali takový, jaký jim ho dávali bohové, neodnámali mu jeho moc cizokrajným připravováním, požívali v něm celou tu sílu a čerstvost, kterou bohové vložili do všech plodin a potrav, aby rostly, a ta síla a čerstvost a zdravost přecházela do jejich oudů – žaludy, semeno to dubů, činily je silnými jako duby.*“

(byl používán jako pro „požívačné“ Němce, tak pro Rusy – viz Kollárova *Slávy dcera*):³³³)

„Po smrti Samově zůstali Čechové opět za nějaký čas bez vrchního správce; každý rod starostu čili vládyku maje, v pokoji živnost svou vedli. I rozhlásila se toho času bystrá moudrost jednoho z vládyk, jmenem Kroka, jehožto čelední zpráva i spravedlivý soud v rozepřech vychvalován býti počal. I spěchali k němu ze vší krajiny s rozepřemi ti, kteřížto s rozsudky starost svých spokojeni nebyli; a Krok vtipně velmi obě strany vyslyšev, po krátkém uvážení, spravedlivě k upokojení obojí strany, vypovědi rozumné jim dával. Sebraloť se tedy valné množství otcův v slavný sněm, v kterémžto Kroka jednohlasně za Soudci svého vyhlásili, a posadíce jej pod dubem Perunu zasvěceným na stolici Čechově, vložíce mu v ruku hůl prvního vůdce, čepicí téhož jej hlučně korunovali.“³³⁴)

Krokovi je přiznána vedle prvenství v českém písemnictví i role zakladatele české vzdělanosti, vědomě pěstované, a budovatele slovanského všeučiliště v Budči. Vyvrací se tak Dobrovského teze, že „v prvním údobí, asi od r. 550–900 byli Češi ještě nevzdělaní, jejich řeč nemohla být tedy taky jiná“.³³⁵)

Budečské město s hradem vystavěli v roce 678 Češi, aby uctili Kroka, aby „pán jich na hradě seděl a oni pod ním jako poddaní aby v městě obývali“.³³⁶) V Budči sloužil pohanským bůžkům oběti, kteří mu ve věštbách odkrývali budoucnost, a „ty všecy věci pilně uváživ rozkázal sepsati a dcerám svým dal to schovati“.³³⁷) Brzy nato se Krok přestěhoval do Psár. Ale o Budči jako o místu systematického vzdělávání elity hovoří V. Hájek explicitně až v souvislosti s křesťanským knížetem Svyatoplukem I., který „dal kostel k poctivosti svatých Petra a Pavla apoštoluov v městě Budči postaviti“ až v roce 904, „a toho času v tom městě veliké učení v literách latinských bylo“.³³⁸) Kontinuitu mezi školou, v níž studovaly

³³³) O symbolu dubu v české kultuře v 1. polovině 19. století viz V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 92; P. BURKE, *Lidová kultura*, s. 167: lidová představa o sv. Ludvíkovi jako o moudrém soudci, vykonávající spravedlnost pod dubem.

³³⁴) Václav HANKA, *Dějiny České v kamenopisně vyvedených obrazech*, Praha 1824, s. 27.

³³⁵) Benjamin JEDLIČKA (ed.), *Josef Dobrovský, Dějiny české řeči a literatury*, Praha 1951, s. 33.

³³⁶) Jaroslav KOLLÁR (ed.), *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*, Praha 1981, s. 58.

³³⁷) *Tamtéž*, s. 59.

³³⁸) *Tamtéž*, s. 201.

Krokovy dcery nebo Přemysl Oráč, a křesťanským vzdělávacím institutem v Budči zkonstruoval nejspíše, jak je patrné z kroniky Františka Pubičky, až barokní historiograf Bohuslav Balbín:

„In Budecz, einem Stamme, [...] wurden zuerst Sprachschulen, hernach auch welche für die andern Wissenschaften angelegt, welche ohne Zweifel in diesen Zeiten kaum solchen Nahmen verdienten; denn die Magie allein, wie sie auch beschaffen sein mochte, vertrat die Stelle der Theologie, wie Balbinus sagt. [...] Hierauf folgten zur Zeit des heiligen Methodii unter dem Borzivojo die christlichen Schulen.“³³⁹⁾

V. Hanka tuto tradiční barokní představu amplifikoval ve fantaskní výjev vyspělosti českého školství, jehož blahodárných schopností na tělo i duši využívali nejen tamější obyvatelé:

„V Budči bylo to místo, kamž vládkové syny a dcery své na učení i z blízka i zdaleka posílali. [...] Sem na Budeč se hrnulo z krajín slovanských všecko množství netoliko neduživých, nábožných a zkřivdilých, ale i těmto uměním důkladně se naučiti žádajících, by v rodinách svých lékařstvím, náboženstvím a spravedlností prospívali.“³⁴⁰⁾

Historičnost Krokovy školy na Budči měl potvrzovat i *Rukopis zelenohorský*, jehož verše: *„Dvě moudré panny / vyučené věštám Vítězovým“³⁴¹⁾* přijal v pozměněné podobě: *„Učení věštám vítězovým“* MUDr. **Karel Slavoj Amerling** (1807–1884) za motto svého „všeslovanského učiliště“ (**Nová Budeč**). To vystavěl v roce **1842** v Praze a koncipoval je jak středisko vzdělávající české hochy i dívky vědám, umění, ale i řemeslům a jiným praktickým dovednostem a vychovávající je k panslovanskému nacionalismu. Tomu všemu se měli studenti učit nenásilným způsobem v příjemném prostředí knihovny, „všemuzea“, chemických a fyzikálních kabinetů, nemocnice, dílen, tiskárny, zahrady a dalších budov, které jejich duchovní otec vybudoval jako mikrokosmos. S dalšími pedagogy, včetně budečského učitele

³³⁹⁾ Franz PUBITSCHKA, *Chronologische Geschichte Böhmens unter den Slaven I*, Leipzig-Prag 1770, s. 201.

³⁴⁰⁾ V. HANKA, *Dějiny České*, s. 29.

³⁴¹⁾ D. Dobiáš (ed.), *Rukopis královédvorský a zelenohorský*, s. 181.

českého jazyka J. Franta Šumavského,³⁴²⁾ utvořil v Budči řídicí centrum, jehož členové se scházeli při tzv. poradách učitelských. Jejich záměry měly přesáhnout obzory uzavřeného kroužku zasvěcenců a vejít ve známost u české veřejnosti přes periodikum *Posel z Budče* s podtitulem *Časopis pro učitele, vychovatele a vůbec přátele mládeže*, jenž vycházel od počátku roku 1848 pod redigováním Amerlingovým a Frantovým. Provoz školy se potýkal již od roku 1843 kvůli své nákladné údržbě a vysoké zadluženosti s existenčními potížemi, ale poslední ránu Budči zasadilo udání na údajnou Amerlingovu protistátní činnost z revolučního kvasu roku 1848. Ač byl soudem obvinění zproštěn, ztratil důvěru u svých věřitelů, a „všeučiliště“ muselo být uzavřeno.³⁴³⁾

Jeho časopisecký orgán tomuto osudu nešel v roce 1851, kdy jej opustil jeho šéfredaktor J. Franta Šumavský. Redaktoři *Posla z Budče* v prvních číslech přirozeně obhajují jeho existenci a nutnost, přesvědčují o nepochybných výsledcích amerlingovských metod, uplatnitelných i mimo Budeč. Symptomatický je pak *Proslov*, jakýsi apologetický traktát, jenž spojuje skličující přítomnost skrze jméno (Nové) Budče s minulým, tj. s dokonalým, česko- nebo slovanskojazyčným světem pohanství a raného křesťanství, a zároveň postupem zpětné sémantizace s budoucím, jež zavazuje celou generaci národně smýšlejících intelektuálů k „probuzení“ ospalé české společnosti.³⁴⁴⁾

„Učitelství naše národní začalo už s Budčem před 12 sty lety. Budeč [...] jest krví našeho národu, jest skvoucí hvězdou už z časů našich praotců; dokud on vlasti sloužil, byly dávné blahé časy vlasti naší, a národ zchuravěl ano až do hrobu ranami ulehl, když působení Budče místo dalšího zdokonalování a až na vysoké školy provedení poznenáhla ochabovalo, uhaslo a napotom cizojazyká přeučenosť vysokých a jiných škol i po 500 let a až do dnešního dne k prospěchu národu zažita býti nemohla. Otcové naši pozdější zapomněli na svou krev a Bohem daný zárodek. [...] proto přichází k Vám opět Posel z Budče zapomenutého, otcům i nám potomkům procitlým zajisté svatého, abyste vroucně jako ondy otcové a učitelé naši budili, kde

³⁴²⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 100.

³⁴³⁾ O Karlu Slavoji Amerlingovi a jeho Budči více např. viz V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 94–101; Pavel KOSATÍK, *České okamžiky*, Praha 2011, s. 64–72; K. Homolová, Karel Slavoj Amerling, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury 1 A–G*, s. 59–63; Eva HOFFMANNOVÁ, *Karel Slavoj Amerling*, Praha 1982, s. 43–60; Václav SPĚVÁČEK, *Karel Slavoj Amerling*, Klatovy 1962, s. 24–38.

³⁴⁴⁾ K tomu viz V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 94–101.

*co v semeně a zárodků spí neb dlí, abyste budovali a šťastně dostavěli tak velebnou budovu národního blaha a jeho věčné úlohy, a abyste konečně bděli jako andělé strážcové nade předrahou hřivnou tou, kterouž Bůh a Vlast v ruce Vaše s celou důvěrou vložili, aby tato nejen od zkázy a rezu ochráněna byla, ale tisícery užitek pro Boha a Vlast vydávala.*³⁴⁵⁾

Argumentační směr přítomnost-minulost dál rozvinul K. S. Amerling ve svém článku *Věštby vítězové*, v němž se snaží mj. vyvodit genezi Krokovy školy ze staroindického prostředí argumenty rádoby etymologickými: slovo Budeč čili Budeka má souviset s Buddhou, jenž měl být Slovanům znám jako Svantovít. Budečský vzdělávací program je přirovnán latinským svobodným uměním a jeho první absolventky, Krokovy dcery jsou označovány za zakladatelky univerzitních fakult. Prestiž Budče má dále utvrzovat její učenost, srovnatelná s tou starověkých Athén.³⁴⁶⁾ Krok, „*moudrý soudce*“, se může podle posledního příměru svým zakladatelským aktem jevit jako slavný antický filosof, Platon nebo Aristoteles, kteří vystavěli odborná a světoznámá učiliště, Akademii a Lykeion. Analogiemi a paralelami slovanské vzdělanosti k učenosti staroindické, řecké a latinské tak v Amerlingově představě Budče nabývá vrchu její mýtotočrná složka, dokazující právo českého národa na vlastní školství, a tudíž i na vlastní existenci.

Podle Vladimíra Macury znamenalo vzkříšení Budče „*v jisté znakové rovině obnovu dávné přirozenosti českého života, v žádném případě neneslo význam výlučně pedagogický*“.³⁴⁷⁾ A dospívá k závěru, že Budeč je „*ještě mýtem svým tvarem (v tom smyslu také upomíná Kollárovu Slávy dceru a její obraz světa, umění a slovanství), ale na rozdíl od ní je již mýtem budovaným nikoliv ve světě slov, ale především ve světě skutečnosti*“.³⁴⁸⁾

Rovněž zidealizovaný a spekulativní, ač méně fantaskní výklad „*báječných [= bájných] dějin českých*“ podal **František Palacký** v syntéze *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě* z roku 1848 (německá verze prvního oddílu vyšla jako *Geschichte von Böhmen* již v roce 1836), dokládaje jej kronikami byzantskými, vlašskými (italskými) a německými, tak zejména třemi básněmi z *Rukopisů, Soudem*

³⁴⁵⁾ *Proslov, Posel z Budče* 1, 1848, č. 1, s. IX–X.

³⁴⁶⁾ Karel Slavoj AMERLING, *Věštby vítězové, Posel z Budče* 1, 1848, č. 21, s. 340–348, č. 23, s. 372–375, 384.

³⁴⁷⁾ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 96.

³⁴⁸⁾ *Tamtéž*, s. 101.

Libušíným, Čestmírem a Vlaslavem a Zábojem a Slavojem a inspiruje se ideově Herderovou oslavou slovanské holubičí povahy. Podle F. Palackého byl prostor pohanských Čech v letech 451–895 determinován praslovanským demokratickým řádem, jenž se úspěšně bránil násilným průnikům germánského feudalismu, založeného na privilegiích („*nadpravím neboli výsadou*“) a povinnostech („*kroměpraví*“). Tyto prvotní společenské idey se ztělesňovaly v jejich nositelích, vyplývaly z nich odlišné národní naturely, a proto „*Němci před svým pokřesťanstvím byli vůbec národ válečný a výbojný, Slované pak naproti tomu národ pokojný a rolnický*“. O postavě Kroka se F. Palacký zmiňuje pouze letmo:

„*Dle nejstaršího podání měl zlaté sídlo své na svatém Vyšehradě nad Vltavou* [= v Rukopise zelenohorském: „v Libušíně otcův zlatém sídle, / otcův sídle, svatém Vyšehradě“], *kdežto panoval mocí velikou, však nikoli neobmezenou, větší částce země české; pozdější ale věk nepovažoval ho jináče než co bohatého lecha, jenž pro ctnost, moudrost a spravedlivost svou povolán byl prý celému národu býti soudcem. [...] Pravdě velmi se podobá, že Krok byl jeden z potomků Sámových, snad vlastní jeho syn nebo vnuk, a tudíž i nástupce, jelikož život jeho padá do druhé polovice 7. století.*“³⁴⁹)

I na tak malé ploše se příznačně sbíhají několikeré diskursy 1. poloviny 19. století: (1) autentičnost *Rukopisů* a jejich potenciál při výkladu dějin, (2) přezíravý postoj k předosvícenské historiografii a (3) osvícensko-romantická diskuse o příbuzenském poměru Krokově k postavě, doložené i v neslovanském textu, jako hledání historické kontinuity. Tento úryvek pak dokládá proces modelování vědomí o nejstarší české historii na znalosti reálií z uměleckých textů, minulost idealizujících a padělajících. Např. „*dle svědectví starožité písně o Záboji a Slavoji*“ F. Palacký dokládá vrozený smysl Slovanů pro demokratičnost a absencí jakýchkoliv relevantních důkazů tuto tezi vyvracejících hrdě uzavírá:

„*Není tedy divu, že v nejstarších pramenech slovanské historie a literatury nic se nejeví, co by se dalo vykládati na stálé a dědičné panování jedné třídy obyvatelstva*

³⁴⁹) Olga SVEJKOVSKÁ (ed.), *František Palacký, Dějiny národu českého I*, Praha 1968, s. 111.

*nade druhou, a že tudíž svoboda osobní všeobecná i rovnost všech občanů před zákonem byly základní známky staroslovanského života politického.*³⁵⁰⁾

Dále kupř. popis institucí a mechanismů v staročeském politickém zřízení se opírá výsadně o *Rukopis zelenohorský*. O politickou moc se měl dělit „řád kněží a popů neb žreců“ s podřízeným „řádem starostů čili vládyk rodinných“, z něhož byli údajně voleni „starosti celého národa“ s dědičnými nároky. Tito kandidáti a dědici v jedné osobě se měli rekrutovat z elitní vrstvy soudců, nikoliv vojevůdců: „*Libušin zajisté otec Krok proto prý moci oné dosáhl, že byl nejmoudřejší a všem spravedlivý soudce.*“ Jedním dechem však Palacký dodává hypotézu, že

*„podle přirozeného lidských věcí běhu nelze sice ani pochybovati, že jako vítězoslavný Sámó, tak i Krok a Přemysl a všickni potomci jejich museli vésti mnohonásobné války [podtrhl D. F.], a že proto provozovali nejen ouřad národního starostství, ale často i skutečné panství nad národem: avšak skutkové jejich váleční a panovníci nevryli se do paměti národu, který obyčej měl považovati vládce své jen co starosty,*³⁵¹⁾

a zastává tak (jako J. Franta Šumavský ve své skladbě *Krok*) názor, v jungmannovské kultuře do 30. let 19. století převládající, že:

*„byli praotcové naši, dle podání letopisného, národ prostý, pracovitý, hostinný, upřímný a věrný, vojny nehledající, ale v obraně sebe mužný, udatný, krádeže nenávistný, veselý, zpěvu milovný.*³⁵²⁾

F. Palacký oproti Amerlingovým představám mlčí o soustavném vzdělávání na Budči. K. S. Amerling upozadil herderovsko-jungmannovský mnohostranný koncept jednostranným modelem „malého Řecka“, rezonujícího od 40. let 19. století a vyznačujícího se vnitřní silou a duchovními kvalitami, jež se v Krokovi jako fetiši snoubí ve své totalitě.³⁵³⁾

S Amerlingovými konstrukty souzní do značné míry poezie katolického faráře **Františka Jaroslava Vacka Kamenického** (1806–1869). Konvolut jeho

³⁵⁰⁾ *Tamtéž*, s. 153.

³⁵¹⁾ *Tamtéž*, s. 157.

³⁵²⁾ J. JUNGMANN, *Historie literatury české*, Praha 1825, 7-8.

³⁵³⁾ V. MACURA, *Český sen*, s. 97-106 (kap. *Sen o Lakedaimonských*).

sonetů s historickou tematikou vyšel v roce **1846** s poněkud zavádějícím titulem *Lilie a růže*. Postavu „věhlasného“ Kroka uvádí na jeviště českých dějin jako toho, jenž se ujímá „při obecném roku“ lechů na „posvátném“ Vyšehradu správy země po zemřelém Sámovi. Krokova moudrost je vykreslena jako jedinečná vlastnost, jež se projevovala již od narození a jež mu předurčila slavný osud. Fatalita je podtržena prvkem sakralizace, když je Krok uveden na stolec „soudce“ a „pěstouna pro Český národ“ z „milosti Moudrosti“ v analogii k pomazaným hlavám, jejichž titul rex dei Gratia ospravedlňoval jejich nárok na trůn. Ve Vackově výjevu jsou patrné podobnosti ke středověkým korunovačním obřadům, jež se volně sdružují s představou biblického krále Šalamouna (filiace Šalamoun-Krok viz výše v pasážích o Kosmově kronice).³⁵⁴⁾

*„Mudřena již Kroka pěstovala
na kolébce co miláčka svého,
aby nová z kmene Slovanského,
ratolest zas Čechům vykvétala;*

*Moudrostí mu bedra opásala,
byl by vzorem lidu obecného;
celá země by se podle něho
v mravu ušlechtilém spravovala.“*

*Vztáhnouc jeho nad hlavu své rámě
pomazala pak a posvětila
za kněze ho v posvátném svém chrámě.*

*A za soudce tak a za pěstouna
pro český ho národ vyvolila,
by i on měl svého Šalamouna.“³⁵⁵⁾*

Krok vystupuje jako neomylný vyslanec „nebe“, s nímž po válečných konfrontacích s Germány „začíná nový Čechům věk“ klidu a míru. F. J. Vacek

³⁵⁴⁾ František Jaroslav VACEK KAMENICKÝ, *Lilie a růže*, Praha 1846, s. XXXIII–XLVI.

³⁵⁵⁾ *Tamtéž*, s. XXXIV.

Kamenický tak polemizuje s Lindovou či Machkovou militantní představou Kroka, již předpokládal z logiky věci i Fr. Palacký:

*„Ač se neskví vítězstvím co rek,
čelo jeho jiná věnčí sláva:
mstitel křivdy, hajitel jest práva!
[...]*

*Zásluhy si vydobývá věčné,
kdo svůj národ v ruce se zbraní
Od poroby vrahů zachrání
v bitvě krvavé a lidosečné.*

*Než i ten zaslouží slovo vděčné
a budoucích věků uznání,
jenž přivádí národ k poznání
vyšších věcí cestě na bezpečné;“³⁵⁶⁾*

Krokovy zásluhy tkvějí mimo vojenskou oblast, ve sférách duchovních; pěstuje umění jako perský reformátor Zoroaster, vychovává k mravnosti, vyvíjí činnost osvětovou, vzdělání zpřístupnil „*mládeže květu*“ založením budečského učiliště, „*a tak první základ položil k vzdělanosti Čechů starodávné*“ a „*vzdělal národ svůj a oblažil, a tak zvěčnil to své dílo správné*“. Didaktický rozměr poezie se prohlubuje v dalších sonetech, v nichž lyrický subjekt na příkladu kněžny Libuše, z níž „*mluví moudrost otce Kroka*“ a jež se učila na Budči „*poznat vůli [českých, popř. slovanských] bohů*“, nabádá k náležitě výchově dětí, do nichž „*skládají svou naději*“ „*vlast a [katolická] církev, nebesa i země*“.

*„Budiž tedy, rodičové milí!
Vychování dobré vaší péčí;
hled'te, byste příkladem i řečí
na svých dítek mysl působili.“*

³⁵⁶⁾ *Tamtéž*, s. XXXV.

[...]

*„Dům otcovský první učiliště
dětí jest, jich blaha průvodce,
první síly jejich působiště.“³⁵⁷⁾*

F. J. Vacek Kamenický účelově vycentroval v tradovaném příběhu o soudci Krokovi počátky české vzdělanosti, aby do něj vřadil vlastní úvahové pasáže o nutnosti navázat na Krokův zakladatelský moment: vzdělávat a vychovávat příslušníky následných generací k těm skvělým vlastnostem, jež Krok do slova a do písmene ztělesňoval, tj. k moudrosti, spravedlnosti, mírnosti, ale i k zbožnosti a vlastenectví.

I v básni *Krokova smrt*³⁵⁸⁾ od **Karla Václava Raise** (1859–1926) vyzývá Krok na smrtelné loži v rozvláčných a dekorativních verších k udržování míru, k péči o hospodářství a k patriotismu:

*„Bozi s vámi! Milujte se z duše,
nežli mlaty, radši mějte pluhy,
koše lípy, bílé květy hruše;
a byť mnohdy zápas přišel tuhý,
zlatý pokoj zase do chat vkluše,
milujte jen žírné vlasti luhy!
Já vám žehnám! [...]“³⁵⁹⁾*

Umírání „starosty“ Kroka je připodobněno vykupitelskému činu: „*Nebohé mé, dobré české plémě – strážce tvého věnec trní tíží!*“ Kulisu dojmavé a afektované scény nevytváří jen biblický topos trnového věnce, ale i tesklivý zpěv Lumírův a soucit vltavských vln, které explicitně odkazují na *Rukopisy*. Romantická obraznost byla v 80. letech 19. století aktualizována v rámci tzv. českého literárního

³⁵⁷⁾ *Tamtéž*, s. XL.

³⁵⁸⁾ Nepodařilo se mi ji datovat, báseň byla otištěna v antologii Antonín MOJŽÍŠ (ed.), *Kvítí z luhů vlasteneckých*, Praha 1888, s. 14–15, bez vnočení.

³⁵⁹⁾ Karel Václav RAIS, *Krokova smrt*, in: A. MOJŽÍŠ (ed.), *Kvítí z luhů vlasteneckých*, s. 14–15.

neoromantismu jako obranný mechanismus proti realistickým výpadům. Idea a poetika uměleckého díla se však proměnila: ztratila provokativní charakter romantismu a nepolemizovala s tradicí, nýbrž ji bránila, a přiblížila se tak k impresionistickému a parnasistnímu kódu.³⁶⁰⁾

Alois Jirásek (1851–1930) vycházel v kapitole *O Krokovi a jeho dcerách* ve *Starých pověstech českých* z roku **1894** z předešlých literárních zpracování. Přejal Kosmovu a Hájkovu vizi anarchie před Krokovým uvedením na Čechův stolec, již oklešťovali a eliminovali romantičtí autoři: „*Než jak lid osiřelý po smrti Čechově neměl správce, kazil se a právo hynulo. Nastaly sváry a spory, nejvíce o dědiny a meze, dály se nátlaky a mnozí počali sami proti sobě bojovat.*“ Z Kosmovy a Hájkovy převzal téměř beze změny celé pasáže i s typickými topoi: Krok je tu vyličen jako „*starosta mocného rodu*“, jenž „*zboží měl hojnost, než i moudrostí a vtipem nad jiné vynikal, takže nejen z jeho rodu, ale ze vsí krajiny kolem k němu spěchali jako včely k oulu, aby je soudil*“. Ceremoniál Krokovy intronizace je podán bez opulentních kulis a střízlivě jsou převyprávěny i další z momentů Krokovy vlády, kupř. založení Budče a narození tří jeho dcer.³⁶¹⁾ Povědomí o mytologické postavě Kroka tvaruje již po více než jedno století právě Jiráskovo „realističtější“ pojetí, extrahované z Hájkovy kroniky, jež, jak se zdá, odstranilo nános romantických fines a romantického balastu Jungmannova, Hankova, Kamenického, ale i Frantova ražení, revitalizovaných parnasismem a impresionismem konce předminulého století.

3.4 Argumentum – intertextualita poetiky

O výpovědní hodnotě Frantovy básně svědčí vedle její intertextuální ikonografie i poetika. Jednu z určujících rolí hrál v této době výběr veršového tvaru, podle Romana Jakobsona mají „*jednotlivá metra v literární tradici vlastní potencionální hodnotu symbolovou*“.³⁶²⁾ Frantova báseň *Krok* je psána nerýmovaným veršem většinou daktylsko-trochejského spádu o rozměru 10 slabik s cézурou téměř vždy po 4. slabice:

³⁶⁰⁾ D. TUREČEK, *Synopticko-pulzační model českého literárního romantismu*, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično*, s. 139–140.

³⁶¹⁾ Alois JIRÁSEK, *Staré pověsti české*, Praha 1894, s. 22–28.

³⁶²⁾ Cit. podle D. TUREČEK, *Máchova báseň Čech*, *Česká literatura* 59, č. 4, s. 512.

Slavný soudem, slavný rodem starým:

*Syn to moudrý věhlasného Sáma,
Libým lidu jménem Kroka nazván.*

Po versologické stránce jde o tzv. **desetislabičník** čili **desaterac**,³⁶³⁾ příznačný pro jihoslovanskou hrdinskou epiku. Absencí rýmu či náznaku asonance zdůrazňuje naléhavost svého sdělení, a vyburcoval tak i české literáty k věrnému napodobování. Do české poezie jej programově uvedl Václav Hanka ve své *Prostonárodní srbské muse do Čech převedené* z roku 1817. Bezostyšně byl desaterac pokládán za praslovanskou formu verše,³⁶⁴⁾ František Ladislavem Čelakovským za metrum dosahující kvalit antického hexametru.³⁶⁵⁾ Slovanské literatuře jej přiřkl Johann Gottfried Herder básní *Die Fürstentafel (Knížecí tabule)* v *Stimmen der Völker in Liedern (Hlasy národů v písních)* z roku 1779,³⁶⁶⁾ již přetiskl Josef Jungmann ve *Slovesnosti* z roku 1820 v překladu Františka Jana Svobody jako vzorovou historickou báseň.³⁶⁷⁾ Autochtonnost českého desaterce měly dokazovat *Rukopisy královédvorský* (básně *Oldřich a Boleslav, Jaroslav a Záboj, Slavoj a Luděk*) a *zelenohorský* a zejména druhý z nich utvrzoval některé dobové kulturní činitele o existenci staročeských epických písní, jež se nestačily rozvinout v cyklicky ucelený epos.³⁶⁸⁾ Tomíčkovy básně *Čech* a *Sámo* a Frantova báseň *Krok* s iluzivní patinou starobylosti ze stejnojmenných almanachů pak tento deficit české literatury jako by chtěly srovnat.

Poetika Frantovy básně odkazuje v mnohém k *Rukopisům*. Epičnost děje je retardována, podobně jako v *Rukopisu zelenohorském*, do dramatických scén-trsů dlouhosáhlými učenými pasážemi, jež líčí nerostné bohatství českých zemí

³⁶³⁾ O desaterci viz příručky jako Josef BRUKNER – Jiří FILIP, *Poetický slovník*, Praha 1997², s. 87-88; Josef HRABÁK, *Úvod do teorie verše*, 1978⁶, s. 138. O aplikaci desaterce na českou poezii viz D. Tureček, *Máchova báseň Čech*, *Česká literatura* 59, č. 4, s. 513–514: z tohoto hlediska je důležitý příklad užití tohoto metra Aloise Věnceslava *Žitka v básni Zbyhoň. Dle rukopisu Královédvorského*, zveřejněné v *Čechoslavu* v roce 1821.

³⁶⁴⁾ V. KORBUSICKÝ, *Báje, mýty, dějiny*, s. 78.

³⁶⁵⁾ L. KUSÁKOVÁ – V. BECHYŇOVÁ, *František Ladislav Čelakovský*, in: V. FORST (ed.), *Lexikon 2/II K–L*, s. 988.

³⁶⁶⁾ V. MACURA, *Český sen*, s. 88-96 (kap. *Sen o Libuši*).

³⁶⁷⁾ J. JUNGMAN, *Slovesnost*, Praha 1820, s. 65–69.

³⁶⁸⁾ V. KORBUSICKÝ, *Báje, mýty, dějiny*, s. 179–200, kap. *Vytvořili Čechové epos?*, spatřuje náznak českého eposu v Kosmových kronikářských pasážích o Břetislavově únosu Jitky Svinibrodské a válce s německým vládcem Jindřichem III. z roku 1040.

(Hormilova řeč), jejich právní zvyklosti (Krokův rozsudek a Krokova intronizace) a válečnou chrabrost jejich obyvatel (charakteristika Jaroše a Bytise a Jarošova řeč).

K prostředkům výstavby děje patří básnické figury vzniklé kumulací slov jako anafora: „*Neníť, kdoby práva naše hájil, / neníť, kdoby vlasti zahnal vraha*“, epifora: „*On přemohl statně Longobardy, / z vlasti vyhnal vrahy Longobardy*“, epanastrofa: „*Sedí kmet Stebenský, soudem slavný, / slavný soudem, slavný rodem starým*“, epizeuxis: „*Slavný soudem, slavný rodem starý*“, dále pak paralelismus: „*V pravo sedí Zloboň zaškareděn; [...] Po levu Krokovi Hormil sedí*“, asyndetický výčet postav: „*Jaroš chrabrý, Bytis jemu rovný / přede kmety, lechy, vládkami, / před zástupy radostného lidu / ukládají vínek otce Čecha / Krokovi na hlavu*“, aliterace: „*Sedí kmet Stebenský, soudem slavný, / slavný soudem, slavný rodem starým: / syn to moudrý věhlasného Sáma*“ nebo „*volaje vše živé v život nový*“, opakování vyšších celků: „*Bud' nám rádcem, bud' nám vůdcem naším. // Dopověděl Jaroš vrahům strašný, / a tu zástup vešken zvolá hlasně: / bud' nám rádcem, bud' nám vůdcem naším!*“ a také příznačný inverzivní slovosled: „*Mnohoť chovají tam bylin vzácných / I vrchové i lučiny dolné; / mnohoť i mně shledat bylo přáno*“. Některé postavy jsou charakterizovány konstantními epitety, až homérovskými: „*Jaroš chrabrý*“ nebo „*Jaroš vrahům strašný*“, „*Bytis silný*“ nebo „*Bytis Jarošovi rovný*“. Lidské pohnutky jsou poměřovány přírodními úkazy, např. aklamace nad Krokovým zvolením přerůstá uzavřené prostory sněmu: „*A radostné hlasy všeho lidu / lesům bližním posílají lesy*“.

Pasáž popisující hrdinu z války s Germány: „*On [= Jaroš] bojoval s Franky v černých lesích, / Sámovi po boku zhubil Franky*“, upomíná na skladbu *Záboj* jednak topem bojiště („*les črn*“), jednak označením nepřátelského kmene, jejichž porážka u Wogastisburgu byla v 1. polovině 20. století ztotožňována s tou, kterou uštědřil *Záboj* Luděkovi – J. Linda *Záboje* přímo identifikoval se Sámem.³⁶⁹) Shoda s tímto pretextem existuje např. v obratu: „*otec vlasti zašel k otcům*“, resp. „*otec zašel k otcům*“,³⁷⁰) v metafoře „*v noci dravá sova kořist hledá*“, resp. „*lítý ostříž rozepjal svoje křídla dlouhá, / bystře létá za ptactvem*“³⁷¹) nebo v náznaku pohanského rituálu, žertvy: „*vzdám díky bohům*“.³⁷²) Svou figurativností a tropikou se blíží

³⁶⁹) D. DOBIÁŠ, *Komentář*, in: TÝŽ (ed.), *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, s. 294.

³⁷⁰) D. DOBIÁŠ (ed.), *Rukopis královédvorský a zelenohorský*, s. 129.

³⁷¹) *Tamtéž*, s. 141.

³⁷²) O skladbě *Záboj* a jejím inspiračním náboji a intertextualitě viz D. DOBIÁŠ, *Komentář*, in: TÝŽ (ed.), *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, s. 293–297.

k poetice i jiných básní z *Rukopisu královédvorského* – dalo by se uvažovat o skladbách *Oldřich a Boleslav* nebo *Čestmír a Vlaslav*.

Ze slovní zásoby je ve Frantově skladbě užito nápadně nadměrného množství jmenných adjektiv: „A vyzískám mnoho čista zlata“, „Dobrý za dne jasna práci koná“, „Hormilovi pilnu ukázali“, „ne drah kořen“ ad., helenizujících kompozit jako „zlatonosný“, „zlatorodý“, „zlatoskvoucí“, „šírosáhlý“, přílišně se vokalizují prepozice: „ve posvátném“, „ve dědinách“, objevují se kvazistarobylá jména jako *Zloboň* (srov. *zlobný Zbyhoň, Výhoň Dub*), *Hormil* a *Bytis*, z *Rukopisů* také pocházejí slova *luna*, tolik oblíbené kupř. Karlem Hynkem Máchou: „*Skálu osvěcuje luna jasně*“, a věhlasný: „*Krok věhlasný*“.³⁷³⁾

V duchu jungmannovského neoterizování a purismu tvoří kompozita: „*statky šírosáhlé*“. Jazyk zatěžuje kontrastivní barevností, jež se vyjevuje ve Zloboňově řeči ve své procesuálnosti směřující od černé přes stříbrnou až k zlaté:

„Vyšel jsem onehdy [= v noci] bylin hledat,

[...]

Koření si kopám vedlé skály,

Skálu osvěcuje luna jasně,

Jasnost rozšířuje skála ke mně;

Kopám, a vykopnu rudu drahou,

Rudu drahocennou, zlatonosnou.“³⁷⁴⁾

Verše zaplavuje zlatá barva, jež symbolizuje pokračování Čechova „zlatého věku“ (srov. Korbusického teorie o „stříbrném věku“ výše): „*zlatoskvoucí stolec*“, „*zlatonosná ruda*“, „*zlatorodý vrch*“. S onomatopoickým pleonasmem se snoubí působivá metafora východu Slunce, které je personifikováno pohanským bohem, počestěným ekvivalentem k Apollónovi.³⁷⁵⁾

³⁷³⁾ Použil jsem studii Oldřich Králík, K. H. Mácha a Rukopisy, in: Růžena GREBENÍČKOVÁ – Oldřich KRÁLÍK (ed.), *Realita slova Máchova*, Praha 1967, s. 13–56, v níž jsem substituoval Karla Hynka Máchu Josefem Frantou Šumavským a omezil pouze textem jeho básně *Krok*; dále Antonín FRINTA, *Rukopisné podvrhy a naše spisovná řeč, Naše řeč* 2, 1918, č. 1, s. 1–4; Adolf KAMIŠ, *Jazykovědná problematika RKZ, Naše řeč* 54, 1971, č. 3, s. 165–168.

³⁷⁴⁾ J. FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Krok, Krok* 1, 1833, s. 4.

³⁷⁵⁾ J. Jungmann uvádí ve svém *Slovníku česko-německém* heslo *Jasoň* jako ekvivalent k Phoebu, tj. přídomku řeckého boha Slunce Apollona (J. JUNGSMANN, *Slovník česko-německý* I, Praha 1835, s. 571), srov. *Kralomoc* = Zeus, *Vidloň* = Neptun, *Žižlila* / *Lada* /

„Když pak zlatoskvoucí vyvstal Jasoň,
volaje vše živé v život nový“,³⁷⁶⁾

a připomíná tak ranou poezii Máchovu:

„Nade hvozdem tmavým hustým
Jasoň stojí zlatovlasý,
a v tom hvozdu v tmavém černém
stojí skála mechem krytá,
a tam kde skála nejvyšší,
skály tvrdší stojí Hraboň,
zhoubce krajiny vůkolní,
na vše zírá smuten strany.

[...]

Nade hvozdem tmavým hustým
stříbrolesklá stojí Luna;
[...]³⁷⁷⁾

3.5 Conclusio

Předcházející výklad intertextuality ikonografie a poetiky Frantovy skladby nás ospravedlňují k následujícím závěrům:

Báseň *Krok* z roku 1833 souzní svým tématem, svoji kompozicí i poetikou s ostatními zpracováními dané látky v českém kulturním kontextu 1. poloviny 19. století. Nejstarší české dějiny vypočetl jako kulturně i politicky vyspělý svět, hodný pozornosti a napodobování. Text se zdá být uzlovým bodem, průsečíkem několika diskursů.

Vyobrazená společnost je založena na demokratických principech, stratifikuje se na elitní vrstvu (soudce, kmeti, vládkové a leši) a zbytek obyvatel. Obě

Milina = Afrodita, Želoň = Hermés, Mudřena = Athéna, Mařena = Artemis, Smrtonoš = Arés aj., viz Ladislav VARCL a kol., *Antika a česká kultura*, Praha 1978, s. 268–269.

³⁷⁶⁾ J. Franta Šumavský, *Krok*, *Krok* 1, 1833, s. 4.

³⁷⁷⁾ K. JANSKÝ (ed.), *Karel Hynek Mácha. Básně a dramatické zlomky*, Praha 1959, s. 71, b. *Vorlík*.

společenské třídy jsou si absencí privilegií nebo přinucení rovny. Představu demokratičnosti kmenového zřízení vytvářely reprezentativní texty české literatury, její nejidealističtější podobu pak zvláště *Rukopisy* a Hankův „historický“ doprovod k Machkovým reprezentativním litografiím. Ty do určité míry zastíraly kolaps společenského systému, utvořeného po Čechově (u Pelcla po Sámově) smrti a vyznačujícího se bezmajetkovými poměry, o němž psal již Kosmas, po něm V. Hájek a další starší kronikáři. Krok se ve Frantově variantě dozvídá o smrti nejvyššího správce kmene a otce v jedné osobě až potom, co ukončí sněm, a ihned je jednomyslně zvolen za nového nejvyššího představitele. Mezivládí tak J. Franta Šumavský eliminoval na co nejkratší dobu, aby jeho potenciálně rozpačitá interpretace nerušila vidinu vnitrosociální jednoty a bezkonfliktnosti.

Demokratičnost nejstarších českých dějin se ve Frantově stylizaci vyznačuje průběhem spravedlivého a objektivního soudu, konaného při všelidovém sněmu za předsednictví soudce, jenž vyslechne obě strany a podle „*zákonu práva*“ je rozsoudí. Možnou literární předlohu v *Libušině soudu* autor ovšem stylizoval do ideálnější podoby: poražená strana přijímá Krokův odsudek, neboť je to rozhodnutí toho, „*komu znám je zákon*“. Operuje tu tak s představou zákonné jurisdikce zaštitěné mravní a kvalifikovanou autoritou soudce Kroka, jenž byl považován za architekta prvního právního řádu na našem území. Demokratický charakter se projevuje i v Krově odmítání titulatury vůdce a preferování hodnosti „*soudce bratrů mojich*“ jako negativní vymezení k vůdcovskému principu, přisuzovanému germánskému živlu, a zároveň jako rozvíjení antického dědictví („*primus inter pares*“). Vlasteneckoromantická obliba Kroka pak dokazuje snahu Čechů jednat o národní emancipaci a její formě na ryze legislativní úrovni, o směřování českého národa na zemských sněmech debatovat, nikoliv monarchii bořit a zasévat semena revoluce.

Válečné hrdinství ztělesňují v básni *Krok* dva chrabří germánobijci, jejichž udatnost, prokázaná ve vítězných bitvách s početnějším nepřítelem, opravňuje jejich nabídku Krově nastoupit na osiřelý stolec. J. Franta Šumavský retarduje děj působivým popisem jejich vojenské minulosti a řečí jednoho z nich se zmínkou o aktuálním nebezpečí násilné národní asimilace, která jejich společnosti hrozí („*nenít, kdoby vlasti zahnal vraha*“). Autor skladby tak akceptuje dobovou představu o zmužilosti, bojovnosti a chrabrosti, kterou zdůrazňovaly zejména Machkovy litografie a Hankův literární komentář.

Frantova představa Kroka jako trůnícího soudce a otce svého lidu s atributy milosrdenství, spravedlnosti a moudrosti má svůj vzor v biblickém králi Šalamounovi, jenž byl pokládán spolu s Alexandrem Velikým za ideál vládců, který recipovali i čeští kronikáři a historici již od Kosmových dob. Někteří Frantovi současníci (J. Linda, A. Machek v roce 1828) vyobrazovali soudce Kroka s výraznou alexandrovskou heroičností, Frantova stylizace akcentuje spíše tradičnější jeho charakteristiku šalamounskou, již jednoznačně upřednostňovali J. Jungmann, J. Kollár ad. V Krokovi spatřovali vlastenci prvního národního buditele, jenž položil základy české kultury a jehož vzývané nomen omen mělo symbolizovat národněmancipační pokrok. V Čechách měl Krok zavést kromě právního systému i písmo (již u V. Hájka z Libočan), zřídit první slovanskou „univerzitu“ (náznak u V. Hájka a *Rukopisů*, explicitně nejdříve u B. Balbína, odtud Fr. Pubička, Fr. M. Pelcl, J. Jungmann, V. Hanka) a vystavět Vyšehrad, ikonu české historické státnosti. Vzhled Kroka, jeho atributů a evokace, jež vzbuzoval, se dynamicky vyvíjely v historiografických i uměleckých diskusích, utvářely se v diskursu, aby na něm samy následně participovaly a zpětně jej modelovaly. Tato osobnost se v procesu sémiózy přetvářela ve znak, jehož podoba ve sledovaných letech lavírovala mezi několika koncepcemi (okrajovou militantní, početnější ryze soudcovskou a smíšenou s různým poměrem obou složek, ale většinou s převažující složkou soudcovskou), jež některé z nich kynuly do fantaskních rozměrů (např. hankovsko-lindovský heroismus, amerlingovský mysticismus).

Ve skladbě *Krok* se tedy sbíhají mnohé ideové tendence národněmancipačního hnutí. Frantou vylíčený svět pohanských předků, již oplývali mírností, mírumilovností, laskavostí, snášlivostí, nevinností a vrozeným smyslem pro demokracii a svobodomyšlnost, ale zároveň bojovností, chabrostí, zmužilostí a statečností, tedy souborem vlastností ceněnými J. Jungmannem i Fr. Palackým právě ve své souhrnnosti.³⁷⁸⁾ J. Franta Šumavský tak vložil do své skladby dobovou představu celospolečenského řádu, v jehož smyslu měl být vybudován český národ jako kolektiv všech svobodných a rovnoprávných občanů, rozhodujících skrze skvělé osobnosti (soudce Krok) v zákonodárných sborech (motiv praslovanského motivu) o svém vlastním osudu a bojujících za tato práva proti stávajícímu stavovskému

³⁷⁸⁾ K tomu více viz V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 35–36 a 169.

režimu, spojovaného s němectvím, jehož nepřítelství bylo zejména *Rukopisy* „historicky“ odůvodněno.

Báseň absorbuje vedle romantické ikonografie i romantickou poetiku (*Rukopisy*, K. H. Mácha) a využívá tvárné postupy středověké hrdinské epiky (*Rukopisy* a formálně dokonalé metrum desetislabičnicku), a proto je možné ji včlenit do modelu vlasteneckého romantismu jako jádra obrozenské kultury, jak navrhl D. Tureček.³⁷⁹⁾

³⁷⁹⁾ D. TUREČEK, *Synopticko-pulzační model českého literárního romantična*, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično*, s. 94–106.

4. „HROZNÝ SEN I KRÁSNÝ“. Zápís snu (asi po roce 1835)³⁸⁰⁾

4.1 Prolog – dějiny snu

Sen se ocitá v hledáčku nejen psychologie, ale v poslední době i kulturní³⁸¹⁾ a literární historie. Psychologové jako Sigmund Freud a Carl Gustav Jung vykládali skrze snové, univerzální symboly nevědomá přání snícího individua, aniž by si připouštěli další dimenzi, a sice kulturní. Psychologičtí antropologové (Jackson S. Lincoln – rozlišil individuální a kulturně modelované sny, dále např. Dorothy Egganová) svými výzkumy u primitivních kmenů doložili, že lidé dané kultury jsou náchylnější snít způsobem, který jim udává kulturní stereotyp. Připustíme-li fakt, že univerzálnost snových symbolů byla překonána, stávají se sny možným dokladem vypovídajícím o snícím jedinci, o době, ve které žil, a o kultuře, která ho determinovala. Interpretovat nelze z věcných důvodů sen sám o sobě, ale jen jeho záznam (vesměs fixovaný písmem), „*sen podvědomě či vědomě upravovaný v průběhu jeho vybavování a zapisování*“³⁸²⁾ který ovšem nebude kvůli svému souvislému ději pocit snu, ale spíše dojem literární alegorie. A právě v tuto chvíli se musí angažovat literárněvědní disciplína, která může zkoumat takový text jako umělecký žánr, jako projev literární stylizace z hlediska použitých literárních prostředků a motivů, které zprostředkovávají autorův myšlenkový svět a umělecké cítění.

Sny si lidé zapisovali odnepaměti³⁸³⁾ a přičítali jim ve svém životě jednu z rozhodujících úloh, neboť byly domnělými komunikáty s nadpřirozeným světem. Starověcí Asyřané, Babyloňané, Egyptané, Indové, Řekové či Hebrejové přikládali snovým viděním nebyvalou vážnost, a proto tvořili snáře, psané dodnes, jež by je interpretovaly a ozřejmovaly jejich zdánlivě tajemný záměr spojovaný s náboženstvím. Ambici vykládat ὄνειρος měli vedle profesionálních interpretů, také

³⁸⁰⁾ Kapitola vyšla v abreviované podobě David FRANTA, „*Procházíte se v nějaké přeutěšené zahradě...*“ *Zápís snu Josefa Franty Šumavského aneb myslet (literární) dějiny*, in: Štěpán ŠPÁD (ed.), *Almanach k 200. výročí založení Gymnázia Jaroslava Vrchlického v Klatovech 1812-2012*, Klatovy 2012, s. 13–15.

³⁸¹⁾ P. BURKE, *Variety kulturních dějin*, Brno 2006, s. 30–49.

³⁸²⁾ *Tamtéž*, s. 35.

³⁸³⁾ Dějiny snu podal v roce 1967 František Šmejkal v přednášce k onirismu Jindřicha Štyrského, František ŠMEJKAL, *Klíč snů*, in: Jana ŠMEJKALOVÁ (ed.), *Jindřich Štyrský, Sny 1925–1940*, Praha 2003, s. 119–138, zde zvl. 119–122.

proroci, ale i básníci a dramatici, ale nebyli s to pochopit jeho zdroje a osvětlit jeho mechanismus, ačkoliv mu neodpírali nějakou vazbu k bdělosti. Jednoho čínského filosofa znepokojil sen, ve kterém se mu zdálo, že byl motýlem, a když se probudil, nevěděl, zda ještě sní nebo již bdí. Křesťanství mělo ke snu ambivalentní postoj, iniciační podnět ke snění přikládalo Boží milosti, ale i ďáblovu pokušení. Středověká církev totiž podezírala sen z tělesného dráždění a ponoukání k erotice a odsuzovala pachtění se po jeho výkladu jako pohanský zlozvyk, neslučující se s křesťanskou morálkou. Zavrhovala jej také ze zjištěných důvodů – sen nahrazoval zprostředkovatelské místo mezi člověkem a Bohem, které mělo příslušet právě církvi. Obrat nastal ve 12. století, které sen rehabilitovalo, jak dokládá zájem o sen ve výtvarném umění a literatuře (např. *Román o růži*). Sen měl i rozhodující význam pro zrození očistce, prostoru mezi peklem a rájem, místa, kde se při vidění ocitá mrtvý.³⁸⁴) Zájem o onirická zjevení přetrval i do novověku. Oceňovaly je renesance a manýrismus (William Shakespeare) i baroko, v němž byl polemikou mezi skutečností a ideálem (Pedro Calderon de la Barca: *Život je sen*) nebo mohl nabýt podob noční můry (Albrecht Dürer) a apokalyps (Stephan Melisch) jako podvědomé otřesy z krize tehdejších jistot, které představovaly krvavé války katolíků a protestantů a objevy vědecké revoluce. Ty zneklidňovaly dobového člověka negací světa vykládaného církevní autoritou.³⁸⁵)

Oneirický zájem rezonoval v romantismu, symbolismu a zejména pak v surrealismu, jenž proklamoval freudovský návrat lidského „já“ do plné a dezautomatizované skutečnosti skrze fetišovanou snovost. Omezme se však pro potřeby této práce na výklad snu ve slovesném umění na konci 18. a v 1. polovině 19. století, v době ustupující osvícenské a vzrůstající se romantické nálady.³⁸⁶) Sen vyjadřoval postoj, obrazy komplikované duševní pochody vnímavého umělce, a jeho zápis zhmotnil umělecký prožitek, kterým se umělec přiblížil k jinak smyslově neuchopitelné „věci o sobě“.

Filosof Immanuel Kant, který svým způsobem osvícenství dovršil, napsal v *Kritice soudnosti* z roku 1790, že v pocitu libosti z vnímání krásných předmětů se

³⁸⁴) Jacques Le GOFF, *Tělo ve středověké kultuře*, Praha 2006, s. 61–65.

³⁸⁵) Dürerův zápis snu z r. 1525 je střízlivější a nevykazuje přílišnou literární stylizaci a výtvarné zdroje jako v Melischově záznamu apokalyptického vidění z r. 1656, které v symbolech znázorňuje napadení Polska švédskou armádou (P. BURKE, *Variety*, s. 42–44).

³⁸⁶) O snu v romantické epoše např. Sergio GIVONE, *Intelektuál*, in: Francois FURET (ed.), *Člověk romantismu a jeho svět*, Praha 2010, zde s. 233–236, s odkazem na monografii *Romantická duše a sen* z roku 1939 od Alberta Béguina.

projevuje estetický cit, sálající z vlastního nitra – tím překonal rozumářské osvícenství a předznamenal novou etapu.³⁸⁷⁾ Friedrich Schiller, filosof-básník romantické duše, rozvinul dále Kantovu myšlenku a připodobnil umění hře, která osvobozuje jejího účastníka z kazajky otupělých konvencí a která mu nabízí prostor pro nejvlastnější realizaci svého „já“. Takovou nejdokonalejší hrou je snění, které překračuje smyslové zkušenosti vnímatele a přesahuje dokonce samotnou podstatu člověka. Až ve snovém vytržení se probouzí v nejryzejší podobě lidská přirozenost, hluboko zašlapaná mechanicky naučeným chováním, které ji vnitřně sešněrovává a znemožňuje jí svobodně projevit tvůrčího génia, jenž v ní dřímá.

Sen poskytuje umělci téměř bezbřehou plochu literární působnosti, ve které se může nenuceně snoubit obyčejné s krajně zvláštním až mystickým, překrásné s bizarním, kde kypí fantazie, kvete originalita a reálné se objímá s nereálným. Bezuzdné přání zřít absolutno, nekonečné a dokonalé bytí, dohnalo Novalise k tvrzení, že „svět je sen a sen je skutečnost“, kterým žije Heinrich von Ofterdingen, protagonista jeho stejnojmenného románu, od okamžiku, kdy uviděl ve snu tak nádherný modrý květ, který na něj natolik zapůsobil, že ho úporně hledá po celém světě.³⁸⁸⁾

Oneirickou atmosféru romantismu navodily i teoretické práce, zvláště *Symbolika snu* z roku 1814 od Gotthilfa Heinricha Schuberta, jež zření pravdy kladly jedině do snových prostorů, které se neomezovaly jen na proces spaní, nýbrž přesahovaly i do psaní. Kolektivní sen se kodifikoval v mýtus, individuální sen v poezii. Pravda se romantikům nezdála být přímá, bylo ji třeba nejdříve odhalit a následně interpretovat; v surovém stavu se nacházela jen ve snu, mýtu a poezii, jež proto tvoří pilíře romantického umění. Ten, kdo je schopen nahlédnout bystrým okem do samé podstaty pravdy, může pronést výstižnější úsudky než kdo jiný a odhalit chod dějin – každý snící se tak mohl stát potencionálním vizionářem.

Na týchž omamných strunách snu jsou laděna výtvarná díla Francisca Goyi, Johanna Heinricha Füssliho či Williama Blakea i poezie skotských jezerních básníků (Samuel Taylor Coleridge), dalších německých romantiků (Ludwig Tieck, Jean Paul, Ernst Theodor Wilhelm Hoffmann) a s časovým opožděním i básníků českých.

³⁸⁷⁾ Hans Joachim STÖRIG, *Malé dějiny filosofie*, Kostelní Vydří 2000, s. 316.

³⁸⁸⁾ Jostein GAARDER, *Sofin svět. Román o dějinách filosofie*, Praha 2006, s. 282–284.

4.2 Argumentum – zápisy snů v české literatuře 30. let 19. století

Zaznamenávání a studium snu propagoval u nás „enfant terrible“ **Karel Sabina** (1813-1877), jenž od srpna do září roku **1835** uveřejňoval na pokračování v časopise *Květy* (nedokončený) článek *Obrazy a květy snů*, který obsahuje dva silně upravené sny, připomínající spíše fantaskní povídky, a hlavně znamenitý prolog, obhajující literární motivaci snu.³⁸⁹) Tato teoretická část vyznívá jako manifest moderního romantického umění, které má čerpat inspiraci ze snu, který „otvírá nový svět“, neboť „*ve snách splývají obrazy a přání před okem nezakrytým*“, před „*druhým zrakem*“, který pozoruje odvrácenou stranu skutečnosti, jako by v snovém vidění líc vnímal svůj jindy nepostřehnutelný rub. Znuděný všednodenností, zdůrazňuje velkorysou obraznost, která pramení ve „*vzdálených horách*“, a zázračné melodie, jež jsou vyluzovány „*šumícími větry*“, které navíc „*šeptají tajnými slovy listy hájové o minulosti*“. „*K tiché noci obrací zraky své*“, omámen noční krajinou, „*září blankytových květů hvězdnatých*“, „*kdežto mu kynou hvězdy – kdežto ho objímají sny*.“ Popuzen bezútěšností mrzké lidské existence provokuje úvahami: „*Sny? – Čili sen a blud věci stejné jsou? – Ó, kdyžby každý blud jenom snem byl, aby bloudící duše lidská, procitnuvší ze zdání svého, po ukončené pouti alespoň jedno soucitné srdce našla, a bdící prodlévala v bezpečném stání!*“ a povzdychne si: „*Čili snad život celý toliko snem jest? Ach, dlouhý a pustý jest sen života, a komu dopřáno v ranním se kochati milosti snu, komu zoře v jarním zdání srdce růženým vínkem lásky obvine a vonným květem jejím oči zakrývá, ten nechť věčně sní, neboť ukrutné jest procitnutí ze snu takového!*“ Pohrdá „*veršovci*“, kteří „*obrazy ze sprostého života podávají*“ a odmítá plytkost a vyumělkovanost jejich básní. Přátelsky nabádá básníky, aby si své sny zaznamenávali, aby se „*i mnohých pěkných věcí dozvěděli, a mnohé nové spatřili světy*“. Vyzývá: „*I přenášej, bratře, sny svoje chutě na papír – anebo chyt' se zvučné harfy, bedra opásej a ber se krajinou*“.³⁹⁰) Sabinův apel k mladé spisovatelské generaci nezůstal oslyšen, dochovaly se nám zápisy snů tří jeho přátel, Karla Hynka Máchy, Karla Jaromíra Erbena a Josefa Franty Šumavského.

Snovými zážitky byl **K. H. Mácha** (1810–1836) ovlivněn již před otištěním Sabinovy programové stati, jak je patrné v jeho dopise Eduardu Hindlovi z podzimu

³⁸⁹) Pavel EISNER – Antonín GRUND (edd.), *Karel Jaromír Erben, Sny*, Praha 1970.

³⁹⁰) Václav VANĚK a kol. (edd.), *Mrtví tanečníci. Antologie české romantické prózy*, Přeborn 2010, s. 112–113.

roku 1832: „Dnes jsem měl podivný sen [...] *Bůh Vás chraň takových snů; jedinký účinkuje snad na celé živobyť.*“³⁹¹) Vědom si nesouladu mezi realitou a ideály, nalomen neznalostí vlastního osudu a smyslu lidského života, zapsal si: „*Budoucnost kráčí před zrakoma mýma jako sen.*“ Mácha ale sen chápal nejen jako niterný výlev, ale také jako umělecký tvar pro vyjádření svých zkušeností se světem. Podle Sabinova mínění si měl Mácha pořizovat důkladné výpisky z Novalisova *Heinricha von Ofterdingen* a svědomitě studovat i další „snové“ romantiky. Bezprostřední snové vidění samo o sobě podnítilo jak u Novalise, tak Sabiny, Máchy aj. sen literární, jehož ústřižky se spínají k sobě do propracované koláže, jak svědčí např. Máchova próza *Sen* (ze 14. ledna 1833), která předznamenává *Pouť krkonošskou*:³⁹²)

„Čtvrtá byla noc, co usnouti nemoha všelikými stranu básně Mnícha se obíraje myšlenkami, jsem ležel na svém lůžku; přemahaje se a odvrátiti se chtěje od myšlenek strašných nebyl jsem v stavu usnouti. Byla blízko půlnoc, strašná jakási Idea, [...] Slabostí přemožen usnul jsem, a strašný sen, tu samou Ideu mající, zdál se mi, ježž pro jeho podivnost zde vypisují. Že jakási podivná moc básnická snem tímto vane, a že cenu básnickou do sebe má nelze zapřítí. Byl následující.

Uprostřed roviny rozlehlé vysoký stál vrch, na jehožto vrcholku na příkré skalině stkvostný a nákladný stál klášter, [...] Bylo před polednem, slunce parné vysílalo papršlky, když jsem na horu vystupoval, časem se ohlížeje na krásnou dolem ležící krajinu. Vystoupiv na horu a vstoupiv v klášter přijdu vstříc spěchajícímu mníchu, [...] takto ke mně mluví [...]“³⁹³)

V průběhu roku 1835 se Mácha zmiňuje (snad pod dojmem vyvolaným Sabinovým článkem) o čtyřech snech, které jsou obsahově i formálně mnohem strožejší, bez balastu, jakoby oddělené obrazy v syrové podobě, roztěkané, zanechávající po sobě průrvy a bílá místa, např. zápis snu ze 6. listopadu 1835:

Jak jde milenec pro svou milenku do hrobky; zevnitř hrobky jsem to viděl jakoby v divadle; na točítých schodech byly okénka až dolů a kmitavým plamenem zableskovala lampa. – Pak – úzká hrobka pro dvě rakve. – Pak – hromady umrlčích

³⁹¹) Jaromír SLOMEK (ed.), *Karel Jaromír Erben – Karel Hynek Mácha, Sny*, Praha 2003, s. 21.

³⁹²) Vladimír ŠTĚPÁNEK, *Karel Hynek Mácha*, Praha 1984, s 147–149.

³⁹³) František KRČMA (ed.), *Dílo Karla Hynka Máchy*, díl třetí, Praha 1929, s. 88–89.

kostí ve zříceném gotickém stavení – – létaly oknem ven – Pak – úzké údolíčko s potůčkem, tam jsem natrhal bílých květin. – Převážím se s dívkou na jakýsi ostrov, o kterém se mi již někdy zdálo. – Srbové, Češi, Poláci atd. byli v bitvě. Koule z děl za mnou lítaly v úzké ouvoznici, pak jsem přišel do toho dolu, uzounkého, – podál bylo vidět vrchol vysokého pohoří.³⁹⁴⁾

Nepředkládá tu Mácha rozumem nekontrolovatelný proud volného myšlení? Nepředjímá Mácha a s ním celá příslušná větev romantiky – pravda velmi volně, pouze typologicky – surrealismus? K Máchovi se ostatně veřejně přihlásili čeští surrealisté jako k svému předchůdci, když mu k 100. výročí jeho úmrtí věnovali sborník *Ani labuť ani Lúna* (1936). Vždyť již Mácha osvobodil lidskou imaginaci z kazajky rozumu, svou tvorbu obrátil „*k hlubinnému životu podvědomí, k punkevním podzemním tokům snů a představ, k fantastické vegetaci dna zrádných a černých oceánů*“, zachytil „*jejich záblesky bez soustavy čoček rozumu a logiky [...] přímo a bezprostředně na citlivou plochu senzibility*“,³⁹⁵⁾ jak požadoval po avantgardním umění Karel Teige v programové eseji *Svět, který voní* z roku 1930.

I **Karel Jaromír Erben** (1811–1870) si pod Sabinovým a Máchovým vlivem zapisoval snové prožitky, nesouvislá pásma, rozpraskaná extrémním vyostřením detailu vynořeného úděsu, v nichž se zjevují Erbenovi přátelé, mnohdy znetvoření, jako např. ve snu z podzimu 1835:³⁹⁶⁾

„Nevím, za jakou příčinou bylo mně jíti jakýmsi známým lesem velmi příkře vzhůru. U cesty [...] sedí ženská as 40letá, malá, tlustá [...] Bylo znáti, že vysoce těhotna. ‚Můj zlatý panáčku! Smilujte se nade mnou – mám se vdávat, prosím o dáreček na věno.‘ Mezitím co do kapsy šahám, maje chuť dáti desetník čili dvacetník a odbýti ji, slyším výše na cestě šustot a rachot, jakoby opičí řehtavý křik, a ohlídna se tam, vidím stvoření po ruku i nohou vzhůru cestou hopcující a pryč utíkající, jakoby opičí, avšak přec k člověku podobné, dlouhé ohyblivé hnáty v hadrách oděné majíc. Lekna se toho a nevěře očím svým [...] honem se obrátím zpátky. ‚I nebojte se, panáčku,‘ volala za mnou žena, ‚toť můj syn, provozuje kozelce a dásněma o dáseň

³⁹⁴⁾ J. SLOMEK (ed.), *K. J. Erben – K. H. Mácha, Sny*, s. 29.

³⁹⁵⁾ Jan LEHÁR – Alexandr STICH – Jaroslava JANÁČKOVÁ – Jiří HOLÝ, *Česká literatura od počátků k dnešku*, Praha 2008, s. 661.

³⁹⁶⁾ Julius DOLANSKÝ, *Karel Jaromír Erben*, Praha 1970, s. 40–41.

*poklepává' – Sen se přetrhl a já octl se na hoře tohoto samého vrchu v četné společnosti známých [...]*³⁹⁷⁾

Ze subjektivní romantiky hrůzy se Erben již nevymanil, byla mu ale dostatečnou přípravou k pozdější baladické tvorbě, v níž se ale postupně vymezoval vůči vypjatému subjektivismu Máchova přístřihu (polemická balada *Záhořovo lože* z roku 1851) a nahradil jej *biedermeirským*³⁹⁸⁾ stanoviskem dodržování pravidel a mravnosti, ale i snění a touhy po dokonalosti, které ovšem může člověk docílit jedině ctěním tradičních (křesťanských) hodnot, jako např. v bilančním závěru balady *Štědrý den* z roku 1848:

*„Toč se a vrč, můj kolovrátku,
všeckoť ve světě jen na obrátku,
a život lidský jako sen!*

*Však lépe v mylné naději sníti,
před sebou čirou temnotu
nežli budoucnost odhaliti,
strašlivou poznati jistotu!“*³⁹⁹⁾

Aleš Haman porovnával strukturu a ráz záznamů snů Erbenových a Máchových. Na Erbenových snech shledal „*věcnou reprodukci snového zážitku nabízející možnost jeho symbolického zvýznamnění*“ připomínající Freudovy klinické protokoly určené k psychoanalýze, zatímco na Máchových snech postihl jejich „*vizionářské pojetí*“ jako „*předzvěst strašné budoucnosti v hroutícím se světě*“ analogicky k věžňově vyznání z *Máje*. Máchovy záznamy snů bývají oproti Erbenově stylizovanější, s rozpracovanou a konzistentní dějovou linií a propracovanějšími charakteristikami fikčních postav. Erbenovy formulace oneirických zážitků mají mytický nádech, sycený erotičností, již A. Haman spojuje s Erbenovým potlačovaným pocitem obavy a bázně ze sexuality. Hamanova analýza

³⁹⁷⁾ J. SLOMEK (ed.), *K. J. Erben – K. H. Mácha, Sny*, s. 12-13.

³⁹⁸⁾ O *biedermeieru* nejnověji např. H. LORENZOVÁ – T. PETRASOVÁ (edd.), *Biedermeier v českých zemích*. Recepce *biedermeieru* v Čechách a českou *biedermeirskou literaturou* se dnes nejdůkladněji zabývá mj. Dalibor TUREČEK.

³⁹⁹⁾ J. DOLANSKÝ, *Karel Jaromír Erben*, s. 182–184.

snů dvou těchto vrstevníků má dokládat „protichůdné“ osobnostní i tvůrčí naturely: Mácha jako imaginativní vizionář a Erben jako mystik, autor symbolicky obrazné poetiky.⁴⁰⁰⁾ A. Haman srovnával veškerou Máchovu snovou tvorbu, ale měli-li bychom se zaměřit pouze na Erbenovy a Máchovy sny zapsané v roce 1835, zdá se, že se vyznačují některými společnými prvky: syrovostí záznamu, fragmentárností, zaostřením na hrůzné detaily a narušením celistvosti rozlámanou tektonikou textu.

Snový triptych doplňuje zápis **J. Franty Šumavského**, jenž způsobuje nemalé rozpaky a přinejmenším dvě potíže. Ta první tkví v datační kritice, protože autografu chybí jakýkoliv údaj, který by jej pevně ukotvil v čase. Přikláněl bych se k 30. letům 19. století, po roce 1835, kdy vyšel Sabinův článek o snu jako o věčném zřídle literární inspirace, ale aluze na Herderovu esej, již přeložil v roce 1828, by genezi textu mohlo posunout před rok 1835, čemuž by odpovídaly i zdánlivé paleografické shody zápisu snu s Frantovými dopisy ze Želče z let 1828-1829, propletené steskem po pražských přátelích. Budeme-li se držet první hypotézy, zdá se J. Franta Šumavský Sabinův článek četl, sám ostatně do *Květů českých* často přispíval.

S K. Sabinou, K. J. Erbenem a dalšími⁴⁰¹⁾ se setkával na „bytových seminářích“, pořádaných od roku 1829 K. H. Máchou v jeho „*trudné komnatě*“ na Dobyččím trhu, dnešním Karlově náměstí.⁴⁰²⁾ Spílali na nedostatek českojazyčných knih a divadelních her, předcítávali si vlastní práce a „*Mácha opravoval, co se zdálo býti chybným*“, jak se dovídáme ze vzpomínek jednoho z přímých účastníků těchto schůzek, Václava Macha. K. H. Mácha tak vytvořil kolem sebe „*malý kruh*“, literární družinu, která se pokoušela uvést estetické normy romantismu do praxe a zároveň spojovala lásku k vlasti se „*zápalem čistým, zápalem obětavým, srdce oblažujícím*“.⁴⁰³⁾ Julius Dolanský nazval takový útvar „*kruhem pražských romantiků*“, v němž „*se formovala za Máchova vedení nová mladá generace*

⁴⁰⁰⁾ A. HAMAN, *Sny romantiků: sny Erbenovy a sny Máchovy, Z českého ráje a Podkrkonoší – supplementum* 14, 2011, s. 77–82.

⁴⁰¹⁾ K. JANSKÝ, *Karel Hynek Mácha. Život uchvatitele krásy*, Praha 1953, s. 84: mezi dalšími účastníky jsou uváděni Josef Kudrna, Jan Květoslav Lhota, Karel Havlík, Václav Mach, Josef Petera, Jan Kerber, Václav Štulc, Josef Bohuslav Pichl, Hošek, Petr Bonnet, Náhlovský, Josef Jaroslav Kalina, Eduard Hindl, Antonín Strobach, Václav Filípek, Jan Beneš, Josef Nuss, Josef Antonín Frank. Bylo by jistě zajímavé vzájemně srovnat jejich uměleckou tvorbu právě z tohoto období.

⁴⁰²⁾ M. OTRUBA – Vilém ZÁVADA (edd.), *Karel Hynek Mácha, Daleká pouť*, Praha 1976, s. 177.

⁴⁰³⁾ *Akademické paměti Václava Macha*, in: K. JANSKÝ (ed.), *Mácha ve vzpomínkách současníků*, s. 154.

literárního romantismu u nás“, jejíž zástupci „s vděčnou radostí přijímali dosavadní výsledky národně obrozeneckých snah“.⁴⁰⁴) Rádi se scházivali, podle pamětí Josefa Bohuslava Pichla, s ostatními národně smýšlejícími intelektuáli a umělci v „kavárně u Komárků v starém Ungeltě, v tak nazvaném žlutém domě“, což byla „podlouhlá, klenutá jizba v zadu u veřejnou kavárnu, dle přání našeho zastrčena před zrakem a sluchem lidí příliš zvědavých“. Zasvěcenec těchto schůzek nazval sebe a další z jejich účastníků⁴⁰⁵) za „první skutečnou, tak zvanou českou společnost v Praze, původkyni a matku všech ostatních, účele a jmena toho, které později tak vydatně na probuzení národního vědomí u pražského obecnstva působily“.⁴⁰⁶) Máchův spolek „nadšené mládeže“ nenechala chladným ani polská revoluce z let 1830–1831, sympatizoval s ní nošením polských čapek, rokoval o ní v Ungeltě a dokonce organizoval charitu pro polské studenty uprchnuvší před ruským zatykačem po porážce povstání.⁴⁰⁷)

Informací o konkrétních interakcích mezi J. Frantou Šumavským a K. H. Máchou se však dochovalo poskrovnu, o těch uměleckých téměř žádná,⁴⁰⁸) nacvičovali inscenaci Štěpánkovy hry *Hastroš* v Tylově divadelním spolku: „[J. Franta Šumavský] *musel chudák několik zkoušek na Vavřince v Hastroši podstoupit, k představení to však nepřišlo, neboť to nešlo*“⁴⁰⁹) účastnili se nástupní přednášky Fr. L. Čelakovského jako profesora pražské univerzity⁴¹⁰) a že K. H. Mácha četl 1.

⁴⁰⁴) J. DOLANSKÝ, *Karel Jaromír Erben*, s. 20–22.

⁴⁰⁵) Miloslav HÝSEK (ed.), *Josef Bohuslav Pichl, Vlastenecké zpomínky*, Praha 1936, s. 71–72 (= J. B. Pichl, *Česká včela* 2, 1877, č. 14, s. 221–222): mezi účastníky debat v Komárkově kavárně jmenuje kromě sebe (v tomto pořadí) – J. Frantu Šumavského, J. S. Tomička, J. K. Tyla, V. Filípka, K. H. Máchu, J. J. Kolára, D. Kopeckého, Günthera, Hausgirga, J. Malého, J. Kašku, J. Krále, J. Štětku, J. Quadráta, bratry J. a Š. Bačkory, J. Formánka Činoveského, Fr. Hajniše, M. Havelku, K. Havlíka, K. J. Erbena, J. V. Esopa, F. St. Kodyma, J. N. Lhoty, P. Ondráka, J. V. Pelikána, J. J. Pešice, J. Petrovce, Fr. Plačka, J. Pr. Přibíka, J. Procházku Devítského, Kl. Pünera, J. Řehoře, Al. V. Rirenšafta, Ant. Rybičku, G. Silbernagela, Al. V. Šemberu, K. B. Štorcha, Trojana, K. Tupého (= B. Jablonského), P. M. Veselského, Vliska, K. Vl. Zapa, Fr. Dittricha, J. Slavíka, Procházky aj. [K. Sabina chybí!]; J. DOLANSKÝ, *Karel Jaromír Erben*, s. 22, spatřuje těžiště „první české společnosti“ (Pichl nehierchizuje) v osobě K. H. Máchy: „*Společně s ostatními rádi sedávali v zadní místnůstce Komárkovy kavárny v Ungeltě, kde se kolem Máchy sdružovali mladší*.“

⁴⁰⁶) *Tamtéž*, s. 222.

⁴⁰⁷) Karel KREJČÍ, *První krise českého slovanství. Vliv polského povstání listopadového na české národní obrození, Slovanský přehled* 20, 1928, s. 3–22, 108–122, 177–201, 240–272, zde s. 118, s výčtem máchovců, mezi nimiž nechybí ani J. Franta Šumavský.

⁴⁰⁸) M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 61.

⁴⁰⁹) Jan KAŠKA, *Ze zápisů starého komedianta*, in: K. JANSKÝ (ed.), *Mácha ve vzpomínkách současníků*, s. 125.

⁴¹⁰) Karel JANSKÝ – Karel DVOŘÁK – Rudolf SKŘEČEK (edd.), *K. H. Mácha, Literární zápisky, deníky, dopisy*, Praha 1972, s. 292 a 488.

ledna 1833 Frantou vydanou *Slovanku* od K. S. Amerlinga, k níž poznamenal: „Některé pověsti, a sice z většího dílu, jsou krásné, však vmísené básn[ě] jsou tam zbytečné a více kazí, nežli k jakémukoliv oučelu napomáhají.“⁴¹¹) J. Franta Šumavský nechal v almanachu Krok otisknout Máchovy *Pomněnky zasázavské* v rytmu ohlasové poezie. Nejsem zatím s to posoudit věrohodnost Kaňákova tvrzení, nepodloženého citací pramene, že J. Franta Šumavský „uznával na rozdíl od svého přítele Tomička i oprávněnost a krásu veršů Máchových [= *Máje*]“.⁴¹²) Z Máchova zápisníků k literatuře z roku 1833 se dá předpokládat, že nejspíše četl Frantův překlad Bulgarinova životopisu Plaviščíkova a Frantovy příspěvky v periodiku *Jindy a nyní*.⁴¹³)

Budeme-li zacházet s Frantovým záznamem snu jako s textem, jehož genezi vyvolaly Sabinovy a Máchovy invence, podobně jako v Erbenově případě, nabízí se nám nový pohled na Frantu jako svého času moderního umělce, akceptujícího aktuální západoevropské literární tendence. Je proto nanejvýš zvláštní, že Frantův zápis snu nebyl dosud podroben literární kritice, zůstal stranou, zcela nepovšimnut, ignorován. Žádné z výše předkládaných snů nebyly zveřejněny ještě za autorových životů, byly jimi zapisovány potají a zůstaly jejich osobním vlastnictvím až do minulého století, kdy byly objevovány až odborníky. Vojtěch Jirát spatřoval v utajování onirických záznamů jeden ze symptomů *biedermeieru*, pedantsky dodržujícího harmonický řád a eliminující jakýkoliv jen náznak „romantické“ destrukce, jež sen svou ontologickou podstatou skýtá.⁴¹⁴) Do nedávné doby nikdo ale nevěděl o existenci Frantova zápisu snu, jež jsem při této příležitosti přepsal,⁴¹⁵) přičemž jsem jej rozdělil do dvou odstavců (poslední souvětí bylo totiž připsáno na druhé straně téhož papíru):

„Procházíte se v nějaké přeutěšené zahradě, přijdu do jednoho místa, kde obzvláštní vůně mne zarazí. Ohlídaje pak se, odkad by vůně taková pocházela, spatřím

⁴¹¹) *Tamtéž*, s. 32–33.

⁴¹²) M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 77.

⁴¹³) K. JANSKÝ – K. DVOŘÁK – R. SKŘEČEK (edd.), *K. H. Mácha, Literární zápisníky, deníky, dopisy*, s. 87 a 135.

⁴¹⁴) Miloš HAVELKA: *Byl Herbart filosofem biedermeieru? Herbartův pokus o realistickou akceptaci rozdvojenosti člověka a světa*, in: H. LORENZOVA – T. PETRASOVA (edd.), *Biedermeier*, s. 26.

⁴¹⁵) Vynechal jsem ovšem nerozluštěnou zkratku *i k. s.* a upravil shodu podmětu s přísudkem ve větě *že nápis ze stromu pod ním se ztratil* namísto nelogické formulaci *že nápis se stromu i k. s. pod ním se stratilo*.

překrásné sedadlo pod stromem, blížím se, vidím, že v tomto stromě byl jakýsi nápis vryt. I pokouším se čísti. Stálo pak as tolik slov: Láska celý svět blaží. Ano, pomyslíl jsem si, láska také svět souží. Sotva to pomysliv, vidím, že nápis ze stromu pod ním se ztratil. Zaražen nad tím, nevím kam hleděti. I chci se ubíratí dále a hle, jak se obrátím, tu ono sedadlo zase vidím, ale ne již prázdno, nobrž bylo odpočívadlem, na němž dívka, tvář rezným závojem maje přikrytou, lehounce dřímala. Tu mi nápis, předtím spatřený napadne, a já si pomyslíl: Kýž i mne láska blaží. Jsa ale v tom mínění, že bych zde na nedovoleném místě byl, chci se odstraniti. V tom spatřím na levém rameně jejím nápis: Síla dobrého srdce, posečkej, ať pomůžeš. Tu nová hrůza mne napadla. A hle v tom had strašný ze stromu se táhne a již jen na dívku spustiti se má. Aj! jaké uleknutí. I popadnu ho rukou, mrštím jím o zem, a on ve dvě půli rozražen mrtvý leží. Tu se dívka probudí a vzkřikne: Hrozný sen i krásný. A na ten křik i já se probudil a řekl: Hrozný sen i krásný.

V tom se dívka probudila, já ji pomálu a – sen mě opustil.“⁴¹⁶⁾

Ústředním motivem je spleen, světobol z podvědomě neopětované lásky, jenž nahlodává člověka zevnitř, jehož rány se hojí zvolna a po němž zbyde jizva jako trvalá vzpomínka na ono zklamání. Subjekt se stylizuje do role neznámého poutníka, obnaženého „já“, až máchovsky rozervaného: „*láska celý svět blaží*“ – „*láska také svět souží*“, přičemž teze a antiteze stojí bezprostředně vedle sebe i v hodnocení prožitku: „*hrozný sen i krásný*“. Odkazuje tak k vlastnímu překladu eseje *Liebe und Selbstheit* od Johanna Gottfrieda Herdera z konvolutu *Zerstreute Blätter* z roku 1785:⁴¹⁷⁾

„Jest to krásná bajka nejstarších básníků, že láska svět z ničehož utvořila a tvory poutama žádosti a touhy (Verlangen u[nd] Sehnsucht) dohromady spoutala: že všemi těmi rozmanitými pouty v pořádku drží a k tomu vede, jenž jest velký pramen světla a lásky. Ať se tento básnický soustav pod jakýmžkoli jménem a pod jakoužkoli rouškou přednášel (Unter wie mancherley Namen und Einkleidungen dieß dichterische System vorgetragen ward) nemohlo se přes toto zakrýt; že láska tvory spojuje a že je nenávist rozvádí; že v lásce a v spojení stejných tvorů největší slast bohů a lidu

⁴¹⁶⁾ LA PNP v Praze, odloučené pracoviště Nové Hrady, Osobní fond Josefa Franty Šumavského, rukopisy vlastní – články, studie, básně: „Procházaje se v nějaké přeutěšené zahradě...“, zápis snu, rkp., 1 list, nedatováno, zpracoval Miloš Sládek (2006).

⁴¹⁷⁾ Johann Gottfried HERDER, *Zerstreute Blätter*, Gotha 1785, s. 309–346.

spočívá: touha a žádost však jest tak řka droužka (Brautführerinnen) lásky, silné, však rozmanité rámě, jenž každou blaženost (Genuß) působí ano i také největší radost nám uděluje.

Zatím se také vynalezla druhá strana soustavu tohoto, že totiž láska ta také své meze má a že se ouplné spojení tvorů v světě tom zřídka aneb dokonce nikdy nestane, že tedy pouta tohoto spojení, žádost a touha, právě na nejvyšším stupni povolejí a častě místo co mají oblažit, omrzejí a zevšední.“⁴¹⁸⁾

Nepříliš strojené věty v oneirickém záznamu zprostředkovávají syrovost a původnost, dynamičnosti dosahují nejen subjektivní komentáře, ale také pásmo úseků, sekvence těchto fragmentů, proměnlivost rekvizit a dokonce dvojí zakončení s nedokončenou výpovědí – gesto geniálního tvůrce, které vyvolává mlhavost, vratkost a rozkolísanost dojmů z iracionálního, jako přeryv, paralelnost stavů, ještě snivého a již bdělého, jejichž hranice jsou najednou setřeny. Poetiku fragmentu a aposiopese pěstoval právě romantismus, aby se vyhranil proti klasicistní poetice úplnosti, jež implikovala celistvost světa a jeho dokonalé rozumové uchopení. Takové „jistoty“ romantikové znovu promýšleli, ti nejradikálnější dospěli k závěru, že konečnost a zaokrouhlenost světa a jeho poznání je šalbou; fragment implikoval nekonečnost, a tím pádem i vyšší stupeň poznání, a anticipoval tak diskontinuitu, jež prorůstá všemi složkami literárního díla 20. a 21. století.⁴¹⁹⁾ Zápis snu je tak vlastně pokusem zachytit myšlenku v co nejprvotnější fázi zrodu, a proto se jeho tvar, nsvázán propracovanějšími kompozičními a jazykovými pravidly, jako by tříštil či roztékal na ploše.

Erotický podtext přibarvuje postupně jasnějšími a křiklavějšími odstíny – počínaje nápisem⁴²⁰⁾ vrytým na stromě, přes sedadlo a konče jeho přeměnou v postel, na níž spí dívka. Ta je konvenčním emblémem napříč kulturami a historickými dobami, představující objekt potlačené milostné touhy, která se v něm

⁴¹⁸⁾ LA PNP v Praze, odloučené pracoviště Nové Hrady, Osobní fond Josefa Franty Šumavského, korespondence vlastní, odeslaná, Jan Slavomír Tomíček, 1828, zpracoval Miloš Sládek (2006).

⁴¹⁹⁾ Dana HODROVÁ a kol., ...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století, Praha 2001, s. 472–474.

⁴²⁰⁾ Emblém kolující v dobové literatuře jako příznak tajemství a napětí, rozehrávající romantickou fabuli jako např. dopis mrtvého Valdemara Lomeckého v Máchových Cikánech: „Vrchní při malém stolku, a před ním ležel list nalezený na prsou mrtvého pána, s nápisem: Hned po mé smrti otevřít.“, cit. podle K. JANSKÝ – R. SKŘEČEK (edd.), K. H. Mácha, Cikáni a jiná próza, Praha 1953, s. 85.

vzedme, a rituálem zneškodnění hada, biblického symbolu pokušení a pádu, chce docílit ukojení svého přirozeného chtíče, chce milovat ženu a být milován ženou. Text uvádí do pohybu i proměna vjemů: (1) od vjemu olfaktorického, skrz něj je subjekt vtažen do děje a který tak rozehrává hru smyslů, (2) přes vjem vizuální, kterým registruje děj ještě jako pasivní účastník, (3) až k hmatu, jako k činu, kterým se aktivně zapojuje – jak rozrazí ve dvě hada, přetne tak i sen. Potlačovaná erotika věčně zamilovaného mládence se dere z jeho podvědomí na povrch jako v Erbenově případě, a Frantův sen se tak blíží podle Hamanovy dichotomie spíše k pojetí myticko-erotickému.

S K. J. Erbenem J. Frantu Šumavského pojilo značně více vlastností a zájmů než s K. H. Máchou. J. Franta Šumavský nechal otisknout v periodiku *Čechoslav* Erbenovu prvotinu *Řevnivý*,⁴²¹⁾ K. J. Erbenovi přispíval do *Písní národních v Čechách* (1842-1845) a *Nápěvů prstonárodních písní českých* (1862),⁴²²⁾ Erben přejal Frantovu *Pohádku o jezinkách* (1840) téměř nezměněnou do svého pohádkového výboru,⁴²³⁾ chodívali spolu do hostinců,⁴²⁴⁾ Erben bránil J. Frantu Šumavského ve sporu s Martinem Hattalou z roku 1855⁴²⁵⁾ a informoval ruské slavisty o Frantových filologických pracích⁴²⁶⁾ apod.

4.3 Conclusio

Tento Frantův text, jedinečný mezi jeho další produkcí, je zajímavým dokladem dobové obliby zápisů snů, pro niž horovaly elity romantiků po celé Evropě, v českých zemích hlavně Karel Sabina.

Frantův zápis snu akceptuje na jedné straně požadavek romantismu na novou imaginaci, čerpající z onirických stavů, na druhé straně však zůstává v protokolární formě nepublikován ani nerozvinut v autonomní literární umělecký text (v protikladu

⁴²¹⁾ *Čechoslav* 1, 1830–1831, č. 6, s. 3.

⁴²²⁾ D. FRANTA, *Literární Poleň*, s. 34–35.

⁴²³⁾ Václav TILLE, *České pohádky do roku 1848*, Praha 1909, s. 54.

⁴²⁴⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 166.

⁴²⁵⁾ *Tamtéž*, s. 173.

⁴²⁶⁾ V. BECHYŇOVÁ – Josef JIRÁSEK (edd.), *Slovanská korespondence Karla Jaromíra Erbena*, Praha 1971.

k K. H. Máchovi), a je tak poplatný *biedermeierské etiketě*, intimitu vyznávající, ale intimitu až hermeticky uzavřenou v poklidném interiéru domova.⁴²⁷⁾

Tento zdánlivý paradox dokumentuje tezi Vladimíra Macury o složité sémantice snu v českém kulturním prostředí od 30. let 19. století, v níž se střetávala koncepce evropského romantismu s tradiční ideologií snu jako příběhu „národního probuzení“. Na příkladu Tylova *Jiříkova vidění* stratifikoval nakumulované sny do čtyř typů: (1) sen-ideál jako sen o lepším životě,⁴²⁸⁾ (2) sen-spánek jako ochromení národní aktivity (romantický sen vnímán jako protichůdný a rozkladný prvek cíle národního hnutí), (3) „tichý sen“ blanických rytířů jako zašlou minulost a sílu českého národa a (4) vlastní Jiříkův sen jako klasický motiv knížek lidového čtení a přežitek ze středověkých literárních památek.⁴²⁹⁾ Právě druhý typ snu dokumentuje další Macurovu premisu o synkretismu jungmannovské kultury, jež chtěla vyrovnat deficit vůči vyspělejší západoevropské literatuře přijímáním jejich uměleckých tendencí (včetně těch romantických) přes jakýsi národněemancipační filtr.⁴³⁰⁾

Frantův oneirický záznam se proto může jevit jako experiment snivosti (romantický marker v Turečkově modelu romantična), jenž by byl v rámci dobového diskursu, vlasteneckoromantického nebo *biedermeierského*, jen stěží prezentován na veřejnosti. Příznačná je z tohoto hlediska Tomíčková výtká Máchovi, aby přestal vydávat další své sny, které by uspávaly národ, jenž hluboce dřímá po dvě staletí.⁴³¹⁾

Je to jeden z Frantových nejsubjektivnějších textů, ne-li nejsubjektivnější jeho text vůbec: dovedně stylizovaná a hravá alegorie či jedna velká metafora vnitřního rozervanectví, nepřekonatelného rozporu mezi životem a ideálem, individuality a jejího okolí (marker subjektivního romantismu v Turečkově modelu). Myšlenková a hodnotová polarita autorova postoje je na příkladu tohoto druhu textu více než zřejmá; osobní ambice a pocity musel podřídit dobově uměleckým

⁴²⁷⁾ K tvarosloví *biedermeieru* Viktor VIKTORA, *Povídka Aloise Vojtěcha Šmilovského*, in: TÝŽ (ed.), *Perla v hrubé kazajce. Sborník příspěvků z konference věnované drobné české próze druhé poloviny 19. století*, Klatovy 2005, s. 33–36, zde s. 35.

⁴²⁸⁾ Žánr snu-ideálu byl zastoupen v periodikách určených pro měšťany a vlasteneckou inteligenci již od 20. let 19. století, např. Magdaléna Dobromila Rettigová: *Májový sen v Čechoslavu* z roku 1822, jenž představoval idylickou součinnost vlastenců pod patronací císařského manželského páru, a měl tak s romantickou koncepcí snu pramálo společného. Motiv snu byl v obdobných povídkách vhodným formátem pro didaxi, viz L. KUSÁKOVÁ, *Krásná próza raného obrození*, Praha 2003, sv. 1: Studie, s. 74–75, sv. 2: Antologie, s. 215–218.

⁴²⁹⁾ V. MACURA, *Český sen*, s. 14–28, 29–38, 39–47 (kap. *Sen o spících rytířích I-III*).

⁴³⁰⁾ TÝŽ, *Znamení zrodu*, s. 201–217.

⁴³¹⁾ TÝŽ, *Český sen*, s. 29–38.

konvencím a cílům národního hnutí. Utilitarismu emancipačního programu se vzepřel Frantův přítel K. H. Mácha, jehož poezie podle teoretika surrealismu K. Teigeho „manifestuje rozpor pralidského snu o svobodě s hanebnou nesvobodou třídního boje“ a apeluje na svobodu a lásku v dusnu absolutismu. Jako protiváhu k Máchově revolučnímu, tzv. černému romantismu, z něhož se měl vyvinout v postupné lineární řadě postromantismus, poezie prokletých básníků a Apollinairova, dadaismus a konečně surrealismus, postavil K. Teige servilně oficiální romantismus, explicitně personifikovaný mj. J. Frantou „Šumavským“.⁴³²) Neotupil by K. Teige svůj břitký odsudek, poznav Frantovu poetiku, odlišnou od té oficiálně publikované?

⁴³²) Karel TEIGE, *Revoluční romantik Karel Hynek Mácha*, in: TÝŽ (ed.), *Ani labuť ani Lůna. Sborník k stému výročí smrti K. H. Máchy*, Praha 1936, s. 10–28, zde s. 17.

ZÁVĚR

Počítáme-li Frantovy dopisy ze želečského pobytu v roce 1828 za první náznaky jeho literární tvorby a za jeho poslední filologická zamyšlení nad připravovaným všeslovanským slovníkem, tak doba jeho literárního (v širším slova smyslu, tj. uměleckého i vědeckého) působení jsou téměř tři dekády. Jakákoliv generalizace J. Franty Šumavského jako spisovatele je pak pouze nalepováním vinět, z nichž ta dodnes přetrvávající, již pro sebe samo sledované období vytvořilo – „národní buditel“ –, se v prostředí nových „sžíravých“ literárněvědných metodologií (sémiotiky, poststrukturalismu a nového historismu) uvolňuje.

Výsledky literárněvědných „zastavení“ nad Frantovými texty ze 20.-30. let 19. století onu nálepku rozrušují a potvrzují tak poslední výzkumy literatury národní emancipace, prováděné v duchu nejmodernějších literárněhistorických dekonstrukčních metod.

První kapitola se věnuje vztahu generace rozené na přelomu 18. a 19. století k Josefu Dobrovskému na základě analýzy dobových textů. Ty vyvracejí hluboce zakořeněný stereotyp o Dobrovského pranýřování mladšími představiteli české kulturní obce ve sporu o pravost *Rukopisů* a o následném zavržení Dobrovského díla. Taková představa je ale ve světle dobových textů dále neudržitelná. Intelektuál začínající svou spisovatelskou dráhu v 19. století mohl napsat Dobrovského oslavný nekrolog (J. V. Vlasák), řadu epicedií nebo veřejné přihlášení se k Dobrovskému odkazu (J. J. Langer v *Čechoslavu*, 1831), ale rovněž mohl utrousit na Dobrovského osobu jízlivou glosu (K. H. Mácha). Josef Dobrovský byl natolik mimořádným zjevem osvícenské epochy, že nemohl v novém diskursu nevyvolávat také či onaké dojmy, musel být reflektován. Na příkladu příležitostných básní složených k Dobrovskému úmrtí (zvláště *Slzy na hrob Dobrovskýho*, jejíž autorství je přičítáno mj. J. Frantovi Šumavskému) lze vysledovat proces sémiózy, v němž byly Dobrovského některé rysy zdůrazňovány či zkreslovány intertextuálními postupy (citové zaujetí pro vlasteneckou věc, kollárovský panslavismus) a jiné zase odsouvány (sžíravá kritičnost, racionální argumentace pro nepravost *Rukopisů*). Ale ani stanovisko generace nastoupivší po té osvícenské k *Rukopisům* nemělo ráz jednolitého nekritického obdivu. Pokud si J. Franta Šumavský dokázal vysvětlit a obhájit v tomto paradigmatickém textu filologické nesrovnalosti, jež sám objevil, J. J. Langer je použil pro parodování patetické poetiky *Rukopisů*, rezonující v dobové

literární produkci, jak dokládá i Frantova skladba, jíž je věnována samostatná, třetí kapitola.

„Objev“ *Rukopisů* sytil dlouholetý hlad české vlastenecké obce po literárních památkách z pohanského dávnověku, které by dokládaly vyspělost české kultury. Jejich poetika ovlivnila další pozdější literární tvorbu českých spisovatelů, akcentovala určitá témata. Česká literární infrastruktura, vnímaná ve své době jako nedostatečná, se zhušťovala nejen hrdinskou epikou původní, ale rovněž překladovou. Polský osvobozenec boj proti ruské nadvládě akceleroval takový žánr i v českém prostředí – dokladem budiž Frantův překlad *Leony Potocké* od Jaszowského (1831). Symptomatické pro volbu tohoto textu je ona „průměrnost“, která ovšem může doložit aspekty dobové literární komunikace. Text je možné číst opět jako průsečík několika tendencí. Ženská hrdinka vystupující jako odhodlaná ochránkyně své vlasti s přirozenou ochotou pro svůj domov položit i život ukájela tehdejší poptávku jednak po poetice vlasteneckého romantismu, jednak po zapojení i ženského pohlaví do této ideologie. Text je převeden do češtiny metodou fonologického překladu, obvyklou pro převody z bratrských slovanských jazyků, aby byl i originál vtažen do diskurzu překládající kultury jako její domácká součást a zároveň jako důkaz slovanské kulturní jednoty. Jazyk překladu je příznakový užíváním archaismů, neologismů a poetismů, které vycházejí z jungmannovského programu vysokého básnického stylu. Toho je užito i v tzv. „vzdělávání“ polské básně v českou prózu. Vzdelávání cizích předloh je zřetelnější v překladu německé mravoličné povídky *Holoubek* (1840), v němž jsou čechizovány postavy, prostředí i slovní obraty. Protagonistkou příběhu je dívka, která zosobňuje ctnosti správné křesťanky (uznává božský řád věcí), dcery (uznává autoritu otce a rodiny v motivaci svého chování) a vlastenky (uznává autoritu vlasti a národa), které na české vlastence kladl po střídavých vlnách vzedmutého revolučního nadšení biedermeierský diskurz.

Synoptičnost a pulzačnost Frantova textu z roku 1833 jsem se pokusil doložit především ikonografickým rozbořením literárního i malířského obrazu bájného vládce Kroka od prvních záznamů (Kosmas) až do konce 19. století (A. Jirásek) se zvláštním zřetelem na 1. polovinu 19. století. Ikonografie Kroka dokumentuje diskusi o českém pohanském dávnověku a proces konstituování a proměny povědomí o něm. Frantova stylizace je pak zajímavým amalgámem několika diskursivních tendencí, jež se do ní promítly v různé míře. Na jedné straně akcentuje šalamounskou moudrost, uměřenost a racionalitu Krokovu, tedy ideály osvícenské, popř. biedermeierské (F.

M. Pelcl, J. Jungmann a periodikum *Krok*, K. S. Amerling), jež spoluutvářely obrozenský ideál. Na druhé straně využívá k dokreslení pseudohistorických reálií alexandrovskou chrabrost a emocionálnost reků, tedy ctnosti romantické (*Rukopisy*, A. Machek, V. Hanka), jež jsou umocňovány aktuální romantickou poetikou (K. H. Mácha) i tvárným postupem středověké hrdinské epiky (metrum desaterce).

Ve čtvrté kapitole jsem zveřejnil Frantův oneirický zápis asi z 30. let 19. století, jenž se ocital mimo dosavadní akční rádius literární vědy a jehož autograf byl poprvé publikován v mé bakalářské práci. K zaznamenávání snů jako k těžišti neobvyklé imaginace vybízeli západoevropský subjektivní romantismus, u nás jej propagoval K. Sabina v povídce *Obrazy a květy snů* z roku 1835. Těchto impulzů se zhostili účastníci „literárních porad“ v bytě Máchových rodičů, kteří o moderní literatuře nejen diskutovali, ale v jejích tendencích i umělecky tvořili. Záznamy snů pro svoji vyhraněnou a nestrojenou subjektivitu zůstaly ve všech případech utajeny, K. H. Mácha je amplifikoval v experimentální *Pout' krkonošskou*, Erbenova fantazie se z pout hororových snů již nevymanila, ale oneirické záznamy ve své surové protokolárnosti ostaly jako privatissimum v držení svých majitelů, byl tak narušen proces produkce a recepce. Tyto okolnosti vypovídají o vlastenecké umělecké normě, jež akceptovala nadindividuální rozměr literatury a její dimenzi ryze individuální přijímala problematicky, jak ukázal již V. Macura.

Frantova literární produkce se zdá být na příkladu jeho textů z 30. let 19. století velice zajímavá, jistě hodna dalšího a fundovanějšího zájmu literárních historiků. Již Frantův souputník Karel Sabina vysoce hodnotil jeho přínos české literatuře: „*Dlužno zde projeviti, že tenkráté [= skloněk 20. let a počátek 30. let 19. století] právě literární čtverlist, Franta, Langer, Kamenický a Tomíček vedle Čelakovského nadobyčejný měl vliv na nové směry literatury české.*“⁴³³) Příznačný je Sabinův výčet dalších ve své době moderních literátů, z nichž zvláště J. S. Tomíček bývá v historickém povědomí spojován kvůli svému pověstnému odsudku Máchova *Máje* spíše s konvenčnějším, konzervativnějším nebo dokonce antiromantickým proudem. Potvrzuje se tu premisa, že kvalita a originalita literatury nejsou kategorie statické, nýbrž v čase proměnné a dynamické (to, co je dnes moderní, bude za

⁴³³) Jan THON (ed.), *Vybrané spisy Karla Sabiny II. Články literárně dějepisné I*, Praha 1912, s. 139–140 – pův. jako Karel SABINA, *Jan Pravoslav Koubek. Nástin životopisný*, in: František Ladislav VORLÍČEK (ed.), *Jana Pravoslava Koubra Sebrané spisy IV*, Praha 1859.

několik málo let již anachronismem) a sémanticky pružné, k nimž je třeba přistupovat v genezi jejich konstituování.

Jsem si vědom, že jsem nepostihl čtyřmi sondami celou literární komunikaci českého národního hnutí 30. let 19. století, byly by k tomu třeba další analýzy dochované Frantovy produkce tištěné i rukopisné, korespondence, beletrie i odborných studií. Autor první Frantovy moderní biografie Miloslav Kaňák studoval takový materiál několik desítek let.

Literatura „národního obrození“ nepřestala být ani v 21. století objektem zájmu české literární historie, která se k ní vrací s oblibou jako k počátkům vývoje moderního českého národa. Dílo „zapomenutého buditele“ J. Franty Šumavského by ale nemuselo být při dalších výkladech onoho historického věku, jak se doposud obyčejně dělo, opomíjeno.

POUŽITÁ BIBLIOGRAFIE

1. Prameny

1.1 Archivní fondy

- Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze, odloučené pracoviště Nové Hrady, Osobní fond Josefa Franty Šumavského, zpracoval Miloš Sládek (2006).
- Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech, Osobní fond Karla Poláka.

1.2 Dobová periodika

- *Rozličnosti Pražských novin* 4, 1829.
- *Čechoslav* 1, 1830–1831.
- *Čech* 1, 1832.
- *Sámo* 1, 1832.
- *Krok* 1, 1833.

1.3 Needitované prameny

- [anonym], *Divné bohatství, Humoristické listy*, 1859–1860, č. 2, výtisk 10, s. 79.
- [anonym], *Zpomínka na Jaroslava Langra, Lumír* 11, 1861, č. 9, s. 206.
- Karel Slavoj Amerling, *Věštby vítězové, Posel z Budče* 1, 1848, č. 21, s. 340–348, č. 23, s. 372–375, 384.
- Karel Jaromír ERBEN, *Nápěvy prostonárodních písní českých*, Praha 1862.
- Karel Jaromír ERBEN, *Písňe národní v Čechách s nápěvy I-III*, Praha 1842, 1843 a 1845.
- Karel Jaromír ERBEN, *Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích půvonicích*, Praha 1865.
- Josef FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Česko-německý slovník*, Praha 1851.

- Josef FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Jazyk slovanský čili Myšlenky o všeslovanském písemném jazyce*, Praha 1851.
- Josef FRANTA ŠUMAVSKÝ (ed.), *Libušin soud. Nejstarší památka literatury české s německým překladem (Libuša's Gericht)*, Praha 1840.
- Josef FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Zastaralé formy českého slovesa vysvětlené*, Praha 1829.
- Vítězslav HÁLEK [?], *Náš Pantheon, Národní listy* 1, 1861, č. 55, s. 1–2.
- Václav HANKA, *Dějiny České v kamenopisně vyvedených obrazech*, Praha 1824.
- Johann Gottfried HERDER, *Zerstreute Blätter*, Gotha 1785.
- Alois JIRÁSEK, *Staré pověsti české*, Praha 1894.
- Josef JUNGSMANN, *Historie literatury české*, Praha 1825.
- Josef JUNGSMANN, *O klasičnosti v literatuře vůbec a zvláště české*, *Časopis Společnosti Vlastenského museum v Čechách* 1, 1827, č. 1, s. 29–39.
- Josef JUNGSMANN, *Slovesnost aneb sbírka příkladů s krátkým pojednáním o slohu*, Praha 1820.
- Josef JUNGSMANN, *Slovesnost aneb náuka o výmluvnosti básnické i řečnické se sbírkou příkladů nevázané i vázané řeči*, Praha 1846³.
- Josef JUNGSMANN, *Slovník česko-německý I (A–J)*, Praha 1835.
- Josef JUNGSMANN, *Slovník česko-německý II (K–O)*, Praha 1836.
- Josef JUNGSMANN, *Slovník česko-německý III (P–R)*, Praha 1837.
- Josef JUNGSMANN, *Krok, Krok* 1, 1821, s. 3–6.
- Antonín MACHEK, *Dějiny České v kamenopisně vyvedených obrazech představeny od sjednocených Umělců Akademie Pražské*, Praha 1820–1824.
- Antonín MAREK, *Kající dle Stolberka*, in: Antonín Jaroslav PUCHMAJER (ed.), *Nové básně V*, Praha 1814, s. 94–104.
- František Martin PELCL, *Nová Kronyka česká I* (od počátku až do roku 1092), Praha 1791.
- *Powieści historyczne polskie Stanisława Jaszowskiego*, Lwow 1830.
- Proslov, *Posel z Budče* 1, 1848, č. 1, s. IX–X.
- Rupert M. PŘECECHTĚL, *Čechoslovanští výtečníkové*, Pešť 1861–1864.
- Franz PUBITSCHKA, *Chronologische Geschichte Böhmens unter den Slaven I*, Leipzig-Prag 1770.
- Antonín Jaroslav PUCHMAJER (ed.), *Nové básně*, sv. 5, Praha 1814.
- Christoph SCHMID, *Erzählungen für Kinder und Kinderfreunde*, Regensburg 1845⁴.

- *Starobylá skládanie. Památka XIII. a XIV. věku z nejvzácnějších rukopisův vydaná od Václava Hanky I*, Praha 1817.
- Josef Kajetán TYL, *Literní zpráva. Krok, Jindy a nyní* 5, 1833, č. 17, s. 135–136.
- František Jaroslav VACEK KAMENICKÝ, *Lilie a růže*, Praha 1846.
- Karel Alois VINAŘICKÝ, *Čech a Sámo*, *Časopis českého muzeum* 6, 1832, č. 4, s. 481–484.

1.4 Editované prameny

- Věnceslava BECHYŇOVÁ – Josef JIRÁSEK (edd.), *Slovanská korespondence Karla Jaromíra Erbena*, Praha 1971.
- *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*, podle ekumenického vydání z roku 1985, přeložil Miloš Bič a kol., Praha 1990.
- František BÍLÝ – Václav ČERNÝ (edd.), *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského I, část 2.*, Praha 1933.
- František BÍLÝ – Václav ČERNÝ (edd.), *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského IV*, Praha 1933.
- Josef BISKUP – Karel POLÁK (edd.), *Josef Franta Šumavský, Mé mládí*, Klatovy 1940.
- Karel CVEJN (ed.), *Josef Václav Frič, Paměti I*, Praha 1957.
- Dalibor DOBIÁŠ (ed.) *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, Brno 2010.
- Pavel EISNER – Antonín GRUND (edd.), *Karel Jaromír Erben, Sny*, Praha 1970.
- Václav FILÍPEK (ed.), *Spisy Jaroslava Langera II.*, Praha 1861.
- Karel HRDINA (ed.), *Kosmova Kronika česká*, Praha 1950.
- Miloslav HÝSEK (ed.), *Josef Bohuslav Pichl, Vlastenecké zpomínky*, Praha 1936.
- Robert IBRAHIM – Alexandr STICH – Markéta SELUCKÁ (edd.), *Milota Zdirard Polák, Vznešenost přírody. Cesta do Itálie*, Brno 2014.
- Jan JAKUBEC (ed.), *Jan Kollár, Slávy dcera*, Praha 1903.
- Karel JANSKÝ (ed.), *Karel Hynek Mácha. Básně a dramatické zlomky*, Praha 1959.
- Karel JANSKÝ (ed.), *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*, Praha 1959.
- Karel JANSKÝ (ed.), *Spisy Karla Hynka Máchy I. Básně a dramatické zlomky*, Praha 1959.

- Karel JANSKÝ – Karel DVOŘÁK – Rudolf SKŘEČEK (edd.), *Karel Hynek Mácha, Literární zápisky, deníky, dopisy*, Praha 1972.
- Karel JANSKÝ – Rudolf SKŘEČEK (edd.), *Karel Hynek Mácha, Cikáni a jiná próza*, Praha 1953.
- Benjamin JEDLIČKA (ed.), *Josef Dobrovský, Dějiny české řeči a literatury*, Praha 1951.
- Jaroslav KOLLÁR (ed.), *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*, Praha 1981.
- František KRČMA (ed.), *Dílo Karla Hynka Máchy III*, Praha 1929.
- Karel KREJČÍ (ed.), *Josef Linda, Záře nad pohanstvem nebo Václav a Boleslav*, Praha 1949.
- Lenka KUSÁKOVÁ, *Krásná próza raného obrození, sv. 2. Antologie*, Praha 2003.
- Antonín MOJŽÍŠ (ed.), *Kvítí z luhů vlasteneckých*, Praha 1888.
- Mojmír OTRUBA – Vilém ZÁVADA (edd.), *Karel Hynek Mácha, Daleká pouť*, Praha 1976.
- F. P., *Ukázky z básní Jos. Franty Šumavského, Posel od Čerchova 15*, 1886, č. 34, s. 1–2.
- Eva PURKRÁBKOVÁ (ed.), *Josef Jaroslav Langer, Bodláčí a růže*, Praha 1957.
- Jaromír SLOMEK (ed.), *Karel Jaromír Erben – Karel Hynek Mácha, Sny*, Praha 2003.
- Olga SVEJKOVSKÁ (ed.), *František Palacký, Dějiny národu českého I*, Praha 1968.
- Jan THON (ed.), *Vybrané spisy Karla Sabiny II. Články literárně dějepisné I*, Praha 1912.
- Václav VANĚK a kol. (edd.), *Mrtví tanečníci. Antologie české romantické prózy*, Příbram 2010.

2. Literatura

2.1 Slovníky, přehledy, příručky, syntézy

- Otakar BARTOŠ a kol., *Slovník spisovatelů. Polsko*, Praha 1974.
- Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *České země v evropských dějinách III (1756–1918)*, Praha–Litomyšl 2006.
- Josef BRUKNER – Jiří FILIP, *Poetický slovník*, Praha 1997².

- Marie ČECHOVÁ – Marie KRČMOVÁ – Eva MINÁŘOVÁ, *Současná stylistika*, Praha 2008.
- *Editor a text. Úvod do praktické textologie*, Praha 1971.
- Jiří FLAIŠMAN – Michal KOSÁK (edd.), *Editor a text. Úvod do praktické textologie*, Praha–Litomyšl 2006.
- Vladimír FORST a kol., *Lexikon české literatury 1 A–G*, Praha 1985.
- Vladimír FORST (ed.), *Lexikon české literatury 2/I H–J*, Praha 1993.
- Vladimír FORST (ed.), *Lexikon české literatury 2/II K–L*, Praha 1993.
- Jan GEBAUER, *Historická mluvnice jazyka českého III (Tvarosloví)*, svazek II (Časování), Praha 1898.
- Aleš HAMAN, *Trvání v proměně. Česká literatura 19. století*, Praha 2010².
- Josef HANUŠ – Jan JAKUBEC – Jaroslav KAMPER – Jan MÁCHAL – Emil SMETÁNKA – Jaroslav VLČEK, *Literatura česká devatenáctého století I. Od Josefa Dobrovského k Jungmannově škole básnické*, Praha 1902.
- Josef HANUŠ – Jan JAKUBEC – Jaroslav KAMPER – Jan MÁCHAL – Lubor NIEDERLE – Jaroslav VLČEK, *Literatura česká devatenáctého století II. Od M. Zd. Poláka ke K. J. Erbenovi*, Praha 1903.
- Rudolf HAVEL – Břetislav ŠTOREK a kol., *Editor a text. Úvod do praktické textologie*, Praha 1971.
- Dana HODROVÁ a kol., *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*, Praha 2001.
- Josef HRABÁK, *Úvod do teorie verše*, 1978⁶.
- George G. IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století*, Praha 2002.
- Jan JAKUBEC, *Dějiny literatury české II*, Praha 1934.
- Milan KUDĚLKA – Zdeněk ŠIMEČEK – Radoslav VEČERKA, *Česká slavistika 1*, Praha 1995.
- Lenka KUSÁKOVÁ, *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830–1850)*, Praha 2012.
- František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 2009².
- Jan LEHÁR – Alexandr STICH – Jaroslava JANÁČKOVÁ – Jiří HOLÝ, *Česká literatura od počátků k dnešku*, Praha 2008.

- Milena LENDEROVÁ – Božena KOPIČKOVÁ – Jana BUREŠOVÁ – Eduard MAUR (edd.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2008.
- Václav MACHEK, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1971.
- Luboš MERHAUT (ed.), *Lexikon české literatury 4/II U–Ž*, Praha 2008.
- Jan V. NOVÁK – Arne NOVÁK, *Přehledné dějiny literatury české*, Olomouc 1936-1939⁴ (reprint Brno 1995⁵).
- Jiří OPELÍK (ed.), *Lexikon české literatury 3/II P–Ř*, Praha 2000.
- Jana PLESKALOVÁ – Marie KRČMOVÁ – Radoslav VEČERKA – Petr KARLÍK (edd.), *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*, Praha 2007.
- Alexandr STICH (ed. Michal CHARYPAR), *Sabina – Němcová – Havlíček a jiné textologické studie*, Praha 2011.
- Hans Joachim STÖRIG, *Malé dějiny filosofie*, Kostelní Vydří 2000.
- Hana ŠMAHELOVÁ, *V síti dějin literatury národního obrození*, Praha 2012.
- G. Thomas TANSELLE, *Principy textové kritiky*, Praha 2002.
- Vladimír PAPOUŠEK a kol., *Dějiny nové moderny. Česká literatura 1905–1923*, Praha 2010.
- Ladislav VARCL a kol., *Antika a česká kultura*, Praha 1978.
- Jaroslav VLČEK, *Dějiny české literatury II–III*, Praha 1960.
- Felix VODIČKA a kol., *Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození*, Praha 1960.
- Jaroslav VORÁČ, *Česká nářečí jihozápadní I*, Praha 1955.
- Petr V. ZIMA, *Literární estetika*, Olomouc 1998.

2.2 Monografie a studie

- Robert ADAM, *Výročí pozapomenutého obrozence. Josef Franta Šumavský v textech Boženy Němcové i vlastních, Dějiny a současnost 29*, 2007, č. 11, s. 17–20.
- Christian AMALVI, *Středověk*, in: Jacques LE GOFF – Jean-Claude SCHMITT (ed.), *Encyklopedie středověku*, Praha 1999, s. 741–753.
- Milena BARTLOVÁ, *Skutečná přítomnost. Středověký obraz mezi ikonou a virtuální realitou*, Praha 2012.
- Zygmunt BAUMAN, *Globalizace. Důsledky pro člověka*, Praha 2000.
- Věnceslava BECHYŇOVÁ, *Josef Franta Šumavský jako popularizátor bulharštiny a Bulharska*, *Slavica Pragensia* 1, 1959, s. 221–234.

- Pavel BĚLINA, *Já jinak myslím než ostatní. Před 250 lety se narodil Josef Dobrovský, Dějiny a současnost* 25, 2003, č. 5, s. 1–4.
- Šárka MELISOVÁ, *České překlady z francouzské literatury. Obrozenský překlad*, in: Milan HRALA (ed.), *Kapitoly z dějin českého překladu*, Praha 2002, s. 77–85.
- Tamás BERKES, *České obrození jako literární kánon*, in: *Česká literatura na konci tisíciletí I*, Praha 2001, s. 117–126.
- Harold BLOOM, *Kánon západní literatury. Knihy, které prošly zkouškou věků*, Praha 2000.
- Kristýna BROŽOVÁ, *Soběslav Pinkas (1827–1901)*, diplomová kvalifikační práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy: Ústav pro dějiny umění, vedoucí práce: Roman Prahel, Praha 2012.
- František BURIÁNEK, *Literární Klatovy*, Plzeň 1962.
- František Buriánek, *Z poetického Pošumaví*, Plzeň 1987.
- Peter BURKE, *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha 2005.
- Peter BURKE, *Variety kulturních dějin*, Brno 2006.
- Vlasta ČERVENÁ a kol., *K dějinám vzniku a vydávání Jungmannova Slovníku, Naše řeč* 62, 1982, s. 233–247.
- Miroslav ČERVENKA, *Textologické studie*, Praha 2009.
- Zdeněk V. DAVID, *Národní obrození jako převtělení Zlatého věku, Český časopis historický* 99, 2001, s. 486–518.
- Dalibor DOBIÁŠ, *Komentář*, in: TÝŽ (ed.), *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, Brno 2010, s. 187–307.
- Julius DOLANSKÝ, *Karel Jaromír Erben*, Praha 1970.
- Veronika FAKTOROVÁ, *Poetika obrozenské vědy a pluralita romantismu*, in: Dalibor TUREČEK a kol., *České literární romantično. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*, Brno 2012, s. 246–248.
- Michel FOUCAULT, *Co je autor?*, in: týž, *Diskurs, autor, genealogie*, Praha 1994, s. 41–73.
- David FRANTA, *Ediční příprava tištěných beletristických prací Josefa Franty Šumavského*, diplomová práce, Filozofická fakulta Jihočeské univerzity: Ústav bohemistiky, vedoucí práce: Dalibor Tureček, České Budějovice 2015.
- David FRANTA, *Literární Poleň*, Klatovy 2010.
- David FRANTA, *Národní buditel osvícený romantismem? Postřehy k rané beletrii Josefa Franty Šumavského (1796–1857) jako příspěvek k literárněvědné diskusi o*

diskursivně literatury národního hnutí, bakalářská práce, Filozofická fakulta Jihočeské univerzity: Ústav bohemistiky, vedoucí práce: Dalibor Tureček, České Budějovice 2013.

● David FRANTA, „*Procházejte se v nějaké přeutěšené zahradě...*“ *Zápis snu Josefa Franty Šumavského aneb myslet (literární) dějiny*, in: Štěpán ŠPÁD (ed.), *Almanach k 200. výročí založení Gymnázia Jaroslava Vrchlického v Klatovech 1812-2012*, Klatovy 2012, s. 13–15.

● David FRANTA, *Ztracený obrozenec Josef Franta Šumavský (1796-1857)*, seminární práce SOČ, Gymnázium Jaroslava Vrchlického v Klatovech, Klatovy 2009.

● David FRANTA, *Ztracený obrozenec Josef Franta Šumavský, Genealogické a heraldické listy* 29, 2009, č. 4, s. 2–10.

● Antonín FRINTA, *Rukopisné podvrhy a naše spisovná řeč, Naše řeč* 2, 1918, č. 1, s. 1–4.

● Jostein GAARDER, *Sofiin svět. Román o dějinách filosofie*, Praha 2006.

● Arnošt GELLNER, *Národy a nacionalismus*, Praha 1993.

● Anthony GIDDENS, *Unikající svět*, Praha 2000.

● Sergio GIVONE, *Intelektuál*, in: Francois FURET (ed.), *Člověk romantismu a jeho svět*, Praha 2010, s. 211–238.

● Hana GLADKOVA, *Již Josef Dobrovský ... Legendy a skutečnost, Dějiny a současnost* 25, 2003, č. 5, s. 14–17.

● Jacques Le GOFF, *Tělo ve středověké kultuře*, Praha 2006.

● Stephen GREENBLATT, *Shakespeare. Velký příběh neznámého muže*, Praha 2007.

● Aleš HAMAN, *Sny romantiků: sny Erbenovy a sny Máchovy, Z českého ráje a Podkrkonoší – supplementum* 14, 2011, s. 77–82.

● Miloš HAVELKA: *Byl Herbart filosofem biedermeieru? Herbartův pokus o realistickou akceptaci rozdvojenosti člověka a světa*, in: Helena LORENZOVÁ – Taťána PETRASOVÁ (edd.), *Biedermeier v českých zemích*, Praha 2004, s. 25–37.

● Eric Donald HIRSCH, *Objektivní interpretace, Aluze* 7, 2003, č. 2, s. 150–164.

● Milan HLAVAČKA, *Místa paměti a jejich „místo“ v historickém a společenském „provozu“*. *Paměť jako lákavé téma intelektuálů*, in: TÝŽ – Antoine MARÉS – Magdaléna POKORNÁ (edd.), *Paměť míst, událostí a osobností. Historie jako identita a manipulace*, s. 10–21.

- Milan HLAVAČKA, *Zrození moderního českého národa (1792–1848)*, in: Jaroslav PÁNEK – Oldřich TŮMA (edd.), *Dějiny českých zemí*, Praha 2008, s. 219–241.
- Eric John HOBSBAWM, *Globalizace, demokracie a terorismus*, Praha 2009.
- Eric John HOBSBAWM, *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*, Brno 2000.
- Eva HOFFMANNOVÁ, *Karel Slavoj Amerling*, Praha 1982.
- Karel HOSTAŠ – Karel POLÁK, *Josef Dobrovský v lidové tradici*, Klatovy 1937.
- Milan HRALA, *České překlady z ruské literatury. Překlady v době obrození; Překlady v období 1850-1880*, in: TÝŽ (ed.), *Kapitoly z dějin českého překladu*, Praha 2002, s. 185–191; 191–196.
- Karel HRDINA, *O Kosmovi a jeho kronice*, in: TÝŽ (ed.), *Kosmova Kronika česká*, Praha 1950, s. 5–10.
- Miroslav HROCH, *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha 2009.
- Miroslav HROCH, *Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve i nyní*, in: Jiří ŠUBRT (ed.), *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu. Teorie a výzkum*, Kolín 2010, s. 31–46.
- Michal CHARYPAR, *Karel Sabina. „Epigon“ a tvůrce. Textová příbuzenství jako zdroj smyslu a poznání*, Praha 2010.
- Michal CHARYPAR, *Doslov*, in: Alexandr STICH, *Sabina – Němcová – Havlíček a jiné textologické studie*, Praha 2011, s. 239–258.
- Petr CHARVÁT, *Zrod českého státu 568-1055*, Praha 2007.
- Robert IBRAHIM, *Komentář*, in: Milota Zdirad POLÁK, *Vznešenost přírody. Cesta do Itálie*, Brno 2014, s. 122–159.
- Pavel JANOUŠEK, *O novém literárněhistorickém paradigmatu, dějinách, kánonu a literárních vědcích aneb Generálové se vždy připravují na minulou bitvu*, in: Jan WIENDL (ed.), *Literatura a kánon*, Praha 2008, s. 19–29.
- Karel JANSKÝ, *Karel Hynek Mácha. Život uchvatitele krásy*, Praha 1953.
- Josef JOHANIDES, *František Martin Pelcl*, Praha 1981.
- Závěš KALANDRA, *České pohanství II. Osudy bohů*, Praha 2002².
- Adolf KAMIŠ, *Jazykovědná problematika RKZ*, *Naše řeč* 54, 1971, č. 3, s. 165–168.
- Miloslav KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský. O životě a díle obrozenského pracovníka s ukázkami z jeho tvorby*, Praha 1975.

- Miloslav KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský. Ze života a díla*, Praha 1965.
- Edward L. KEENAN, *Josef Dobrovský a vznik Slova o pluku Igorově, Dějiny a současnost* 25, 2003, č. 5, s. 5–9.
- Jaroslav KOLÁR, *Hájková kronika a česká kultura*, in: TÝŽ (ed.), *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*, Praha 1981, s. 7–24.
- Miroslav KOMÁREK, *Jazykovědná problematika*, in: Mojmír OTRUBA (ed.), *Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Dnešní stav poznání* 1, Praha 1969, s. 197–274.
- Vladimír KORBUSICKÝ, *Báje, mýty, dějiny. Nejstarší české pověsti v kontextu evropské kultury*, Praha 1995.
- Jan KOŘENSKÝ, *Současné spory o spisovnou češtinu jako metodologický problém*, in: Hana GLADKOVA – Václav CVRČEK (edd.), *Sociální aspekty spisovných jazyků slovanských*, Praha 2006, s. 87–92.
- Pavel KOSATÍK, *České okamžiky*, Praha 2011.
- Pavel KOSATÍK, *České snění*, Praha 2010.
- Oldřich KRÁLÍK, *K. H. Mácha a Rukopisy*, in: Růžena GREBENÍČKOVÁ – Oldřich KRÁLÍK (ed.), *Realita slova Máchova*, Praha 1967, s. 13–56.
- Karel KRAMÁŘ, *Krok a jeho dcery. Vévodská rodina původu alamanského*, České Budějovice 1921.
- Karel KREJČÍ, *První krise českého slovanství. Vliv polského povstání listopadového na české národní obrození*, *Slovanský přehled* 20, 1928, s. 3–22, 108–122, 177–201, 240–272.
- Thomas S. KUHN, *Struktura vědeckých revolucí*, Praha 1997.
- Lenka KUSÁKOVÁ, *Krásná próza raného obrození*, sv. 1. *Studie*, Praha 2003.
- Lenka KUSÁKOVÁ, *Výchova a vzdělávání v kontextu raněobrozené publicistiky (1786–1830)*, in: Kateřina BLÁHOVÁ – Václav PETRBOK (edd.), *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století*, Praha 2004, s. 242–248.
- Jean-François LYOTARD, *O postmodernismu*, Praha 1993.
- Vladimír MACURA, *Český sen*, Praha 1998.
- Vladimír MACURA, *Hospoda v české vlastenecké kultuře*, in: Vladimír NOVOTNÝ (ed.), *Hospody a pivo v české společnosti*, Praha 1997, s. 28–38.
- Vladimír MACURA, *Květomluva a literatura v českém národním obrození*, *Česká literatura* 27, 1979, č. 2, s. 111–120.
- Vladimír MACURA, *Masarykovy boty a jiné semi(o)fejetony*, Praha 1993.

- Vladimír MACURA, *Salon u Fričů a konverzační slovník pro dámy*, in: Helena LORENZOVÁ – Taťána PETRASOVÁ (edd.), *Salony v české kultuře 19. století*, Praha 1999, s. 75–87.
- Vladimír MACURA, *Slavení chaloupky*, in: Petr KOVAŘÍK, *Klíč k rodným chaloupkám*, Praha 2004, s. 242–245.
- Vladimír MACURA, *Šťastný věk a jiné studie o socialistické kultuře*, Praha 2008.
- Vladimír MACURA, *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*, Jinočany 1995².
- Milan MACHOVEC, *Josef Dobrovský*, Praha 2004².
- Eva MASNEROVÁ, *České překlady z anglické a americké literatury. Překladová literatura národního obrození*, in: Milan HRALA (ed.), *Kapitoly z dějin českého překladu*, Praha 2002, s. 31–36.
- Václav MENCL (ed.), *Upomínka na slavnost, již pořádala u příležitosti stoleté památky narozenin Jos. Franty-Šumavského v Poleni a Poleňce*, Praha 1896.
- Alexej MIKULÁŠEK, *Mravoučná povídka „pro dívky a přátele jejich“ a její funkce (v kontextu školní slovesné kultury dětí a mládeže 19. století)*, rigorózní práce, Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity: Katedra českého jazyka a literatury, vedoucí práce: Miloš Zelenka, České Budějovice 2013.
- Peter MRÁZ, *Poetika príležitostnej poézie Bohuslava Tablica a Jána Hollého*, Bratislava 2010.
- Jana NECHUTOVÁ, *Vzdělanost a křesťanské učení*, in: AURELIUS AUGUSTINUS, *Křesťanská vzdělanost. De doctrina christiana*, Praha 2004, s. 11–37.
- Marek NEKULA, *Kamenné a literární panteony*, *Dějiny a současnost* 36, 2014, č. 1, s. 10–13.
- Martin NODL, *Dějepisectví mezi vědou a politikou. Úvahy o historiografii 19. a 20. století*, Praha 2004.
- Mojmír OTRUBA (ed. Dalibor DOBIÁŠ), *Hledání národní literatury*, Praha 2012.
- Vladimír PAPOUŠEK, *Pojetí „new history“ S. Greenblatta a problematika literární historie*, *Česká literatura* 50, 2002, č. 4, s. 371–382.
- Vladimír PAPOUŠEK, *Spontánnost, manipulace, literární kánon a dobový horizont*, *Česká literatura* 54, 2006, č. 2–3, s. 103–112.
- Vladimír PAPOUŠEK, *Strategie a kanonizace*, in: TÝŽ – Petr A. BÍLEK, *Cosmogonia. Alegorické reprezentace „všeho“*, Praha 2011, s. 93–98.

- Vladimír PAPOUŠEK – Dalibor TUREČEK, *Hledání literárních dějin*, Praha – Litomyšl 2005.
- Lucie PEISERTOVÁ, *Květomluva Karla Slavoje Amerlinga*, in: Stanislava FEDROVÁ – Alice JEDLIČKOVÁ (edd.), *Legends a mýty české a slovenské literatury*, Praha 2008, s. 33–49.
- Antonín PEŠEK, *Doslov*, in: Johann Gottfried Herder, *Listy na podporu humanity*, Praha 2003, s. 189–257.
- Josef POLIŠENSKÝ – Ella ILLINGOVÁ, *Jan Jeník z Bratřic*, Praha 1989.
- Roman PRAHL, *Malovaný Slavín zvěčnělých a žijících*, *Dějiny a současnost* 36, 2014, č. 1, s. 14–18.
- Martin C. PUTNA, *Obrazy z kulturních dějin ruské religiozity*, Praha 2014.
- Robert B. PYNSENT, *Máchův Máj a Umělohomotný třípokoj Petry Hůlové*, in: Aleš HAMAN – Radim KOPÁČ (edd.), *Mácha redivivus (1810–2010). Sborník ke dvoustému výročí narození Karla Hynka Máchy*, Praha 2010, s. 214–230.
- Jiří RAK, *Bývali Čechové. Historické mýty a stereotypy*, Jinočany 1994.
- Jiří RAK, *Dějiny opravdu vlastenecké. Obrozenský historismus bez Kosmy*, *Dějiny a současnost* 30, 2008, č. 12, s. 41–43.
- Jiří RAK, *Věda nebo osvěta*, in: Kateřina BLÁHOVÁ – Václav PETRBOK (edd.), *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století*, Praha 2004, s. 181–188.
- Jiří RAK, *Zachovej nám, Hospodine. Češi v Rakouském císařství 1804–1918*, Praha 2013.
- Svatava RAKOVÁ, *Místa paměti na přelomu tisíciletí. Výzvy a proměny jednoho konceptu*, in: Milan HLAVAČKA – Antoine MARÉS – Magdaléna POKORNÁ (edd.), *Paměť míst, událostí a osobností. Historie jako identita a manipulace*, s. 22–32.
- Josef RANK, *Josef Franta Šumavský. Nákras životopisný*, *Pražské noviny* 34, 1858, č. 6, s. 2–3; č. 7, s. 3; č. 8, s. 2–3; č. 8, s. 2–3.
- Václav RYNEŠ, *Josef Dobrovský a český jihozápad*, *Acta regionalia*, 1969, sv. 2, s. 163–175.
- Ziauddin SARDAR, *Thomas Kuhn a vědecké války*, Praha 2001.
- Petr SGALL – Jiří HRONEK, *Čeština bez příkras*, Praha 2014².
- Václav SPĚVÁČEK, *Karel Slavoj Amerling*, Klatovy 1962.
- Antonín ŠKARKA, *Epos o Krokovi – poslední romantické falzum z rodiny RKZ?*, *Česká literatura* 15, 1967, s. 360–366.

- Karel ŠÍMA, *Národní slavnosti šedesátých let 19. století jako performativní akty konstruování národní identity*, *Český časopis historický* 104, 2006, č. 1, s. 81–109.
- František ŠMAHEL, *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002.
- František ŠMEJKAL, *Klíč snů*, in: Jana ŠMEJKALOVÁ (ed.), *Jindřich Štyrský, Sny 1925–1940*, Praha 2003, s. 119–138.
- Vladimír ŠTĚPÁNEK, *Karel Hynek Mácha*, Praha 1984.
- Jiří ŠUBRT: *K otázce historického vědomí (Úvodem)*, in: TÝŽ (ed.), *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu. Teorie a výzkum*, Kolín 2010, s. 7–9.
- Josef TÁBORSKÝ, *Reformní katolík Josef Dobrovský*, Brno 2007.
- Zofia TARAJŁO-LIPOWSKA, *Snahy o sblížení národů na salonní půdě. Honorata z Wiśniowských Zapová a český salon*, in: Helena LORENZOVÁ – Taťána PETRASOVÁ (edd.), *Salony v české kultuře 19. století*, Praha 1999, s. 108–115.
- Karel TEIGE, *Revoluční romantik Karel Hynek Mácha*, in: TÝŽ (ed.), *Ani labuť ani Lůna. Sborník k stému výročí smrti K. H. Máchy*, Praha 1936.
- František TEPLÝ, *J. Dobrovský v Chudenicích*, Klatovy b. d.
- Hynek TEŠNAR, *K pravopisným polemikám v 1. polovině 19. století*, *Naše řeč* 83, 2000, č. 5, s. 243–252.
- Alfred THOMAS, *Sadomasochistický národ. Umění a sexualita v české literatuře 19. století*, in: Václav PETRBOK (ed.), *Sex a tabu v české kultuře 19. století*, Praha 1999, s. 172–184.
- Václav TILLE, *České pohádky do roku 1848*, Praha 1909.
- Dušan TŘEŠTÍK, *Myslití dějiny*, Praha – Litomyšl 1999.
- Dušan TŘEŠTÍK, *Mýty kmene Čechů (7.-10. století). Tři studie ke Starým pověstem českým*, Praha 2008.
- Dalibor TUREČEK, *Biedermeier a současná literárněvědná bohemistika*, in: Helena LORENZOVÁ – Taťána PETRASOVÁ (edd.), *Biedermeier v českých zemích*, Praha 2004, s. 386–393.
- Dalibor Tureček, *Doptávání po metodě dějin literatury*, in: Vladimír PAPOUŠEK – D. TUREČEK (edd.), *Hledání literárních dějin*, Praha – Litomyšl 2005, s. 9–34.
- Dalibor TUREČEK, *Co se Strakonickým dudákem (ještě) dnes aneb Od rozpaků k apologii čili malá exkurze Tylovým textem vůbec a postavou Švandy zvlášť*, in: Petr ŠTĚDRONĚ (ed.), *Josef Kajetán Tyl, Strakonický dudák*, Brno 2006, s. 3–7.
- Dalibor TUREČEK, *Kamarýt marginálním básníkem? K mechanismu stanovování historické hodnoty básnického díla*, in: František KREJČA (ed.), *Josef Vlastimil*

Kamarýt. Život, dílo, doba, Velešín 2007, s. 159–166 = Dalibor TUREČEK, *Kamarýt marginálním básníkem? K mechanismu stanovování historické hodnoty básnického díla*, in: TÝŽ (ed.), *České literární romantično. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*, Brno 2012, s. 230–238.

- Dalibor TUREČEK, *Krajina jako mytologický prostor: „Předzpěv“ ke Kolářově Slávy dceři*, in: Petr KOMENDA – Lenka MALINOVÁ – Richard ZMĚLÍK (edd.), *Místo – prostor – krajina v literatuře a kultuře*, Olomouc 2012, s. 121–130 = Dalibor TUREČEK, *Krajina jako mytologický prostor: „Předzpěv“ ke Kolářově Slávy dceři*, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*, Brno 2012, s. 145–154.

- Dalibor TUREČEK, *Máchova báseň Čech*, *Česká literatura* 59, 2011, č. 4, s. 501–527 = Dalibor TUREČEK, *Máchova báseň Čech*, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*, Brno 2012, s. 193–217.

- Dalibor TUREČEK, *Povaha a způsob existence kánonu národní literatury (na příkladu českého 19. století)*, in: Jan WIENDL (e.), *Literatura a kánon*, Praha 2008, s. 53–72.

- Dalibor TUREČEK, *Synopticko-pulzační model českého literárního romantična*, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*, Brno 2012, s. 92–142.

- Josef VÁLKA, *Cesta k vědecké historiografii?*, in: Jiří HANUŠ – Radomír VLČEK (edd.), *Historik v proměnách doby a prostředí 19. století*, Brno 2007, s. 15–47.

- Jiří VESELÝ, *Český překlad od středověku do národního obrození*, in: Milan HRALA (ed.), *Kapitoly z dějin českého překladu*, Praha 2002, s. 11–29.

- Jiří VESELÝ, *České překlady z německy psané literatury. Překlady z doby obrozenské*, in: Milan HRALA (ed.), *Kapitoly z dějin českého překladu*, Praha 2002, s. 125–135.

- Viktor VIKTORA, *Povídka Aloise Vojtěcha Šmilovského*, in: TÝŽ (ed.), *Perla v hrubé kazajce*, Klatovy 2005, s. 33–36.

- Vít VLNAS, *Panovnický cyklus Antonína Machka: „biedermeierský“ historismus mezi barokem a romantikou*, Helena LORENZOVÁ – Taťána PETRASOVÁ (edd.), *Biedermeier v českých zemích*, Praha 2004, s. 49–70.

- William K. WIMSATT – Monroe C. BEARDSLEY, *Intencionální klam, Revolver revue*, 2004, č. 55, s. 151–162.

- Michal WÖGERBAUER, *Vernakularizace – alternativa ke konceptu národního obrození?*, *Česká literatura* 56, 2008, č. 4, s. 461–490.

PŘÍLOHY

1. Frantovy práce vydané samostatně

Doplňuji a upravuji seznam Frantových prací v knižní podobě, jež sepsal Miloslav Kaňák:⁴³⁴⁾

- *Zastaralé fromy českého slovesa vysvětlené*, Praha 1829.
- *Slovanka. Sbíрка národních pověstí I. Květomluva*, Praha 1833 (sepsal Karel Slavoj Amerling, vydal Josef Franta Šumavský).
- *Zpráva*, in: *Obraz jasných nebes s krátkým popsáním nebeských těles čili krátké poučení o hvězdách a jejich běhu od Norberta Vaňka*, Praha 1836, s. 1-2.
- *Sebrání českých písní, složených od Jana Svobody, od jednoho úda dobročinného ústavu v hudbu uvedených*, Praha 1836 (Frantova účast).
- *Život Jana Augusty staršího a správce jednoty bratrské v Čechách*, sepsal Jan Blahoslav, Praha 1837 (vydal Franta).
- [*Rodina Bohovědných z Dolan aneb obraz křesťanského obcování v předivných případnostech a strastech života*, Praha 1837 – autorem J. M. Rödlinger, jako vydavatel uveden Josef Mírumil Pohořelý, Frantovo autorství dubiózní].
- *Kurzgefasste Grammatik der böhmischen Sprache zum Selbstunterricht mit beständiger Rücksicht auf die deutsche Sprache*, Prag 1838 (spoluautorem Norbert Vaněk).
- *Školka čili prvopočáteční, praktické, názorné, všestranné vyučování malých dětí k věcnému vybroušení rozumu a ušlechťení srdce s navedením ke čtení, počítání a rejsování pro učitele, pěstouny a rodiče od Jana Svobody*, Praha 1839 (Frantova účast).
- *Praktischer Theil zur böhmischen Grammatik oder böhmisch-deutsche Sprechübungen und Übersetzungsaufgaben*, Abteilung 1 + 2, Prag 1840.
- *Otčenáš slovanský ve čtyřech nářečích, aneb krátké navedení ke čtení slovanskému, totiž ruskému, ilyrskému, českému a polskému*, Praha 1840.

⁴³⁴⁾ KAŇÁK, Josef Franta Šumavský. *O životě a díle obrozenského pracovníka s ukázkami z jeho tvorby*, Praha 1975, s. 263–265.

- *Libušin soud. Nejstarší památka literatury české s německým překladem (Libuša's Gericht)*, Praha 1840 (vydal Franta).
- *Holoubek z Šmidových povídek*, Praha 1840.
- *Prokop Opatrný, aneb dobrá rada v potřebě*, Praha 1841 (vydal Franta).
- *Malá čítanka s několika abecedami jakož i navedení ke čtení a k pravopisu*, Praha-Hradec Králové 1841.
- *Viktorína Kornela ze Všehrd Knihy devatery o práviech a súdiech i o dskách země české*, Praha 1841 (vydal Václav Hanka a Franta, úvod napsal František Palacký).
- *Deutsch-böhmisches Wörterbuch I A–J*, Praha 1844 (spolu s Josefem Jungmannem).
- *Navedení ke čtení bez abecedy a k pravopisu bez psaní anebo opozdilý předchůdce Malé čítanky*, Praha 1845.
- *Přirovnání českého slovesa k latinskému*, Praha 1845.
- *Já budu zpívat jako Čech. Přednáška k členům Žofínské akademie*, Praha 1845.
- *Deutsch-böhmisches Wörterbuch II K–Z*, Praha 1846 (spolu s Josefem Jungmannem).
- *Česká i německá mluvní cvičení. Böhmisch-deutsche Sprachübungen*, Praha 1846.
- *Proč se mají chovanci Žofínské akademie v českém jazyku vyučovati?*, Praha 1846.
- *Mluvní cvičení*, Praha 1846.
- *Sedlákům českým studentstvo pražské*, Praha 1848 (leták – Frantův podíl na jeho stylizaci).
- *Milí vesničané a bratři*, Praha 1848 (leták – spolu s Emanuelem Arnoldem).
- *Malý Čech a Němec, čili prvopočáteční české a německé cvičení k mluvení*, Praha 1850³, 1853⁴ (Frantova účast + úvod).
- *Jazyk slovanský čili Myšlenky o všeslovanském jazyce písemném*, Praha 1851.
- *Česko-německý slovník. Böhmisch-deutsches Wörterbuch*, Praha 1851.
- *Malý čtenář čili čítanka pro malé děti od Jana Svobody*, Praha 1851⁴ (Frantova účast).
- *Slovník všeslovanský s přidanými významy německými. Slawisch-deutsches Wörterbuch*, první a druhý sešit, Praha 1852.
- *Příspěvek k lepšímu poznání slovanského slovesa a jeho poměru ke greckému*, Praha 1852.
- *Slovo o řecké mluvnici. Ein Wort über griechische Sprachlehren*, Praha 1852.

- *Příspěvek k slovanskému jazykozpytu*, Praha 1853.
- *Důležité slovo o koncovkách -ný a -ní u přídavných*, Praha 1854.
- *Elementarunterricht*, Praha 1854.
- *Úvaha o skladbě jazyka českého prof. Martina Hattaly*, Praha 1855.
- *Kapesní slovník českého a německého jazyka*. Díl německo-český. *Taschenwörterbuch der böhmischen und deutschen Sprache*, Praha 1855.
- *Slovar četyr jazykov, slověnskago, greckago, latinskago i německago*, Praha 1855.
- *Dobrým přátelům na venek, ale v Praze se to může také čísti*, Praha 1856 (rýmovaná novoroční gratulace s žádostí o finanční podporu na nový časopis).
- *Slovník jazyka slovanského šesti hlavních nářečí: ruského, bulharského, starocírkevního, srbského, českého, polského*. Část první německo-slovanská. *Wörterbuch der slawischen Sprache in den sechs Hauptdialekten*, Praha 1857.
- *Kapesní slovník jazyka českého i německého*. Díl česko-německý. *Taschenwörterbuch der böhmischen und deutschen Sprache*. Böhmisch-deutscher Theil, Praha 1859 (doplnil Josef Rank).
- *Kapesní slovník jazyka českého i německého, dle Josefa Franty Šumavského a mnoha jiných sestavil Josef Rank*. Díl německo-český. *Taschenwörterbuch der böhmischen und deutschen Sprache*. Böhmisch-deutscher Theil, Praha 1860.
- *Neues Taschenwörterbuch der böhmischen und deutschen Sprache*, Praha 1871.
- *Nový slovník kapesní jazyka českého i německého*, Praha 1875.
- *Neues Taschenwörterbuch der böhmischen und deutschen Sprache*, Praha 1879.
- *Nový slovník jazyka českého i německého*. *Neues Taschenwörterbuch der böhmischen und deutschen Sprache*, Praha 1882.
- *Nový slovník kapesní jazyka českého i německého dle Jungmanna, Šumavského a jiných*, Praha 1887.
- *Pohádka o krásné zence. Dle národního vypravování povídána od Josefa Franty Šumavského*, Praha 1919 (vydala Marie Majerová).
- *Mé mládí*, Klatovy 1940 (editovali Karel Polák a Josef Biskup).

2. Frantovy příspěvky v časopisech, sbornících a almanaších

Doplňuji a opravuji seznam Frantových časopiseckých příspěvků, jež sepsal Miloslav Kaňák.⁴³⁵⁾

- Časopis českého museum:

Přirovnání českého slovesa k latinskému od Franty Šumavského (19/1845, sv. 1., s. 32–42); *Příspěvek k lepšímu poznání slovanského slovesa a jeho poměru ke greckému* (25/1851, sv. 4., s. 42–61);

Příspěvek k slovanskému jazykozpytu (27/1853, sv. 2., s. 304–319).

- Časopis Společnosti vlastenského museum v Čechách:

Literární zprávy z Dalmatska. Od prof. Kucharského (3/1829, sv. 4., s. 122–130).

- Čech:

Původ a jméno Bojův, Moravanův a Čechův (1/1832, s. 26–32).

- Čechoslav:

Nápisy (1/1830, č. 2., s. 29);

Anna a Stanislav z Kunovy Osvětimovi (z Jašovského) (1/1830, č. 2., s. 15–44);

Zlý osud (1/1830, č. 3., s. 5);

Jaksa z Měchova, kníže srbský (z Jašovského) (1/1830, č. 3., s. 7–34);

Plachá (1/1830, č. 3., s. 37);

Písňe národní (1/1830, č. 3., s. 51–55);

Pohružka (nová od J.V.F.) (1/1830, č. 3., s. 56);

Nápisy a povídky (1/1830, č. 3., s. 61);

Písňe od J.V.Franty (1/1830, č. 3., s. 47–48);

Něco o vzduchu a vzdušných míčech čili balónech (1/1830, č. 4., s. 49–56);

Barčín zrak (1/1830, č. 4., s. 58);

Ještě něco o listu na str. 8 vytištěném (1/1830, č. 4., s. 63);

Leona Potocká (z Jašovského) (2/1831, č. 6., s. 7–21);

Hospodářům a zahradníkům (2/1831, č. 7., s. 33–35).

- Česká včela:

Literární zprávy. Nejkratší navedení ke čtení, od Fr. Studeného (1/1834, č. 5., s. 40, č. 6., s. 47–48, č. 7., s. 55–56);

⁴³⁵⁾ KAŇÁK, Josef Franta Šumavský. *O životě a díle obrozenského pracovníka s ukázkami z jeho tvorby*, Praha 1975, s. 266–268.

Zpráva o zkoušce tří- i pětiletých dívek v opatrovně na Hradčanech (4/1837, č. 47., s. 373–374);

[*Nápisy od V.F.* (7/1840, č. 16., s. 61) – Frantovo autorství dubiózní];

Parochod a těsnopis (12/1845, č. 74., s. 297–299);

Zkouška z těsnopisu (12/1845, č. 75., s. 311);

Těsno-rychlopis profesora Hynka Jak. Hegra (14/1847, č. 53., s. 212).

• Jaré listy (ed. František Doucha, 1855):

Vrabec (s. 43);

Neposlušný pejsek (s. 43).

• Jindy a Nyní:

Basil Alexejevič Plavilščikov, kupec moskevský, knihkupec petrohradský, majitel knihtiskárny, knihového skladu a knihovny pro čtení (z Bulgarina) (1/1833, č. 1., s. 7–8);

Ústav pro hlídání dětí na Hrádku v Praze (1/1833, č. 3., s. 24).

• Krok:

Krok (1/1833, s. 3–8);

O počátku země české, o jejím nynějším položení a způsobu – z Pelcloy *Nové Kroniky české* (Frantovy poznámky a připomínky pod čarou, 1/1833, s. 9–14);

Hrad mlčení (z polského časopisu Rozmaitości Nr. I. 1832) (1/1833, s. 15–41).

• Květy české:

Literní zprávy: Úvod theoreticko-pratický k vyučování v počítání z hlavy, jakož základ k počítání s ciframi, od J. Zindla (2/1835, příloha č. 4., s. 69–71);

Počtářství (3/1836, příloha č. 13., s. 49–50);

Nová škola (3/1836, č. 15., s. 119–120);

Literní zpráva (česká abeceda aneb malého čtenáře knížka první, od K. Vinařického (5/1838, příloha č. 24., s. 93–94);

Zpráva o školce malých čili opatrovně u Karmelitánů na Malé Straně v Praze (6/1839, č. 25., s. 199);

Směs (6/1839, č. 26., s. 207);

Zpráva o školce na Hrádku v Praze (6/1839, č. 26., s. 207);

[*Trefil svůj na svého. Z netištěného spisu Jos. hraběte Ossolinského pod názvem „Strachy (strašidla)“* (7/1840, č. 2., s. 6–7) – Frantovo autorství dubiózní];

Na povšimnutí (8/1841, č. 105., s. 421);

Úplný německo-český Slovník (9/1842, příloha č. 21., s. 81);

[*Podolanka. Pověst dle pravdivého příběhu z Polského od F. J.* (9/1842, č. 29., s. 113–114, č. 30., s. 117–118, č. 31., s. 121–122, č. 32., s. 125–127, č. 33., s. 129–130) – Frantovo autorství dubiózní];

Úplný německo-český Slovník. Prací Josefa Franty Šumavského (9/1842, příloha č. 21., s. 81);

Proslov čtený od Franty Šumavského před zkouškou žáků Žofínské akademie dne 29. července (13/1846, č. 91., s. 363–364);

Na povšimnutí (13/1846, č. 105., s. 421–422);

Brousek jazyka (14/1847, č. 1., s. 4);

Brousek jazyka (14/1847, č. 5., s. 20);

Brousek jazyka (14/1847, č. 7., s. 28),

[*Brousek jazyka* (14/1847, č. 12., s. 48) – autor B. J., Frantovo autorství dubiózní],

Brousek jazyka (14/1847, č. 21., s. 84);

[*Brousek jazyka* (14/1847, č. 30., s. 163–164) – autor B. J., Frantovo autorství dubiózní];

Brousek jazyka (14/1847, č. 41., s. 163–164);

Zkouška v židovské opatrovně v Praze (14/1847, č. 53., s. 207–208);

Připomenutí a ohlášení (14/1847, č. 68., s. 272);

Brousek jazyka (14/1847, č. 72., s. 288);

[*Brousek jazyka* (14/1847, č. 81., s. 323–324) – autor Staroslav Novomil Písmena, druhdy spisovatel český, nyní učedník brusičský; Frantovo autorství dubiózní];

Brousek jazyka (14/1847, č. 107., s. 427–428);

[*Brousek jazyka* (14/1847, č. 113., s. 451–452) – autor nepodepsán, pouze jako Váš upřímný atd. atd.; Frantovo autorství dubiózní];

Brousek jazyka (14/1847, č. 122., s. 487);

To není brousek (15/1848, č. 35, s. 149–150);

Slovo ke sboru svatováclavskému (15/1848, č. 36, s. 157–158).

• Lípový věnec (ed. František Doucha, 1871):

Vrabec a vlaštovka (s. 256);

Neposlušný pejsek (s. 295).

• Lumír: *Zasláno o Všeslovanském slovníku* (1/1851, č. 42., s. 1008);

Zasláno o Všeslovanském slovníku (1/1851, č. 44., s. 1055–1056);

Zasláno. Die Tagesboten aus Böhmen 1855 (5/1855, s. 238);

Vojenský žert. Z upamatování starého vojáka. Z ruského Tadeáše Bulgarina (8/1858, č. 15., s. 338–341).

● Písně národní v Čechách (s nápěvy) – 1842–1845, seznam Frantových příspěvků v 3. díle tamtéž na s. 254:

Stesk (označ. 31, sv. 1., s. 72);

Upřímnost nad bohatství (označ. 50, sv. 1., s. 94);

Lítostivá služba (označ. 201, sv. 2., s. 104);

Pochybnost a nepochybnost (označ. 210, sv. 2., s. 116);

Nehoda (označ. 223, sv. 2., s. 126);

Sedlák furiant (označ. 283, sv. 2., s. 180);

Laciné bohatství (označ. 291, sv. 2., s. 188);

Trojí žalost (označ. 328, sv. 2., s. 217);

Poslední vzdechnutí Rozmařilovo (označ. 339, sv. 2., s. 225);

Staročeský přípitek (označ. 344, sv. 2., s. 228);

Věrná plečka (označ. 348, sv. 3., s. 12).

[Další písně z Klatovska od Formánka – 444, 448, III. str. 192; od Vlastimila Jáchyma – 44, 20, 21, 25, 40, 42, 57, 59, 60, 72, 84, 87, 89, 93, 112, 123, 134, 144, 180, 200, 208, 217, 254, 348, 430, 439, 441, 442, 460, 466, 489, 496, 497, III. str. 218 (p. 295); od Karla Štorcha – 2, 14, 20, 21, 25, 40, 47, 52, 59, 60, 61, 72, 87, 93, 112, 123, 134, 142, 144, 180, 200, 208, 213, 217, 236, 254, 348, 425, 439, 441, 442, 444, 448, 460, 461, 466, 489, 496, 497, III. str. 218 (p. 195); dále mnoho písní z Domažlic na Klatovsku, pak z rozličných míst v Berounsku, Plzeňsku, Klatovsku i Prácheňsku nalezené].

● Posel z Budče:

Proslov (1/1848, s. 1–10);

Otevřený list všem učitelům (1/1848, č. 3., s. 42–44);

Krátké navedení k pravopisu od Šumavského (1/1848, č. 4., s. 54–59);

Co dělá brousek? (1/1848, č. 5., s. 79–80);

To je prý také brousek (1/1848, č. 6., s. 94–96);

Česká hlavní škola v Praze (1/1848, č. 7., s. 109–112);

Co se tedy vykomisovalo? (1/1848, č. 9., s. 129–130);

Zkouška na hlavní škole staroměstské v Praze (1/1848, č. 11., s. 161–163);

Rozmluva o chlebě, mouce a obilí (1/1848, č. 15., s. 244–247, příloha č. 16., s. 268–271);

- Ctihodný Pane!* (1/1848, č. 16., s. 264);
- Všem českým p. p. učitelům* (1/1848, č. 17., s. 288);
- Zpráva od Šumavského* (1/1848, č. 18., s. 304);
- Malé navedení k přírodopisu* (1/1848, č. 20., s. 321-324, č. 31., s. 497-499);
- Něco o hvězdách* (1/1848, č. 20., s. 333-335, č. 27., s. 443-444);
- Oznámení* (1/1848, č. 20., s. 336);
- Jen dorozumění!* (1/1848, č. 24., s. 396-398, č. 30., s. 484-485);
- Literní zpráva* (1/1848, č. 26., s. 432);
- Naše zásady a snahy* (2/1849, č. 2., s. 27-29);
- S bolestí oznamujeme celému českému národu* (2/1849, č. 15, s. 231) – zpráva o úmrtí J. S. Presla;
- Navedení ku čtení z celých sad – poznámky* (2/1849, č. 16., s. 248);
- Libušin soud – Poznámenání k tomuto výkladu* (2/1849, č. 18., s. 279) – debata s Amerlingem;
- Jaroslav – Dodatek v archu 21. na str. 326 slíbený* (2/1849, č. 23., s. 363-368);
- Ohlášení* (2/1849, č. 26., s. 416).
- Rodinná kronika:
- Písně Pohltické* (1/1862, sv. 1., č. 12., s. 141);
- Z pozůstalých spisů Fr. Šumavského* (3/1863, sv. 3., č. 54., s. 17).
- Rozličnosti Pražských novin:
- [*Slza na hrob Dobrovského* (5/1829, č. 7., s. 1) – F.J.V., Frantovo autorství dubiální];
- [*Na hřbitově* (5/1829, č. 9., s. 8) – F.J.V., Frantovo autorství dubiální]
- Sámo:
- Sámo* (1/1832, s. 10-16);
- Várinka aneb červená krčma (Ruská událost z K.)* (1/1832, s. 17-53).
- Škola:
- Důležité slovo o koncovkách –ný a –ní přídavných* (2/1853, seš. 6., s. 28-30);
- Mluvnické paběrky* (3/1854, s. 293-298).
- Škola a život:
- Opravovatel* (3/1857, č. 2, s. 57-59) – odvolává se na Komenského a Jungmanna.
- Vlastimil:
- Promyslný posel, díl 1.: Lučba čili chemie řemeslní od Karla Slavoje Amerlinga* (1/1840, díl 1., sv. 1., s. 101-104);

Knihá od sv. Prokopa psaná čili Slovanské Evangelium v Remeši (1/1840, díl 1., sv. 2., s. 201–204);

Pohádka o krásné zémance. Dle národního vypravování povídána od Jos. Fr. Šumavského (1/1840, díl 2., sv. 1., s. 37–64);

[Zvířata na pouťi. Národní pohádka (1/1840, díl 3., sv. 1., s. 8–14) – text uveden bez autorova jména, podle Lenky Kusákové, Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830–1850), Praha 2012, s. 312, ale Frantovo autorství dubiózní];

Něco o hvězdách. Okus přednesení prostonárodního od Jos. Fr. Šumavského (1/1840, díl 3., sv. 1., s. 37–43);

[Bělínka. Stará pověst národní (1/1840, díl 3., sv. 1., s. 8–14) – text uveden pod zkratkou Wlad. R...., podle Lenky Kusákové, Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830–1850), Praha 2012, s. 312, ale Frantovo autorství dubiózní];

Pohádka o Jezinkách. Dle národního vypravování povídána od Jos. Fr. Šumavského (1/1840, díl 4., sv. 2., s. 169–175).

3. Textové přílohy

3.1 Ediční poznámky

Texty Frantovy poezie a prózy přepisují dnešní soustavou pravopisnou z roku 1993 i soustavou grafickou. V 1. polovině 19. století koexistovaly grafické sady starší fraktury (švabachu) a novější antikvy (latinky), funkčně přitom zvýznamňovaly určité žánrové formy.⁴³⁶⁾ Fraktura se užívala při otiskování jednak textů ve starších zábavnících, ale také textů historizujících povídek v nových zábavnících (*Leona Potocká* – v polském originálu se ale užilo latinky) nebo překladů z němčiny (*Holoubek*). Antikvou se tiskla původní českojazyčná tvorba. Vycházím ze základního edičního principu, formulovaného v příručce *Editor a text*,⁴³⁷⁾ jenž spočívá v **obměňování pravopisu s ponecháním zvuku** tak, aby byl **uchovány vlastní autorovy jazykové kvality**, byť možné z dnešního hlediska považované za zastaralé nebo neobvyklé. Proto zachovávám dobové jazykové jevy foneticko-fonologické, morfologické, syntaktické i lexikální.

Frakturu (švabach) přepisují podle edičních pravidel antikvou (latinkou). Důsledně užívám zásady Dobrovského analogického pravopisu a dalších pravopisných reforem 40. let 19. století, proto píše „v“ místo „w“, „j“ místo „g“, „ř“ místo „j“, „aj“ místo „ay“, „ej“ místo „ey“, „š“ místo „ss“, „ou“ místo „au“ a „u“ místo počátečního „v“.

V počátcích národního hnutí neexistovala jediná kodifikace jazykové normy, protože jazykové poměry byly neustálené. Ponechávám proto prvky několikerých norem, jež se v 1. polovině 19. století vzájemně prolínaly:

1) Prvky barokní češtiny, dnes pocíťované jako obecněčeské, a tedy nespisovné: „ej“ místo dnes náležitého „ý“, „ou“ místo „ú“ v př. , dále náslovnou (protetickou) hlásku „v“, úžení „í“ nebo „ý“ místo „é“, absolutní koncovkou původně duálovou „-ma“.

2) Prvky češtiny předbělohorské doby, tzv. veleslavínské češtiny 16. století, již popsal Dobrovský a za normu ji učinila generace Jungmannova: genitiv plurálu

⁴³⁶⁾ L. KUSÁKOVÁ, *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830–1850)*, Praha 2012, s. 255–256.

⁴³⁷⁾ *Editor a text*, Praha 1971, s. 137–170.

maskulina „-ův“, plusquamperfektum, nesklonné transgresivy (přechodníky) a zastaralé valence.

3) Prvky Jungmannova programu vysoké, experimentální češtiny (hochböhmisches) s komplementárními sklony archaizujícími a neologizujícími: nominativ plurálu maskulina inanimata s koncovkou „-ové“, inverzní slovosled, básnické figury a tropy, opisy, opakování a paralely.

Dnešní normě přizpůsobuji psaní velkých písmen („hurisky“ místo „Hurysky“, „stebenský“ místo „Stebenský“, „sultánův“ místo „Sultánův“, „českým“ místo „Českým“), ruším je na počátku jednotlivých veršů, neuvodují-li nový větný celek nebo nenáleží-li slovu, které píše s velkým písmenem.

Částici „-li“ píše odděleně „bude-li“ místo „budeli“, „nepůjdeš-li“ místo „nepůjdešli“, „víš-li“ místo „víšli“, taktéž předložku se jmény „ode mne“ místo „odemne“, kondicionálové složeniny: „já bych“ místo „jábych“, „jak by“ místo „jakby“, „kdož by“ místo „kdožby“, „která by“ místo „kteráby“, „nerad bych“ místo „neradbych“, „potoky by“ místo „potokyby“, „zdaž by“ místo „zdažby“ atd., dále kondicionálové „jako by“, nevztahuje-li se na celou větu: „jako by jim panský poručeti chtěla“ místo „jakoby [...]“,

Dohromady píše kontaktovou příklonku „tě“, příslovečné spřežky: „avšak“ místo „a však“, „dovnitř“ místo „do vnitř“, „nato“ místo „na to“, „nahlas“ místo „na hlas“, „najednou“ místo „na jednou“, „na zítř“ místo „na zítří“, „polevu“ místo „po levu“, „vlevo“ místo „v levo“, „vpravo“ místo „v pravo“, „zticha“ místo „z ticha“ atd., spojky „jakmile“ místo „jak mile“, „jestliže“ místo „jestli-že“ atd., substantivní a adjektivní kompozita: „sebemenší“ místo „sebe menší“ atd..

Normalizuji tvary slovesa „být“ se zvláštní alternací absence a přítomnosti protetické joty: „jsem“ místo „sem“ atd.,

Vypouštím apostrof u přičestí minulého a 1. nebo 3. osoby plurálu indikativu přítomnosti: „vrh se“ místo „vrh' se“.

Normalizuji psaní „y“ – „í“, „ý“ – „ě“: „brzičko“ místo „brzyčko“, „nn“ – „n“: „denice“ místo „dennice“, ponechávám „zlatorounný“. Píše citoslovečné zvolání „aj“ místo „ai“.

Ponechávám pravopis cizích slov, zachycuje-li dobovou výslovnost nebo autorův osobitý úzus: „anjel“, „arábský“, „balsam“, „fincký“, „Mece“, „Rusinsko“. Pravopis upravuji pouze v jednom případě: „hurisky“ místo „Hurysky“.

Kvantitu hlásek upravuji pouze v případech, kdy kodifikace zaostávala za vývojem normy spisovného mluveného jazyka. Proto krátím „*nikdy*“ místo „*nikdý*“, „*podle*“ místo „*podlé*“, „*vedle*“ místo „*vedlé*“; dloužím „*nabytí*“ místo „*nabyti*“, „*nalézt*“ mimo „*nalezť*“, „*vyvést*“ místo „*vyvest*“, „*prohlédnout*“ místo „*prohlednout*“, ale ponechávám zúžené „*vyhlídnout*“ atd.

V ostatních případech rozdílno kvatitu hlásek, včetně kolísání ponechávám: „*blankýt*“, „*dirka*“, „*dvěře*“ i „*dveře*“, „*hybou*“, „*klénot*“, „*kyvne*“, „*mílo*“, „*myšlénka*“, „*naušnice*“, „*ochrance*“, „*právil*“, „*slíčná*“, „*umysl*“, „*usta*“,

Respektuji hláskovou kvalitu, proto ponechávám odlišné souhlásky: „*čtyry*“, „*konský*“, „*materské*“, „*papršky*“, „*poškvrna*“, „*starec*“ atd. Zachovávám archaickou, resp. lidovou diftongovanou artikulaci zadního, tvrdého „y“ jako „ej“: „*modrookej*“, „*pejcha*“, „*smejšleti*“, „*stejskat*“, „*tejrati*“, „*zmejlití*“ atd. Ponechávám rozkolísané psaní „*ř*“ / „*ej*“ po sykavkách: „*zřítřř*“ / „*zejtřř*“, „*zřitra*“ / „*zejtra*“, „*zřitřejšř*“ / „*zejtřejšř*“. Zachovávám odlišné psaní „*ou*“ místo „*ú*“ a naopak: „*boujný*“, „*korou*“, „*okazovat*“, „*oučinkoval*“, „*ouklady*“, „*oulisná*“, „*oumysl*“, „*ourok*“, „*outlá*“, „*outočistě*“, „*ouzký*“ apod., dále náslovné „*v*“: „*vorat*“. Respektuji úžení nadměrné: „*večír*“, i nedostatečné: „*juž*“.

Odstraňuji nevyslovované hlásky, proto píši: „*přece*“ místo „*předce*“. Respektuji odlišnou výslovnost: „*cný*“ ve významu „čestný“, „*braň*“ s kolísáním ve významu „zbraň“, dále „*mha*“ a v dalších tvarech „*mze*“, skupinu „*-stkv-*“ ve slovech „*nejstkvělejšř*“, „*vzestkví*“, „*stkvěl*“.

Měkčím tvrdé zakončení původně i-kmenových feminin (vzoru *kost*): „*obět*“ místo „*oběť*“.

Osobní zájmena s počátečním „*j-*“ píši po předložkách vždy s „*ň-*“.

Normalizuji psaní genitivní vazby předložky „*z*“ na místo „*s*“: „*z huby*“ místo „*s huby*“, „*z nebes*“ místo „*s nebes*“, „*z prstu*“ místo „*s prstu*“, „*z očí*“ místo „*s očí*“, „*z vozu*“ místo „*s vozu*“, „*z výšky*“ místo „*s výšky*“ atd., dále psaní předpon „*s*“, „*z*“ a „*vz*“: „*nazpět*“ místo „*naspět*“, „*sbor*“ místo „*zbor*“, „*sdělovat*“ místo „*zdělovat*“, „*strávit*“ místo „*ztrávit*“, „*zkroušeně*“ místo „*skroušeně*“, „*zpozoroval*“ místo „*spozoroval*“, „*způsobil*“ místo „*spůsobil*“, „*vzhůru*“ místo „*zhůru*“, „*zřiknout*“ místo „*zřiknout*“, „*vznášet*“ místo „*snášet*“, „*vzpamatoval*“ místo „*zpamatoval*“, ponechávám „*sprostý*“ v dnešním významu „prostý, chudý“, dále „*vzteklíce*“ místo „*zteklice*“ atd. Ponechávám nevokalizovanou předponu: „*ssadit*“, a archaické vazby „*s půlnoci*“ a příslovečnou spřežku „*shůry*“.

Morfologii jmen a sloves zachovávám. Respektuji koncovku „-í“ u nominativu plurálu maskulin: „*lotřít*“, „*-ové*“ u neživotných maskulin: „*měsíkové*“, „*nábožní hlasové*“, „*vrchové*“, „*zrakové*“, absolutní koncovku „-ách“ u substantiv: „*ve snách*“, „*v sadách*“ ve významu „v sadech“, dále koncovku „-ův“ u genitivu plurálu maskulin: „*poutníkův*“, dále tvary hyperkorektní: „*díkami*“, „*vlasmi*“, „*zubami*“, či archaické a-kmenové mužské: „*vládkami*“ a duálové: „*s roztaženými křídly*“, „*s nima*“, dále redukované „*s očma*“ místo „*s očima*“ a odlišné sklonění „*byla vážná, bledé tváří*“.

Nezasahuji do odlišné dvoj- a trojvýchodnosti adjektiv, ponechávám složené tvary posesivních adjektiv, nesklonná zájmena „*její*“, „*jenž*“ a „*ježto*“: „*loupežníci, jenž u nás přenocovali*“ atd.

Normalizuji tvary zájmen „*on*“, „*ona*“, „*oni*“, „*ony*“ podle současné normy.

Respektuji nesložené tvary přívlastňovacích zájmen: „*mojich*“, „*svojich*“.

Zachovávám participia „-nu-“: „*vzkřiknula*“, „*zhlídnul*“ atd., imperativ „*píme*“ či archaický tvar imperativu pro 2. a 3. osobu: „*zpomoziž*“, kolísání ve 3. osobě singuláru: „*stoupť*“, 3. osobě plurálu „*blížejt*“, „*držejt*“, „*honějt*“, „*povolejt*“, „*připravějt*“, „*ustrojejt*“ apod., archaickou koncovku u kondicionálu: „*kdybychme*“. Ponechávám starší tvary přechodníků pro neutra: „*slunce [...] nezacházeje*“. Toleruji slovesné tvary, na jejichž podobu měla vliv hlásková analogie: „*zasil*“.

Uchovávám shodu „*kvítky omládaly*“, „*ty slova*“, „*rozmilé těla*“, „*světla se leskly*“, „*tyto ubožátka*“, „*zašuměly křídla*“,

Nechávám infinitivní koncovku „-ti“, „-ci“.

Zásadně zachovávám větněskladebnou podobu textů, pořádek slov, archaické nebo kontaminované vazby, ponechávám i nenáležitě užití přívlastňovacích zájmen.

Ponechávám interpungování středníkem, neuvozuje-li mechanicky druhou část přímé řeči. Upravuji nadměrné interpungování čárkou, proto čárku ruším před slučovacími spojkami (a, i). Respektuji vtahování podmětu do přechodníkové konstrukce. Dvojtečku nahrazuji středníkem. Pomlčku nahrazuji čárkou tam, kde mechanicky nahrazuje čárku nebo tečku. Vykřičník ruším po vokativech, imperativech, zvoláních a citoslovcích, po nichž se psalo malé písmeno, protože se nepociťoval tak výrazný intonační předěl jako dnes. Otazník ruším v nepřímých otázkách. Uvozovky píše tam, kde je naznačena přímá řeč.

3.2 Textová příloha č. 1 – Václav Čechorod Pešina: *Bohužel! Bohužel!*

Slávie! v nejtrpčí hoře uvržená, rouškou želu si přioděj!
Čechie! hvězda Tvá nejstkvělejší s nebe Tvého spadla! –
Tvého Dobrovského tu: ach již není! – ! – ! –
Usnul v Pánu.
Bůh oslav duši Jeho, jak On oslavoval vlasti.
Umřel v středu Slávie,
v srdci krajin, v kterých věhlasně oučinkoval.
Rodem z Uher,
v důstojnosti umístěn v Moravě,
slavně oučinkujícím životem do nejvyššího velebného stáří
kvetl a zářil v Čechách,
a v poslední době Svého velecenného žití
do srdce Čecho-Slávie,
kde jako literátor počal,
tu také, tu skonál.
Tu leží mezi Harkenfeldem a Bajrem
Slávie ctiteli!
Vyplniž se nad Ním proroctví Danielovo: XII. 3.,
By se stkvěl, hvězda na nebi
jak jí byl
slavnou na zemi.

3.3 Textová příloha č. 2 – F. J. V. [= Josef Franta Šumavský?]: *Slza na hrob Dobrovského*

Omnes eodem cogimur; omnium
versatur urna serius ocius
sors exitura, et nos in aeternum
exilium impositura cymbae.

Proč se havran nad Vltavou vznáší,
přiletěv z odlehlé dalekosti;
jakou zprávu k Šumavě přináší? –
Ach to zpráva smutku a žalosti!

Kamo patřím, všudy slzy kanou,
srdce povzdychuje stísněně;
smutně větry od Moravy vanou
do Čechie, k sestře milené:
že je lodí pozbavená vesla,
do hrobu že hlava Čechů klesla!

Zalkej Praho! zašlo Slunce tvoje;
lkejte hory, doly kolem Prahy!
Češi! proměňte své oči v zdroje,
smrt vám vzala poklad veledrahý.
V celé vlasti zněte truchlozpěvy,
ode jihu až tam k severu;
kdekoliv se zvuk slovanský jeví,
od Uralu až za Jizeru:
zastří, Slávo! rouchem svoje líce,
Dobrovského již zde není více.

Leč co pravím? Jest! A věčně bude
ve paměti všech Slovanů žije;
jméno Jeho oslaví se všude,
věnce slávy budou se mu vítí!

Země studená jen popel chová,
duch se vznesl v nebes výšiny;
kde mu opět vzejde záře nová
nad oblohou v Uměn svatyni:
tam zrak Jeho bystrý bude dále
jasnou pravdu zírat neustále.

Zplodilo Tě lůno hrdé Tatry;
v Čechách pověst Tvoje vyrůstala;
dokonal jsi pouť svou mezi bratry:
sestra Morava Tě pochovala.
Kéž mi přáno nad hrobem Tvým lkáti,
a jej skropit slzou vděčnosti;
v celé vlasti české povídati
zásluhy Tvé, a Tvé vlastnosti! –
Oplač, vlasti! opláč Syna svého!
Bože! přijmi k sobě duši Jeho!

3.4 Textová příloha č. 3 – Josef Vojtěch Sedláček: *Óda na smrt Dobrovského*

Tečte slzy! Ach! již není Dobrovského více!
Zastři rouškou smutku tvář svou, dcero Slávie!
Nastojte! již zhasla tato slavná Čechův svíce,
Dobrovský, náš český Nestor, ach! již nežije.
Zavzni troubo smutku k Tátrám, k Haemu, ke Kaukazu,
Od Labe až k Dvíně, od Balticka k Adrii,
hlava Slávu klesla pod jhem Osudova kázu,
s jehož pádem naděje tak mnohé pomijí.
Ten jenž vzkřísil život Čechů, ach! již leží v hrobě:
národ pak by neměl lkát pod ztrátou národní?
Ten jenž cítil vroucí lásku pro Slávii v sobě,
neměl by snad vděčných nalézt pamětníků v ní?
Ó! smrt jeho pohne srdcem slovanského světa,
želet bude Krakov, Varšava i Petrohrad:
nad odchodem, zásluhami vznešeného kmeta,
jehož krásný život hbitě mrazem ledna zvad,
želet budou – a však také jeho jméno slavit,
jeho slavné zásluhy až k hvězdám vynesou:
v jeho spisech věčně kochat budou se a bavit,
budou žehnat Slovana, jenž oslavil vlast svou,
to Vám budiž útěchou, Vy Čechové a Bratří!
Kteří vroucně pracujete pro vlast, pro jazyk:
Čest ta, která zásluhám o vlast a jazyk patří,
teprv vzeštkví nad hrobem, a z prachu vezme vznik.

3.5 Textová příloha č. 4 – Terezie Lichtenberková: *Kvítko na hrob Dobrovského*

Česká Umka kvílí hořkým želem,
žalost cítí všechna Čechie;
zašla hvězda nade jejím čelem,
Dobrovský, ach! ten již nežije.
Po něm hořekuj, ty Čechu vděčný,
odchod jeho jest od nás již věčný.

Matka česká ač jej nezrodila:
k Čechům přece svůj cit přiložil;
jej i česká Umka políbila,
a on jí jen pracoval a žil;
na oltář jí vroucně oběť dával,
ním i cizinec jí poctu vzdával.

V náruč laskavě jej přivinula –
na srdce jej Vlast ním slavená;
ním se v potomstvu k ní láska zdmula,
nímž i cizinec ji ctí a zná.
Lkát-li nemá pro milence svého?
Slzou kropit kvítky hrobu jeho?

Jasně na obzoru českém zašlo
Slunce – jej Morava zastřela –
kdež vše unavení pokoj našlo –
jenjen v lůno tmavé zavřela;
duch však nade hrobem žítí bude
ctná i paměť v srdcích Čechů všude.

Ty, jenž vznesl si se do výsostí
vážný duchu může slavného!
Nás ovívej vždy tvou přítomností,
popni umem ducha českého!
Příklady již spících zanechány
v srdce česká buďte pevně vtkány!

3.6 Textová příloha č. 5 – J. M. K. (v Českých Budějovicích): *Vzpomenutí na smrt J. Dobrovského*

Proč máčejí slze vaše líce,
proč se rozléhají žely více,
ode zemi k nebes blankýtu?

Kamo hledím bystroletým zrakem,
vše obstřeno děsným jeví mrakem:
mistr snad že v sluním osvitu?

Jenž nám k slávě novou klestě drahu,
vzbudil po ní v prsou věčnou snahu,
vznesa nad Čechii jasnou zář;
Aj, hle Mu vlast truhlé zpěvy pje,
z nich jen hořká pro Něj bolest chvěje,
víc a rmutněj trudem kalí tvář.

Bodré prsa děsné žely jaly,
žely, které se ze Tátran vzňaly,
až tam na fincké zábřezí;
dde toku, z něhož slunce zoře
vstoupá, až do západního moře,
všechny jímá trudnost pomezí.

Činný Jeho život dokonaný,
mrtvol drahý prachu odevzdaný
může snadno vyjít z paměti:
vlastenců však v prsou věrných vděčně
bude jeho památník stát věčně,
který vezdy budem slaviti.

Muži, jenž naučil Slávů ctíti,
měl by Slovan věnce slavné vítí,
vlast že drahocennou oslavil:
perlu však jen želu srdečného,
jenž se třese v oku šlechetného,
za památník národ postavil.

Nuž Mu přejte slzu sotrpnosti,
známku perné pro Něho žalosti,
neb i s ní se vrátí stará slast.
Ach kéž často mužové povstanou,
jenž se největšími Slávy stanou,
a milenou zvelebějí vlast!

3.7 Textová příloha č. 6 – Josef Vladomil Franta [= Josef Franta Šumavský]: *Leona Potocká od Jaszowského*

Oblaků dosahující zámek vznáší se po boku Dněstru. Naduté vlny nadarmo usilují ukrutným narážením zdi proniknouti. Vážně jim velikán káže pokojnost shůry. Snadnovládne ukrocuje každou jejich opovážlivost, pohledne jenom, a zhoubná smělost je opouští. Zámek to starožitný, za jara křesťanstva vznesly ho poklady rytířů slavných, na věže jeho patří čas závistně, nesmí se dotknouti zdí, hrdinskou krví zbarvených zdí, ježto strašné přetrvaly války.

Cný Potocký panuje v těchto obydlích, pán možný, v celém Polsku vážený, třech králů rádce, od krále milovaný. Když mu věk vlasy zbělil, nechtěl si zakládati na kluzkých cestách osudu, věda jak u dvora zásluha nejistá; zde v tom oustraní složil věnce slávy, tu žije skrovně, žije ve cnosti spanilých předků.

Samotnost jeho sděluje s ním dívka, krásná Leona, blízká jeho pokrevná. Vnady jejích lící dávají vlnadnosti zděm těmto. Jakousi moc kouzelnou poznává každý, kdo na blízko přijde; andělská to tvář, andělské oči; krásně odráží se černost vlasů od bílé šíje, od různobarevných lící, jako smrt černý obrází od sněhu na slavných Karpatech. Nebeské modro usmívá se v oči jejích, majících zrak bystrý jak vítr letící. Kdybys ji viděl, jak se žene na lovy, jak nejsmělejších jezdců na koních dostihá, jak zmužile těžkou dýku zdvihá, a ve hrách rytířských vznáší meč ocelový, lehounko hází ostré dřevce, přes potok vystouplý na koni se žene, řekl bys – postavou mužskou klamaný – že to rytíř v šatech ženských. Než jakýto dnes smutek její kryje čelo, které by nebešťanům štěstí zvěstovati mohlo? Zpráva přichází strašlivá, že vojsko turecké Podolí⁴³⁸) přikrylo a sahá až ku zděm nedostupného Lvova.

Z daleka půlměsíců strany lesknou se a Rusín spěchaje, aby vlasti bránil, přílbicí i zbraň ocelovou připíná, a ve strachu odbíhá od dětí i od ženy. Neboť ví, že divochové ti ku vraždě jsou hotovi, podporu majíce v četných hejnách Tatarův, a že stopy své znamenají krví a slzami bídných.^{A/}

⁴³⁸) *Podolí* – historická oblast rozkládající se na území dnešní jihozápadní Ukrajiny v povodí řek Dněstr a Jižní Buh;

II.

Potocký káže hradby zámecké ostražiti; sám všude přítomný a všude činný napájí lid svůj myslí svou neohroženou, se zbraní v rukou chce přijati pohany; chce jim dokázati, že meč obosečný, kterým jest oltář i trůn tolikráte bránil a ubránil, je v stavu ještě dáti odpor válečný a hájiti vlasti.

Leona smutná jako večer podzimní, nad osudem vlasti otcovské tesklivá, jde před oltář, kde v zářném světle nejsvětější panna s děťátkem přebývá. Vznese pohled k nebi a slzy prolévá na studený mramor; na kolena padnouci sepne ruce a žalostně vzdychá; za Polsko se modlí, za Polsko prosí, prosí tu, ježto jest polskou královnou, ježto s oltáře na ni se usmívá a leje v srdce balsam potěšení. Ohlasem se odráží o svaté klení nářek, jež dívka zarmoucená vyráží z prsou rozčilených; lampa přisvícuje slabě modlitbám jejím, a když oknem vítr v plamen její zavívá, blýská i hasne, a tma se rozprostírá.

III.

Když zatím Leona zkroušeně se modlí, Turci vítězným postupující krokem hrad Potockého zbrojně obstoupnou. Tak postupovali v mlčení hlubokém v řadách pořádných k bitvě, a bleskem hojné oceli zaráželi oči. Z vysokého břehu pustivše se na plavbu, dostali se přes řeku a ve vzteklém křiku a povyku udeřili v pořadách na zámecké věže. Strach opanoval zámek; jediný Potocký neznaje strachu, jako hrom z oblaku vrhne se na vrahy, zbraní hájí hrad proti zrádnému vpádu, směle odhání hejna nepřátel, až pohan rázem v krk ho tme z boku, a ten strašně svalí se na prahu domovém. Že padl pán, rozprchli se sluhové a vrahové vyjou radostí utěšenou, a zhrdlí štěstím směle tam letí, kde Leona přebývá, a kde v čele shromážděných dvořenínů hradu chtěla směle brániti. Vrah na její pluk udeřil se zápalem, Hassan, vůdce Turků, volá ku pomstě, tu uzří Leonu v podobě anděla; i zarazí se, dotknul se střelou půvabů jejích, ihned ji odezbrojí a sám na koně vsadí a myslí, že s ní je vítězítelem světa; její život chtěl by zachovati třeba životem vlastním, a co nejdražší poklad v tábor ji vprovází. Má za to, že Prorok, na odměnu za pilné šetření Alkorana, do nejvyšší blaženosti ho chce uvést, a tudy jednu z hurysek^{B/} udělil mu darem.

IV.

Budějí omdlelou táborní pokřiky, třeskot zbraní, nepřátelů hejna; ztratila svobodu, zdaž nebude naříkati? Ač není mezi zajatými, ač Hassan v nádherném ji umístil stanu, přece nemůže ulehčiti hrozné bolesti. Strašné zoufání kryje se v prsou jejích, ač neví, že strejc její nežije. Kdyby to věděla, kouzelné její oči potoky by lily; než ačkoli neví, slzy přece vylévá, ve slzách pohlédá na otcovské skály. Tak když si zoufá, Hassan k ní vejde, Hassan květ vojska a turecké mládeže. Milovník ženštin, po všech rozkošech baží; kde však třeba, tu oučinný, kde třeba, uctivý. Vejda praví k ní: „Blahoslavím osudy, že mně vás, moje velitelkyně, v moje ruce daly; ač smrtelně oko vaše ranní, přece mílo na takové vystaviti se rány; v mé se nacházíte moci, ale nesudíte o mně, že bych podmaniti chtěl vůli vaši, dosti jsem šťastný, jestliže mi povolejí oči vaše, vás velebiti, velebiti skromně. Vyť jste hvězdou, která na mém nebi novým zábleskem štěstí mi prorokuje; rozkažte, a věčně vás milovati budu, jako věčně milují větéřkové půvabnou růží; jestliže ale urputná, ku prosbám mojím hluchá, raději zavrhnete upřímné žádosti srdce mého, tu pomněte, že jste v moci mojí.“ Potocká hrdě řeči jeho poslouchá, pak rozmyslíc se praví: „Nezapomněla jsem, pane, že jsem v moci vaší, než vím i dobře, že vězně milovati nesluší; navraťte mi svobodu, a vděčnost zachová bídné srdce moje, ač bítí již přestává, dobrota vaše i ve hrobě citem je napojí. Budete mým božstvem, neboť bohu podoben jest ten, jenž cizí roztrhává pouta.“ – „Nechci býti bohem, chci býti milován,“ řekl Leoně Hassan krásný, „juž pak jsem pravil, nejste v otroctví, ku panování nebesa vás stvořily, blahý ten, koho oči vaše podrobily, nade vládce světa víže vůle vaše. Takovým vězněm, Polko, mne jste učinila; než nebudte přísná a neuprositelná; protože se před vámi skláním, vyslyšte prosbu mou, dívko drahá! Jediné vaše slovo hned osud váš změní, paní vševládnou budete po mém boku.“ To řekl, a plný milostných plamenů hledal bázlivě v očí jejích vyrčení. Než Leona nehledí laskavě, ale hněv blejská z očí jejích, které jakási vláda jako uprostřed hromů v nadami oslazuje. Hassan na čas štěstí své odloživ, odchází zajatý myšlénkami milými. Když odešel, trásly se víčka Leoně a horké pouštěly slzy. Slunce za modré schovalo se hory, haslo denní světlo a tmavý soumrak se šířil. Měsíc juž bedlivým okem po zemi shlížel a papršky jeho spočívaly na lístkách kvítkových; v tichém snu všecko bylo umklo, a toliko strážě v táboru bděly; když z očí Leoniných ještě slzy se lily, když z prsou něžných hluboko vzdychala. Na paměť si uvádí minulé časy, myslí o matce, která dávno je ve hrobě. „Ó matko!“ řekla, „pokoj tobě! Pokojnéhoť spaní

v mohyle požíváš. Kdybys věděla, že ukrutný muslim svobodně zrozenou dceru tvou vězí, ve vnitřnostech země tou hrůzou zatřásla bys se jako ve mrazné zimě pták se třese na haluzi; ze hloubky hrobu křičela bys: Běda! Běda!“ Klekne a nábožně odříkává modlitby; a ačkoliv zoufání myslí její vládne, přece víra netratí naději. Nebo kdo potěší, kdo pozdvihne ducha jejího, jestliže ne slovo náboženství svatého? Na půl již blažený, kdo hlasu jeho slyší, smutnému srdci nový dává život; před ním utíká ouzkostné umírání, jako utíkají před sluncem černé noční stíny.

V.

Hluchá půlnoční hodina přiblížila se, a ještě usnouti nemohla Leona; v tom kdosi opony stanu odhrne, a jakási postava bere se k její posteli. Bíle oblečená, se stříbrnou lampou v rukou, v tváři má výraz mládeneckého půvabu a po šíji lehce jí splývaly vlasy. „Že si sama, za to blahoslav svůj osud,“ praví jí postava, „tato dýka v ruce mě byla by tě životě zbavila, kdybych tu byla Hassana zastihla, a smrtí tvou muky se zprostitví, byla bych svěřila osud svůj železu. O jakáto blaženost dosáhnouti pomsty!“

Leona. „V čem já proti tobě zavinila, že co vzteklá na život můj vycházíš, bídnic? Odkud pochází tvá nenávisť ke mně? Odkud? Vždyť tě neznám, a tys tak hrozná, že mně nešťastné vězné kazíš pokoj?“

Postava. „Smrt přináším každé Hassanově kochance; třes se, že zradou ukrutnou chceš mně ho vydrati; ať tedy zlořečení padne na tvou hlavu! Než co ještě prodlévám? Nejlépe hned – jestliže zbraň má pomstou povznesená ve tvém lůně utone, tuť, jak mi předcit můj zvěstuje, vrátí mi srdce i lásku Hassanovu.“ To řekla zdrojem vzteklých slzí oblité Vela, Osmanů vůdce milenka, a již ve strašné pomstě za dýku brala, již se ocel leskl v silné její pravici, a v tom: „Stůj nesmyslná!“ zvolá Leona, „ač mne neustraší lichá tvá vzteklost, ač se ve svém stavu smrti nebojím, přece tě musím z bludu vyvésti; věziž, že sem láskou Hassanovou pohrdla, miluj ho, svaté jesti mi štěstí tvé; ano u mne, kteréžto svoboda je drahá, nijakého vzhledu nezíská sluha sultánův.“ – „Co? Ty ho nemiluješ? ... O jakže jsem šťastná!“ vzkřiknula Vela; dýka padá jí z rukou, ona se třese, a sotva radostí sebou vládne, a na kolena padši v utěšení skládá své díky výmluvným mlčením a ruce Polky zdrojem slzí oblévá. Pohne Leonou její pokorná postava i pozdvihne ji se země a mile ji tiskne. Na chvíli radost z očí Leoně blejská a sladkým citem srdce její napojí.

I ačkoli té nejmenší nepřináší oběti, a nezměněné vůle záměry plní. Vela jí přátelství svatě přísáhá; ledva že věří, že mladá dívka, v jejichžto zásadách slabost je ukryta, může tak vábnému opřít se lákání. Vracíš mi život,“ praví Leoně, „neboť životem jest mi láska Hassanova; onť jest ode mě co bůh veleben, jemu jest má duše zcela oddána. On kdyby mne nechtěl, toť by mne trápilo na smrt, trápilo nad muky pekelné. Co mluvím! Ještě příliš málo jsem ti řekla! Ty věru nevíš, jakto srdci mílo, když milostným plamenem živené s rozkoší vdychuje ty božské zápal, které se mu druhým staly životem, které čím delší, tím jsou mu i milejší, a povždy novým vyplácejí se ourokem; v poloučených citech hledající živly, unášejí duši z pozemského podolí a nebe stavějí před okem smrtelných. Než čas je již odejítí, noc běh svůj odbejvá, ranní mha vrcholí Karpatů pokrejevá, spi, bůh všecky péče od tebe odvratiž; dobří jsou hodni, aby dobře spali.“

Řekla a odešla. Radost její zahнала na chvíli z prsou Leoniných vzdychání, lehla na lože a usnula mile a sen způsobil, že zapomenula všech péčí. Sne sladký! tys blažeností člověka, když odměňuješ činy ctnosti; než koho zločin strašiti nepřestane, darmo od tebe darů milých čeká, předhazující svědomí pokoj mu plaší a s bičem v rukou strašné obludy před oči mu honí krvavá pomsty vzteklíce, aby pokuty hrůzou mu strašily duši.

VI.

Nedlouho spala; znovu postava bílá smělou rukou stanové rozhrňuje, znovu se blíží loži Leoninu. „Vstaň!“ volá, „Vela ti přináší svobodu, a nežli se vůz zlatý na východu ukáže, již můžeš býti daleko od tábora; přinesla sem muslimínské šaty se sebou, zvoláš Allá a všecky stráže tě propustějí, kdykoli slovo to opáčíš. Odejdi, a jestliže staráním se mým bezpečně se dostaneš ku své rodině, časem i na mne pomni ve štěstí svém a věz, že srdce čerkaské děvy rádo se napájí slastí vděčnosti.“ – „Já ti za svobodu vděčná budu věčně,“ praví jí Polka s výrazem čilosti, a poslechnouc rozkazu čerkasčina, oděv muslimínský bere, dlouhým turbanem světlé kryje vlasy, a schová dvě pistolky; velebnou její postavu objímá pás zlatý, a kaftan sobolem obšitý ji odívá, a kindžal^C/ křivý po boku jí visí. Jdou a v prsou svojich zdržují hlasy, jdou tajnými v táboru pokouty, a hledající, kudy by myšly, dostaly se do blízka ležícího ouvozu. Tam čekal na ně krásnohřivý oř osedlaný, který po pustinách v Krymu nosíval chána, a co vítr se prohánival po arábském palučí. Ten netrpělivý lil z nosu

pěny, kousal udidlo a vzpínal se vzhůru. „Teď utíkej“ řekla zticha Vela, „směle utíkej na tom rychlém koni, a než ráno zableskne na východu, než černé noci prchne stín temný, než se dovědí, žeš od nás uprchla, zatím se navrátíš ku národu svému.“ Leona na oře vsedla, a ač ten letěl, letěl jako střela, ještě ho bodala, ještě rychlosti mu dodávala. Slyšeti jak strážem odpovídá Allá! Zvolna slabnou ohlasy jízdy její, a ona proniká návaly mhy noční; i nic neslyšeti, toliko hlas sovy, a ničehož neviděti nežli denici.

VII.

Tak jedouc dlouho po tiché stráni, přivítala příšlou ranní záři; rosou skropené listí stromů lesklo se, povětrí libou vydávalo vůni; vítr ohlas zvonů narážel jí k uchu a roznášel ho po rozlehlém paluči. Leona ustane, patří i poslouchá, a slyší, že někde zvoní se k modlitbě, a nehoda její potvrdila ji ve víře, a ona jedouc říkala modlitby na koni. A v tom náhle spatřila na vznešené hoře, odkud na vše strany rozléhal se ohlas zvonů, dlouhou řadou se táhnouti klášterní zdi temné. Pronásledovaným je klášter tak milý jako lodníkovi, když u prostřed oceánu přetrval hrůzu divokého orkánu, jest spatření hvězdy, kterou chmůry kryly, hvězdy, za kterou se pouští smělý plavec na moře nezcestím hrozným.

Klášterní dveře byly otevřeny, světla se leskly, a nábožní hlasové ze sešlého se sboru vycházejíce, poroučeli nebi celé křesťanstvo. Černěc^{D/} u oltáře první odbejval mši, při tom boha ve chlebu okazoval, třikráte pokleknul, třikráte pozdvihnul ve chlebě ukryté tělo spasitele, třikráte promluvil: „A slovo byst' tělem!“^{E/} A slunce v ranní purpur oděné, vpadajeci oknem oltářním, oběť svatou papršky obestřelo a oči hledících na kněze obrácené zaráželo světlem v okně se blyštícím. Leona pokornou uctivostí proniknutá podlahu kostelní polévá slzou vděčnosti, v oku jejím leskne se jitro, a třesouti se ruce k nebi pozdvižené jsou obrazem její rozčilené duše. Diví se všecko, že oděv muslimínský kryje srdce, ve kterém víra svatá, čistá, co cnosti oběť, slova bludným Proroka vyznavačům neznámá pronikajícím promlouvá výrazem. Ale jejich podivení obrátí se v radost, když po mši Leona vejde za zábradlí, a mnichům vypravuje noční zdaření i povídá, kde vzala ty šaty; jak by si přála v takové postavě nepoznaná se dostat do stanovisek bratrů a v oděvu mládence polského udeřiti s nimi na stany turecké, pomoci vypuditi hrdá vrahů hejna a zahnatí pejchu turbana. Starcové slzy lijou, vidouce dívku, která tak směle pustila se na cestu, která děvčí zapudivši bázeň, pro věnce bobkové mužů

hodné chce spěchati. V šat jí ustrojejí polského vojáka, dají jí pancíř i pás karabelou a hlavu ozbrojují železem přilbice; v statnou rytířku zcela jí přistrojili, chválejí oumysl její, a její zápal s ní dělejí. „Jestliže se,“ pravila, „udá železu mému, aby mi jen z částky pomohlo k vítězství, dni své posvětím v klášterním obydlí neposškrvněné matce spasitelově, stále opatrovnici vlasti naší, anaž před vrahy zemi polskou chrání, a nešťastným pomoci uděluje. Nemyslíte, že je mi zbraň neznámá, nejednou sem v půtce zahanbila muže do terče, i hrozným honem uprostřed mnoha jezdců po daleké pláni sem tam lítati. Ano když pokojné tovaryšky moje při krosenkách mladost svou trávily, mně jediné ten pohled byl milý, když jsem na zbroje otců mohla popatřiti, a jich nesmrtelnou potěšiti se slávou, a slzami s jejich mečů odmyváti rez krvavý.“ – „Jed' ve jmenu Páně!“ praví představený, „uradování tvou udatností otcové ve hrobě tě budou blahoslaviti vroucně; jed', válči pro víru a vrať se šťastně. Šťastnější jsi nad nás, věk náš uslablý již nedovolí, uchopití zbraně, již v prsou našich touha mužská věkem ochablá nedychtí po bitvách. Leč kdyby Turci v divokém oupadu na svatyni naši vraziti kdy chtěli, každý z nás na ránu té hrozné nesvorné hlůze prsa svá vystaví pro víru, a jestliže život od nás žádati budou, s rozkoší takovou obět' přineseme.“ Řekl a z očí Leoně lijou se slzy čilosti, pokorně před starcem krásnou hlavu skloní a o pomoc pro ni žádá kněz nebesa a třesoucí se rukou učinil znamení kříže. I sedla na oře Leona a ochotně spěchá do díla, letí co střela, až zmizela z oka jako mizející ve snu šálivé přízraky.

VIII.

Táhnou Poláků ozbrojené řady, orlami ozdobené vějou korouhve a na zad kopiníků silná hejna spěchají. Sám vůdce veliký provází to množství, peřím a zlatým pancířem ozdoben, i karabelou, co tolikráte na lebkách tureckých stříbila se v bitvách; schvaluje, dodává chuti, vydává rozkazy; i letí šlechta, jako by letěla v honbu. Letějí a s nimi cválá Leona na lehkou jízdu ve dlouhé řadě, krásná co zbrojná u Homéra Belona; spěchá, vlasmi jejími vítr si hraje ve běhu. Skladnou postavou a půvabným lícem růžovým zanáma přítomných, než nikdo neví, že pod jejím pancířem, ač mysl mužská, přece bije srdce děviné. Juž popuštěno ořům udidel, lesknuly se praporce, zašuměly křídla; smrt již vyměřuje si dílo. Trouba vojenská zahřměla, a šlechta, Turků zočivše zdaleka, letí jako shůry padající řeka. Boží

Rodičko! Zpívají ve věhu, dobudou mečů, nadstavují píky, a krví prahnouce vydají okřiky, a lesknou se světlostí své zbraně.

Juž se se vrahy první řady srazily. Allá vzkřiknuli rozzlobení Osmané a z luku bystré vypustili šípy a v běhu zpátečním všecko se smíchalo; tu orli letějí, tu lesknou se měsíkové, každého líce maluje se hrůzou, a každý srdnatostí chce si zasloužiti chvály. Zvoní země pod kopytem koňů, a stále slyšeti třesky hlasné zbraně, střelba naplní povětrí dýmem, již nikde ničeho před očima není, jen protivník protivníka před sebou vidí, když s ním na ostro se srazí.

Osud sílu vojny na dvě váživ strany, i hned dá převahu ku straně Poláků; i prchá v nepořádku měsíc přemožený, jako mouchy padají mahometovi vnuci, sem tam ještě mňhají se ohony a všecko vyobrazuje obraz strachu. Poláci vrahy utíkající honějí, kteří odvahu ztratili při porážce i ještě viděti zdaleka vítěze, jak nese postrach v hejna pohanů, a statně hrozným máchá železem, i ještě viděti polských sborů neunavenost, kteří nešetřejí šípů. Juž to pryč všechno; na opuštěném bitvy místě si sednu, a hrůzou strašnou oživím svá slova, vzdychnu s pocitem nad skonávajícím, a osud padlých oplakávati budu.

Duchu vlastenecký, tvým vroucím zápalem nadchni pěvce, k Slovanům když mluví, když hrůzu utichlého bojiště vystavuje; ve vír obrazů vznes ho křídlem smělým, ať vymaluje barvami pekla jek skonávajících, a postavu skonalých, ze kterých duše u prostřed muk utekla! Komu ty plamen rozžehneš svůj svatý, komu ty světla svého podáš s nebes; tomu dáno vládnouti srdcem bratrů citných a nižádný soud lichý surovstva nepřekáží jemu.

Patřte na roucho onoho rytíře, krev z ran vyteklá zbarvila mu šaty; skonávaje hrdým ještě okem bystře kolem mrštil, a krví se honosil, již pro vlast prolil. Krásné Dviny pobřeží ho zplodilo, tam mladá jeho manželka přebývá; o smrti muže slyšíc nešťastná, hořce zaplakala nad ztrátou miláčka, zplakaly dítky nade hroznou zprávou. Jeden syn starší, vzrostlý již jinoch, pospíchá v bitvu beze slzy v oku, a beze slzy pomstí otce drahého. Tam dále skonává nešťastný kochánek, krásný co květné ráno; ten slyše, že Polsko plenějí Tataré, mocně se vydral z objetí milenky, a kdy pobratné vály korouhve, spěchal válčit, a tu statně složil kosti. Sup chtivým zobákem rozdírá již mrtvolu, zase pak se vznesa, lítá a široký okruh zabírá křídlo, křičí radostí a číhá nad loupeží. Tu Padysácha, nedaleký pokrevný sultánův, baša tří ohonů^F/ spočívá bez hybu, koule rozedrala mu lůno; již v prsou jeho není slyšeti dechu; již oči jeho zápalem neplanou, ale hasnou a hasnoucí obrací se k Mece^G/.

Krví pokálen jeho kaftan zlatý, krví pokálen mušelín jeho turbanu. Nic není v stavu v život ho nazpět zavolati, ani odalisek^{H/} pěstoty, ani zaklení z Koranu, ani Imanů^{I/} modlitby; zhynul, an ustanoveno bylo, by v zemi nevěřících^{J/} ukryl se mohylou. Dále Tatařin spočívá; krví se zalily jeho hasnoucí víčka, již na luku jeho nezatínkne tětíva, aniž se konského nenapije mléka, aniž na oři letem rozohněný přes bujné Krymu palouky bude více ujížděti; leží, a při něm mrtvola koně jeho, který větrem pádíval na přehony. Onda v samotě mužná ruka leží, že polská to byla, znáti je to z oděvu; ještě dosti silně drží tu zbraň v dlaní, zdá se, že by ještě potkati se chtěla s vrahem. Tam dále mrtvá jakás postava bledá, krůpějemi toliko teplou krev roní. Ach, to je dívka zbarvená krví vylitou; ještě pohlídá zhaslé její oko, ale prsa mužná v životě nebijou. Aj, čím mrtvola je to? Čím je? Kdož prs děvin vnutil do pancíře? Však to Leona, známť ji dobře. Tebe-liž, ubohá, u prostřed dojistě nechybný smrti hrot těžký udeřil! Plačme nad ztrátou její, plačme nad vнадami jejími! Drahoť přijde Polákům ta výhra; ač dva věky ušly, co její krev prolita, přece ještě plačme na mohyle Polky. Kříž ji vyznačuje od mohyl Osmanů; stíny břízy smutné krejou ji stínem, v prsou bádače dějů otčiny vzbuzujou žel i uctivost. I teď ještě, když světlo luny slabým leskem z pohoří vystřelí a hrozná temnota nivy zaléhá, nezřídka v půlnoci uzříš postavu bílou, a při ní turban míhá se pohanský, a zočíš ve válce dvě rozmilé těla, a časem uslyšíš hrozně křičeti Allá časem zase pobožně zazní Zdrávas!

[Překladatelovy poznámky pod čarou:]

^{A/} Červinský⁴³⁹) v díle *Okolica Zadněstrska*⁴⁴⁰) ukázal, že Turci a Tataré byli 91krát v Rusinsku (ponejprv roku 1240, ostatněkrát 1699); tolikrát pálili a hubili tu nešťastnou krajinu, brodili braň svou v krvi jejích obyvatelů, brali jim statky, hanobili ženy i dcery. Řeky vojvodství ruských ne jednou na místě vody krví naplnily řečiště. Bělský⁴⁴¹) píše, že obyvatelé Rusinska měli jistá znamení, po kterých poznávali, že se Tataré blížejí, ano i počtu se domejšleli, a to z pospěchu a utíkání ku hranicem polským zvěře lesní a ptáků.

^{B/} Hurysky milenky Proroka.

⁴³⁹) Červinský – Ignacy Lubicz-Czerwiński (žil přibližně v letech 1770–1830), etnograf a historik z haličského Lvova;

⁴⁴⁰) *Okolica Zadněstrska – Okolica zadniestrka, między Stryjem i Łomnicą (rzeką)*, Czerwińskiego etnografický spis;

⁴⁴¹) *Bělský* – asi Marcin Bielski (žil v letech 1495–1575), šlechtic, básník, prozaik a překladatel, který se účastnil bojů s Tatarý;

^C/ Kindžal = meč turecký.

^D/ Černěc, černec = mnich ruský.

^E/ byst' = stalo se; viz *Zastaralé formy* ⁴⁴²) str. 15-17 a 21, 22.

^F/ Ohon či ocas korský je ozdobou nebo známkou tureckých důstojníků, tj. bašat; baša třech ohonů jest generál čili vůdce vojenského oddělení (divisie).

^G/ Pravověrní Turci povždy se k Mece obracejí.

^H/ Odalisky, ženské v seraju.

^I/ Imané, duchovní turečtí.

^J/ Tak jmenují Turci křesťany.

⁴⁴²) *Zastaralé formy* – historickogramatická studie *Zastaralé formy českého slovesa vysvětlené* Josefa Franty Šumavského z roku 1829;

3.8 Textová příloha č. 7 – Josef Franta Šumavský: *Holoubek z Šmídových povídek*

I.

Daleko odtud je veliký les a jmenuje se les černý. V něm a okolo něho jsou velké vrchy a skály. Na těch vrších viděti ještě staré zdi z bývalých hradů rytířských. Jeden z vrchů těch se jmenuje Žďáry,⁴⁴³) a na tom vrchu míval rytíř Bohuslav hrad, který nazývali Komošín.⁴⁴⁴) Rytíř Bohuslav Komošínský byl udatné mysli a velmi dobrého srdce; kdokoliv ho o pomoc žádal, nebyl bez pomoci propuštěn; míval velkou radost, když mohl někomu něco dobrého učiniti. Měl také velmi hodnou a nábožnou manželku, a té říkali Ludmila; i ta každému, kde mohla, dobře činila. Navštěvovala chudé a nemocné, kteří pod hradem bydleli, a pomáhala a radila, kde jen mohla.

Tito dobří manželé měli dcerušku asi osmiletou, která též, jako její rodičové, pouhá dobrota byla. Říkali jí Boženka. Kdokoliv komošínskou rodinu znal, každý ji chválil a z daleka si lidé hrad jejich ukazovali, říkajíce: Vidíte, tamhle je Komošín, tam bydlí rytíř Bohuslav se svou rodinou, a kým jsou všichni rytíři takoví! –

Jednou za pěkného dne v letě vyšla paní Ludmila se svou dceruškou Boženkou do zahrady, kterou měli pod hradem. Tu se zalíbením pozorovaly, jak zamodralá brukev hujně roste, tu zase jak poupata růžová něžně se rozvíjejí. Viděly též, jak boby vzhůru se pnou po mřížkách, jak začervenalé třešně zeleným listím prohlídají. Pak stály hezkou chvíli u vodotrysku uprostřed zahrady, radující se z dolů padajících kapek; neboť na ně slunce svítilo, a tu se od nich všechny duhové barvy odrážely. Na to se usadily do loubí z réví, pracující na oděvu pro nějakého sirotka. Všecko bylo ticho, toliko pěnice na blízku chvílkami pozpěvovala, jakoby se sama ze šplíchoty vody radovala.

Vtom něco tak náhle do loubí slítlo, že ani nezahledly, co by to bylo.

Jako poděšené dívají se vzhůru, a tu vidí, že luňák nad loubí se snáší, máje křídla veliká roztažená, ten ale jak zpozoroval, že jsou zde lidé, rychle zase uletěl. Boženka se ale tak bála, že se ani neosmělila ohlédnouti, co to asi v loubí přiletělo. Než tu matka k ní praví, usmívajíc se: „Neboj se, Boženko, nepochybně sem letěl nějaký malý pták, kterého tento dravec honil. On hledá u nás ochranu. A hle! tuhle za tebou

⁴⁴³) *Žďáry* – lesní komplex Žďár na Chudenicku.

⁴⁴⁴) *Komošín* – tvrz u obce Dolany na Klatovsku.

sedí holoubek; ten ubohý jak těžko oddychuje. Vezmi ho s sebou, a já ti ho na večer upeku.“

„Holoubka upéci?“ zvolala Boženka celá užaslá, a sahala oběma rukama po něm, jakoby ho chtěla chrániti, aby se mu nic nestalo. „Ale, maminko, ty snad to opravdu nemyslíš? To ubohé zvířátko k nám se uteklo, abychom je ochránily, jak pak bychom je mohly zabít? Jen se podívej, maminko, jaké je to krásné holoubátko! Bělouňky jak padlý sníh, a jeho nožinky jsou červené jako korálky. Ubožátko! jak mu srdce tluče, a tak se na mne dívá, jakoby chtělo říci: neublíž mi. Ne, ne, rozmilý holoubku, jistě že ti neublížím; ke mně jsi se na darmo neulet, já tě zachovám, a u mne se budeš dobře míti!“ –

„Tak milá Boženko,“ odpověděla matka, „dobře máš; tys hodná dívčina, že tak dobře myslíš; já ho také nechtěla zabít, jen jsem chtěla vědět, co tomu řekneš. Dones si teď holoubátko do svého pokoje, a dej mu pokrmu; budeš mít hlad. Nejenom nad člověkem se máme slitovati, ale i nad zvířátkem, jestli se k nám uteče.“

Matka dala zhotoviti pěknou klec s červenou střechou a se zelenými mřížkami. Tu postavila Boženka do koutka ve svém pokoji, a tam měl holoubek svůj příbytek. Na každý den mu sypala hojně zrní, a čerstvou vodu dávala, a čas po čase ho také čerstvým pískem opatřila. Tak holoubek Božence brzo přivykl, a velmi krotký byl. Jak jen dvířka otevřela, vyletěl holoubek, a zrní jí z ruky vybíral. Ani nebylo již třeba zavíratí, neboť tam sám zase odešel, když se byl nasýtil, a s Boženkou si pohrál. Jestliže Boženka ještě spala, když se rozednívalo, přiletěl holoubek k ní, a sedna si na podušku, hladil ji zobáčkem, až ji vzbudil, aby ho šla krmit. Jednou pravila Boženka matce: „Ale maminko, já musím holoubka zavíratí, on se mi nedá ani vyspatí.“

„Ne tak,“ odpověděla matka, „uč se raději od holoubka časně vstávatí; časně vstávatí je zdravé, a činí veselou mysl; kdo ale z mládí zvyká lenosti, bude žebrákem v starosti. To by nebylo hezké, aby tě holoubek zahanbil, vstáváje dříve než ty.“ – „Dobře máš, maminko, zahanbiti se holoubkovi nedám,“ pravila Boženka, a tak se skutečně od holoubka časně vstávatí naučila.

Jednou seděla Boženka se šitím u okna, a to nebylo přivřeno. Holoubek sbíral u její nohou drobtý; najednou ale oknem vyletěl, sednul si na nejbližší střechu. Ubohá Boženka se lenouc, silně vykřikla. To zaslechnouc matka, přiběhla honem a tázala se, co se jí stalo. „Ach, můj holoubek!“ odpověděla Boženka, ukazujíc s pláčem na střechu. „Jen neplač,“ pravila matka, „a zavolej ho.“ Boženka zavolala na holoubka, a on rychle slítá, na ruku se jí posadil. Boženka se takové poslušnosti velmi divila a velikou radost

měla. Matka ale pravila: „Budiž i ty vždycky tak poslušna jako je holoubek a já budu míti z tebe ještě větší radost než ty z holoubka.

Jednoho dne zalévala Boženka zeliny a kvítí, a když se byla unavila, sedla si vedle matky na sedátko blízko vodotrysku. Holoubek zde také byl, neboť byl již tak přivyklý, že všude za Boženkou lítal. Maje žízeň, blížil se k vodě. Boženka, ho pozorujíc, pravila: „Podívej se, maminko, jak ten holoubek z kamene na kámen pozorně přestupuje, aby si svý bělounká pírka neposkvrnil, toť je čisté zvířátko.“ – „Ano,“ odpověděla matka, „holoubek je pozornější nežli Boženka, podívej se na svúj bílý šat, tys ho zalévajíc nezachovala dost čistý, musíš budoucně dáti větší pozor.“ Boženka se zastyděla, že je holoubek pozornější a od té doby hleděla více čistoty.

Jednou vyjela Boženka se svou matkou na cestu, na kteréž velmi mnoho radosti užila. Když se k večeru byly navrátily a holoubek Boženku spatřil, honem jí letěl naproti jevě patrnou radost z jejího příchodu. „Celičský den po vás toužil,“ pravila služka, „a všude vás hledal, já se nemohu dosti nadiviti, že to zvířátko ke své dobroditelkyni tak vděčně se chová.“ – „Je pravda,“ řekla Boženka, „za těch několik zrněk, co mu denně hodím, nemůže se uznalejším prokázati.“ – „A jsi-liž pak ty vždycky také tak vděčná?“ otázala se matka. „Hle, tys dnes tolik radostí prožila, zdaliž pak jsi již pomyslila, od koho ty radosti pocházejí? Nedej se tedy zvířátku zahanbiti a děkuj každý den pánu Bohu za všecka dobrodiní.“ Ode dneška nešla Boženka ani jednou spat, aby nebyla pánu Bohu za všecko srdečně děkovala.

Jednou když Boženka u stolku šila, seděl holoubek na kraji a hleděl na ni svýma pěknýma očinkama, jakoby chtěl říci: „Aj Boženko, já tě mám velmi rád.“ Boženka si ho všimnouc pravila: „Rozmilé zvířátko, já jsem se od tebe již mnohým věcem naučila a jsem ti za to věru velikého díku povinna.“ Matka ale doložila: „Nejlepší, čemu se od něho naučiti můžeš, ještě zbývá. Hle, ten čistotný bílý holoubek je milostným obrazem nevinnosti, on se nepřetvařuje, nestaví se jinak, než jak je, on nelže, neklame, on upřímně jedná. Proto pravil náš božský učitel Ježíš Kristus: „Buďte sprostí jako holubice.“ O kýž by ta svatá sprostnost a nevinnost vždycky v srdci tvém bydlela, a všecka přetvářenost a neupřímnost aby srdce tvého minula. Dejž Bůh, abych o tobě říci mohla: „Boženka je tak nevinná a beze lsti jako holubička.“ A skutečně se to o ní ve vši pravdě povídati mohlo.

II.

Co se tak Boženka od holoubka a od maminky mnohému dobrému učila, málo se otec Bohuslav doma zdržoval, neboť musel tu zde tu tam jiným rytířům pomáhati loupežné spolky zaháněti.

Jednou navrátil se domů byl velmi veselý myslí, že se mu tehdy dobře podařilo. I vypravoval, jak mnoho loupežníků pochytili a ostatní že rozehnali. Vypravování trvalo dlouho po večeři, a proto přinesla paní Ludmila a dceruška Boženka kolovrátky, aby poslouchající docela nezahálely. Již bylo hezky pozdě a svíčka skoro dohořívala, když jakási paní na ohlášení sloužícího do pokoje vstoupila. Byla vážná, bledé tváří a v černé roucho oděna. Byla ale slíčná a čistá a vedla malou též černě oblečenou dcerušku za ruku. Bohuslav Komošínský i Ludmila i Boženka povstali a příchozí tu paní pozdravovali.

Ona pak počala takto k nim mluvit: „Pozdrav vás Bůh, šlechetný rytíři. Ač jsem vás ještě nikdy neviděla, přece se k vám utíkám. Já jsem Přibyslava z Radotína a to dítě zde je má dcera Velenka. Bez pochyby vám bude povědomo, že manžel můj Vojtěch Radotínský umřel na rány, jež v loni ve veliké bitvě dostal. Jaký byl, nepotřebuji vám povídati, vyť ho sám dobře znal, víte, že byl k chudým vždy dobrý, a tudy že nám ničeho nepozůstavil, nežli čeho nám k obživě nevyhnutelně třeba. Teď ale dva moji sousedé na mne tlačí a pod všelikými záminkami chce mě jeden o pole, druhý o lesy přistrojiti. Dotud Vojtěch můj na živě byl, stavěli se co nejlepší přátelé k nám, ale nyní, že se ho nemají co báti, ukazují své lakomství a chtějí mě o všecko připraviti. Vojtěch to ovšem předvídal, neboť skoro již umíraje pravil: „Důvěřuj se v Boha a v rytíře Komošínského. Neklamte tedy víru mou a víru mého umírajícího manžela, Bůh vám zajisté odplatí.“

Malá Velenka, jsouc s Boženkou asi jednoho stáří, přistoupila teď k Bohuslavovi pravíc s pláčem: „Šlechetný muži, buďte mi otcem, pomozte nám.“ Že Bohuslav hned neslabil pomoci, an zamyšleně stál, promluvila Boženka plačíc: „Milý otče, slituj se nad nimi. Hle, když můj holoubek ke mně se utekl jsa od luňáka stíhán, tehdy mi pravila matka, že se máme nešťastných ujmouti a je zastati. Vysvobodť tyto ubožátka z pozourů těch ohavých rytířů, kteří se podobají pravým dravcům, ne lidem.

Na to rytíř Bohuslav celý rozhorlený pravil: „Dobře máš, milá Boženko, já jim přispěji s Boží pomocí. Nemlčelť jsem snad, že bych pomoci nechtěl, ale rozmejšlel jsem, jak by se tato šlechetná paní i se svým dobrým dítětem nejsnáze vysvobodily.“

Nyní teprv přinesl rytíř sesli pro paní a Velenka ji přitáhla Boženka. I jedly si a Ludmila zatím vyšla, aby nečekaným hostům hojnější večeři připravila, neboť tehdy ještě rytířky a jiné vzácné paní kuchyni si obstarávaly.

Nyní rytíř Bohuslav ještě něco o té věci rozmysliv pravil: „Pokud rozum můj stačí, soudím, že nemají ti dva páni rytíři nižádné příčiny z vašich polí nebo lesů čeho žádati. Zejtra, jak dá pán Bůh den, vydám se s několika panoši a budu hleděti, abych ty pány na jiné smejšlení přivedl, a sice, pokud možná po dobrém, a jestli to nepůjde, tedy i mocí. Zatím počkejte u mne, až vám dobrou zprávu přinesu.“ Nyní byla nečekaným hostům večeře přinešena a po všelikém ještě promluvení, odebrali se všichni na odpočínutí.

Druhého dne vydal se rytíř Bohuslav se svým lidem na cestu. Boženka se z toho velice radovala, že u ní Velenka několik dní zůstane. Vodila ji do svého pokoje a do zahrady a okazovala jí svůj šatník, své květiny i holoubka. Obě dívky byly za krátký čas nejlepší přítelkyně, neboť i Velenka byla dobrosrdečné a dobře zvedené děvčátko.

Po několika dnech se Bohuslav vrátil přinesa to veselé poselství paní Radotínské, že nepřátelé její od nepravého žádání upustili a že se může se vši upokojeností domů navrátiti. „Na mé domluvení,“ pravil, „byli by málo dali, jakkoliv jsem jim dost patrně ukázal, že křivdu dělají, když jsem jim ale vojnu vyhrožoval, jestliže vám kdo ublíží, tu brzo na jiné myšlénky přišli. Upokojtež se tedy, šlechtná paní, a buďte dobré mysli, nikdo z cizích nebude na vašich pěkných polích žít, aniž v lesích vašich loviti nebo dříví porážeti.“

Z těchto slov se paní Přibyslava zase zaradovala a slzu vděčnosti v oku majíc pravila: „Bůh vám zajisté odplatí, co jste mně a mému dítěti dobrého prokázal. Vědělť dobře můj Vojtěch, že u Vás jistého zastání najdu.“

Teď se chystala zase do Radotína. Obě dcerušky, Boženka a Velenka, loučice se v slzách skoro plynuly. Boženka chtěl své mladé přítelkyni něco dáti na památku, že pak Velenka začasto tu žádost vyjevila, že by ráda také takového holoubka měla, přinesla ho Boženka, jakkoli ho ráda měla, své přítelkyni a přitisknouc ho ještě k srdci odevzdala jí ho. Velenka se ovšem zdráhala holoubka přijmouti vědouc, jak drahý jest Boženke, ale na domluvu milované přítelkyni přece ho vzala. Odevzdávajíc ho potom Boženka i s tou krásnou klíčkou přimlouvala Velence snažně, aby pilně a upřmně holoubka hleděla.

Když byla Velenka s maminkou odešla, zastesklo se Boženke po holoubku tak, až skoro toho litovala, že ho darovala. I pravila matce: „Mohlať jsem Velence raději své

zlaté naušnice dáti na památku nežli holoubka, mně se po něm nesmírně stejská.“ Matka jí ale odpověděla: „Toť můžeš jindy učiniti, až nás Velenka podruhé navštíví. Ani ten nejdražší dárek nebyl by jí tak příjemný byl, ano byl by jí mohl ještě uraziti, žes jí ale darovala, co ti bylo nejmilejšího, ač to ostatně ceny nemá, tuť jsi jí i čest prokázala i svou lásku dokázala. Přej Velence holoubka a raduj se z toho, že ona má z něho potěšení. Pomysli, že tvůj dobrý otec byl hotov i života nasaditi, aby té sklíčené vdově pomohl. Raduj se z toho, že i ty něco takového dobrého jsi učinila.“

III.

Paní Přibyslava žila nyní se svou dceruškou Velenkou beze všech obtížností a nátisků tiše a spokojeně ve svém starobylém hradu. Hrad tento měl příkré hradby a ležel hluboko v lesnatých horách.

Jednoho dne k večeru přišli dva poutníci k zámecké bráně žádající noclehu. Byliť dle obyčeje poutníkův ve tmavohnědý oděv oblečení majíce v pravici hole a na kapelínech⁴⁴⁵ mušle. Branný se ohlásil paní Přibyslavě a ona kázala, aby se jim dala večere v dolejší jizbě a každému lahvice vína. Po stole sešla k nim sama s Velenkou.

Poutníci vypravovali mnoho o dalekých zemích a povídali, že byli i tam, kde trvá den celý týden, jakož i tam, kde jsou slonové a lvové domovem.

Matka i dcera poslouchaly divíce se jejich vypravování a Velenka si od srdce přála, aby mohla viděti, jak slunce okolo země chodí⁴⁴⁶ nikdy nezacházeje.

Potom se poutníci vyptávali na okolní krajinu, zvláště ale na hrad Komošín vychvalujícíe přitom rytíře Bohuslava nad míru. „Kdyby jeho hrad,“ pravil starší, „přlíš z cesty nám neležel a nebo kdybych aspoň jistě se mohl nadíti, že ho doma zastihnu, rád bych na to řas i práci vynaložil, abych se k němu dostal.“ Přibyslava je ubezpečovala, že je cesta blízko samého Komošína povede a že rytíř Bohuslav nepochybně doma bude, an se teprv nedávno z výjezdu nějakého navrátil.

„I to mě srdečně těší,“ pravil poutník, to bude radosti, až ho tak v hradě překvapím, mámť s ním mnoho co jednati. Zejtra tedy, jak jen pán Bůh den dá, půjdeme ke Komošínu.“

⁴⁴⁵ Kapalín se jmenuje poutnický klobouk.

⁴⁴⁶ Země sice se sama točí, ale nám se zdá, jako by Slunce okolo ní chodilo.

Matka i dcera vzkázaly rytíře Komošinského i jeho rodinu tisíckrát po poutnicích pozdravovati. Velenka vtiskla každému z nich stříbrný peníz do ruky, který jí matka dříve byla podala, a tu je snažně prosila, aby Božence vyřídili, že se holoubkovi velmi dobře vede. Poněvadž ale paní Radotínská z rozmlouvání poutníků byla vyrozuměla, že cesty povědomi nejsou, rozkázala pacholkovi, jenž právě přítomen byl, aby jim zejtra přes hory cestu ukázal. Nato jim dala dobrou noc.

Druhého dne poutníci záhy odešli. Pacholík s veselou myslí je vedl nesa jim jejich tlumoky. Poutníci si chlapce nevšímajíce kráčeli mlčky svou cestou dál, která tu vzhůru tu zase dolů se uhybala. Přijdouce konečně na rovnější pěšinku, dali se do rozprávky. Chlape , jenž je provázel, pozoroval, že spolu nemluví česky ale vlasky, neboť byl sám z Vlach. Na hradě ho nazývali Františkem, ale on se nejraději Francěsko jmenoval. Rytíř Vojtěch ho byl přivedl z Vlach, kde byl opuštěným sirotkem, před několika lety do Čech. Tu se sice česky dobře naučil, ale proto přece své materské mluvě ještě dost dobře rozuměl. Poslouchal tedys potěšením jejich rozmlouvání a již jim chtěl radost svou vyjeviti, že zase jednou svůj materský jazyk slyší ,a tu najednou hrůzou a strachem se zarazí. Vyrozuměl' z jejich řeči, že nejsou poutníci, noprž že se toliko převlekli, aby nebyli poznáni, a že patří k loupežnickému spolku, jež rytíř Bohuslav šťastně přemohl. Také poznal, že jim zdejší krajina není tak nepovědomá, jak se stavěli, a že jen touží v šatech poutnických do hradu Komošina se dostat, aby se na něm dostatečně pomstili. Jen když nocleh dostanou, tu že snadno všecko dovedou, neboť prý v noci vstanou, rytíře s chotí jeho i dcerou a se všemi panoši usmrtí a hrad vyloupají a vypálí.

Ještě dále dojdouce a Komošín již vidouce mezi dvěma lesnatýma vrchoma v podálním modru se skvíti, pravil starší loupežník k mladšímu: „Tamto tedy leží to ohyzdné hnízdo ještěří, v němž ten ukrutník žije, jenž tolik našiců na popravu odvedl. Za to však má dnes v nejstrašlivějších mukách život svůj dokonati. Svážíce ho, v plápolu jeho vlastního hradu ho upálíme.“ „Ale to podniknutí,“ pravil Opička, mladší loupežník, „je přece trochu těžké, nepodaří-li se, běda nám potom, ovšem že poklady, jež Bohuslav nasklízal, za mnoho stojí.“ „Jej zavražditi,“ pravil Odřík (tak se jmenoval starší loupežník), „jej zavražditi jest mi mnohem milejší, nežli všech jeho statků se zmocniti, ač nimi nikoli nepohrdám. Povede-li se nám ještě ten kus, tuť dosti zbohatneme, pak své posavadní řemeslo odložíme a dáme se na klidnější život. A právě mi nyní něco výborného napadá. Vybereme si z rytířova šatstva nejkrásnější roucha a oblečeme se v ně. Ty poneseš jeho zlatý řetěz na hrdle a já jeho rytířský, drahým

kamením vykládaný kříž. Tak prchneme do vzdálených krajin, kde nás nikdo nepozná, a počínající sobě co velicí páni povedem z nashromážděných pokladů život rozkošný.“

„Všecko to by ušlo,“ pravil Opička, „ale mně je při tom, nevím ani sám proč, jaksi teskno.“ „Teskno?“ praví Odřík, „nevěděl bych proč a z čeho? Není snad všecko dostatečně vyhlédnuto a umluveno? Nemáme-liž dosti pomocníků v okolí? Jakmile do okna poutnické jizby tři rozžaté svíce postavíme, přirazí se k nám sedm statečných a obratných mužů na pomoc, jenž na to znamenání již mnoho nocí čekají. Ty vpustíme zahradní brankou, jenž se zevnitř lehounko otvírá, do hradního dvora. Jeden z nich zná se do všech chodeb, světnic a komnat zámeckých tak dobře jako ve vlastním domě. A devět našinců bude snad přece z několik ospalých lidí. Jen buď dobré myslí a neměj o zdaření žádné pochybnosti.“

Ubohého Františka pocházel studený mráz, an slyšel, co tito zlosynové za hrozné věci před sebou mají, nedal však na sobě znáti, že by jejich jazyku rozuměl. Jda za nimi trhal si kvítky a bylinky pískaje si chvilkami na lístku píseň, v srdci ale vzýval vroucně Boha, aby ouklady těch zlosynů zničití ráčil. Přitom si předsevzal, že je až do Komošina vyprovodí a rytíři Bohuslavu všecko vyjeví.

Co se petrovští ještě umlouvali, jak svůj ouklad vyvedou, sklouzl starší s uzounké stezky a málem by se byl v skalnatou rozpuklinu svalil, kdyby padaje nebyl na trnové křovině uváznul. Přitom se mu ale trním poutnické roucho odhalilo a František zahlídl, jak má pod tmavohnědým rouchem kěný kaštanový kabát a na prsou lesknoucí se železné brnění. I dyka ostře broušená mu vypadla. Chlapec se stavěl, jakoby nebyl ničeho viděl. Ten starý zlosyn, schovav honeb dyku, halenu si zapnul a na chlapce tesklivého častěji po straně pohledl, jakoby ho očima probodnouti chtěl.

Nyní přicházeli k místu, kde museli přes onu rozpuklinu na druhou stranu přejíti. Byloť právě po deštích, jimiž naběhlý proud horní rozpuklinou temně hučel. Holé skály čněly z obou stran a ouzká lávka z jedné na druhou dosahující byla jediným přechodem. „Až půjdeme přes lávku,“ pravil starší loupežník po vlasku, „srazím toho kluka do hlubiny, dost možná, že mé ozbrojení zpozoroval a to by nám mohlo škoditi, tak budeme docela jisti.“

Ubohému Františkovi vlasy strachy vstávaly. Zůstana tedy několik kroků před tou strašnou lávkou státi, pravil: „Tady si netroufám jíti, mne již nyní zábrat' pojímá.“ Ale starý loupežník pravil: „Neboj se, hochu, pojď sem, já tě přenesu,“ a šel s roztaženými rukama na Františka, aby ho popadl. Ale František uskočiv křičel, jakoby ho na nože brali, maje v oumyslu, že do křoví zaběhne, jestliže loupežník ještě více

blížití se mu bude. „Ach,“ zvolal třesa se, „nechte mě, toť bychom mohli oba spadnouti. A byť bych také šťastně přešel, jakž se dostanu nazpět? Nechte mě domů, teď posla již nepotřebujete. Odtud do Komošína již nezbloudíte, vždyť je již ho tuze dobře viděti.“

Mladší loupežník si myslil, že chlapec jen z té hrozné lávky takový strach má, neboť se jí sám bál, a proto pravil po vlasku: „Krk bych na to vsadil, že ten hloupý kluk ničehož nezpozoroval a ať by byl tvou dyku a brnění zhlídnul, co z toho, jazyku našemu přec nerozumí a tudy věděti nemůže, co před sebou máme, a přes to přes všecko by si sotva kdo jeho žvatlání všimnul. Pusť toho blázna“

„Nu, třebas,“ pravil starší, „ať si jde, ale pro větší bezpečnost shodíme lávku. Potom ale kluk třebas všecko ví, podniknutí naše přece nezmaří. Tamhle leží Komošín a tu na kolik hodin nahoru i dolů není nikde ani toho nejmenšího můstku. Než by sem tedy mohl někdo nějakou zprávu dáti, tu budeme se svou prací již dávno hotovi.“

Teď převzali loupežníci své tlumoky, nechali ubohého chlapce státi a ani se za doprovodu nepoděkující šli přes lávu. Když ji byli přešli, křičel Odřík po česku na Františka: „Dobřes měl, hochu, to je zpropadeně nebezpečná lávka. Jeť již celá zpukřelá, ano do půl shnilá. Tu by mohl člověk lehko o život přijíti. Aby se žádného neštěstí nestalo, shodíme ji, pak sem lidé zajisté lepší lávku dají.“

Na to petrovští ten ouzký trám shodili. I padal s velikým hřmotem a hlomozem dolů a pěnicí se voda jej pojavši honem dále hnala. Sotva se ti zakuklení poutníci za skalou podle pěšinky byli ztratili, dal se František do běhu a utíkal, jakoby mu hlava hořela, aby tu strašnou zprávu své paní donesl, neboť nebylo nikdž žádného, komu by to byl mohl pověděti, aby se takové zlé překazilo.

IV.

Paní Přibyslava by se byla na svém hradě dřív smrti nadála, než že se na jejího ochrance takové neštěstí valí. Velenka mluvila neustále o vypravování poutníků a o dalekých krajinách, kde poutníci byli. Bylo již dávno po poledni a František ještě zde nebyl. Matka si vyšla s dceruškou do polí radující se, že zase pokojně mohou žítí na svém statku. Děkovaly Bohu za to štěstí, neboť se jim zdálo, jakoby jim byl ten statek někdo znovu daroval.

V tom František celý ustrašen a upocen jsa a ducha sotva popadaje přikvapil. „Milostpaní!“ křičel a rukama lomil, „milostpaní, to je krozné neštěstí! Ti dva muži nejsou poutníci, jsou to petrovští, vrahové. Oni chtějí rytíře Bohuslava se všemi jeho

zbrojnoši usmrtiti, hrad drancovati a vypáliti.“ Tolik pověděv nemohl více ani slova pronésti, neboť byl skoro bez sebe. Padna pod lípu podle cesty stojící nemohl se dlouho vzpamatovati.

Přibyslava i Velenka tohoto strašlivého poselství se tak ulekly, že nevěděly co počítí. „Spravedlivý Bože na nebi!“ zvolala matka, „co je to za ukrutný ouklad! Ach nastojte! Ti předobří, šlechtní lidé! Co se s nimi stane? Velenko, běž honem na hrad a svolěj všecy lidi. Já s Františkem hned za tebou přijdu. Svolěj všecy, ať vše dají na koně a honem ať jedou na Komošín.“

Velenka chvátala, jak jen mohla, a doběhši hradu, všecko vzbouřila strašným voláním: „Komošín bude vypále, jestli nepomůžete. To nebyli poutníci, to byli loupežníci, jenž u nás přenocovali.“

Za chvílku přišla Přibyslava s Františkem, od něhož se po cestě všecko obšírně odvěděla a vidouc, an tu lidé její stojí, zvolala: „Nestůjte, honem do Komošína pospěšte!“ – „Ach!“ – „Ach!“ pravil jeden ze starých služebníků, „to není možná, milostpaní, ti lotří nás tuze předešli, oni sotva hodinu mají ještě do Komošína a my, kdybychom co nejrychleji jeli, potřebujeme dvanácte hodin, a k tomu se večer již blíží. Naše koně se hodí dobře k orbě, ale na jízdu nikoliv. Jiných koní nikde není, a tak nemožno do rána se tam dostat.“

Nyní teprv ubohá paní nevěděla, co si má počítí, kam se obrátiti. „O Bože!“ zvolala ve své ouzkosti, „tedy krom tebe nižádné pomoci není! O, slitujž se nad těmi šlechtnými dušemi, jenž se nade mnou tak laskavě smilovali! Velenbko, modli se, aby Bůh předsevzetí těch zlosynův zmařil.“

I sepjala Velenka ruce a se slzícíma očima se modlila: „Milý Bože, pomozíž jim, jakož i oni pomohli nám.“ S ní i ostatní sepjali ruce a modlili se.

Pak zase začala matka žalostně volati: „Lidičky, pro všecko na světě, myslete na pomoc! Jakkoliv se zdá, že nemožno dostatí se v čas do Komošína, přece se musíte vynasnažiti, několik slov uchární všem životy. Ach, kdyby František nebyl tak uběhlý, on by zajisté nemeškal. Ale ty, Bartoši, ty jsi mladý, nezondaný, dej se honem na cestu. Dostihneš-li Komošínu ještě včas, dám ti sto dukátů za to.“ – „To není možná,“ odpověděl pacholek, kdož by v té tmavé noci uzoukrou cestu v lese našel? Deset by jich za sebou v skalách krk posráželo, nežli by jeden dobře přešel.“ – „A k tomu je,“ doložil František, „ta jediná lávka přes potok sražena, byloť by třeba perutí, aby je člověk na druhou stranu dostal.“

„Perutí?“ zvolala Velenka a její oči radostí se jiskřily, „ted' mi připadá, jak bychom poselství do Komošína lehounko dostali. Rytíř Bohuslav mu řekl, abych holoubka dobře zavírala, sic že by uletěl zrovna do Komošína. Cestu že najde holoubek zajisté, třeba by to sebe dál bylo. Zavěsíme tedy holoubkovi malý lístek a on ho jistě a nejrychleji do Komošína donese.“

„O díky tobě, veliký Bože, tys hlasy naše vyslyšel,“ pravila matka. „Velenko, tu myšlenku ti sám anjel strážce vnuknul. Jdi pro holoubka, já napíši list.“

Tu Velenka honem běžela pro holoubka a matka spěchala napsat lístek, kde to nejpotřebnější pověděla. Napsavši lístek svniula a zavěsila ho na červenou tkaničku, již Velenka hrdélko holoubkovo byla ozdobila. Nyní ho vynesla Velenka z hradu a u přítomnosti shromážděné čeledi pustila ho do povětří. Tu se holoubek vysoko k nebesům povznesl a snášeje se chvíli v kole kvapně najednou ku Komošínu sebou trhl a tam pospíchal. Všickni se radovali z té šťastné myšlenky Velenčiny a s tisícovým žehnáním a srdečnou modlitbou vyprovázeli holoubka. Ani ze šťastného vylnutí nejbohatší lodi nikdy se tak nikdo neradoval jako radotínští z toho, že se holoubek ku Komošínu ubírá.

Zatím ale matka a dcera nebyly bez péče a ouzkosti. „Přiletí-li asi holoubek přece k svému místu?“ pravila matka. „Co, jestliže padne dravci do pazourů, jestli tak daleko letěti nevydrží a někde se opozdí, jestli asi v Komošíně si sedne, aby byl zpozorován? Ach, to' by bylo neštěstí, aby ho nezpozorovali!“ I posadily se obě k oknu, z něhož ke Komošínu bylo viděti a neustále se modlíce dívaly se bázlivě v onu stranu. Bylo 't jim nevýslovně ouzko, a bály se jen pomysliti, že jim ohnivá zář zvěstovati musí, pakli by holoubek s listem nebyl šťastně doletěl. Od okna se nehnuly a spaní na ně nešlo.

Již bylo s půl noci, lesem hučel strašlivý bouřlivec a všecka krajina byla přikryta hustou tmou. Ted' je tam ale k jejich zděšení počalo najednou jasniti. Obě strachem schnuly modlíce se ještě jako včera. „Svrchovaný Bože!“ vzkřikla Velenka, „nyní plamen vyráží a víc a víc se vzmáhá.“ Tu matka i dcera skoro omdlávaly. Však brzo se k nemalé radosti o svém omylu přesvědčily. Víněný plamen byl toliko okrouhlý roh měsíce v poslední čtvrti, jenž v malé mze vycházeje plamenem se býti zdál, brzo ale vejš vystoupna v podobě srpu se vznášel. Nyní zmizela celá záře, jenž jim tolik strachu nadělala, a žádná jiná, oheň zvěstující, se neukázala. Konečně se počalo rozednívati a obě vítaly radostně a se srdečnými díkami krásné jitro.

V.

Ted' Příbyslava s Velenou ovšem dobře věděly, že se těm bezbožníkům nepodařilo Komošín vypáliti, avšak starost jejich nezmizela, zdaž se šlechtnému rytíři a jeho domácím ničím na živobytí neublížilo. „O, nevím, co bych za to dala,“ pravila Příbyslava, „kdybych dobrou zprávu z Komošína měla. Všecku svou ozdobu bych na to vynaložila.“ – „A já bych všecky své nashromážděné peníze ráda k tomu přidala,“ doložila Boženka. Zatím ale všecko, co se tu noc v Komošíně stalo, na ten čas tajno jim zůstalo, aniž co jiného zbývalo než trpělivě čekati.

Zběhlo pak se všecko takto: Minulého večera posadil se rytíř Bohuslav v dobrém rozmaru se svou chotí a dceruškou bez starosti ke stolu. Slunce se chýlilo k západu a jeho ohnivé paprskové prorážející kulaté tabulky oken osvěcovali stkvostně dávnověké večeřadlo.

Vtom přišel zbrojnoš ohlásit dva poutníky, jež Bohuslav do hradu vpustiti a dobře vyčastovati velel říka: „Na stole s nima promluví, ať potom k nám vejdou a o svém putování vypravují. Zatím jim dejte džbán vína, aby byli hovornější.“ Zbrojnoš odešel a Boženka se již napřed na pěkné vypravování těšila.

Co tu tak pohromadě sedíce vesele a důvěrně rozprávěli, zvolala Boženka: „Jeminečku, můj holoubek!“ A skutečně byl holoubek s roztaženýma křídlyma před oknem klovaže na kolečka, jakoby prosil, aby ho vpustili do světnice. Boženka otevřela a holoubek honem vletěv sednul jí na palec lichotivě jí líbaje.

„Aj, co to má na krčku?“ pravila matka, za tou krásnou pentličkou má nějaký papírek, snad je to dokonce dopis. Co jen ty děti za podivné nápady mají.“

Rytíř pohledna zblízka na papír spatřil slova:

Čtěte honem.

„Nu, to bude as na spěch,“ pravil usmívaje se. Rozvinuv pak list, nahlédl do něho a celý zbledna zvolal: „Pane Bože na nebi, co je to!“ „Cožpak?“ tázala se matka i dcera trnouce leknutím. Bohuslav Četl nahlas.

Šlechtný pane,

ti dva muži, jenž k Vám dnes na večer přijdou, nejsou poutníci, ale loupežníci, a sice z toho spolku, ježž jste přemohl a rozehnal. Stariš se jmenuje Odřík a mladší

Opička. Pod rouchem poutnickým skrývají železné odění a břitké dyky. Tuto noc chtějí Vás, Vaši choť, Vaše dítě a všecken domácí lid usmrtiti, hrad vyloupati a zapáliti. Vaším oděvem, zlatým řetězem a křížem, drahými kameny ozdobeným, chtějí ještě více lidí ošáliti. Ještě sedm zlosynů čeká v té krajině na umluvené znamení, totiž na tři rozžaté svíce, vystavené v okně poutnické jizby, aby kradmo do hradu se vplazíce jim pomáhali. Ti dva jim chtějí zahradní vrátka otevřít. Dejž Bůh, aby k Vám holoubek šťastně doletěl a Vy všickni zachováni byli. Jinou cestou Vám zprávy dodati bylo nemožno. Dejtež pak na místě o svém osvobození věděti Vaší vděčné

Přibyslavě Radotínské.

„Dobrotivý Bože!“ zvolala paní Ludmila, „jak podivné jsou cesty tvé. Holoubek jest tu poslem s nebe, aby nás ochránil před neštěstím. O Boženko, kdož by byl pomyslel na takové věci, když holoubek k nám své outočiště vzal jsa honěn od dravce? Děkujmež Bohu za jeho nesmírnou dobrotu.“ I Bohuslav pozdvihna oči k nebi zvolal u velikém pohnutí: „Díka tobě, veliký Bože!“ Nato choti své i dceři rozkázal, aby se odstranily, a vzav na se rytířské odění a přikázav svým nejsilnějším zbrojnošům, aby pohotově byli, dal poutníky nahoru zavolati. Tu Odřík vstoupna do pokoje a sladce jaksi se usmívaje, začal velmi zdvořile mluvit: „Šlechtný pane a rytíři! Právě přicházíme přímou cestou z hradu Radotína, odkudž Vám na tisíce přátelských pozdravení vzkazují. O jaké blaženosti cítíme, že tváří v tvář hleděti můžeme muži, jehožto rekovní sláva daleko ve světě se roznáší, ježto všickni opuštění, sirotci a vdovy svým ochráncem nazývají a ježž pobožná Přibyslava ani dosti nachváliti a navelbiti se nemůže. O to je bohobojná paní. Onať nás chudáky s velikou ochotností přijala i nezaslouženou štědrostí obdařila. A její něžná dceruška, ach tot' je přemilostná dívčina. Jaktě pozorně poslouchala, když jsme vypravovali, co jsme na cestě pouti své všecko viděli. Měli bychom Vám o těch předobřích lidech mnoho co povídati, zatím ale na tom přestaneme, že se ty outlé duše zdravé nacházejí i s jejich milovaným holoubkem.“

Toto opovážlivé, drzé pochlebenství rozpálilo Bohuslava ještě více. Zatím se ale ještě chvílku zdržel vyptávaje se s pokojnou vážností: „Kdopak jste“ „Chudí poutníci,“ odpověděli oni, „vracíme se z dalekých cest do Lužic, kde jsme se zrodili.“ „Jak se jmenujete?“ tázal se opět rytíř. „Já,“ pravil Odřík, „jmenuj se Jindřich a mému mladšímu střenci říkají Konrad.“ „Co tu na hradě pohledáváte?“ tázal se rytíř nanovo. „Toliko noclehu a zejtra, jak se den zabělí, zase se odebereme. O jak se těšíme na své domácí a s jakou dychtivostí i oni nás očekávají.“

„Vy v hrdlo lžete!“ zvolal teď rytíř hlasem až omračujícím, „vy se nejmenujete Jindřich a Konrád, tobě říkají Odřík, starý padouchu, a tomuto mladému zlosynu Opička. Vy nejdete z dalekých krajin, nejste poutníci, ale loupežníci, vrahové, žháři. Lužice není vaše otčina a domov, vy nejste Slované. Nepřišli jste na nocleh, ale vraždit, loupit, žhát a hubit. Vašich pak skutků hodná mzda vás nemine. Mečem a ohněm zahynete. – Vy byste mé rytířské odění, můj kříž a řetěz nositi chtěli? To se vám jak náleží znezdařilo. Vzhůru, zbrojnoši, strhejte z nich podvodné roucho, ať se ve svém pravém kroji okáží. Poberte jim zbraň, sepněte je řetězy a uvrhněte je do nejhlubší věže.“

Zbrojnoši popadše je strhali z nich svrchní roucha a teď tu stáli celí ve zbroji. „Jaké to ohavné pokrytství,“ pravil rytíř, „bohabojné lidi chtějí zakuklenou pobožností podváděti. Ta jediná opovázlivost by již sama pro sebe smrti zasluhovala.“ Oba byli nyní svázáni a do věže uvrženi.

Když tak v hluboké věži leželi, promluvil mladší k staršímu: „To je mi přepodivno, jak ten rytíř všechno se tak na vlas dověděl. Vždyť i to ví, oč jsme se teprve cestou umlouvali, že totiž jeho odění si vezmeme a za rytíře se prohlásíme. Což snad vyprovázející nás pacholík naší řeči přece rozuměl a nás vyzradil?“ „Tot' by byl musel horem do hradu vletnouti,“ odpověděl starší. „Všeho jsem si dobře všimnul a hradní brány ani z oka nespustil. Přes zdvihací most nepřešlo ani živé duše. V tom není nic dobrého. Bohuslav je s čertem ve spolku. Ten ukrutník nás všude pronásledoval a teď jsme mu sami do rukou vlezli. Kdož by si to pomyslíl, že se nám to tak zkaží a on že zasloužené pomstě ujde. O zlořečený to chlap!“

Tak zarytý Odřík ani se k tomu znáti nechtěl, že by se pouze svým zločinstvím do neštěstí byl uvrhl. Opička se dále dal do pláče čině staršímu hořké výčitky, řka: „O bodejž bych tvému lákání nikdy nebyl uvěřil. Slibovals mi živobytí ve cti a hojnosti a teď mě čeká ohavná smrt. Ty jsi se vždycky snažil, aby s mi vymluvil, že by naši skutkové zlí byli, ale teď bys mohli již sám oči otevřítí a pravdu poznati. Nebudeť na tom dosti, že tuto hanebně zahyneme, ale ještě něco horšího na onom světě nás čeká.“

Zámečtí zbrojnoši ale měli jinou ještě práci na rozkaz rytířův vykonati. Jakmile se setmělo a hvězdy na obloze se ukázaly, vystavili tři hořící svíce do okna oné jizby, která obyčejně k tomu sloužila, aby poutníkům a jiným poctivým cestovním noclehu dávala. Nato se odebral vrátný se sedmi statečnými zbrojnoši na náhradí číhaje u dvířek při zdi, brzo-li petrovští přijdou. Dlouho čekal nadarmo. Půlnoc byla minula a měsíc již

vysoko stál nad hradem. Zbrojnoši se mrzeli a pravili mezi sebou: „Pořád více a více se jasní, naše meškání bude marné, ti lotři nás poznají a rozprchnou se.“

Nato pravil vrátný: „Vím, co udělám, abychom je sem bezpečně vloudili.“ I odešel a vrátil se hned zase, jsa již na poutnickém oděvu, jež Odřík byl na sobě měl, dobře zakuklen a maje na hlavě klobouk s mušlemi: „Tak,“ pravil, „mě jistě nepoznají, vy ale rozestavte se za pilíře, aby vás hned neshlídlí.“ Konečně zaklepal kdosi zticha na dvířka. Vrátný tiše otevřel. Za dvířkami stál loupežník a maje vrátného v tom zakuklení za svého spoludruha pravil potichu: „Přicházíme dobře?“ „Právě včas“, odpověděl vrátný též pošeptmo, „pojd'te jen zticha a všickni.“

Tu se všech sedm po prstech vkradlo. Byliť všickni meči opásáni nesouce s sebou síru a smolné věnce. Když i poslední v zahradě byl, zamknul vrátný dvěře a klíč schovaje vzkřikl: „Chopte se jich.“

Tu zbrojnoši náhle vyskočivše loupežníky přepadli a každý jednoho se zmocnil. Vtom přikvapil také rytíř maje s sebou mnoho pacholků s hořícími pochodněmi a s meči. Loupežníci byli jako omráčeni, aniž na jaké se bránění pomyslili. Byli tedy snadno přemoženi, řetězy sepjati a do žaláře uvrženi, aby tam za své zločiny spravedlivý trest trpěli.

VI.

Zatím ale paní Přibyslava s Velenkou vždy ještě toužebně a ouzkostlivě na Radotíně čekaly, jakého asi poselství z Komošína se jim dostane. Velenka každou chvíli běžela nahoru k věžnému, aby nejdříve viděla, kdyby někdo přicházel. Že se již po poledni ještě ni žádný posel neukazoval, byly již obě ve veliké ouzkosti, každá hodina se jim delší býti zdála, nežli jindy celý den. Konečně k večeru, an Velenka zase na věž byla vyběhla, spatřila z lesa vyjíždějí vůz, mnohými jezdci obklopený, a ten se dal na cestu, která přímo do hradu vedla. Tu Velenka po schodech více sletěla nežli sběhla křičíc na matku jako u vytržení: „Oni sami přijíždějí! Oni jsou to jistě.“ Matka i dcera sešly nyní rychle z hradu dolů a spěchaly jim naproti.

Jakmile rytíř se svou rodinou Přibyslavu a Velenku poznal, sestoupil z vozu a všichni chváтали, aby již příhody a šťastné jich skončení vypravovali. Jakého tu bylo vyptávání a odpovídání, snadno si každý pomyslíl.

Večer šťastného se shledání po takovém nebezpečství oslaven byl radostnou hostinou. Všickni byli veselé mysli rozmlouvající neustále o této příhodě. I František

přísluhujíc u stolu musel každé slovíčko, jež byli loupežníci mluvili, znova vypravovati. Všecko rád vypravoval a zvláště na to pamatoval, jak se mladší loupežník zaň přimlouval, aby ho starší do oné strašné propasti neshodil. „Protož bych i já,“ odložil František, „za toho nešťastného člověka nyní rád se přimluvil. Snad by mohl za své smejšlení také mírněji býti pokutován.“ V tom přisvědčili všichni dobrému pacholíkovi.

Nyní se ještě připíjelo na zdraví holoubka, na zdraví dobrých slečinek a na památku nebožtíka rytíře Vojtěcha, který byl Františka z Vlach do Čech přivedl. Když pak měsíček, který včera Přibyslavu a Velenku tak ulekl, dnes se ukázal, odebrali se všichni na odpočinutí.

3.9 Textová příloha č. 8 – F. [= Josef Franta Šumavský?]: *Krok*

Ve posvátném háji na površí
sedí kmet stebenský, soudem slavný,
slavný soudem, slavný rodem starým:
syn to moudrý věhlasného Sáma,
libým lidu jménem Kroka nazván.
Vpravo sedí Zloboň zaškareděn;
po bohatství žádost rozvorala
čelo jeho zlostí zasmušilé.
Polevu Krokovi Hormil sedí,
bylin léčných i rud drahých znatel.
To tré oklopeno lidem mnohým.

„Ticho!“ kyvne Krok tu, soudce moudrý,
kyvne, a hned zástup vešken ztichne,
zticha mlče, hledí a poslouchá,
co se bude dítí v soudu dnešním.

Vstane Hormil, pokloní se vážně,
počne mluvit rozmyslná slova:
„Slavný kmete! poslyš moji tíseň,
poslyš a sud' po zákonu práva:

Vyšel jsem onehdy bylin hledat,
a přišel jsem v statky Zloboňovy,
statky přebohaté, širosáhlé.
Mnohoť chovají tam bylin vzácných
i vrchové i lučiny dolné;
mnohoť i mně shledat bylo přáno,
mnoho květů, mnoho vzácných kořen.
Než tu náhle ne květ, ne drah kořen,
ale nový dar mi nalezt přáno.

Koření si kopám vedlé skály,
skálu osvětluje luna jasně,
jasnost rozširuje skála ke mně;
kopám, a vykopnu rudu drahou,
rudu drahocennou, zlatonosnou.
Vzraduji se, a vzdám díky bohům,
a hned spěchám odtud ku domovu. –
Když pak zlatoskvoucí vyvstal Jasoň,
volaje vše živé v život nový,
zbystřím se i já, a k místu chvátám,
kde mne včera bozi potěšili.
Najdu rudy drahé hojnost velkou;
vezmu rudu, s pilností ji vzdělám,
a vyzískám mnoho čista zlata.
Vida Zloboň užitek výnosný,
pojme závist v srdce, přepade mne,
přepade mne náhle v mojí práci,
bere, kazí, co mu v ruce přijde.
Odtamtud mne vyhnal, a přivlastnil
sobě právo na bohatou rudu,
brání na vrch rudný více jíti,
ač mně a ne jemu bozi přejí.
Rozhodni nám právo, kmete moudrý.“

Skončiv Hormil, pokloní se vážně;
vstane Zloboň rozlícený, mluví:

„Kdo dal tobě právo v plaché noci
hledat bylin léčných v statcích mojich?
Noční, pravíš, dobou všel si tamto;
v noci dravá sova kořist hledá,
v noci zlý jen kazí poklid lidský,
dobrý za dne jasna práci koná:
než ni ve dne vi ve tmavé noci

smí kdo bráti mně, co v mezích mojich.

aniž hledat čehož, tobě právo,
ve dědinách mojich; proč se hořčíš,
zlý slídivče, brát že víc ti nedám?
Komu náleží vše, co v mých statcích?
Ať nás soudí, komu znám je zákon.“

Poodstoupil Zloboň rozzteklený,
vzhledna vůkol jiskřícíma očma.
Vstal kmet spravedlivý, Krok věhlasný,
jal se mluvit po zákonu práva:

„Dlouhos kráčel nohou nedbanlivou,
dlouho po vrchu tom zlatorodém,
zlý Zloboni, všechněm závistivý;
zdaž ti prospívaly dary bohů?
Zdali tobě, tobě nedbalému,
objevili bozi, co tam skryto?
Hormilovi pilnu kázali,
čehož tebe hodna neuznali,
ans nevšímal sobě darů jejich:
Snaze odměnu sou stanovili,
snaze jeho odměnu sou dali,
vedše ho na vrch zlatorodý.
Umám kdo posvěti mysl svoji,
tomu bozi přejí i vši dobří,
ten jest darů hoden bohy daných,
ten měj přednost i ve vlasti naší;
protož kdože umí dobré zlato,
zlato čisté vyloučiti z rudy,
ten ať vládne rudou, kde ji získá.“

Tak rozsoudil spor Krok spravedlivý,
a výpověď všichni pochválili.

a hle, z lidu zatím zmnoženého
vystoupí tu Jaroš, rek to chrabrý.
Rek to chrabrý, Jaroš vrahům strašný;
on bojoval s Franky v černých lesích,
Sámovi po boku zhubil Franky.
podle něho stojí Bytis silný,
silný, v bitvách Jarošovi rovný;
on přemohl statně Langobardy,
z vlasti vyhnal vrahy Langobardy.
Za Jarošem rekem, za Bytisem
stojí síla kmetů, lechů, vládyk.
Jme se mluvit Jaroš vrahům strašný:

„Sláva tvoje, soudce spravedlivý,
roznesla se po všech krajích našich;
víra v tebe všemu lidu v srdcích.
Opustil nás Sám otec vlasti,
ostaviv vlast naši osiřalou,
otec vlasti zašel k otcům slavným.
Neníť, kdoby práva naše hájil,
neníť, kdoby vlasti zahnal vraha;
země úpí nad velikou ztrátou,
úpí smutno po tvém slavném oci.
V tebe víra všemu lidu v srdcích,
k tobě všecko o poradu spěchá:
buď nám, synu slavný slavna otce,
buď nám rádcem, buď nám vůdcem naším.“

Dopověděl Jaroš vrahům strašný,
a tu zástup vešken zvolá hlasně:
„Buď nám rádcem, buď nám vůdcem naším!“

Na to mírný odpoví Krok lidu:
„Vámi se mi jeví vůle bohů;

budiž tedy, splň se žádost vaše,
chci vám radit, vést vás proti vrahům,
jedno tolik dovolte mi změnit:
nikoliže velkým vůdce jménem,
soudcem bratrů mojich mne jen zvete.“

Takto pravil; a hle, všecko hlásá:
„Zdráv buď! zdráv buď soudce náš, Krok dobrý!“

Hnou se kmeti, leši i vládky,
hne se zástup vešken zradovaný,
a vše spěchá ku Čechovu hrobu.
Ku Čechovu hrobu vedou Kroka,
a radostné hlasy všeho lidu
lesům bližním posílají lesy. –

Na Čechově stolci zlatoskvoucím,
tam na jeho hrobce sedí Krok.
Jaroš chrabřý, Bytis jemu rovný
přede kmety, lechy, vládkami,
před zástupy radostného lidu
ukládají vínek otce Čecha
Krokovi na hlavu; v pravou ruku
berlu podávají, v ruku levou
Čechem přinešený prapor bílý,
prapor bílý jemu s černým orlem.
Zavzní vešken zástup zaradován:
„Zdráv buď! zdráv buď soudce náš, Krok dobrý!“

3.10 Textová příloha č. 9 – z Frantova dopisu Janu Slavomíru Tomíčkovi z roku 1828

Dne 9tého

Zde ti odesílám, jak následuje, mou práci z Herdera: *Láska a osobnost (Selbstheit)*. Nevím, je-li to tak dobře; já to jinak nemohl přesadit.

„Jest to krásná bajka nejstarších básníků, že láska svět z ničehož utvořila a tvory poutama žádosti a touhy (Verlangen u[nd] Sehnsucht) dohromady spoutala: že všemi těmi rozmanitými pouty v pořádku drží a k tomu vede, jenž jest velký pramen světla a lásky. Ať se tento básnický soustav pod jakýmžkoli jménem a pod jakoužkoli rouškou přednášel (Unter wie mancherley Namen und Einkleidungen dieß dichterische System vorgetragen ward) nemohlo se přes toto zakrýt; že láska tvory spojuje a že je nenávisť rozvádí; že v lásce a v spojení stejných tvorů největší slast bohů a lidu spočívá: touha a žádost však jest tak říka droužka (Brautführerinnen) lásky, silné, však rozmanité rámě, jenž každou blaženost (Genuß) působí ano i také největší radost nám uděluje.

Zatím se také vynalezla druhá strana soustavu tohoto, že totiž láska ta také své meze má a že se úplné spojení tvorů v světě tom zřídka aneb dokonce nikdy nestane, že tedy pouta tohoto spojení, žádost a touha, právě na nejvyšším stupni povolejí a častě místo co mají oblažit, omrzejí a zevšední. Znamenalo se v brzce, že i v tom zákonu moudrost spočívá; neb stvořitel se staral nejen, aby jednotlivý tvory žily, ale aby se také láskou a touhou spojily a dohromady živý byly. Nahlíželo se, že tyto dvě síly, jenž v duchovním světě to, co v tělesným přitažlivost a ostrkovost býti mohou, svět zdržují a utvrzují; (Man sahe, daß diese beyden Kräfte, die in der geistigen Welt das sind, was in der körperlichen Anziehung und Zurückstoßung seyn möchten, zur Erhaltung und Festhaltung des Weltalls gehören) a zdá se mi, že to byl již Empedokles, jenž všech tvorů (Umriß) ----- láskou a nenávisť znamenal. „Nenávisť, pravil, dělí vše věci a každá jednotlivá (věc) zůstane to, co jest; láska je však spojuje a oni se stovaryší“⁴⁴⁷) – mohou-li se dle jich povah stovaryšiti, neb také nad láskou, praví Řekové vládne osud; a potřeba, nejstarší bohyně, jest mocnější než láska. Dle Platóna byla potřeba od Nouze a Bohatství v zahradách Perunových zplozena: následovně má povahy svých rodičů a jest jim vždy poddaná.

⁴⁴⁷) Franta Šumavský uvádí ve svém *Česko-německém slovníku*, Praha 1851, lemma *sto-varyším* s německými ekvivalenty *zusammengesellen* a *vergesellschaften*, tzn. ve významu *spojit se*.

Myslím, že nám nebude nepříjemné po těch dvou cestách kráčet, tím více, poněvadž pan Hemsterhuis tu jednu jako příjemněji ukázal. Ont' chtěl tu druhou v jiném pojednání vydati, kteréž však buď nepsal a neb jsem já neviděl.“

Zde Vám tehdy posílám mou práci a čekám rozsudku vašeho, jako zločinec v žaláři na smrt odsouzený. (Přišel Vacek za okno a pozdravuje tě.) Já jdu do Collegium, již je $\frac{3}{4}$ na druhou. –

Již jsem zas doma! – Prodal jsem jeden exemplář krkavců, Jáchym je koupil za 18 kr[ejcarů], až prodám druhý, pošlu Amerlingovi peníze. – Co pak dělá pan Hýbl? Jestlipak dal již mého *Jaroslava* a *On ji miloval nad své živobytí* ven. Jak pak se tám máte Čechové? Pošlete mi nějaké posilnění, já zde již omdlévám od toho morního německého povětří obestřen, ať zas okřáhnou a se posilním. – Ještě tam není nic o hm-m-- slyšet, já se nemohu dočkat, abych se chopil – a šel na – a potíral! – Zde je bída! – měj se dobře. –

[...]

Obr. č. 3: J. Franta Šumavský ve výstroji domobrance v revolučním roce 1848 ze skicáře Soběslava Pinkase (autor děkuji Mgr. Kristýně Brožové za poskytnutí obrazového dokumentu, „[Franta Šumavský – pozn. D. F.] vypadá kvůli svému odění téměř jako d’Artagnan“, viz Kristýna BROŽOVÁ, *Soběslav Pinkas (1827–1901)*, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy: Ústav pro dějiny mění, vedou práce: Roman Prahel, Praha 2012, s. 14).

Zlý osud.

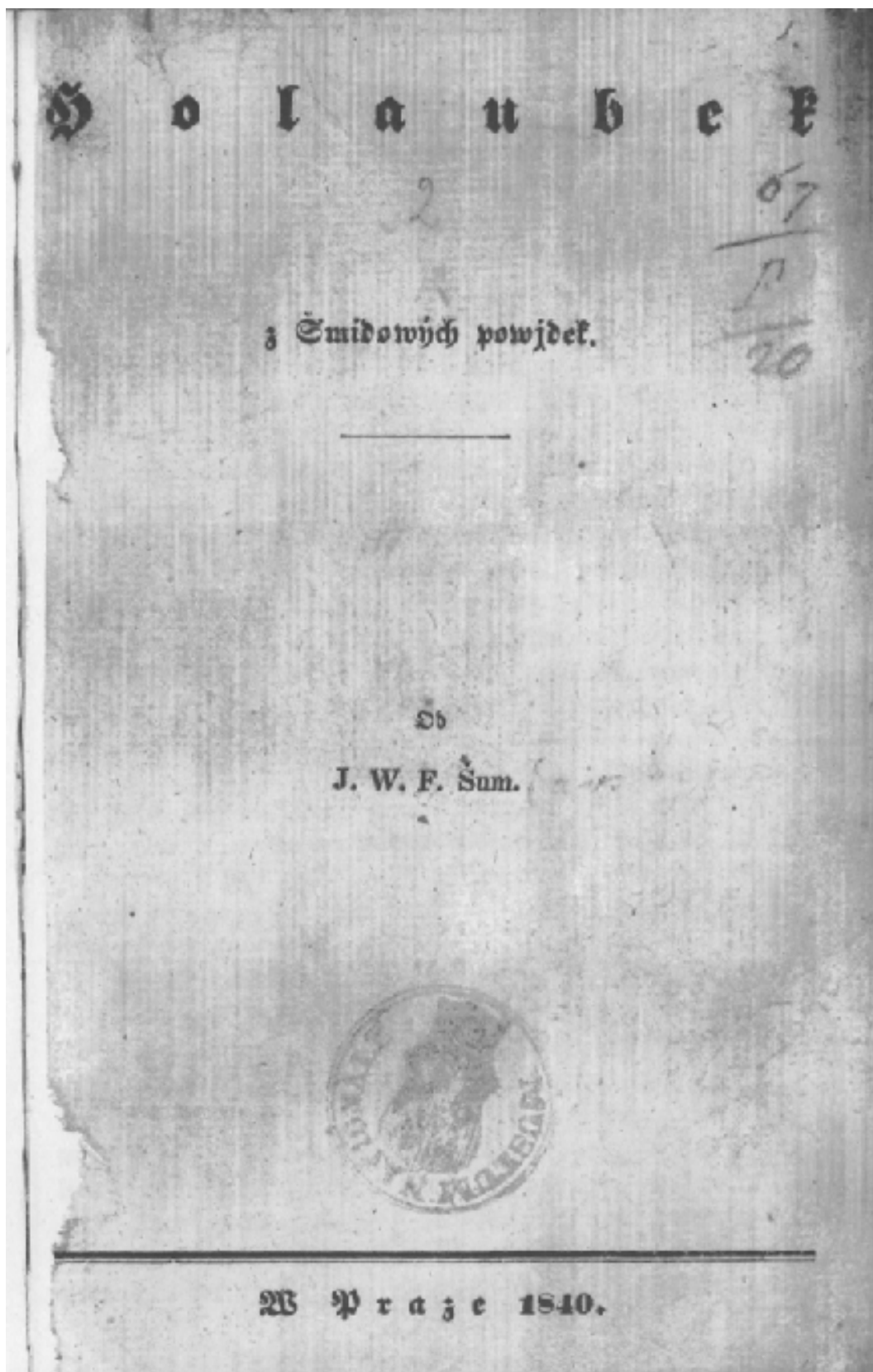
Časně ráno za chládečku,
slunce než vycházel
ve háječku se svým hochem
děvočce se procházelo.

Srdcem čistým jako nebe
oba se milovali,
v budoucnosti přeblažené
napřed se hochávali.

Kady chodivata dívka
kvítky tu omládaly,
Kady chodival s ní hochík,
bujné květy vstávaly.

Začernalo jest se nebe,
potáhli je mrakové,
zabouřilo strašně nebe,
v blesku mdele zrakové!

Obr. č. 4: Ukázka autografu J. Franty Šumavského: ohlasová báseň *Zlý osud*, uchovaná s ostatní Frantovou pozůstalostí v Literárním archivu Památníku národního písemnictví.

Obr. č. 5: Titulní strana Frantova knižního překladu Schmidovy mravoličné povídky *Holoubek* z roku 1840.

Ant. Jovan lith.

Ant. Mochel gult. in Prag

Obleženj Samollawa od Frankü. Samo belagert von den Francken.

Jos. Sedrak comp. ant. lithog.

Woleuj Krocka za Saudei.

Die Wahl des Kroks zum Richter.

Obr. č. 6-9: Dramatické výjevy z českých dějin v podání Ant. Machka (A. MACHEK, *Dějiny České*). Patetické jsou grafiky znázorňující Sámovu vítěznou válku s Franky, jíž se účastnil i „Jaroš vrahům strašný“ (s. 19), ceremonie Krokovy intronizace (s. 21), kult a vyučování starých Slovanů na Budči (s. 23) i Krokova zákonodárství (s. 25).

Libám těbe svatá moje vlasti!

Obr. č. 10: Litografie k almanachům *Čech* a *Sámo*, oba z roku 1832.

Obr. č. 11: Litografie k almanachu *Krok* z roku 1833.

Obr. č. 12: Krok od Ant. Machka z roku 1828 (V. VLNAS, *Panovnícký cyklus Antonína Machka*, in: H. LORENZOVÁ – T. PETRASOVÁ (edd.), *Biedermeier v českých zemích*).

